

A black and white collage featuring a historical map of the Indian Ocean (L'INDIE DE LA SONNE) as the background. Overlaid on the map are several elements: a white garment with a decorative belt in the upper left, a calculator in the upper right, and ornate architectural details on the right side. The map includes labels like 'L'INDIE DE LA SONNE', 'L'AFRIQUE', and 'L'ASIE'.

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

เขมชาติ เทพไชย, บรรณาธิการ.

มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสภาพอนาคต คืบสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้.-- กรุงเทพฯ :
กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕.

๑๖๘ หน้า.

๑. ไทย(ภาคใต้)--ประวัติศาสตร์. ๒. ไทย(ภาคใต้)--ความเป็นอยู่และประเพณี. I. ชื่อเรื่อง.

959.3

ISBN 978-616-543-146-0

ที่ปรึกษา	นายสมชาย เสี่ยงหลาย	ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม
เรียบเรียง	ศาสตราจารย์ ดร.ครองชัย หัตถา รองศาสตราจารย์ ดร.สีปพงศ์ ธรรมชาติ ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ	อาจารย์โชคชัย วงษ์ตานี อาจารย์อภัยสมบัติสมบูรณ์ บัวหลวง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ กิจถาวร
บรรณาธิการ	นายเขมชาติ เทพไชย	หัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม
คณะบรรณาธิการ	นางวิลาวัลย์ ทรัพย์พันแสน นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม นายธีระ แก้วประจันต์	ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
ผู้ประสานงาน	นายไชยนันท์ แสงทอง นางสาวเมธพร คงคาน้อย นางแววมิล ชุนทอง นายพัชริศภรณ์ ธนชาลย์ นางสาวเบญจวรรณ ไชยบัณฑิตย์	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
แบบปกและศิลปกรรม	นายยงยุทธ สังคานาจันทร์	
ผู้จัดพิมพ์	กลุ่มส่งเสริมเครือข่ายและประสานราชการภูมิภาค สำนักบริหารกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ๖๖๖ ถนนบรมราชชนนี แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด กทม. ๑๐๑๑๐ โทร. ๐-๒๔๒๒-๘๘๘๓-๕ โทรสาร ๐-๒๔๒๒-๘๘๘๖-๗ www.m-culture.go.th/province-network	
ปีที่พิมพ์	มีนาคม ๒๕๕๕	
จำนวนพิมพ์	๒,๐๐๐ เล่ม	
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๕๔๙-๕๐ โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๑ http://www.cuprint.chula.ac.th	

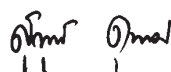
คำปรารภ

มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสภาพอนาคต คินสู่สันติชายแดนภาคใต้ เป็นหนังสือที่ประกอบด้วยบทความของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากส่วนกลางและนักวิชาการท้องถิ่น ที่สนใจศึกษาปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยค้นคว้าจากข้อมูลเอกสารและการลงพื้นที่ เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และนำเสนอความรู้ ความคิดเห็น อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดความสงบร่มเย็น

ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีเหตุมาจากหลายปัจจัย ทั้งภายในและภายนอก ทั้งปัญหาที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีตและที่เกิดขึ้นใหม่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือปัญหาความรุนแรงที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นที่น่าวิตกว่าปัญหาจะบานปลาย จนหาทางแก้ไขได้ยากยิ่งขึ้น

ในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายปกครอง กระบวนการยุติธรรม การศึกษา ฯลฯ โดยมีพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งคือ การเรียนรู้ทำความเข้าใจถึงความเป็นมาในอดีต ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ และลักษณะสังคมของท้องถิ่น ในปัจจุบันการศึกษา และทำความเข้าใจวิถีชีวิต อันประกอบด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษา คติความเชื่อซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สิ่งเหล่านี้มีปัจจัยพื้นฐานที่เป็นตัวกำหนดคือศาสนาอิสลามซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาควรศึกษาในเรื่องนี้ให้ลึกซึ้ง นอกจากนี้ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ลักษณะภูมิประเทศ ที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของประชาชน การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต อันมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากประชาชนในภาคอื่นของประเทศ

การเรียนรู้นโยบายและการดำเนินการในอดีตที่ผ่านมา ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการปกครองและวัฒนธรรม ซึ่งกระทบต่อสภาพจิตใจของประชาชนในท้องถิ่นชายแดนภาคใต้เป็นอย่างยิ่ง การนำข้อผิดพลาดในอดีตมาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน ย่อมเป็นสิ่งที่ควรคำนึง หรือกรณีตัวอย่าง เพื่อการศึกษาถึงลักษณะของชุมชน ทั้งประวัติความเป็นมา ลักษณะของประชากร ศาสนา การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ความร่วมมือ ข้อขัดแย้ง วิธีแก้ไข ปัญหาของชุมชน กรณีศึกษาดังกล่าวจะเป็นตัวอย่างเพื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ววนปรากฏอยู่ในบทความของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิในหนังสือเล่มนี้แล้ว การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องใช้พลังความรู้ ความคิด ความศรัทธา ความจริงใจ กระทรวงวัฒนธรรมจึงหวังว่าหนังสือเล่มนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาอันยุ่งยากซับซ้อน เพื่อจะนำไปสู่ภาพอนาคตของความสงบสุข คินสู่สันติชายแดนภาคใต้ ได้อีกทางหนึ่ง

(นางสุกมล คุณปลื้ม)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

คำนำ

ปัญหาการก่อความไม่สงบและสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเรื่องซับซ้อนยากที่จะอธิบายถึงสาเหตุและสภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้บุคคลอื่นเข้าใจในระยะเวลาอันสั้น แม้สถานการณ์จะมีความรุนแรงมากขึ้นในช่วงหลายปีมานี้ แต่ก็มีหน่วยงานต่างๆ ร่วมกันแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นมีปัญหามากมายทั้งภายในและภายนอก ที่มองเห็นและมองไม่เห็น เข้ามาเกี่ยวข้อง พร้อมๆ กัน และทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันหมด ซึ่งเราต้องพยายามวิเคราะห์หาคำอธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ เพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ที่ผ่านมาสังคมไทยรับรู้เรื่องราวของประชาชนชาวไทยใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการรับรู้จากการศึกษาในระบบที่จำกัดและผ่านสื่อมวลชน ทำให้ไม่เห็นภาพความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงไม่เห็นความซับซ้อนของปัญหาความไม่เป็นธรรมและความเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นจริงในพื้นที่ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งของปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์จะทำให้รู้รากเหง้าของปัญหาความขัดแย้ง และมองเห็นความแตกต่างในปัจจุบันนี้ เกิดจากความเข้าใจหรือตีความอดีตต่างกัน การย้อนรอยประวัติศาสตร์และมุมมองเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์จากคนในท้องถิ่น ที่ต่างกันในวัฒนธรรม ขนบประเพณี ศาสนา ภาษา และชาติพันธุ์ อาจนำเราสู่ความเข้าใจเรื่องการอยู่ร่วมกันท่ามกลาง ความหลากหลาย ได้ชัดเจนขึ้น

กระทรวงวัฒนธรรมจึงได้จัดพิมพ์หนังสือ **มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาพอนาคต คีนุสสันติจังหวัดชายแดนภาคใต้** ขึ้นโดยได้รับความร่วมมือจากบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในเรื่องปัญหาภาคใต้เรียบเรียงบทความที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาในมุมมองทางด้านวัฒนธรรม โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างสันติวิธี

(นายสมชาย เลียงหลาย)

ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม

บรรณาธิการแถลง

หนังสือมิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาพอนาคต คืบสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้เล่มนี้ เป็นการนำเสนอบทความที่ได้รับรวบรวมจากนักประวัติศาสตร์นักวิจัยและนักวิชาการหลายท่าน ที่ได้สร้างผลงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการทั้งหลายว่า เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการนำเสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่น่าเชื่อถือ

บทความของผู้เขียนแต่ละท่านถือเป็นเอกสิทธิ์ความคิด ที่ได้กลั่นกรองจากความรู้จากประสบการณ์ที่ทรงคุณค่า หลายท่านทุ่มเทเวลาและเดินทางไปสถานที่ต่างๆ และพบผู้คนมากมาย จึงจะมาร้อยเรียงเขียนบทความต่างๆนี้ได้ จึงต้องขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

มีการปรารภกันอยู่เสมอว่า เมื่อมองประวัติศาสตร์หรืออดีตยังไม่ชัดเจนแล้ว ภาพปัจจุบันจึงเป็นภาพที่ขาดความกระจ่างชัด ย่อมส่งผลให้ภาพอนาคตที่ควรจะเป็นไปยิ่งสับสนมากขึ้น ความจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์โดยมองแต่ด้านใดด้านหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง ย่อมทำให้ประวัติศาสตร์ชายแดนใต้ถูกบิดเบือนไป ด้วยเหตุนี้จำเป็นต้องใช้การเชื่อมโยงเนื้อหาและแนวคิดของนักวิชาการแต่ละท่านที่นำเสนอ มาเชื่อมประสานเพื่อยังประโยชน์ต่อการที่จะให้องค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปปรับใช้เพื่อนำสันติสุขกลับคืนมา ในบางบทความอาจจะมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ของความรุนแรงในอดีตที่เกิดขึ้นมาแล้ว และเป็นอุทาหรณ์สอนใจว่า หากให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นอีก ย่อมก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายไม่มีวันจบสิ้น

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนใต้อันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรมีองค์กรและหน่วยงานต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข จึงจะสำเร็จลุล่วงได้ ดังนั้นทุกคนควรรับรู้และมีส่วนในการแก้ปัญหาด้วย

หนังสือมิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาพอนาคต คืบสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีความปรารถนาที่จะให้ทุกคนได้รู้และเข้าใจและวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม และเป็นข้อมูลที่ทรงคุณค่าเพื่อนำไปสู่การปรับใช้ในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งย่อมเกิดมรรคผลอย่างแน่แท้ต่อไป

นายเชมชาติ เทพไชย

บรรณาธิการ

บทกัณยอ

หนังสือมิตัวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาพอนาคต คินสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยบทความของนักวิชาการหลายท่าน เนื้อหากล่าวถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์ ประเด็นปัญหาและความผิดพลาดในการวางนโยบายและการดำเนินงานของรัฐในอดีต ตลอดจนเสนอแนวทางแก้ไขเพื่อให้จังหวัดชายแดนภาคใต้คินสู่สันติ

พัฒนาการของเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งอาณาจักรต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นบนคาบสมุทรมาลายู เช่น ลังกาสูกะ ศรีวิชัย ตามพรลิงค์ ความสัมพันธ์ของอาณาจักรอยุธยากับปัตตานี ในฐานะที่ปัตตานีเป็นรัฐบรรณาการ และบทบาทของเมืองนครศรีธรรมราชในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความสำคัญทางเศรษฐกิจของปัตตานีในฐานะเป็นเมืองท่าค้าขายกับนานาชาติ สถานะของปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มบุคคลและองค์กรทางการเมือง ได้กล่าวถึงไว้ในบทความเรื่อง สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประวัติศาสตร์ไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน ของ ศาสตราจารย์ ดร.ครองชัย หัตถา

บทความเรื่อง วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของอาจารย์โชคชัย วงษ์ธานี กล่าวถึงศาสนาและวัฒนธรรมที่ถูกนำมาเป็นข้ออ้างและเงื่อนไขทำให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างจากประชาชนในภูมิภาคอื่นของประเทศ ทั้งชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากหลักและที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม อันประกอบด้วยวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การศึกษาที่มีการศึกษาเรื่องศาสนานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาล เช่น โรงเรียนตาดีกา โรงเรียนปอเนาะ นอกจากนี้ วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ประเพณีปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต ล้วนมีลักษณะเฉพาะ รวมไปถึงการเล่นต่าง ๆ การเรียนรู้และศึกษาให้เข้าใจในวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นอย่างลึกซึ้งจึงเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ความหลากหลายที่ไม่หลากหลาย เป็นอีกบทความหนึ่งของอาจารย์โชคชัย วงษ์ธานี ที่เสนอแนวคิดในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประกอบด้วยกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม โดยเปรียบเทียบกับดอกไม้หลากสีในช่อเดียวกัน ในบทความนี้ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความหลากหลายว่า เป็นความหลากหลายที่แท้จริงหรือไม่ ในสภาวะที่ทุกฝ่ายต่างหลงใหลและเชื่อว่าความหลากหลายคือต้นทุนและความร่ำรวยของพื้นที่ ประเด็นที่กล่าวถึงคือ ความสงสัยในความจริงใจของรัฐในการปฏิบัติบางประการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะที่รัฐต้องการสร้างความกลมกลืน แต่ความกลมกลืนดังกล่าวคือการที่คนในท้องถิ่นถูกกลืน บทสรุปของบทความนี้กล่าวว่า มลายูมุสลิมถูกมองว่าเป็นผู้สร้างปัญหาด้านความมั่นคงของรัฐ เป็นกลุ่มชนที่ไม่ยอมรับความหลากหลาย พวกเขาถูกควบคุมโดยกฎหมายและนโยบายของรัฐ จึงเป็นความหลากหลายที่ไม่หลากหลาย ซึ่งกลุ่มชนแต่ละกลุ่มต้องเปิดใจกว้าง ยอมรับอุดมการณ์และความเชื่อของกลุ่มชนอื่น ประการสำคัญคือการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายจะต้องอยู่ด้วยกันโดยไม่ขัดต่อความเชื่อและบทบัญญัติทางศาสนา และไม่ใช่ว่าการยอมรับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า

รองศาสตราจารย์ ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ เสนอบทความเรื่อง การใช้มิติทางวัฒนธรรมแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวถึงชีวิตวัฒนธรรมคือการดำรงชีวิตของคน ส่วนศิลปวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวกับชีวิตจิตวิญญาณ

หรือความรู้สึกที่ดีแสดงถึงจิตใจที่งดงามมีความเมตตาสูง การใช้มิติทางวัฒนธรรมหรือศิลปวัฒนธรรมในการแก้ปัญหา จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ผู้เขียนได้กล่าวถึง ศิลปะการแสดง เช่น ร้องเง้า ไวโอลิน หนังตะลุง โนรา มะโย่ง ฯลฯ ซึ่งจะน้อมนำใจให้มีความละเอียดอ่อนและสอดแทรกคติชีวิตที่ดี วรรณกรรม ประเพณีขบถ เช่น เพลงร้องเรือจะแฝงจริยธรรมไว้ในคำร้อง ปรีศนาคำทายทำให้เข้าใจสภาพธรรมชาติและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ เช่น เรื่องพระรถเมรี รามเกียรติ์ จะเป็นประโยชน์ในการนำเอา พฤติกรรมของตัวละครมาเป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม

บทความเรื่อง **มลายู : วัฒนธรรมรากเหง้า ของอาจารย์อภัยหมัดสมบูรณ์ บัวหลวง** เป็นเรื่องสะท้อนความเห็นในเชิงลบต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลโดยตั้งประเด็นว่า คนไทยบางส่วนมีความคิดว่า **มุสลิมอยู่ที่ไหน มีแต่เรื่องวุ่นวาย** อันเป็นการสรุปจากการรับฟังข่าวสารที่ได้รับจากสื่อโดยไม่ศึกษาค้นคว้าเรื่องเบื้องหลังความเป็นมาเชิงลึก การแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ และย้อนไปอีก ๔๐-๕๐ ปีที่ผ่านมา มีผลสรุปถึงความล้มเหลวนับครั้งไม่ถ้วน และผลกระทบจากความล้มเหลวดังกล่าวได้เพิ่มความหวาดกลัว ความหวาดระแวงในกลไกของรัฐมากยิ่งขึ้น การเรียนรู้เรื่องโครงสร้างของสังคมมลายุมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อการเรียนรู้พื้นฐานสำคัญของสังคมในประเทศไทย และได้กล่าวถึงมัสยิดและบทบาทหน้าที่ของมัสยิด โรงเรียนตาดีกา สถาบันฝึกทักษะการท่องจำ อัลกุรอาน โรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญของสังคมมลายุมุสลิม และได้กล่าวถึงมิติทางประวัติศาสตร์ คือความเป็นมาของรัฐปัตตานี มิติทางศาสนาที่ชาวมุสลิมมีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงหลุมฝังศพ วิถีธรรมอิสลามเป็นสิ่งที่มุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้ มิติทางวัฒนธรรมคือวัฒนธรรมมลายูซึ่งการปฏิบัติใด ๆ จะไม่ขัดกับหลักศาสนา ประการสำคัญ ได้กล่าวถึงการใช้กำลังในการแยกสลายชุมชน การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการละเล่น จารีตประเพณี ซึ่งเป็นวิถีการดำรงชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่จะต้องทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ เสนอบทความเรื่อง **ศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่ : สยามกับปัตตานี** ในระบบบรรณาการถึงการปกครองแบบพิเศษ แนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผู้เสนอให้จัดการปกครองจังหวัดปัตตานีให้เป็นรูปแบบพิเศษเรียกว่า **นครปัตตานี** ลักษณะเดียวกับกรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา ซึ่งมีทั้งผู้เห็นด้วยและคัดค้านและแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างหลากหลาย ผู้เขียน ได้เสนอภูมิหลังความเป็นมาของลักษณะการปกครองที่ไทยใช้กับปัตตานีตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงปัจจุบัน กล่าวคือในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ปัตตานีมีฐานะเป็นรัฐบรรณาการของไทยคือ ยอมรับในอำนาจที่เหนือกว่า แต่บางเวลาที่เห็นว่าตนมีกำลังเข้มแข็งก็เป็นกบฏ จนต้องมีการใช้กำลังปราบปราม ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้รับแรงบีบคั้นจากลัทธิล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้ไทยต้องปฏิรูปการปกครองโดยการรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลาง และจัดความสัมพันธ์กับหัวเมืองและประเทศราชเสียใหม่ ในการจัดการปกครองหัวเมืองมลายู พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความไม่เหมาะสมและไม่สะดวกในการปกครองแบบเทศาภิบาล และความจำเป็นในการแก้ปัญหาในการต่อสู้กับอิทธิพลของอังกฤษ จากการเจรจา ไทยรักษาสันติภาพไว้ได้ในอาณาเขต ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความขัดแย้งถึงขีดสุดจึงต้องแก้ไขระเบียบราชการให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะพิเศษ แสดงถึงการยอมรับในอัตลักษณ์และบทบาทของมุสลิมในท้องถิ่นมากขึ้น ครั้นถึงในยุครัฐบาลประชาธิปไตย ความขัดแย้ง

ยังคงมีอยู่ เจ้าหน้าที่ได้สร้างความเดือดร้อนจนต้องเสนอ **คำขอร้อง ๗ ประการ** เพื่อให้รัฐบาลและแก้ไขปัญหাজังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เขียนได้เสนอความเห็น ว่า ระบบการปกครองใด ๆ ย่อมเกิดจากสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่นนั้น ๆ และการจัดระบบความสัมพันธ์กับอำนาจที่เหนือกว่าเป็นสำคัญ

การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธซึ่งอยู่ท่ามกลางชุมชนมุสลิม เปรียบเสมือนชุมชนไข่มุกแดง ที่ต้องฝ่าฟันอุปสรรคความยากลำบากต่าง ๆ อันจะเป็นกรณีศึกษาของการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยศึกษาจากหมู่บ้านเชิงเขา หมู่ ๔ ตำบลปะลุภาสาเมา อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงตำนานความเป็นมาของหมู่บ้าน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้าน การประนีประนอมระหว่างวัดและมัสยิด การช่วยเหลือกันในประเพณีท้องถิ่น เตาที่บัพญญัติทางศาสนาอนุญาต การลงแรงช่วยเหลือกันในการเกี่ยวข้าว การไหว้ตายายโนรา เป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมในหมู่บ้าน รวมทั้งการรวมกลุ่มกันทางด้านเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ หรือการกินน้ำชา คือการร่วมทุนสนับสนุนเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาเรื่องส่วนตัวที่ต้องใช้เงิน เช่น ประสบอุบัติเหตุ การแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายที่ต้องวางตัวให้เหมาะสม พยายามไม่ให้เกิดความขัดแย้งทั้งกับผู้ร้ายและเจ้าหน้าที่ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่หมู่บ้านชุมชนไข่มุกแดงต้องปฏิบัติเพื่อความอยู่รอด และประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ กิจถาวร ได้ศึกษาและเสนอไว้ในบทความเรื่อง **เข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา ผ่านประวัติศาสตร์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษาบ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลุภาสาเมา อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส**

จากบทความต่าง ๆ ของนักวิชาการที่นำเสนอ เป็นการแสดงข้อมูล ความรู้ ความคิดเห็น อันเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยความหวังที่จะนำมาตีวงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และเสนอภาพอนาคตเพื่อคืนสันติสู่จังหวัดชายแดนภาคใต้

สารบัญ

คำปรารภ

คำนำ

บรรณาธิการแสง

บทคัดย่อ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประวัติศาสตร์ไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน ๑

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนสมัยสุโขทัย ๑

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยสุโขทัย ๓

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยอยุธยา ๘

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ๑๔

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงปัจจุบัน ๑๙

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒๗

บทนำ ๒๗

พื้นฐานวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒๘

ความหมายและความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรม ๒๘

หลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม ๒๙

การทำความเข้าใจวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓๐

วัฒนธรรม “ชาวมลายูมุสลิม” ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอะไรบ้าง ? ๓๑

ความหลากหลายที่ไม่หลากหลาย : การจัดการในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓๕

บทนำ ๓๕

สภาพปัญหาและกรอบแนวคิด ๓๗

ความพหุวัของของความหลากหลาย ๓๙

ความแตกต่างหลากหลาย : มองจากภูมิศาสตร์ของคนในพื้นที่ชายแดนใต้ ๔๑

การจัดการความหลากหลาย : บทเรียนของประเทศเพื่อนบ้าน ๔๓

อนาคตของ ความหลากหลาย ที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๕๓

สรุปข้อค้นพบ : บทวิเคราะห์ผ่านสายตาผู้ศึกษาชาวมลายูมุสลิม ๕๔

การใช้มิติทางวัฒนธรรมแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๕๙

๑. ศิลปะการแสดงและดนตรี ๖๐

๑.๑ ร้องเง้า ๖๐

๑.๒ ไวโอลิน ๖๑

๑.๓ หนังตะลุง ๖๒

๑.๔ มโนห์รา หรือ โนรา ๖๓

๑.๕ มะโย่ง	๖๖
๑.๖ ดิเกร์ฮูลู.....	๖๖
๑.๗ การรำสึละ	๖๗
๑.๘ การรำกริช.....	๖๘
๑.๙ ลิเกป่า.....	๖๙
ภาษา	๗๐
วรรณกรรม	๗๒
วรรณกรรมมุขปาฐะ.....	๗๒
เพลงร้องเรือ.....	๗๒
นิทาน.....	๗๓
ปริศนาคำทาย.....	๗๖
วรรณกรรมลายลักษณ์.....	๗๖
พระรถเมรี.....	๗๗
เรื่องช้าง	๗๘
เรื่องอิเหนา	๗๙
เรื่องรามเกียรติ์.....	๘๐

มลายู : วัฒนธรรมรากเหง้า.....	๘๓
กระบวนการทางสังคม	๘๓
สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด	๙๑
ความเป็นชาติพันธุ์มลายู.....	๙๑
การตกผลึกของนโยบายชาตินิยม.....	๙๓
นโยบายการบริหารปกครอง	๙๔
การแยกสลายชุมชน.....	๙๕
การยกกองกำลังเข้าตรวจค้นหมู่บ้านและโรงเรียน	๙๕
การใช้สุนัขสงครามตรวจค้นในชุมชน.....	๙๕
ความเชื่อและความมั่นใจ	๙๕
สถานการณ์ภาคใต้.....	๙๗
กระบวนการทางวัฒนธรรม.....	๙๘
จารีตประเพณี : วิถีมลายู.....	๙๙
จารีตศิลป์ : ในวิถีมลายู.....	๑๐๑
การขับเคลื่อนในสังคมมุสลิม.....	๑๐๓
กิจกรรมหรือพิธีกรรมวันสำคัญ.....	๑๐๖

ศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่ : สยามกับปาตานีในระบบบรรณาการถึงการปกครองแบบพิเศษ ๑๐๙

ระบบบรรณาการ (Tributary System).....	๑๑๓
สมัยของรัฐบรรณาการกึ่งอาณานิคม	๑๑๗
ว่าด้วยกำเนิดรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern Nation-State).....	๑๑๘
การปกครองแบบพิเศษในปาตานี	๑๒๐
ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน	๑๒๑
กำเนิดขบวนการและลัทธิ แบ่งแยกดินแดน	๑๒๒
จากกบฏถึง แบ่งแยกดินแดน.....	๑๒๔

เข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

กรณีศึกษาบ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลุภาสาเมา อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ๑๒๗

กล่าวนำ	๑๒๗
การประกอบอาชีพของชาวบ้าน.....	๑๓๓
สถาบันทางสังคมในชุมชน	๑๓๕
ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชิงเขา	๑๓๘
ศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน	๑๔๒
ข้อเสนอแนะเพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์พระราชทาน เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา.....	๑๔๓

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประวัติศาสตร์ไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ ดร.ครองชัย หัตถา*

สิ่งที่คนไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และคนไทยทั่วไปควรภาคภูมิใจประการหนึ่ง ได้แก่ การปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย ที่บ่งบอกถึงพัฒนาการทางสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตเป็นเรื่องยากและหมิ่นเหม่ต่อความรู้สึกขัดแย้ง แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะต้องอธิบายให้เข้าใจตรงกัน อารยประเทศทั้งหลายจึงเลือกที่จะให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้ไม่ขัดแย้งกันอีก กรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน น่าจะถึงเวลาที่ทุกฝ่ายหันมาศึกษาเรียนรู้และเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ร่วมกัน ความรุนแรงบาดหมางต่าง ๆ ที่เคยมีมาและกำลังเป็นอยู่อาจบรรเทาเบาบางลงได้หากได้เข้าใจซึ่งกันและกัน ดีกว่าต่างฝ่ายต่างเข้าใจและถือประวัติศาสตร์กันคนละฉบับ แล้วราดน้ำมันจุดไฟโยนใส่กันและกันดังเช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนสมัยสุโขทัย

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสมัยโบราณ เป็นที่ตั้งของอาณาจักรลังกาสุกะ หลักฐานเอกสารจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ เป็นต้นมา ระบุว่าลังกาสุกะเป็นอาณาจักรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ ต่อเนื่องมาถึงศตวรรษที่ ๑๑ ลังกาสูกะเริ่มส่งทูตและติดต่อกับชาวจีน และมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการค้าบนคาบสมุทรมาลายู โดยเฉพาะเมื่อนักเดินทางผ่านจากปลายแหลมญวนตรงมายังดินแดนลังกาสุกะ ลังกาสูกะในสมัยนั้นไม่ต่างกับรัฐเพื่อนบ้านทางเหนือ คือเป็นที่ยึดมั่นของพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๒ (Teeuw and Wyatt, 1970 : 1-2) ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ลังกาสูกะมีชื่อเสียงมากทางด้านการค้าในขณะเดียวกันลังกาสุกะก็อยู่ท่ามกลางอาณาจักรมหาอำนาจต่าง ๆ ที่อยู่รายรอบ และมีอิทธิพลมากในเวลานั้น ได้แก่ อาณาจักรโจฬะ อาณาจักรเขมร อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรมอญ พม่า และชวา เป็นต้น สำหรับ อาณาจักรเขมรก่อนสมัยสุโขทัยนั้นมีอำนาจมากในด้านกำลังทหารและมีอิทธิพลทางการค้าและศิลปวัฒนธรรมต่อภูมิภาคนี้ด้วยเช่นเดียวกัน อาณาจักรเพื่อนบ้านของลังกาสุกะที่อยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป ได้แก่ อาณาจักรตามพรลิงค์ ซึ่งก่อตั้งและเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ เช่นเดียวกัน ระหว่างปี พ.ศ. ๑๕๕๙-๑๖๑๓ ตามพรลิงค์ได้ส่งทูตไปยังประเทศจีนเป็นนัยว่าเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนยังมีอำนาจอยู่ในเวลานั้น ขณะที่อาณาจักรเขมรกำลังขยายอิทธิพลลงมาจากใต้ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ตามพรลิงค์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น นครศรีธรรมราช เมื่อถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็มีอิทธิพลครอบคลุมแหลมมลายู บรรดาหัวเมืองแถบนี้ตกเป็นเมืองขึ้นและถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรนครศรีธรรมราช

* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

แผนที่ราชอาณาจักรสยามรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ตามพรลิงค์ อาณาจักรของชาวสยามเป็นผู้นำต่อต้านอำนาจของอาณาจักรเขมรในปี พ.ศ. ๑๕๔๕ ขณะที่อาณาจักรเขมรกำลังเป็นมหาอำนาจในยุคนั้น ส่วนอาณาจักรอื่น ๆ ตั้งแต่อินโดจีนลงมาถึงตอนบนคาบสมุทรมลายู ต่างอยู่ในภาวะอ่อนแอ และยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรเขมรทั้งสิ้น อาณาจักรเขมรพยายามขยายอำนาจลงมา แถบทางใต้ด้วย โดยเฉพาะบริเวณคอคอตกกระ แต่เนื่องจากการขัดแย้งในผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างลัทธิกับ พุกาม ทำให้พุกามส่งกำลังทหารมาตัดเส้นทางทางการค้าของลัทธิบริเวณคอคอตกกระ เมืองต่าง ๆ บริเวณนั้นจึงอยู่ภายใต้ การครอบครองของพุกามอยู่ระยะหนึ่ง ดังที่ปรากฏในรายงานการศึกษาประวัติศาสตร์พม่า ของศาสตราจารย์ลูซ (Luce) ตอนหนึ่งว่า คอคอตกกระได้ถูกปกครองโดยพุกาม ในระหว่างปี พ.ศ. ๑๖๐๓-๑๗๔๓ ในปลายปี พ.ศ. ๑๗๓๙ อาณาจักรพุกามก็ได้ขยายอำนาจปกครองเมืองต่าง ๆ ได้แก่ ทวาย มะริด ตะนาวศรี ตะกั่วป่า ภูเก็ต และนคร (Nakuiw หรือ Nagara) แต่หลังจากนั้นอิทธิพลของพุกามก็เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา นครศรีธรรมราชมีความเข้มแข็งมาก ไม่เฉพาะแต่การเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พุทธศาสนาเท่านั้น หากยังได้ขยายอำนาจ การปกครองออกไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากความสามารถของกษัตริย์นครศรีธรรมราชในเวลานั้น (Wyatt, 1994 : 30-31) อาณาจักรนครศรีธรรมราชได้รับการฟื้นฟูและสามารถขยายอำนาจได้อย่างรวดเร็วภายใต้การปกครองของ ราชวงศ์ศรีธรรมมาศกราช ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนความเจริญรุ่งเรือง ได้แก่ การเป็นสถานีการค้าที่สำคัญของคาบสมุทร ที่อยู่ท่ามกลางทะเลเปิด เป็นจุดพักถ่ายซื้อขายสินค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตกที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งในเวลานั้น

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยสุโขทัย

ราวปี พ.ศ. ๑๗๔๓ เป็นต้นมา นครศรีธรรมราชมีอำนาจจัดการปกครองหัวเมือง บนคาบสมุทรมลายูตั้งแต่ คอคอดกระลงไปถึงไทรบุรี รวม ๑๒ เมือง ได้แก่ เมืองสาย (สายบุรี) เมืองปัตตานี (ลังกาสุกะ) เมืองกลันตัน เมืองปะหัง เมืองไทร (ไทรบุรีหรือเคดาห์) เมืองพัทลุง เมืองตรัง เมืองชุมพร เมืองบันทายสมอ เมืองสะอูเลา เมืองตะกั่วป่า และเมืองกระ (กระบุรี) (วิเชียร ณ นคร, ๒๕๓๑ : ๖๐ ; Wyatt, 1994 : 33-34)

ต่อมาเมื่อนครศรีธรรมราชรวมกับอาณาจักรสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๒๔ เป็นต้นมา หัวเมืองทั้ง ๑๒ เมืองที่อยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราชก็ถูกนับรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยไปด้วย ต่อมาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อำนาจของมณฑลปัตตานีแผ่เข้ามายังปลายคาบสมุทรมลายู เมื่อถึงปี พ.ศ. ๑๙๐๘ ปัตตานีตกอยู่ในอำนาจของรัฐทั้งทางเหนือและทางใต้ คือ สยาม และมณฑลปัตตานี จนเมื่อมณฑลปัตตานีเสื่อมอำนาจไป ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปัตตานีก็มีอิสระในการปกครองตนเอง โดยมีกษัตริย์หรือรายาปกครองต่อมา หลายพระองค์ ขณะเดียวกันปัตตานีก็ก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรือ พ่อค้าชาติต่าง ๆ เดินทางมาค้าขาย อย่างเนืองแน่น ขณะที่มะละกาถูกโปรตุเกสเข้ายึดครองทำให้ไม่ได้รับความนิยมจากพ่อค้าชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะ พ่อค้ามุสลิม

นครศรีธรรมราชในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ มีความเข้มแข็งมาก นอกจากจะมีอำนาจครอบครองดินแดน ตั้งแต่คอคอดกระลงไปจรดปลายคาบสมุทรมลายูแล้ว ปรากฏว่า กษัตริย์จันทราภานุของนครศรีธรรมราชได้ยกทัพไปตี ลังกา (Ceylon) ๒ ครั้งในปี พ.ศ. ๑๗๙๐ และ ๑๘๐๓ โดยมีกำลังทหารชาวทมิฬและชาวมลายูเป็นกำลังสำคัญ และได้นำเอาพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาในคาบสมุทรมลายู ในที่สุดลัทธิลังกาวงศ์หรือหินยานก็เข้ามาแทนที่ พุทธศาสนานิกายมหายานซึ่งเป็นอิทธิพลจากศรีวิชัย ราชวงศ์ศรีธรรมมาศกราชได้สถาปนาพุทธศาสนาเถรวาทอย่างมั่นคงในนครศรีธรรมราช มีการบูรณะพระเจดีย์เดิมให้เป็นทรงระฆังคว่ำอันเป็นศิลปะแบบลังกา นครศรีธรรมราช ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดไปยังหัวเมืองต่าง ๆ รวมทั้งสุโขทัยซึ่งขณะนั้นเพิ่งเริ่มก่อตัวขึ้นเป็น ราชธานีทางภาคเหนือตอนล่างใหม่ ๆ (วิเชียร ณ นคร, ๒๕๓๑ : ๖๐)

นครศรีธรรมราชกับสุโขทัยในระยะแรกนั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบเมืองขึ้น กล่าวคือ เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ขึ้นมาใช้อำนาจเหนือพวกขอมก็ได้เสด็จเยี่ยมเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช และมีการเจรจาขอให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ไปติดต่อขอพระพุทธรูปจากลังกาไปประดิษฐาน ณ กรุงสุโขทัย ดังข้อความที่ปรากฏในตำนานพระพุทธรูปองค์หนึ่งว่า พระเจ้าไสยณรงค์ (พระร่วง) ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองนครศรีธรรมราชทรงตรัสถามพระเจ้า สิริธรรมราชาในเรื่องต่าง ๆ และได้ทราบข่าวว่า ในประเทศลังกามีพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงมาก จึงได้ตรัสให้ พระเจ้าศิริธรรมราชา ซึ่งรู้จักกับพระเจ้ากรุงลังกาให้ส่งทูตไปบังคับเอาพระพุทธรูปมาจากพระเจ้า กรุงลังกา ข้อความดังกล่าว ยืนยันถึงกำลังอำนาจของนครศรีธรรมราชที่มีมากในขณะนั้น ทางด้านบทบาท ในการเผยแผ่พุทธศาสนา นครศรีธรรมราชอยู่ในฐานะเหนือกว่าสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๐๐ เป็นต้นมา ดังที่ปรากฏ ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่หนึ่งที่จารึกไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอย่ทานแก่มหาเถรสังฆปราชญ์เรียนจบ ปิฎกไตร หลวกกว่าปุครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ซึ่งหมายถึงว่าบรรดาพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่ เรียกว่า ปุครูในเมืองสุโขทัยนั้น ล้วนมาจากนครศรีธรรมราชทั้งสิ้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๙ : ๒๒๔)

พระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ. ๑๘๓๗ เป็นปีที่กล่าวได้ว่านครศรีธรรมราชตกเป็นเมืองขึ้นของสุโขทัย เนื่องจากพ่อขุนรามคำแหง ได้ขยายอำนาจของสุโขทัยลงไปทางคาบสมุทรมลายู และสามารถตีนครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นได้ในปีดังกล่าว ดังข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ที่ได้กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ในฐานะเมืองขึ้นว่า **มีเมืองกว้าง ช้างหลายปราบเบื่องตะวันออก....เบื่องหัวนอรอดคนตี พระบางแพรง สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว...** ผลจากการที่พ่อขุนรามคำแหงได้เมืองนครศรีธรรมราช ทำให้ได้เมืองต่าง ๆ ในการปกครองของนครศรีธรรมราช และเมืองอื่น ๆ บนแหลมมลายูอีกหลายเมือง รวมทั้งไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู ยะโฮร์ ปะหัง เปรัก มะละกา และปัตตานี อาณาเขตของสุโขทัยจึงขยายไปครอบคลุมคาบสมุทรมลายูทั้งหมดในระยะนั้น เมืองนครศรีธรรมราช อยู่ในฐานะเมืองขึ้นมาประมาณ ๕๖ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๑๘๙๓ พระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศ ตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอิสระจากสุโขทัย ในระยแแรกนั้นอยุธยาไม่ได้มีอำนาจปกครองสุโขทัยแต่อย่างใด สุโขทัยเป็นอิสระจากอยุธยา มาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๑๙๘๑ จึงถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอยุธยา ฐานะของหัวเมืองต่าง ๆ ที่เคยเป็นเมืองขึ้นของสุโขทัยหลังจากปี พ.ศ. ๑๘๙๓ เป็นต้นมา จึงไม่ชัดเจนหลาย ๆ เมืองรวมทั้งปัตตานี ได้ปกครองตนเองสืบต่อมาโดยถือว่าเป็นอิสระจากอยุธยา ขณะที่อยุธยาถือว่าเป็นปัตตานีและหัวเมืองต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของสยามมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย

หากย้อนไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๗ แผ่นดินตอนบนของประเทศไทยตั้งแต่คอคอดกระขึ้นไปเป็นที่ตั้งของอาณาจักรทวารวดีตรงบริเวณคอคอดกระเป็นที่ตั้งของ**อาณาจักรพัน-พัน** ได้ลงมาแถบไชยา ตะกั่วป่าและนครศรีธรรมราช เป็นที่ตั้งของอาณาจักรตามพรลิงค์ ส่วนบริเวณจังหวัดปัตตานีและเคดาห์เป็นที่ตั้งของอาณาจักรลังกาสุกะ อาณาจักรทั้งสามที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายูได้คอคอดกระนั้น มีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ หรือก่อนหน้านั้น หลังจากพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เป็นต้นมา พื้นที่ได้คอคอดกระลงมาอยู่ในอำนาจของ**อาณาจักรศรีวิชัย** ส่วนตอนบน

ตั้งแต่คอคอดกระขึ้นไป ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ อยู่ในอำนาจของอาณาจักรเขมร (Khmer หรือ Kambujadesa) ดินแดนทั้งหมดที่กล่าวมาตั้งแต่คาบสมุทรมินโดจีน ลงมาถึงปลายคาบสมุทรมลายูมีชาวพื้นเมืองหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ เผ่าหนึ่ง ได้แก่ ชาวสยามพื้นเมือง (Siam-Asli หรือ Aboriginal Siamese) ในบางยุคสมัยชาวสยามมีอำนาจ ได้ปกครองบ้านเมือง แต่ในบางยุคสมัยอิทธิพลของอาณาจักรอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่าได้เข้ามามีอิทธิพลปกครอง บ้านเมืองแถบนี้

ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ชนเผ่าไท (Tai หรือ Siam-Thai) กลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจีน มีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองมานานหลายศตวรรษ ได้เคลื่อนลงมาทางใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๗๕๘ เป็นต้นมา เนื่องจาก ชัยชนะของพวกมองโกลที่มีต่อดินแดนของจีนตอนเหนือ หลังจากนั้นไม่นานชนเผ่าไทได้ลงมาตั้งถิ่นฐานแถบตอนบน ของสยาม ลาวและพม่า ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของอาณาจักรเขมรในที่สุดชนเผ่าไทก็ได้มีอำนาจเหนือชาวมอญ เขมร ลาวและเวียดนาม ทั้งนี้เนื่องจากอาณาจักรเขมรอ่อนแอหลังจากการเสียชีวิตของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ต่อจากนั้นชนเผ่าไท ได้สถาปนาเมืองสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองหนึ่งที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนหน้านั้นแล้ว ขึ้นมาเป็นราชธานี ในปี พ.ศ. ๑๗๖๒ อาณาจักรสุโขทัยจึงถูกนับเป็นอาณาจักรเริ่มแรกของชนเผ่าไท อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้ชนเผ่าไท กลุ่มอื่น ๆ ได้สร้างอาณาจักรและเมืองต่าง ๆ มาก่อนแล้วหลายแห่ง เช่น อาณาจักรหริภุญไชย (พ.ศ. ๑๓๑๐-๑๘๕๓) อาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๘๓๕-๒๔๓๕) โดยที่อาณาจักรล้านนานั้นเกิดขึ้นจากการรวมแคว้นโยนก กับอาณาจักร หริภุญไชยเข้าด้วยกันก่อนหน้านี้ก็มีอาณาจักรทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖) ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณ ในประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ (ธิดา สารยา, ๒๕๓๒ : ๔๗) เช่นเดียวกับ อาณาจักรลพบุรี (พุทธศตวรรษ ที่ ๑๑-๑๙) อาณาจักรทั้งสองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของขอมในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ทำให้รับเอาศิลปวัฒนธรรม แบบขอมไว้เป็นอันมาก ส่วนอาณาจักรทวารวดีนั้น เมื่ออิทธิพลของขอมแผ่ขยายอำนาจมาถึงก็ค่อย ๆ เสื่อมอำนาจ ไปในที่สุด และสุดท้ายเมื่อชนเผ่าไทตอนบนตั้งตัวเป็นอิสระได้ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ดินแดนที่เคยถูกเขมรครอบครอง ก็กลับมาเป็นของราชอาณาจักรไทย กษัตริย์ไทยบางพระองค์มีเชื้อสายมาจากอาณาจักรก่อน ๆ เช่น พระเจ้าอู่ทอง ซึ่งปกครองกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา ก็สืบเชื้อสายมาจากผู้นำของทวารวดีนั่นเอง

อาณาจักรโบราณบนคาบสมุทรมลายู ๒ แห่ง คือ ลังกาสูกะ และตามพรลิงค์ เป็นอาณาจักรที่ชาวสยาม พื้นเมือง มีส่วนสำคัญในการสร้างอาณาจักรทั้งสอง แม้ว่าอารยธรรมอินเดียจะมีบทบาทมากในด้านวัฒนธรรม แต่ในด้านการปกครองนั้นชาวสยามก็มีอำนาจมาอย่างต่อเนื่อง ในระยะที่อาณาจักรตอนบนพ่ายแพ้แก่ขอม ปรากฏว่าดินแดนภาคใต้ของไทย ตลอดถึงคาบสมุทรมลายูยังคงมีพัฒนาการต่อมา โดยมีได้เป็นส่วนหนึ่งของ อาณาจักรเขมรแต่อย่างใด ทั้งลังกาสุกะและตามพรลิงค์ ต่างก็มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะตามพรลิงค์ มีอำนาจมากในยุคนั้น สามารถปกครองเมืองต่างๆ ไปได้เป็นจำนวนมากจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อำนาจของ สุโขทัยก็เริ่มขยายลงมาถึงนครศรีธรรมราช หลักฐานทางโบราณคดีโดยเฉพาะรูปแบบของเมืองที่เหลือเป็นหลักฐาน ร่องรอยอยู่ที่นครศรีธรรมราชและปัตตานี เป็นรูปแบบที่แสดงถึงลักษณะของไทย โดยเฉพาะลักษณะเมืองที่มีกำแพง ๓ ชั้น อย่างน้อย ๒ แห่ง ที่พบ คือ เมืองกระหม่อมโคก ในวัดพระเวียง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเมืองโบราณยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เป็นเมืองแบบเดียวกับเมืองสุโขทัย นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ท่านหนึ่ง คือ ศาสตราจารย์บี.พี. โกรลิเยร์ (B.P. Groslier) สรุปความเห็นในเรื่องนี้ว่าลักษณะกำแพงเมือง ๓ ชั้นนี้ เป็นแบบอย่างที่พบในเมืองไทย ไม่ใช่แบบขอม และไม่ใช่ได้แบบอย่างมาจากขอมอย่างที่เคยเข้าใจกันอย่างแน่นอน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๒๖ : ๑๑๑)

เมื่อได้ตรวจสอบเอกสารที่กล่าวถึงชาวสยามหรือคนไทย พบว่าชาวสยามตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนคาบสมุทรมลายูเป็นเวลานาน ก่อนที่ชาวฮินดูเดินทางจากอินเดียมาเผยแผ่ศาสนาและค้าขายที่นี้ ข้อมูลดังกล่าวปรากฏในหนังสือตำนานเมืองไทรบุรี-ปัตตานี คนพื้นเมืองในเคดาห์พวกหนึ่งคือ **ซัม ซัม หรือ เสียม-เซียม (Sam Sam)** คือ พวกสยามอาศัยอยู่บนแหลมมลายูมาแต่โบราณ เมื่อครั้งราชามะโรงมหาวงศ์พร้อมด้วยข้าราชการเดินทางเรือมาขึ้นฝั่งที่เกาะเซรี ได้เรียกพวกพื้นเมืองนี้ว่า อูสุร (Gergasi) ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า **ชาวพื้นเมืองเป็นพวกอูสุร...บรรดาเหล่าอูสุรมีพระเจ้าเสียมผู้นี้เป็นบุตรชาวพื้นเมือง** คนเหล่านี้คงมีความเจริญกว่าชนชาติอื่นจึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำ คนเหล่านี้ได้สืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ (อนันต์ วัฒนานิก. ๒๕๓๑ : ๖-๗)

อิบราฮิม ชุกรี กล่าวไว้ในหนังสือ Sejarah kerajaan Melayu Patani ว่าก่อนที่ ชาวฮินดูเดินทางเข้ามายังดินแดนมลายูนั้น บริเวณดินแดนมลายูมีชาวพื้นเมืองดั้งเดิม (primitive) อาศัยอยู่ก่อน ซึ่งได้แก่ ชาวเซมัง (Semang) และซาไก (Sakai) นอกจากนั้นก็มีชาวสยามพื้นเมือง (Siam-Asli หรือ Aboriginal Siamese) เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยใดยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ ชาวสยามจากที่อื่น ๆ จำนวนมากได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่ดินแดนมลายูเป็นกลุ่ม ๆ ชาวสยามได้รับอารยธรรมจากชาวฮินดูและได้แต่งงานกับชาวฮินดู ในที่สุดอำนาจของชาวฮินดูในแถบมลายูก็ตกอยู่ในมือของชาวสยาม (Ibrahim Syukri, 1985 : 4, 8) ชาวสยามได้มีอำนาจในการปกครองเมืองต่าง ๆ ตอนล่างของแหลมมลายู ได้แก่ ปาหัง เคดาห์ กลันตันและปัตตานี รวมถึงเมืองตอนบนของคาบสมุทรมลายูโดยศูนย์กลางอำนาจการปกครองของชาวสยามในสมัยนั้นอยู่ที่เมืองลิกอร์หรือนครศรีธรรมราช (Ibrahim Syukri, 1985 : 17)

ในช่วงเวลาเดียวกันหมู่เกาะตอนล่างของคาบสมุทรมลายู บริเวณเกาะเปเรจา (Percha) ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเกาะสุมาตรา รวมถึงพื้นที่ตามชายฝั่งทะเลของหมู่เกาะแถบนั้นเป็นที่อยู่ของชาวมลายู ซึ่งในขณะนั้น เรียกกันว่า **จากุน (Jakan)** ชาวจากุนมีอารยธรรมสูงกว่าชาวพื้นเมืองดั้งเดิมทั่วไป มีความสามารถด้านการประมงและการใช้เรือ จึงสามารถเดินทางไปมาต่าง ๆ และตั้งถิ่นฐานอยู่ทั่วไป ต่อมาเมื่อชาวฮินดูเดินทางเข้ามา บางส่วนได้แต่งงานกับชาวจากุนสืบทายาทต่อมา ชาวจากุนรับเอาอารยธรรมและความเชื่อต่าง ๆ จากชาวฮินดู จึงมีการผสมผสานทั้งสายเลือดและวัฒนธรรม พวกเขาจึงเรียกตัวเองว่า **มลายู** ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่มีความเจริญและมีอารยธรรมสูงแห่งแผ่นดินมลายา ในระยะเวลาต่อจากนั้นชาวมลายูเพิ่มจำนวนมากขึ้น ๆ บางส่วนได้สร้างเมืองแห่งใหม่บนเกาะสุมาตรา บางส่วนได้เดินทางไปยังหมู่เกาะต่าง ๆ ของเอเชียอาคเนย์และแผ่นดินใหญ่ของเอเชีย รวมไปถึงหมู่เกาะฮาวาย หมู่เกาะญี่ปุ่น หมู่เกาะอันดามัน ซีลอน นิโคบาร์ มาดากัสการ์ และเกาะอื่น ๆ อีกหลายแห่งในมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก หมู่เกาะต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกนี้จึงเรียกรวมกันว่า **หมู่เกาะมลายู (Malay Archipelago)** ซึ่งหมายถึง อาณาบริเวณอันเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวมลายูมาแต่โบราณ (Ibrahim Syukri, 1985 : 10-11)

บนคาบสมุทรมลายู ชาวมลายูได้เข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก เริ่มแรกนั้นชาวมลายูได้ตั้งหลักแหล่งบริเวณริมฝั่งทะเลและเกาะใกล้ชายฝั่ง ต่อจากนั้นจึงค่อยเดินทางจากชายฝั่งตอนใต้ขึ้นสู่ทางตอนเหนือของคาบสมุทรมลายู ชาวมลายูได้ตั้งถิ่นฐานถาวรตามริมฝั่งทะเล ขณะที่ชาวสยามส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ราบและพื้นที่ตอนในของชายฝั่ง ชื่อเมืองและสถานที่ในภาคใต้หลายแห่งยังปรากฏเป็นภาษามลายูหรือน้อยกึ่งมีรากศัพท์จากภาษามลายู บางเมืองมีชาวมลายูเป็นผู้ปกครอง ในบางยุคสมัย เช่น กรณีเมืองสงขลาที่เขาดง (Singgora) และเมืองพัทลุง (Pattanlung หรือ Baddalung) เป็นต้น ส่วนทางตอนล่างของคาบสมุทรมลายูนั้น ชาวมลายูได้สร้างเมืองตัมมาชิก (Tumasik) ซึ่งต่อมาก็คือเมืองสิงคโปร์หรือสิงคโปร์ (Singapura) ซึ่งถือว่าเป็นเมืองแรกของชาวมลายูบนแผ่นดินมลายา (Ibrahim Syukri, 1985 : 11-12)

ชาวมลายูบนคาบสมุทรมลายูมีจำนวนมากขึ้นและได้มีบทบาทสำคัญในการปกครองเมืองต่าง ๆ มากขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับอาณาจักรศรีวิชัยที่เกาะสุมาตราที่มีอำนาจมากขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา จากนั้นก็เริ่มขยายอำนาจขึ้นมาบริเวณคาบสมุทรมลายู เริ่มจากโอรสของกษัตริย์แห่งศรีวิชัย คือ ราชานิละ อุตะมะ (Raja Nila Utama) ได้เข้ามาปกครองเมืองตัมมาชิก ซึ่งขณะนั้นมีชาวมลายูอาศัยอยู่ก่อนแล้วในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ศรีวิชัยได้เข้าปกครองมะละกา ตอนปลายศตวรรษก็ได้เข้าปกครองเมืองเคดาห์ ต่อจากนั้น ในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ศรีวิชัยก็มีอำนาจเหนือนครศรีธรรมราชและเมืองตอนใต้ของคาบสมุทรมลายูทั้งหมด รวมไปถึงเมืองนครปฐม (Nakhon Patung หรือ Nikapatam) ตอนบนของคาบสมุทรมลายู นับตั้งแต่อำนาจของชาวสยาม ตกไปอยู่ในมือของชาวมลายูสุมาตรา เป็นผลให้ชาวมลายูสามารถเดินทางไปมาระหว่างดินแดนต่าง ๆ ของชาวมลายูได้อย่างเสรี และได้พัฒนาเมืองต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น ยะโฮร์ สลังงอร์ ตรังกานู เปรัก กลันตัน และปัตตานี เมืองต่าง ๆ เหล่านี้ต่างอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรศรีวิชัยทั้งสิ้น (Ibrahim Syukri, 1985 : 13)

อาณาจักรศรีวิชัยมีอิทธิพลต่อเมืองต่าง ๆ บนคาบสมุทรมลายู ทั้งทางด้านการปกครองและศิลปวัฒนธรรม ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ เมืองต่าง ๆ ตั้งแต่ได้คอคอดกระลงไปจนถึงเมืองปัตตานี (ลังกาสุกะ) ไทรบุรี ตรังกานู เปอร์ลิส ปาหัง และกลันตัน ต่างก็เป็นเมืองภายใต้อำนาจการปกครอง (Dependent State) ของอาณาจักรศรีวิชัย แต่เมื่อถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ศรีวิชัยอ่อนกำลังลง หัวเมืองต่าง ๆ เข้มแข็งมากขึ้น ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ อาณาจักรนครศรีธรรมราชมีอำนาจขึ้นมาอีกครั้ง ได้ปกครองเมืองต่าง ๆ บนคาบสมุทรมลายู ๑๒ เมือง ดังที่ปรากฏในบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับลิกอร์ (Ligor Chronicles) ได้แก่ สาย (สายบุรีหรือตะลุบัน) ตานี (ปัตตานี) กลันตัน ปาหัง ไทร (ไทรบุรี หรือเคดาห์) พัทลุง ตรัง ชุมพร บันทายสมอ สระอุเลา ตะกั่วป่า และกระ (Wyatt, 1994 : 33-34) หัวเมืองเหล่านี้แม้ว่าจะเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรนครศรีธรรมราช แต่ก็มีอำนาจปกครองตนเองด้วยกันทั้งสิ้น เมืองดังกล่าวแบ่งออกเป็น **หัวเมืองนอกราชอาณาจักร** ได้แก่ สายบุรี ปัตตานี ปาหัง และไทรบุรี ต้องจัดส่งเครื่องราชบรรณาการ ๓ ปีต่อครั้ง ส่วนเมืองที่เหลืออีก ๗ เมือง เป็น **หัวเมืองในราชอาณาจักร** จัดส่งเครื่องราชบรรณาการปีละ ๑ ครั้ง

ในช่วงเวลาที่สยามกำลังขยายอำนาจ โดยมีสุโขทัยและนครศรีธรรมราชเป็นกำลังสำคัญในการปกครองนั้น พื้นที่ตอนล่างของคาบสมุทรมลายูได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรที่เกิดขึ้นใหม่แผ่อิทธิพลมายังเมืองต่าง ๆ กล่าวคือ เมื่ออำนาจของศรีวิชัยหมดสิ้นลงในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ได้มีอาณาจักรมขปาหิตเกิดขึ้นมาแทนที่ และเข้ายึดครองเมืองต่าง ๆ รวมทั้งปัตตานี ขณะที่อาณาจักรศรีวิชัยเริ่มหมดอำนาจนั้น สยามได้เข้ายึดครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองต่าง ๆ ทางตอนใต้ของสยาม ในที่สุดอำนาจของศรีวิชัยในดินแดนของสยามและดินแดนมลายูก็หมดไป คาบสมุทรมลายูในยุคนี้จึงแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ตอนบนปกครองโดยสยามและตอนล่างปกครองโดย**มขปาหิต** ขณะที่หัวเมืองมลายูตกอยู่ในอำนาจของมขปาหิต หัวเมืองมลายูต่าง ๆ ยังปกครองโดยกษัตริย์ของแต่ละเมืองต่อไป เช่นเดิม จนกระทั่งอาณาจักรมขปาหิตหมดอำนาจลง เนื่องจากพ่ายแพ้ต่ออาณาจักรอิสลาม (Islamic Kingdom) ในชวา เมืองต่าง ๆ บนดินแดนมลายูจึงเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง

ขณะที่ลังกาสุกะตกอยู่ภายใต้อำนาจของมขปาหิตประมาณปี พ.ศ. ๑๘๓๕ เป็นต้นมานั้น ในระยะเดียวกันนี้สุโขทัยก็ขยายอำนาจลงมาขับไล่อิทธิพลของมขปาหิตออกไปจากคาบสมุทรมลายู ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๐) อาณาจักรสุโขทัยเข้มแข็งมาก หลังจาก ๕ ปีแรกที่พระองค์ทรงจัดการเรื่องการปกครองเมืองต่าง ๆ บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้สำเร็จ (ยกเว้นเมืองลพบุรีหรืออาณาจักรละโว้ซึ่งมีอำนาจมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑

และเป็นอิสระจากสุโขทัยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙) ต่อจากนั้นพระองค์ก็ได้ขยายอำนาจลงมาทางใต้ เข้ายึดครอง ลิกอร์ (นครศรีธรรมราช) และลังกาสุกะ (ปัตตานี) ทางฝั่งตะวันออกและรวมไปถึงเกาะปีนังทางฝั่งตะวันตกด้วย (Cady, 1964 : 144) นักประวัติศาสตร์บางท่านระบุว่า การขยายอำนาจของสยามในครั้งนั้นกองทัพสุโขทัยร่วมกับ กองทัพนครศรีธรรมราชได้เข้ายึดครองเมืองต่าง ๆ ตอนล่างของคาบสมุทรมลายูจนยึดได้สุดปลายแหลมในปี พ.ศ. ๑๘๓๘ (ม.จ.สุภัทรทิส ดิศกุล, ๒๕๒๒ : ๗๐-๗๒)

ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้นเอง ราชสำนักของจีนได้ชักชวนสยามให้ระงับข้อขัดแย้งกับมลายู อันเนื่องจากการขยายอำนาจของสุโขทัยลงมาทางใต้ของคาบสมุทรมลายู (Wheatley, 1961 : 301 ; Wyatt, 1994 : 41) ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ สยามได้ส่งกองเรือลงไปตามตระเวนตลอดน่านน้ำชายฝั่งจนถึงสิงคโปร์ แต่สยามได้เข้าปกครองหรือมีอิทธิพลต่อเมืองต่าง ๆ ต่อมาอย่างไรบ้างนั้นไม่มีหลักฐานใดที่กล่าวไว้แน่ชัด

นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันท่านหนึ่ง คือ โทมัส ดี. เฟรเซอร์ (Thomas D. Fraser) ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับ หมู่บ้านและเมืองปัตตานีในอดีต ได้สรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีว่ารัฐทั้งสองมีความสัมพันธ์กันมา ตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษ ๑๙ แต่รูปแบบความสัมพันธ์ไม่ปรากฏเด่นชัดว่าเป็นเช่นใดจนถึงสมัยสุโขทัยได้ปรากฏ หลักฐานฝ่ายสยามว่าปัตตานีเป็นรัฐบรรณาการของไทย ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ คือ ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง หรือ **บุหงามัส** ๓ ปีต่อครั้ง ต่อมาเมื่อมะละกาเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมากขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ปัตตานี จึงตกเป็นเมืองขึ้นของมะละกา จนถึงปี พ.ศ. ๒๐๕๔ มะละกาตกเป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกส ปัตตานีก็ได้กลับมา ขึ้นกับสยามตามเดิมซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา (Fraser, 1960 : 18-19)

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยอยุธยา

ปัตตานีกับสยามมีความสัมพันธ์กันมาช้านาน โดยเฉพาะชาวสยามนั้นได้ตั้งถิ่นฐานแถบปัตตานีมาก่อน ที่อาณาจักรสยามจะกำเนิดขึ้นในสมัยสุโขทัย ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๘๘๕ กษัตริย์ละโว้โยธยาได้ส่งพระพนมวัง-นางสะเดียงทองลงมาปกครองเมืองนครศรีธรรมราช พระพนมวังได้สร้างเมืองนครดอนพระ (แถบอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี) ขึ้นเป็นศูนย์กลางการปกครอง ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. ๑๘๘๗ พระพนมวังได้แต่งตั้งให้พระฤทธิ เทวา (เจสุตตรา) ออกไปปกครองเมืองปัตตานี ซึ่งในสมัยนั้นยังเรียกว่าเมืองโกตามหลิพย์ของอาณาจักรลังกาสุกะ ในระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๙๐-๑๘๙๓ พระฤทธิเทวาได้นำชาวเมืองโกตามหลิพย์ไปช่วย สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) สร้างพระนครศรีอยุธยาด้วย (อนันต์ วัฒนานิก, ๒๕๓๑ : ๓๔-๓๕) นอกจากนั้นยังปรากฏหลักฐาน ในเวลาต่อมาว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพะงั่ว) ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑ ทรงมี พระสนมคนหนึ่งเป็นธิดาของมุขมนตรีปัตตานี นอกจากนั้นกรุงศรีอยุธยาและปัตตานียังได้ร่วมกันต่อต้านการขยาย อำนาจของมะละกาในคาบสมุทรมลายู ในครั้งหลังช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ พ่อค้าต่างประเทศหลีกเลี่ยงการเดินทาง ผ่านช่องแคบมะละกา เนื่องจากหัวนักล่าวโจรสลัดจึงหันมาใช้เส้นทางการค้าผ่านปัตตานี ปัตตานีจึงเจริญขึ้นเป็น ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าต่างประเทศแหล่งสำคัญ ในเวลาเดียวกันกรุงศรีอยุธยาก็เป็นศูนย์กลางการค้าต่างประเทศ ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งด้วย (ขวลีย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๑ : ๒๖)

พระฤทธิเทวาครองเมืองโกตามหลิพย์อยู่จนถึงปี พ.ศ. ๑๙๒๗ ก็สิ้นพระชนม์ กษัตริย์องค์ต่อมาไม่ปรากฏ พระนามชัดเจน แต่ระบุว่าเป็นสมเด็จพระอัยกาของพญาอินทรี ครองราชย์อยู่ระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๖๗

เป็นเวลา ๔๐ ปี พระโอรสของพระองค์มีพระนามว่าพญากรุหมหาจันทรา ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๙๖๗ ถึงปี พ.ศ. ๒๐๑๒ รวมเป็นเวลา ๔๕ ปี หลังจากนั้นพญาอินทราโอรสของพระองค์ได้เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองโกตามลหิขัยเป็นองค์สุดท้าย ระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๕๗ รวมเป็นเวลา ๔๕ ปี (อนันต์ วัฒนานิก, ๒๕๓๑ : ๓๕) ระหว่างนั้นพระองค์ได้สร้างราชธานีแห่งใหม่ขึ้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลห่างจากเมืองเดิมขึ้นไปทางเหนือประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ราชธานีแห่งใหม่มีภูมิประเทศเหมาะสมกว่า และเป็นเมืองท่าที่สำคัญในสมัยนั้น เมืองดังกล่าวมีชื่อว่า **ปัตตานี** (Patani) ซึ่งฝ่ายไทยเรียกว่า **เมืองตานี** หรือ **ปัตตานี** ในเวลาต่อมา

สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สยามถือว่าปัตตานีเป็นเมืองประเทศราช หรือประเทศรัฐบรรณาการของสยาม ปัตตานีได้ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง (บุหงามัส) ๓ ปีต่อครั้ง แต่ในช่วงที่อาณาจักรมะละกาขยายอำนาจขึ้นมาตอนบนของคาบสมุทรมาลายูในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปัตตานีได้ตกเป็นเมืองขึ้นของมะละกาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๐๐๓ เป็นต้นมา จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๐๕๔ โปรตุเกสได้เข้าปกครองเมืองมะละกาในฐานะอาณานิคม ทำให้ปัตตานีเป็นอิสระจากอำนาจของมะละกา

ในสมัยอยุธยา การปกครองของสยามต่อปัตตานีและหัวเมืองประเทศราชอื่นๆ ฝ่ายใต้ กล่าวโดยทั่วไปแล้ว เป็นการปกครองอยู่ห่าง ๆ มิได้เข้าไปแทรกแซงในกิจการของเมืองเหล่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากหัวเมืองเหล่านั้นอยู่ห่างไกลจากกรุงศรีอยุธยา การคมนาคมไม่สะดวก อีกทั้งชาวเมืองก็ไม่พอใจให้รัฐบาลสยามเข้าไปดูแลอย่างใกล้ชิด หัวเมืองมาลายูต่างก็มีเสรีภาพในการปกครองและการบริหารงานในทุกด้าน ทั้งด้านกฎหมาย วัฒนธรรมประเพณีและศาสนา แต่ในฐานะหัวเมืองประเทศราช เมืองมาลายูเหล่านั้นต้องส่งเครื่องบรรณาการ ซึ่งชาวมาลายู เรียกว่า **บุหงามัส** หรือดอกไม้เงินดอกไม้ทองทุก ๆ ๓ ปี ทั้งเวลาที่กรุงศรีอยุธยามีศึกสงครามจะต้องจัดส่งกำลังคน ศัตราวุธและเสบียงอาหารไปช่วยเหลือ (ขวลิย์ ณ กลาง, ๒๕๔๑ : ๕๖-๕๗)

ในบันทึกคำให้การของชาวจีนที่เป็นลูกเรือปัตตานี ฉบับลงวันที่ ๒๓ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๒๓๓ (ค.ศ. ๑๖๙๐) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามสมัยอยุธยา หลังจากปัตตานีเป็นอิสระจากอำนาจของมขปาหิตและมะละกา ข้อความตอนหนึ่ง ระบุว่า

ปัตตานี ซึ่งเดิมเป็นของชาว^๑ นั้น ได้กลายเป็นประเทศราชของอยุธยาและส่งเครื่องราชบรรณาการให้อยุธยาเป็นเวลาช้านานแล้ว ประเทศนี้มีกษัตริย์เป็นสตรีมาแต่โบราณกาล มีดินแดนกว้างใหญ่ บริเวณพระราชวังมีผู้คนอยู่เป็นจำนวนมาก (อิซิดิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ, ๒๕๔๒ : ๗๒-๗๓)

ในบันทึกเรื่องประวัติมณฑลปัตตานี^๒ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามสมัยอยุธยาในลักษณะของเมืองประเทศราชที่ขึ้นต่อสยาม ดังที่ปรากฏในข้อความตอนหนึ่งว่า

เจ้าเมืองปัตตานีดำริให้สร้างเมืองแห่งอื่น ๆ ให้เป็นเมืองขึ้นของปัตตานี จึงได้ไปจัดสร้างเมืองปะเสมฆหรือเมืองทรายทอง เนื่องจากได้ไปพบสถานที่ริมทะเลแห่งนั้นมีทรายสีแดงสุกใสงามเหมือนสีทองคำ เมื่อความทราบถึงเจ้าเมืองไทรบุรี จึงทรงมีหนังสือตักเตือนมาว่าชื่อเมืองทรายทองไปพ้องกับเมืองของไทยที่เป็นราชธานีอยู่ในเวลานั้น จึงไม่เป็นการสมควร ถ้าพระเจ้ากรุงไทยได้ทรงทราบก็จะเป็นที่ขัดเคืองว่าไม่เคารพนับถือและตั้งแต่ครองเมืองปัตตานีมา

^๑ หมายถึง อาณาจักรมขปาหิตของชาวซึ่งเคยมีอำนาจเหนือปัตตานี

^๒ ต้นฉบับเดิมเป็นลายมือเขียน เข้าใจว่าผู้รวบรวมคือพระศรีบูรวิสุทธิกิจ ต่อมาอนันต์ วัฒนานิก นำมาพิมพ์เป็นฉบับพิมพ์ดีด ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ห้องเอกสารสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ก็ยังหาได้แต่งเครื่องราชบรรณาการ ต้นไม้เงินต้นไม้ทองนำเข้าไปยังเมืองไทรบุรีเพื่อส่งเข้าไปยังกรุงไทยไม่ เพื่อขอความคุ้มครองป้องกันเมืองปัตตานีที่ได้สร้างขึ้นใหม่เป็นสุขสืบไป ตามคำสั่งที่บิดาเราสั่งไว้ ครั้งเมื่อเจ้าเมืองปัตตานีได้ทราบจากหนังสือของเจ้าเมืองไทรบุรี จึงเปลี่ยนชื่อเมืองปะเสมฯเสียใหม่ เป็นชื่อเมือง **กะลันตัน** แล้วก็จัดส่งเครื่องบรรณาการดอกไม้ทองดอกไม้เงิน นำไปยังเมืองไทรบุรีเพื่อนำส่งถวายพระเจ้ากรุงไทย ขอเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกับกรุงไทยต่อไป โดยจัดส่ง ๓ ปีต่อครั้งเสมอมามิได้ขาด (พระศรีบูรุษวิจิตร, ม.ป.ป. : ๑๔-๑๕)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามในสมัยอยุธยา ปรากฏในบันทึกของอันโตนิโอ ปิกา เฟตตา (Antonio Pigafetta) ชาวอิตาลีซึ่งได้เดินทางรอบโลกระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๖๒-๒๐๖๕ และได้บันทึกถึงเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรมลายูว่า เมืองเหล่านั้นตั้งแต่สิงคโปร์ขึ้นมาต่างอยู่ในการปกครองของสยาม ดังข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้

ตามชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมเป็นหมู่บ้าน และเมืองต่าง ๆ มีชื่อบางแห่งดังนี้ สิงคโปร์ (Cinghapola) ซึ่งอยู่บนแหลมปาหัง (Pahan) กลันตัน (Calantan) ปัตตานี (Patani) พัทลุง (Bradlon) ละคร (นครศรีธรรมราช) ชุมพร (Tumbon) ปราณ (Pran) กุย (Cui) เพชรบุรี (Brabi) เมืองเหล่านี้สร้างขึ้นเหมือนเมืองของเราและอยู่ภายในขอบเขตอาณาของพระเจ้ากรุงสยาม (จันทรฉาย ภัคธิดา, ๒๕๓๒ : ๑๖)

ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเมืองปัตตานีมีกษัตริย์ปกครองเช่นเดียวกับสยาม และมีการติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ดังที่ปรากฏในบันทึกของฟรานซิสโก เดอ ซานเด (Francisco de Sande) เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๑๑๙ ความว่า

มะละกาอยู่บนชายฝั่ง จีนเอง ซึ่ง ณ จุดนี้หันไปสู่ทิศเหนือ ในภูมิภาคนั้นเราพบท้าวพระยามหากษัตริย์น้อย ๆ เพิ่มอีก ๒ พระองค์ พระองค์หนึ่งคือพระเจ้าแผ่นดินแห่งเซียน (Cian-Siam) และอีกพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าแผ่นดินแห่งปัตตานี (Patani) และห่างจากเราประมาณ ๑๕๐ ลีค คือ พระเจ้าแผ่นดินแห่งบอร์เนียว (Borney) ซึ่งทรงติดต่อกับกษัตริย์ทั้งสองพระองค์อย่างสม่ำเสมอ (จันทรฉาย ภัคธิดา, ๒๕๓๒ : ๑๗)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับอยุธยาดำเนินมาด้วยดี จนกระทั่งเกิดสงครามระหว่างสยามกับพม่า ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน (๒๕๓๗) ตอนหนึ่งความว่า ในศักราช ๙๑๑ (พ.ศ. ๒๐๙๒)^๓ ในช่วงศึกหงสาวดี พระยาตานีศรีสุริยตันได้ยกเอาทัพเรือ “ยาหยับ” ของชาวเมืองปัตตานีเข้ามา ๒๐๐ ลำเพื่อช่วยราชการศึก ทัพเรือของปัตตานีมาทอดสมออยู่ที่วัดกุฎบางกะจะครั้งรุ่งขึ้นก็ยกเข้ามาทอดสมออยู่ที่ประตูชัย พระยาตานีเห็นได้ทีก็กลับลำขึ้นเป็นขบถ พากันยกพวกเข้ามาในพระราชวัง พระมหารัชมงคลไม่ทันรู้ตัวก็เสด็จหนีลงเรือพระที่นั่งศรีสกลลาด ไปอยู่ที่เกาะมหาพราหมณ์ เหล่าเสนาบดีก็พร้อมกันยกเข้ามาในพระราชวังไล่ตีชาวตานีแตกฉานลงเรือรุดหนีไป เหล่ามุขมนตรีก็ได้อัญเชิญ พระมหารัชมงคลเสด็จคืนเข้ามาสู่พระราชวังตามเดิม พงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (๒๕๑๕) ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับอยุธยาว่า ในศักราช ๙๒๕ (พ.ศ. ๒๑๐๖) พระยาตานีศรีสุลตันได้เข้ามาช่วยอยุธยารบพม่า แล้วกลับเป็นขบถ พระยาตานีคุมชาวตานีบุกเข้าไปในพระราชวังได้เอาช้างเผือกมาขี้นอยู่ที่ท้องสนาม แล้วลงช้างออกไปทางตะแลงแกง ตอนนั้นชาวขบถรู้กันทั่วไป ชาวพระนครก็เอาพวมาชิงไว้เข้าต่อรบด้วย ชาวตานีตายลงเกลื่อนกลาด แล้วพระยาตานีนั้นได้ลงสำเภาหนีรอดออกไปได้

^๓ ปีศักราชที่ระบุในพงศาวดารฉบับนี้ไม่ตรงกับเอกสารฉบับอื่น ๆ ที่ถูกต้องควรเป็นศักราช ๙๒๕ (พ.ศ. ๒๑๐๖)

ในช่วงเวลานั้น อยุธยายังคงติดพันศึกกับพม่าจึงยังไม่ได้จัดทัพลงไปปราบปรามเมืองปัตตานีประกอบกับปัตตานีถูกป่าเล็มบังรุกรานและบางครั้งก็เกิดความขัดแย้งทางการค้ากับรัฐอื่น รวมทั้งมหาอำนาจตะวันตกที่กำลังเข้ามาแทรกแซงการค้าและการปกครองอยู่ในเวลานั้น ทำให้ปัตตานีต้องการมิตรมากกว่าศัตรูจึงปรากฏเรื่องราวระหว่างปัตตานีกับอยุธยาว่า ปัตตานีเข้ามาอยู่ใต้อำนาจของอยุธยาเช่นเดิม ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ. ๒๑๒๗ จนตลอดสมัยอยุธยา (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๑ เล่ม ๑, ๒๕๐๖ : ๗๖๐)

ในบันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ ได้กล่าวถึงการค้าของสยามกับนานาประเทศ และได้กล่าวถึงเรื่องราวต่อมาของเมืองปัตตานีในช่วงปี พ.ศ. ๒๑๖๕ สมัยราชินีปัฐซึ่งรวบรวมจากบันทึกของบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ ข้อความตอนหนึ่งระบุว่า

ปัตตานีเป็นอาณาจักรโบราณ แต่โดยปกติจะต้องถวายเครื่องราชบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงสยาม ในขณะนั้นมีสตรีผู้หนึ่งเป็นผู้ครองนคร สตรีผู้นี้เป็นราชธิดาของผู้ครองเมืองปัตตานีองค์ก่อน ผู้ครองปัตตานีได้ถึงแก่พิราลัยได้ประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว แม้ว่าผู้ครองนครจะเป็นสตรีก็ตามแต่ก็สามารถปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่งบรมโพธิสมภารอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน การค้าที่ปัตตานีนับว่าอยู่ในเกณฑ์ดีพอใช้ ที่ปัตตานีไม่มีการผลิตสินค้าขึ้นเอง ของทุกอย่างนำมาจากที่อื่นทั้งสิ้น เนื่องจากที่ตั้งกล่าวอยู่ในทำเลดีจึงมีเรือแวะจอดและไปมาจากเมืองท่าต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีสินค้าเป็นจำนวนมากหลั่งไหลเข้ามาที่มากที่สุดได้แก่ เครื่องถ้วยชามจากจีน เพราะระยะทางจากเมืองจีนถึงปัตตานีไม่ไกลนัก (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๑๗๕)

ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นต้นมา อำนาจและอิทธิพลของนครศรีธรรมราชในฐานะตัวแทนศูนย์อำนาจท้องถิ่นของอยุธยาเริ่มอ่อนแอลง บรรดากรมการเมืองพากันไม่พอใจในตัวเจ้าเมืองคนใหม่ที่แต่งตั้งมาจากอยุธยา และขยายผลไปถึงชาวเมือง ซึ่งได้ก่อความไม่สงบขึ้น แม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๑๗๒ จะได้มีการเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้ง โดยการส่งขุนนางคนสำคัญชาวญี่ปุ่น คือ ออกญาเสนาภิมุข หรือ ยามาตะ นางามาซะ (Yamada Nagamasa) ไปเป็นเจ้าเมืองคนใหม่ แต่การต่อต้านและความวุ่นวายในเมืองนครศรีธรรมราช ยังคงมีมาตลอดเวลา ในช่วงเวลานั้นเองสงขลาเริ่มแยกตัวออกจากราชธานี นครศรีธรรมราช ดำเนินนโยบายการค้าอิสระ ทำให้มีพ่อค้าชาวยุโรปเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมากส่วนปัตตานีนั้นทำการค้าขายอย่างอิสระ มีระบบภาษีและระบบการจัดการค้าต่างประเทศเป็นผลของตนเอง แต่บางครั้งก็ยอมขึ้นกับอยุธยา เมืองปัตตานีเวลานั้นกลายเป็นศูนย์กลางการค้าของนานาประเทศ พ่อค้าชาวญี่ปุ่น โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ เข้ามาตั้งสถานีการค้า (trade station) และทำการค้าขายกันอย่างกว้างขวาง

ที่อยุธยาในปลายสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้เกิดความขัดแย้งชิงราชบัลลังก์เกิดขึ้น หลังจากการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๑๗๑ พระเจ้าปราสาททองได้ขึ้นครองราชย์ทำให้พระญาติวงศ์และข้าราชการที่จงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถูกประหารชีวิตเป็นจำนวนมาก หัวเมืองใหญ่ ๆ ในภาคใต้ทั้งนครศรีธรรมราชและปัตตานี ไม่ยอมรับการขึ้นสู่อำนาจของพระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ. ๒๑๗๓ ปัตตานีเข้าโจมตีพัทลุงและนครศรีธรรมราช (Teeuw and Wyatt, 1970 : 17) มีหลักฐานระบุว่านอกจากปัตตานีเข้าโจมตีพัทลุงกับนครศรีธรรมราชแล้ว ยังทำสงครามกับสงขลาและอยุธยาด้วย ดังที่ปรากฏในหลักฐานเอกสารว่า เจ้าเมืองสงขลาส่งทูตไปยังอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๑๗๕ เพื่อขอความช่วยเหลือในการต่อสู้กับปัตตานี (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๔ : ๒๓)

ในปี พ.ศ. ๒๑๗๕ กองทัพสยามได้ยกกำลังมาตีนครศรีธรรมราชและปัตตานี ดังที่ปรากฏในบันทึกของพ่อค้าชาวดัชต์เล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวว่า

๙ มีนาคม (พ.ศ. ๒๑๗๕) มีเรือจากสยาม ๓ ลำ เล่าว่าเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ชักชวนพ่อค้าในเรือนั้นกระทำร้ายพระเจ้าแผ่นดินสยาม เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้าแผ่นดินสยามเลย เนื่องจากเหตุนี้พระเจ้าแผ่นดินสยามจึงส่งกองทัพเรือมาตีเมืองนครศรีธรรมราช (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๖)

หลังจากปราบเมืองนครศรีธรรมราชได้แล้ว อูยูธาก็มีเป้าหมายที่จะปราบปัตตานีต่อไป ราชนิแห่งปัตตานียืนหยัดไม่ยอมเป็นไมตรีกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สงครามระหว่างอูยูธากับปัตตานียืดเยื้อต่อมาอีกหลายปี ดังที่ปรากฏในบันทึกของชาวดัชต์ดังนี้

๒๐ สิงหาคม (พ.ศ. ๒๑๗๕) เรือลำหนึ่งได้ไปจอดที่ปัตตานี และได้ทราบจากที่นั่นว่า ราชนิแห่งปัตตานีจะไม่ยอมตกลงเป็นไมตรีกับพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์นี้ เป็นผู้แย่งราชสมบัติ เป็นผู้ร้ายทรยศซึ่งพระนางจะไม่ยอมอ่อนน้อมด้วยเลย (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๖-๗)

ในปี พ.ศ. ๒๑๗๗ พระเจ้าปราสาททองจึงปราบปรามปัตตานี โดยได้ส่งกองทัพจากอูยูธาประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน นอกจากนั้นก็มาจากนครศรีธรรมราช พัทลุง และหัวเมืองอื่น ๆ ส่วนปัตตานีได้รับความช่วยเหลือจากรัฐมลายูอื่น ๆ รวมทั้งกำลังอีก ๕,๐๐๐ คน จากยะโฮร์ และปาหัง ซึ่งเดินทางมาทางเรือรวม ๕๐ ลำ (Teeuw and Wyatt, 1970 : 17-18) การรบครั้งนั้น กองทัพอูยูธาไม่สามารถเอาชนะปัตตานีได้ ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๑๗๘ อูยูธาได้ส่งทูตไปเจรจากับปัตตานี จากนั้นอีก ๕ เดือนต่อมา กษัตริย์ปัตตานีได้ส่งอุปทูตไปยังอูยูธา ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๑๘๔ กษัตริย์ปัตตานีได้เสด็จไปอูยูธาด้วยพระองค์เอง เพื่อฟื้นฟูสันติภาพระหว่างประเทศทั้งสอง ดังที่ปรากฏในบันทึกของวัน วลิท (Van Vliet) ว่า การส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองครั้งนั้น เพื่อแสดงว่าราชอาณาจักรทั้งสองได้สถาปนาสันติภาพแล้ว โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไม่เหยียดหยามหรือทำลายซึ่งกันและกัน ส่วนการเสด็จไปอูยูธาของกษัตริย์ปัตตานีนั้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูสันติภาพ (to renew the peace) เท่านั้น (Teeuw and Wyatt, 1970 : 18)

ในปี พ.ศ. ๒๑๘๕ เมืองสงขลาได้รับการฟื้นฟูอย่างรวดเร็ว พ่อค้าชาวต่างประเทศแวะมาค้าขายที่เมืองสงขลา มาก เจ้าเมืองสงขลาสมัยนั้นคือสุลต่านสุลัยมาน บุตรของดาโต๊ะ โมกอล พ่อค้าชาวเปอร์เซีย ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้รับแต่งตั้งจากอูยูธาให้เป็นเจ้าเมืองสงขลาตั้งแต่ราวปี พ.ศ. ๒๑๔๕ เป็นต้นมา เมื่อดาโต๊ะ โมกอลสิ้นชีวิตแล้วสุลัยมาน ซึ่งเป็นบุตรคนโตได้เป็นเจ้าเมืองสงขลาสืบต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๑๗๓ เจ้าเมืองสงขลาได้ประกาศเป็นอิสระและสถาปนาตนเองเป็นสุลต่าน ได้มีการสร้างป้อมปราการที่เขาแดงอย่างมั่นคงแข็งแรง ระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๘๕-๒๒๓๐ อูยูธาส่งกำลังมาปราบเมืองสงขลาหลายครั้ง เช่นในปี พ.ศ. ๒๑๙๑ แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะได้ (หม่อมหลวงชัยมิตร นวรัตน์, ๒๕๓๐ : ๕๗) ในปี พ.ศ. ๒๑๘๙ สงขลาได้ร่วมมือกับไทรบุรีเข้ายึดเมืองพัทลุง และในปี พ.ศ. ๒๑๙๒ สงขลาบุกเข้ายึดเมืองนครศรีธรรมราช และยังรวมเมืองปัตตานีและพัทลุงไว้ในอำนาจ (Smith, 1974 : 32) มีหลักฐานระบุว่า การขยายอำนาจของสงขลาครั้งนี้รวมไปถึงเมืองไชยาด้วย เมืองสงขลา กับเมืองไชยา นครศรีธรรมราช พัทลุง ปัตตานี และไทรบุรี รวมกันได้อย่างเข้มแข็ง เนื่องจากมีศาสนาอิสลามเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และต่างก็กำลังต่อต้านอำนาจของอูยูธา ต่อมาเมื่ออูยูธาเริ่มอ่อนแอลงและสนับสนุนให้เจ้าเมืองและขุนนางที่นับถือศาสนาอิสลามมีอำนาจปกครองเมืองต่าง ๆ เช่นเดิมต่อไป การรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นระหว่างเมืองต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ หดไป

เมื่อแต่ละเมืองมีอำนาจเป็นของตนเอง ประกอบกับแต่ละเมืองมีการแข่งขันทางการค้าและมีผลประโยชน์จากการค้าอยู่มาก จึงทำให้สถานะของเมืองสงขลาเปลี่ยนไป ส่วนนครศรีธรรมราชและพัทลุงก็หันไปภักดีต่อสยามเช่นเดิม (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๙ : ๙๓-๙๔)

หลังจากปี พ.ศ. ๒๑๘๔ ฮอลันดาเริ่มมีบทบาทต่อหัวเมืองภาคใต้มากขึ้น โดยเฉพาะที่ปัตตานีทำให้ฮอลันดาต้องรักษาผลประโยชน์ของตน เมื่ออยุธยาขอให้ฮอลันดาช่วยปราบหัวเมืองต่าง ๆ ในสมัยพระเจ้าปราสาททองจึงไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่า ฝรั่งเศสจะเป็นพันธมิตรที่ดีกว่าฮอลันดา เพราะไม่มีฐานอำนาจอยู่ใกล้เคียงอยุธยา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๒๓ : ๓๔-๓๕) จึงปรากฏหลักฐานต่อมาว่าเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ พระองค์ได้ทำสัญญากับฝรั่งเศสยกเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของสงขลา (รวมทั้งปัตตานีด้วย) ให้ฝรั่งเศสตั้งสถานการค้าและสร้างป้อมปราการเมืองเช่นใดก็ได้แล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แต่แผนงานดังกล่าวดำเนินไปเพียงระยะหนึ่งก็ถูกระงับไป ข้อมูลต่าง ๆ และผังเมืองที่วิศวกรชาวฝรั่งเศสเขียนไว้ถูกเก็บรักษาไว้และได้มอบให้ฝ่ายไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ที่ผ่านมา (ม.ล.ชัยนิมิตร นวรัตน์, ๒๕๓๐ : ๕๔-๖๐)

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสงขลากับปัตตานีหลังจากปี พ.ศ. ๒๑๙๒ เมื่อสงขลาได้ประกาศให้ปัตตานีอยู่ในอำนาจของสงขลาด้วยนั้น ได้ปรากฏความขัดแย้งและต่อต้านจากฝ่ายปัตตานี มีการสู้รบกันหลายครั้งทำให้เป็นผลดีต่ออยุธยาที่ไม่ต้องยกกำลังลงมาปราบเมืองทั้งสอง เพียงแต่ส่งคนมาไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายยุติสงครามเท่านั้น ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นปัตตานีเกิดการขัดแย้งกับกัณฑ์ต้นในการปกครองเมืองทั้งสอง ซึ่งได้มีสัญญาตกลงรวมอำนาจเมืองทั้งสองเข้าด้วยกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๑๖๒ ในปี พ.ศ. ๒๑๙๓ สงขลาได้โจมตีเมืองปัตตานี ซึ่งถือว่าเป็นเมืองหลวงของรัฐมลายูในขณะนั้น (Ahmad Fathy al-Fatani, 1994 : 27) การสู้รบระหว่างปัตตานีกับสงขลาหลังจากนั้น ฝ่ายปัตตานีได้รับการสนับสนุนจากกัณฑ์ต้น ทำให้การสู้รบยืดเยื้อต่อมาอีกหลายปี โดยไม่สามารถเอาชนะกันได้อย่างเด็ดขาด

การสงครามระหว่างปัตตานีกับสงขลาในช่วงเวลาดังกล่าว ปรากฏในบันทึกของพ่อค้าชาวอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๒๑๔ ตอนหนึ่งว่า

การศึกระหว่างรายาแห่งปัตตานีกับเจ้าเมืองสงขลา ยังคงดำเนินต่อไปแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามจะได้จัดส่งคณะทูตไปเจรจาไกล่เกลี่ยให้คืนดีกัน เมืองทั้งสองเกี่ยวข้องกับพระองค์อยู่เป็นอันมากในการขนส่งสินค้าจำพวกผ้าหรือช้างลงมาได้โดยปลอดภัย รายาปัตตานีไม่ประสงค์จะสงบศึกเพราะเชื่อมั่นว่าตนมีไพร่พลมากแต่สงขลาก็ไม่ประสงค์จะสงบศึกเช่นกัน เมืองสงขลาไม่มีไพร่พลไม่ถึงหนึ่งในสี่ของเมืองปัตตานีแต่เป็นไพร่พลที่มีพลกำลังเข้มแข็ง ชำนาญยุทธวิธีการรบ และการใช้ปืนไฟ ทั้งปืนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก (กรมศิลปากร, ๒๕๑๒ : ๑๓๔)

เมืองสงขลาในเวลานั้น มีการค้ามากและได้พัฒนาขึ้นมาจนอาจเทียบเท่ากับปัตตานีทำให้การสู้รบยืดเยื้อจนถึงปี พ.ศ. ๒๒๒๑ ก็ยังไม่อาจเอาชนะกันได้ ขณะที่ปัตตานีกับสงขลาขัดแย้งทำสงครามกันอยู่นั้น ความสัมพันธ์กับอยุธยาก็ขาดหายไป กล่าวคือ หลังจากสงครามระหว่างอยุธยากับปัตตานี ในปี พ.ศ. ๒๑๗๗ สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับปัตตานีไม่ปรากฏในพงศาวดารสยาม แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวมีชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายที่ปัตตานีมากและได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้มากมาย รวมทั้งเอกสารท้องถิ่นที่เป็นตำนานเมืองและเอกสารภาษามลายูอักษรยาวีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้แหล่งข้อมูลทั้งสองเป็นประโยชน์ต่อการสืบค้นเรื่องราวของเมืองปัตตานีในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ได้เป็นอย่างดีในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เองที่ปัตตานีได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดจนเป็นศูนย์กลางการค้าขายระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีราชาปกครองต่อเนื่องกว่า ๓ ศตวรรษ

เมืองปัตตานีในยุคนั้นมีพลเมืองมาก ทั้งชาวจีน ชาวสยาม ชาวมลายู รวมทั้งชาวต่างประเทศอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ ส่วนชาวอาหรับ และเปอร์เซีย ซึ่งได้เข้ามาค้าขายต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน บางคนกลายเป็นพลเมืองของปัตตานีไปในที่สุด เรื่องราวเกี่ยวกับปัตตานีได้ปรากฏในพงศาวดารสยามอีกครั้ง ในช่วงปี พ.ศ. ๒๓๑๑ ในสมัยธนบุรี เมื่อพระเจ้าตากนํากองทัพลงไปปราบเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ทำให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชต้องหลบหนีไปอยู่ที่เมืองปัตตานี เหตุการณ์ครั้งนั้นปรากฏในพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (๒๕๐๗) ว่า พระยาตานีได้ส่งตัวเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช คินให้กองทัพสยาม เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๓๒๐ ก็ปรากฏว่า ปัตตานีกระด้างกระเดื่องต่อนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะขอยกทัพไปตี แต่พระเจ้ากรุงธนบุรีขอให้หมตราการศึกษาทางเหนือเสียก่อน

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยรัตนโกสินทร์ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

ในบันทึกเรื่อง The Kingdom and People of Siam and Kedah-Siam Relation 1821-1905 (อ้างใน นันทนา ตันติเวสส, ๒๕๒๘ : ๗๕-๗๖) กล่าวถึงปัตตานีสมัยรัตนโกสินทร์ว่า

ปัตตานีหรือตานี เป็นเมืองประเทศราชอีกแห่งหนึ่งของสยาม มีประชากรประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน กว่าครึ่งในจำนวนนี้มีเชื้อสายไทย สามเขตในเมืองนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล และอีกสองเขตอยู่เข้าไปในดอนใน ปัตตานีเป็นที่รู้จักและพูดถึงกันในหมู่คนเดินเรือในสมัยโบราณ และเคยใช้เป็นสถานีการค้าของต่างชาติที่เข้ามาค้าขาย กับสยาม เขมร และจีน แต่เดิมการปกครองของปัตตานีนั้นตกอยู่ในมือชาวมลายูซึ่งได้รวมตัวกันต่อต้านชาวสยาม เมื่อสยามปราบปรามชาวมลายูได้ จึงได้กวาดต้อนชาวมลายูส่วนใหญ่ไปเป็นทาส ข้าว เกลือ ทอง และดีบุก เป็นผลผลิตหลักของปัตตานี

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามในสมัยรัตนโกสินทร์มีความเกี่ยวข้องโยงใยกับหัวเมืองต่าง ๆ ของสยาม บนคาบสมุทรมลายู ตลอดจนการเข้ามามีบทบาททั้งในด้านเศรษฐกิจ และการปกครองของมหาอำนาจจากตะวันตก คือ อังกฤษ และฝรั่งเศส ยังผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ รวมทั้งปัตตานีด้วย ในบางครั้ง ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งและการต่อต้าน มีการใช้กำลังทหารเข้าต่อสู้กัน เรื่องราวของปัตตานีในยุคนี้ปรากฏใน พงศาวดาร บันทึกของชาวต่างประเทศและบันทึกของชาวปัตตานีท้องถิ่น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้เมืองไทรบุรีและกลันตัน อยู่ในความดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนตรังกานูและปัตตานีอยู่ในความดูแลของเมืองสงขลา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ อังกฤษได้ขอเช่าเกาะหมาก (ปีนัง) และในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ อังกฤษขอเช่าดินแดนตรงข้ามกับเกาะหมาก คือ โปรวินซ์ เวลลีสลี่ จากไทรบุรี (ซารอม อาหมัด, ๒๕๒๘ : ๘๘) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๗๔ ได้มีบันทึกข้อตกลง ระหว่างข้าหลวงแห่งดินแดนสเตรทเซทเทิลเมนต์กับสุลต่านแห่งเคดาห์ เพื่อใช้แทนสนธิสัญญากับนครศรีธรรมราช (สยาม) ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔ บันทึกฉบับนั้นถือว่าการยกเลิกสนธิสัญญากับนครศรีธรรมราช (สยาม) ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา (ซารอม อาหมัด, ๒๕๒๘ : ๑๑๕-๑๑๖)

ในการตกลงเรื่องการให้เช่าเกาะหมาก ระหว่างสุลต่านแห่งเคดาห์กับอังกฤษครั้งนั้น ไม่ได้ถามความเห็นชอบ จากสยาม สุลต่านแห่งเคดาห์ได้ปฏิบัติตนในฐานะกษัตริย์ที่มีเอกราชเต็มที่ (ซารอม อาหมัด, ๒๕๒๘ : ๙๘-๙๙) ต่อมาชาวมลายูในเคดาห์มีความพยายามหลายครั้งที่จะเป็นอิสระจากสยาม เช่นในปี พ.ศ. ๒๓๖๔, ๒๓๖๙, ๒๓๗๒ ๒๓๗๔, ๒๓๗๙ และ ๒๓๘๑ พระเจ้าแผ่นดินสยามในสมัยนั้นคือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนัก

ถือว่าตลอดเวลาที่สยามเข้าครอบครองเคดาห์ ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากกว่าที่จะได้รับประโยชน์ สยามเรียนรู้ว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับกิจกรรมภายในของเคดาห์มีแต่จะทำให้เกิดการต่อต้านจากชาวมลายู การปราบปรามโดยใช้กำลังได้ก่อให้เกิดความสูญเสียเป็นอันมาก ในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๕ สยามจึงได้คืนอำนาจให้แก่สุลต่านเคดาห์ (ซารอม อาหมัด, ๒๕๒๘ : ๙๒-๙๔) หลังจากปี พ.ศ. ๒๓๘๕ เป็นต้นมา เคดาห์กับสยามมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน แต่มีข้อแตกต่างไปจากเดิมคือ นครศรีธรรมราชไม่ได้มีอิทธิพลในการปกครองเคดาห์อีกต่อไป

การที่สยามตัดสินใจไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการของเคดาห์นั้น เนื่องจากสยามเกรงว่าอังกฤษจะแสดงความเป็นปรีชา ผนาศติกระทรวงมหาดไทยตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องเอาใจอังกฤษเพื่อรักษาเอกราชและบูรณภาพแห่งอาณาเขตของสยาม ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นความจำเป็นที่ต้อง **ปลูกฝังมิตรภาพและมีบุญคุณกับอังกฤษ** เพื่อที่ว่าอังกฤษจะได้ช่วยปกป้องสยามจากการคุกคามของฝรั่งเศสและจะต้อง **ระมัดระวังที่จะหลีกเลี่ยงเหตุการณ์อันจะก่อความเป็นศัตรูกัน** นอกจากนั้นสยามก็ไม่ได้รับผลประโยชน์ใด ๆ มากนักจากการปกครองเคดาห์ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสเมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองมลายูของไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ว่า **เราไม่มีผลประโยชน์เป็นพิเศษแต่อย่างใดในบรรดาหัวเมืองเหล่านี้.... หากเราต้องสูญเสียหัวเมืองเหล่านี้ให้แก่อังกฤษ เราจะขาดแต่เพียงดอกไม้เงินดอกไม้ทอง นอกเหนือไปจากเครื่องราชบรรณาการนี้แล้วก็ไม่มีการสูญเสียทางด้านวัตถุอื่นใดอีก** อย่างไรก็ตามการสูญเสียดินแดนเหล่านี้ไปย่อมเป็นการเสื่อมเสียเกียรติภูมิของประเทศ นี่เป็นเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงต้องย้ำความเป็นเจ้าของดินแดนในส่วนนี้... (ซารอม อาหมัด, ๒๕๒๘ : ๑๑๙-๑๒๐)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ. ๒๔๓๕ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำนโยบายการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมาใช้ทั่วประเทศ การเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งก็คือการจัดระบบให้บรรดาเมืองต่าง ๆ ขึ้นตรงต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก่อนหน้านี้นี้หัวเมืองและประเทศราชของสยามอยู่ภายใต้การควบคุมของสามกรม ได้แก่ กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม และกรมท่า ก่อนหน้านั้นกรมพระกลาโหม มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ และหัวเมืองมลายูที่เป็นประเทศราช ภายใต้แผนการใหม่นี้ได้มีการรวมเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นมณฑล มีสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครองมณฑล ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๔๒ กระทรวงมหาดไทยเริ่มรวมการบริหารบรรดาหัวเมืองประเทศราชทางใต้เข้ากับระบบเทศาภิบาล เป็นการหวังว่าระบบดังกล่าวจะช่วยป้องกันบูรณภาพในดินแดนของสยามต่อการคุกคามของฝรั่งเศสและอังกฤษ เป็นการสร้างความมั่นใจในความจงรักภักดีต่อสยาม ตลอดจนการจัดหาทรัพยากรสำหรับการปฏิรูปที่มีขึ้นทั่วราชอาณาจักรในเวลานั้น ผลการจัดการปกครองใหม่ก็คือ กลั่นตัน และตรึงกานู

อยู่ภายใต้การดูแลของสมุหเทศาภิบาลประจําณฑลภูเก็ตในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เคดาห์ เปรอริส และสตูล รวมกันเป็นมณฑลไทรบุรี

ในช่วงระยะเวลาที่สยามกำลังปรับปรุงการปกครองหัวเมืองมลายูอยู่นั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ อังกฤษ ได้เจรจาทกลงกับฝรั่งเศสให้สยามเป็นรัฐกันกระทบระหว่างอาณานิคมอังกฤษทางตะวันตก และอาณานิคมของฝรั่งเศสทางตะวันออก ทั้งสองประเทศยอมรับรองเอกราชอธิปไตยของสยามเหนือบริเวณลุ่มน้ำเพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน เจ้าพระยาและบางปะกง โดยปล่อยดินแดนทางตอนใต้ของสยามไว้โดยปราศจากหลักประกัน อนึ่งข้อตกลงดังกล่าว สยามมิได้มีส่วนรับรู้ด้วยแต่อย่างใด ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ สยามได้ลงนามในอนุสัญญาฉบับร่วมกับอังกฤษ โดยตกลงว่ารัฐบาลสยามจะไม่ยอมให้ชาติใดมาเช่า ซื้อ หรือถือกรรมสิทธิ์ดินแดนสยามบริเวณใต้ตำบลบางสะพาน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ลงไป โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษฝ่ายรัฐบาลอังกฤษตกลงจะให้ความช่วยเหลือแก่สยามในกรณีที่ถูกรุกรานจากชาติอื่น

ส่วนเหตุการณ์ที่ติดตามในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสยามในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น เริ่มจากเมื่อมีการสถาปนา พระบรมราชวงศ์จักรี โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เสด็จขึ้นครองราชย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ล่วงมาอีก ๓ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๘) เมืองปัตตานีมิได้ส่งเครื่องบรรณาการให้แก่แผ่นดินรัตนโกสินทร์ จึงมีพระราชโองการให้จัดส่งกองทัพเรือจากกรุงเทพฯ โดยมีพระยาราชวังสัน (แก่น) เป็นแม่ทัพเรือ ยกกำลังลงมา สมทบกับกำลังทัพของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ที่ตั้งกองบัญชาการอยู่แล้วที่เมืองสงขลา เมื่อถึงสงขลา สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท สั่งให้พระยาราชวังสัน เป็นผู้นำกองทัพเรือเข้าโจมตีเมืองปัตตานี โดยมีกำลังทัพจากเมืองพัทลุง และเมืองจะนะร่วมเสริมกำลังเข้าตีทางบก พระยาราชวังสันนำเรือรบเข้าสู่ปากแม่น้ำปัตตานี (ปัจจุบัน คือ คลองปาเระ) แล่นไประยะหนึ่งก็เบนขวบวเรือรบเข้าสู่คลองปาแบรี ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำปัตตานีที่ไหลผ่าน ตัวเมืองปัตตานีด้านประตูเมือง เมื่อเรือแล่นไปถึงประตูเมือง พระยาราชวังสันก็ส่งคนไปเจรจากับสุลต่านปัตตานี ในขณะนั้นคือสุลต่านมูฮัมหมัด ขอให้ยอมจำนนเสียโดยดี สุลต่านปัตตานีไม่ทรงรับฟังและไม่ยอมเจรจาด้วย พระยาราชวังสันจึงสั่งให้ทหารยิงปืนใหญ่จากเรือเพื่อถล่มประตูเมืองและกำแพงเมือง กระสุนปืนใหญ่หลายนัด ไปตกในเมือง ชาวเมืองล้มตายเป็นอันมาก การสู้รบผ่านไปไม่นานเจ้าเมืองปัตตานีก็ยอมแพ้ต่อกองทัพสยาม และยินยอมจัดส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, ๒๕๓๐ : ๒๒๓-๒๒๕)

ผลจากสงครามครั้งนั้นได้มีพระราชโองการให้ยึดปืนใหญ่สำคัญสองกระบอกของเมืองปัตตานี คือ **พญาตานี** หรือ **มหารานีปัตตานี** (Maha Rani Patani) กระบอกหนึ่งกับ **ศรีนครี** อีกกระบอกหนึ่ง ส่วนกระบอกที่ ๓ กำลังจะเตรียมหล่อและได้ตั้งชื่อไว้ก่อนแล้ว คือ **มหาลาโละ** การลำเลียงปืนใหญ่ทั้ง ๒ กระบอก กระทำโดยใช้แพชะลอ ลำเลียงชักลากป็นด้วยแพไม้ไผ่ ลากจูงออกไปสู่ปากแม่น้ำปัตตานี แล้วกางใบให้แพแล่นไปตามแรงลมมุ่งสู่ทิศเหนือ ไปยังกรุงเทพมหานคร ขณะที่ปืนใหญ่ทั้งสองกระบอกซึ่งเทียมด้วยแพขนานช้างถูกลากจูงออกมาพ้นเขตปากแม่น้ำปัตตานีออกสู่ทะเลหลวง ได้เกิดพายุใหญ่พัดกระหน่ำท้องทะเลจนเกิดกระแสน้ำขนาดใหญ่ แพขนานปืนใหญ่ทั้งสองกระบอกถูกคลื่นกระแทกอย่างแรงตลอดเวลาไม่นานนักแพขนานช้างปืนใหญ่กระบอกที่ชื่อ **ศรีนครี** ก็แตกกระจายป็นจมลงสู่ท้องทะเลห่างจากปากแม่น้ำปัตตานีไม่มากนัก สุดความสามารถที่ทหารสยามจะมขขึ้นมได้ คงเหลือเพียงแต่พญาตานีกระบอกเดียวที่ชักลากไปถึงกรุงเทพมหานครได้ และคงรักษาไว้อยู่ที่หน้ากระทรวงกลาโหมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ในสงครามครั้งนั้นกองทัพสยามได้กวาดต้อนชายฉกรรจ์ที่เป็นทหารในกองทัพปัตตานีพร้อมด้วยลูกเมียและครอบครัวไปด้วยจำนวนหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานที่ดินและที่ทำกินอยู่ด้านชานเมืองกรุงเทพมหานคร ด้านตะวันออกแถบมีนบุรี และหนองจอกสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, ๒๕๓๐ : ๒๒๖)

ปืนพญาตานี

หนังสือภูมิศาสตร์ประเทศสยาม (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๔๖๔) กล่าวถึงเมืองปัตตานีในสมัยรัตนโกสินทร์ว่า ดินแดนที่เป็นเมืองปัตตานีก่อนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีอาณาเขตรวมถึง จังหวัดยะลาและนราธิวาส เรียกกันในสมัยนั้นว่า **เมืองตานี** มีพื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ ๑๐ ล้านไร่ เมืองตานีถูกนับรวมเป็นเมืองประเทศราชของสยาม มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชดูแล ดังที่ปรากฏในคำกล่าวของ โทมัส ปิเรส์ (Tome Pires) ชาวโปรตุเกสว่า **อุปราชแห่งเมืองนคร เป็นผู้ว่าราชการจากปาหังถึงอยุธยา**

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๓๕๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมอบหมายให้ เจ้าเมืองสงขลาเป็นผู้ดูแลควบคุมเมืองปัตตานีแทนเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช โดยมีเมืองใกล้เคียงอื่น ๆ อยู่ในการดูแลของสงขลาด้วย ได้แก่ ยะหริ่ง หนองจิก รามันห์ ระแงะ สาย ยะลา กลันตัน และตรังกานู ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๓๕๖ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระยาปลัดมณฑลมีความขัดแย้งกับพระยาตรังกานู พระยาปลัดมณฑลขอไปขึ้นกับนครศรีธรรมราช ส่วนหัวเมืองมลายู อีก ๒ เมือง คือ ไทรบุรี และเปรัก ยังคงขึ้นกับนครศรีธรรมราชต่อไปเช่นเดิม

ในช่วงเวลาเดียวกัน อังกฤษกำลังมีอิทธิพลอย่างมากในการขยายอาณานิคมแถบคาบสมุทรมลายู ในปี พ.ศ. ๒๓๖๒ ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษในอินเดีย ได้ส่งคณะสำรวจโครงการก่อตั้งท่าเรือและศูนย์กลางการค้ากับหมู่เกาะมลายู สำรวจพบเกาะสิงคโปร์เข้าโดยบังเอิญระหว่างที่มุ่งหน้าไปยะโฮร์ และตัดสินใจเลือกเกาะสิงคโปร์เป็นที่ตั้งท่าเรือและศูนย์กลางทางการค้าทันที โดยใช้วิธีการอุปโลกน์ตนกูสุสเซนพีชายของตนกูอับดุลรามัน สุลต่านแห่งรัฐยะโฮร์ ว่าเป็นเจ้าของเกาะสิงคโปร์ แล้วทำสัญญาเช่าจ่ายเงินให้ตนกูสุสเซนปีละ ๕๐,๐๐๐ เหรียญ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ อังกฤษ ได้รวมเอารัฐมะละกา ปีนัง และสิงคโปร์ จัดตั้งเป็นเขตปกครองของอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๗๕ ได้ย้ายศูนย์การบริหารและการปกครองจากปีนังมาอยู่ที่สิงคโปร์ โดยขึ้นกับ**กระทรวงอาณานิคมของอังกฤษที่กรุงลอนดอนโดยตรง** อังกฤษได้เข้าแทรกแซงกิจการต่าง ๆ ของรัฐในความปกครองของสยามในขณะนั้น คือ เปรัก ตรังกานู ไทรบุรี และกลันตัน โดยการส่งข้าหลวงของอังกฤษ และข้าราชการท้องถิ่นที่ภักดีต่ออังกฤษเข้าไปเจรจา ชักจูงและช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เลิกจรรงักดีต่อสยาม เป็นเหตุให้ข้าราชการรัฐดังกล่าวแตกความสามัคคีแยกกันเป็นหลายก๊กหลายฝ่าย อังกฤษส่งข้าหลวงเข้าเจรจากับสยามโดยตรง บางครั้งก็นำกำลังทหารและเรือรบไปประชิดเมืองเหล่านั้น และบางครั้งก็ส่งกองเรือรบออกคอยสกัดกั้นไม่ให้กองเรือของสยามเข้าไป อย่างเช่นกรณีรัฐเปรักในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ อังกฤษได้ส่งทหารและเรือรบจำนวนหนึ่งเข้าเจรจากับสุลต่านเปรัก ให้ทำสัญญากับอังกฤษเป็นใจความว่า เพื่อเป็นการตอบแทนที่อังกฤษจะเข้าช่วยเหลือต่อต้านผู้ใดก็ตามที่จะคุกคามเอกราชของรัฐสุลต่าน

โดยจะต้องไม่ติดต่อกับการเมืองกับสยามและจะต้องเลิกส่งบรรณาการใด ๆ ไปให้สยาม ทำให้สุลต่านแปรคหันไปรักกับอังกฤษ และปลดข้าราชการในราชสำนักที่เป็นฝ่ายจงรักภักดีต่อสยาม และห้ามกำลังทหารของสยามเข้าไปในเขตรัฐเปอร์อีกต่อไป จากนั้นมาอำนาจของสยามที่เคยมีต่อรัฐเปอร์ก็สิ้นสุดลง (อนันต์ วัฒนานิกร, ๒๕๓๑ : ๑๗๖-๑๘๐)

ในขณะที่อังกฤษกำลังเข้ายึดครองหัวเมืองมลายูจากสยามอยู่นั้น เหตุการณ์ภายในหัวเมืองปักษ์ใต้กลับมีความขัดแย้งแตกความสามัคคี กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ ความขัดแย้งระหว่างสงขลากับนครศรีธรรมราชส่อเค้ารุนแรงขึ้น เนื่องจากการแข่งขันกันในการมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมหัวเมืองมลายู ซึ่งเดิมนครศรีธรรมราชเป็นผู้ปกครองหัวเมืองทางใต้ทั้งหมด ความขัดแย้งเริ่มจากการที่เจ้าเมืองสงขลาสามารถปราบปรามปัตตานีที่ต่อต้านอำนาจสยาม ในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ ได้เป็นผลสำเร็จ จึงได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาและมีอำนาจควบคุมดูแลปัตตานีและตรังกานู ซึ่งเดิมอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช นอกจากนั้น ไทรบุรีซึ่งอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช ก็หันมามีความสัมพันธ์กับสงขลาอย่างแน่นแฟ้น และเคลื่อนไหวต่อต้านนครศรีธรรมราชอย่างต่อเนื่อง

เจ้าพระยาไทรบุรี อับดุลฮามัด

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๔ ตนกูเด็น ผู้เป็นหลานของเจ้าเมืองไทรบุรี ได้รวบรวมชาวมลายูเข้ายึดเมืองไทรบุรี ให้ปลอดภัยจากอำนาจของสยามเป็นผลสำเร็จ ทำให้หัวเมืองปัตตานีทั้ง ๗ ยกเว้นเมืองยะหริ่ง ซึ่งขณะนั้นปกครองโดยชาวสยามจากสงขลา คือ พระยาเยหริ่ง (พ่าย) เป็นปฏิปักษ์ต่อสยามอีกครั้ง การต่อต้านสยามของหัวเมืองต่าง ๆ ของปัตตานี ได้รับการสนับสนุนจากทั้งกลันตันและตรังกานู แต่ในเวลาต่อมากองทัพสยามก็สามารถปราบปรามไทรบุรีได้สำเร็จ จากนั้นจึงยกกำลังมาปราบปรามปัตตานีได้ในเวลาต่อมา พระยาปัตตานีหนีไปกลันตัน ส่วนพระยารามันห์ พระยาระแงะ และพระยาสาบายูรี ได้ยอมเข้าอ่อนน้อมต่อสยาม อย่างไรก็ตามการต่อต้านสยามยังคงมีอยู่ตลอดเวลา โดยในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ไทรบุรีก็เป็นปฏิปักษ์ต่อสยามอีกครั้ง และครั้งนี้ได้ติดตามกำลังของสยาม ที่แตกหนีจากไทรบุรีมาถึงเมืองพัทลุงและเข้ายึดเมืองตรัง จากนั้นได้ชักชวนให้หัวเมืองปัตตานีทั้ง ๗ ร่วมกันต่อต้านอำนาจจากสยามด้วย แต่ในที่สุดกองทัพของนครศรีธรรมราชเข้ายึดไทรบุรีคืนมาได้ในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ ส่วนกองทัพสงขลา ก็สามารถปราบปรามพวกที่ต่อต้านจากปัตตานีล่าถอยไปเช่นกัน

ในการสู้รบกับหัวเมืองมลายูในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ นั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบถึงความขัดแย้ง ไม่ยอมให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันของเจ้าพระยานครกับเจ้าพระยาสงขลา ทรงรับสั่งถึงความเสียหายอันเกิดจากการแก่งแย่งอำนาจของข้าราชการทั้งสองที่รับผิดชอบการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ ทรงชี้ให้เห็นว่า

เมื่อพระยาสงขลาขอกำลังจากนครศรีธรรมราชมาช่วยปราบปรามพวกต่อต้าน เจ้าพระยาบวร อ้าวว่า ไม่มีกำลังไปช่วยสงขลาซึ่งกำลังจะถูกตีแตก แต่เมืองนครศรีธรรมราชเองกลับมีความสามารถรวมกำลังเข้าตีเอาไทรบุรีคืนมาได้ อย่างไรก็ตามทางราชสำนักที่กรุงเทพฯ ก็ไม่ได้ดำเนินการใด ๆ ในความขัดแย้งนี้ ด้วยเหตุเพราะพระยาบวรเป็นข้าราชการผู้ทรงอิทธิพลในสำนักและเป็นหลักที่ทางกรุงเทพฯ ใช้เป็นฐานอำนาจของสยามในแหลมมลายู ต่อไปทรงเกรงว่าหากควบคุมนครศรีธรรมราชมากเกินไป จะเป็นเหตุให้นครศรีธรรมราชเอาใจออกห่างยังผลเสียต่อฐานอำนาจของสยามในแหลมมลายูได้ ส่วนที่ปัตตานี แม้เหตุการณ์ภายนอกจะดูสงบแต่กระแสต่อต้านสยามยังมีตลอดเวลา นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องเขตแดนระหว่างรามันห์กับเปรัก และปัญหาเรื่องผลประโยชน์จากเหมืองแร่ ที่ขัดแย้งกันอยู่ระหว่างปัตตานีกับกลันตันและเปรัก

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงปัจจุบัน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวิจิตรวราสารักษ์ (ปั่น สุขุม) เป็นข้าหลวงพิเศษลงมาจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้เสียใหม่โดยรวมเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา จัดตั้งเป็น **มณฑลนครศรีธรรมราช** โดยสำนักงานว่าราชการมณฑลตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา ส่วนเมืองที่เหลืออยู่คือ ปัตตานี กลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และเปอร์ลิส ได้ประกาศตกเตือนให้ยุบเลิกการปกครองแบบ **สุลต่าน** แล้วให้รวมเป็นมณฑลหนึ่งของสยาม โดยในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้มีพระราชโองการให้ผนวกปัตตานี สายบุรี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเป็น **เมืองในสังกัด** หรือ **Jajahan** เข้าเป็นดินแดนของสยาม โดยจัดตั้งเป็น **มณฑลปัตตานี** ประกาศจากสยามดังกล่าวได้รับการปฏิเสธจากตนกู อับดุล กอเดร์ (Tengku Abdul Kadir) สุลต่านเมืองปัตตานีในขณะนั้น ซึ่งฝ่ายสยามเรียกว่า **พระยาตานีศรีสุลต่าน** โดยสุลต่านฯ ไม่ยอมให้ผนวกปัตตานีเข้าเป็นมณฑลหนึ่งของสยาม ทางกรุงเทพฯ จึงได้ส่งกองทัพโดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่ทัพลงมาปราบปรามและจับตัวตนกู อับดุล กอเดร์ มาขังไว้ที่กรุงเทพฯ ขบวนการต่อต้านรัฐบาลสยามจึงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาตนกู อับดุล กอเดร์ ถูกย้ายไปคุมขังอยู่ที่พิษณุโลก จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าแผ่นดินสยามให้กลับปัตตานี ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของสยาม ภายใต้การดูแลของเจ้าเมืองสงขลา มีข้าหลวงใหญ่ คือ พระยามหิบาลบริรักษ์ (สวสดี ภูมิรัตน์) ประจำอยู่ที่เมืองปัตตานี หลังจากตนกู อับดุล กอเดร์ กลับถึงเมืองปัตตานีแล้ว ก็เดินทางไปพำนักที่กลันตันจนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๔๗๖

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ฉลองที่ว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๔๐

ในปีพ.ศ. ๒๔๔๕ ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญในดำเนินนโยบายของสยามในเรื่องการปกครองหัวเมืองประเทศราชทางใต้ สืบเนื่องจากการที่อังกฤษเกิดการเปลี่ยนแปลง การดำเนินนโยบายต่อบรรดารัฐมาเลย์ทางตอนเหนือ สยามหวั่นเกรงในเจตนาของอังกฤษต่อหัวเมืองมลายู ตัวอย่างเช่น สยามเกรงว่าอังกฤษมีเป้าหมายในการยึดครองเคดาห์ และหัวเมืองอื่น ๆ ต่อไปอีก สุลต่านรัฐต่าง ๆ กำลังถูกห้อมล้อมด้วยนักล่าสัมปทานที่อังกฤษมีผลประโยชน์อยู่ รัฐบาลของดินแดนสเตรทเซทเทิลเมนต์อาจจะชักจูงให้สุลต่านดำเนินการบางอย่าง อันอาจเป็นผลเสียต่อสยาม

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ รัฐบาลสยามได้แก้ไขปรับปรุงการบริหารราชการหัวเมืองปักษ์ใต้อีกครั้งหนึ่ง โดยจัดระเบียบการปกครองใหม่รวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จาก ๗ หัวเมือง เหลือเพียง ๔ เมือง

๑. เมืองปัตตานี ประกอบด้วย หนองจิก ยะหริ่ง และปัตตานี
๒. เมืองยะลา ประกอบด้วย รามันห์ และยะลา
๓. เมืองสายบุรี ยังคงเดิม
๔. เมืองระแงะ ยังคงเดิมแต่เปลี่ยนชื่อเป็นบางนราและต่อมาเปลี่ยนเป็นเมืองนราธิวาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้เปลี่ยนคำว่า เมือง เป็น จังหวัด มณฑลปัตตานีหลังจากนั้นจึงประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดสายบุรี และจังหวัดนราธิวาส ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ยุบจังหวัดสายบุรีลงเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัดปัตตานี ต่อมาได้ยกเลิกมณฑลปัตตานีเหลือเป็นจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นต้นมา

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษในเวลานั้นมีผลต่อปัตตานีเป็นอันมาก กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ มีการตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับอังกฤษซึ่งเข้าครอบครองดินแดนอาณานิคมรัฐต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ภายใต้สนธิสัญญา Anglo-Siamese Treaty 1909 ภายใต้ข้อตกลงนี้ทำให้รัฐบาลสยามยอมยกเลิกอธิปไตยเหนือดินแดนไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และเปอร์ลิส สนธิสัญญาดังนี้ยังอังกฤษได้ให้สยามกู้ยืมเงินจำนวน ๔ ล้านดอลลาร์ เพื่อนำไปพัฒนากิจการรถไฟในประเทศสยาม นอกจากนั้นในการพัฒนาประเทศสยามด้านต่าง ๆ ยังได้อาศัยรูปแบบวิธีการของยุโรปทั้งทางด้านกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติและการบริหารจัดการ ชาวอังกฤษสนใจ

กิจการด้านการเดินเรือ การเหมืองแร่ การป่าไม้ การค้าระหว่างประเทศ การขนส่ง และการธนาคาร ส่วนชาวจีน มีบทบาทด้านการค้าปลีกและการค้าส่ง กิจการค้าและอุตสาหกรรมในประเทศสยามหลังจากนั้นจึงตกอยู่ในมือของ ชาวยุโรปและชาวจีนถึงร้อยละ ๘๕ (Harrison, 1967 : 211)

ผลจากการยกดินแดนทั้ง ๔ คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และเปอร์ลิส ซึ่งอยู่ในการปกครองของสยามให้แก่ อังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ นั้น ทำให้การแทรกแซงการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองปัตตานีผ่อนคลายลง จนกระทั่ง เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ หรือสงครามมหาเอเซียบูรพา อังกฤษซึ่งเป็นคู่สงครามของสยามได้ให้การสนับสนุน **ตงกูมะหะหมัด มุไฮยิดดิน** (Tengku Mahmud Muhyidin) บุตรชายของ**ตงกูอับดุล กอเดร์** อดีตเจ้าเมืองปัตตานี ที่ถูกปลดออกจากราชการเนื่องจากการต่อต้านสยาม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ในการเคลื่อนไหวให้ปัตตานีเป็นอิสระ จากสยาม การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้รับการสนองตอบจากชาวมุสลิมที่เป็นผู้นำทางการเมือง เช่น **ตงกู ยาลานาแซ** บุตรของอดีตเจ้าเมืองสายบุรี รวมถึงปัญญาชนมุสลิมและชาวมลายูปัตตานี เช่น **ฮัจญี สุหลง อับดุลกอเดร์** และ ผู้นำคนอื่น ๆ โดยเฉพาะตงกู มะหะหมัด มุไฮยิดดิน เป็นผู้มียุทธศาสตร์สูงยิ่งในขบวนการปลดปล่อยปัตตานีในยุคนั้น

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๕ การต่อต้านการปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการลุกฮือและเกิด การจลาจลหลายครั้งโดยนำประเด็นทางศาสนาที่แตกต่างไปจากรัฐผู้ปกครอง รวมถึงการที่รัฐบาลไทยเริ่มใช้กฎหมาย และระเบียบที่ขัดต่อหลักศาสนาหรือขัดต่อประเพณีปฏิบัติของชาวมุสลิม ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ สมัยรัชกาลที่ ๖ รัฐบาล จึงทบทวนผ่อนปรนระเบียบปฏิบัติที่ขัดต่อศาสนาอิสลาม และให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีบทบาทในการปกครอง ดูแลตนเองได้มากขึ้น จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง มีการเลือกตั้ง ผู้แทนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรก นับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหาร ประเทศ แม้ว่าการเลือกตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จะไม่มีผู้ที่เป็นมุสลิม ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ในการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ มาก็มีมุสลิมได้รับการเลือกตั้งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มมากขึ้น ได้ทำหน้าที่ทางนิติบัญญัติ และทางการบริหารมาอย่างต่อเนื่อง ในบางยุคสมัย เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ สมาชิกสภาผู้แทนซึ่งเป็นมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการเสนอชื่อและได้รับ พระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำสูงสุดฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศ

หากพิจารณาถึงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ และ ๒๔๘๑ ที่ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มี**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมุสลิมได้รับเลือกตั้งทั้งหมด** แต่ปรากฏว่าความขัดแย้งต่าง ๆ ในบางประเด็น ยังคงมีอยู่ เช่น การจัดการศึกษาภาคบังคับ การใช้ภาษาและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๕ ความไม่พอใจของชาวมลายูมุสลิมขยายตัวออกไปมากขึ้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทย ในขณะนั้นประกาศใช้นโยบาย **รัฐนิยม** รวม ๑๒ ฉบับ ปรากฏว่านโยบายหลายข้อขัดต่อประเพณีของชาวมลายูมุสลิม ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ชาวมลายูมุสลิมภายใต้การนำของฮัจญี สุหลง อับดุลกอเดร์ เรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนการปกครอง สิ่งจังหวัดภาคใต้เป็นกรณีพิเศษ การเคลื่อนไหวเรียกร้องนี้ได้รับการสนับสนุนจากตงกูมะหะหมัด มุไฮยิดดิน ซึ่งขณะนั้น ได้อาศัยอยู่ในรัฐกลันตันของสหพันธรัฐมลายู ซึ่งเป็นรัฐที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างใกล้ชิดกับปัตตานี แต่ในที่สุด เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ฮัจญี สุหลง ถูกรัฐบาลไทยจับกุม ความตึงเครียดระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับรัฐบาลไทยจึงประทุขึ้น ที่บ้านดุซงยอ อำเภอรูแจะ (ในขณะนั้น) จังหวัดนราธิวาส มีราษฎรรวมตัวกันทำให้ทางราชการเข้าปราบปรามและ ปะทะกันด้วยอาวุธ มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก รัฐบาลไทยเรียกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า **กบฏดุซงยอ** ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นับพันคนอพยพลี้ภัย และบางส่วน

ก็ไปอาศัยอย่างถาวรในรัฐต่าง ๆ ตอนบนของสหพันธรัฐมลายู ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ฮัจญี สุหลง ได้หายตัวไปอย่างไร้ร่องรอยหลังการถูกควบคุมตัวไปยังจังหวัดสงขลา ผลกระทบที่สืบเนื่องต่อมาคือความรู้สึกต่อต้านและความหวาดระแวงต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวมลายูมุสลิม บางครั้งก็มีการปฏิบัติการที่รุนแรงจากทั้งสองฝ่าย

ฮัจญี สุหลง अबดุลกอดेर

การต่อต้านรัฐได้ปรากฏเป็นขบวนการเคลื่อนไหวชัดเจนขึ้น เมื่อผู้อพยพจากเหตุการณ์ที่ปัตตานีระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๔๙๑ ได้รวบรวมสมาชิกจำนวนหนึ่งจัดตั้ง **ขบวนการประชาชาติมลายูปัตตานี** หรือ GAMPAR (Gabogan Melayu Patani Raya) มีศูนย์กลางอยู่ที่โกตาบารู และมีเครือข่ายในกลันตัน เคดาห์ สิงคโปร์ และปีนัง ส่วนที่ปัตตานีมีการเคลื่อนไหวของประชาชนชาวปัตตานี หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้มีการรวมผู้นำและสมาชิกจากปัตตานี และ GAMPAR จัดตั้งเป็นขบวนการใหม่ คือ **ขบวนการแนวหน้าแห่งชาติเพื่อปลดปล่อยปัตตานี** หรือ BNPP (Barisan Nasional Pembebasan Patani) ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ มีการจัดตั้งขบวนการปฏิวัติแห่งชาติเกิดขึ้น คือ BRN (Barisan Revolusion Nasional) มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในเขตรอยต่อ เขตแดนไทย-มาเลเซีย แถบจังหวัดยะลาและสงขลา ปีพ.ศ. ๒๕๐๖ มีการจัดตั้ง**ขบวนการปฏิวัติสาธารณรัฐปัตตานี** หรือ PARNAS (Parti Revolusi Nasional) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ ขบวนการ LFR (Liberation Front of Republic Patani) ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ มีการจัดตั้ง**ขบวนการปลดแอกสาธารณรัฐปัตตานี** หรือ PULO (Patani United Liberation Organization) องค์กรนี้มีบทบาทสูง และมีการใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหว มีการโฆษณาผลงานการปฏิบัติการอย่างสม่ำเสมอ จนได้รับความเชื่อถือจากองค์กรต่างประเทศที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวดังกล่าว (Pitsuwan, 1989 : 175-187; Mohd. Zamberi A. Malek, 1993 :318-330; Ahmad Fathy al-Fatani, 1994 : 127-131)

ในระยะที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (PKT : Parti Komunis Thailand) และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งมาลายา ((PKT : Parti Komunis Malaya) มีบทบาทเคลื่อนไหวอยู่ตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย มีหลักฐานชัดเจนว่า พรรคคอมมิวนิสต์ทั้งสองให้การสนับสนุนขบวนการแบ่งแยกดินแดน และยุยงให้ประชาชนต่อต้านอำนาจรัฐ (Thomas, 1975 : 205) ในช่วงปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ขบวนการนักศึกษามีบทบาทโดยตรงต่อกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีแนวร่วมสหพันธ์นักศึกษามุสลิมเป็นแกนนำสำคัญ หนังสือพิมพ์เสียงนิสิต

(SUARA SISWA) เป็นแหล่งข่าวสารเพื่อการเผยแพร่อุดมการณ์ของแนวร่วมนักศึกษามุสลิมในยุคนั้น โดยมีหัวหน้ากองบรรณาธิการในขณะนั้นดำเนินการอยู่ในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ส่วนที่โกตาบารู รัฐกลันตัน ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งขบวนการ GIP (Gerakan Islam Patani) หรือ**พรรคอิสลามกัวหน้าแห่งปัตตานี** (Ahmad Fathy al-Fatani, 1994 : 131) ขบวนการเคลื่อนไหวในมาเลเซียดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองบางพรรคในมาเลเซีย (มูฮัมหมัด หลุย อาลี, ม.ป.ป. : ๑๖๐-๑๖๔)

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้มีการจัดตั้ง**ขบวนการเบอร์ซาตู** (Bersatu) หรือขบวนการแนวร่วมเพื่อเอกราชปัตตานี (United Fronts for Patani Independenci หรือในภาษามลายูคือ Berisian Bersatu Kemerdekaan Patani) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์กรต่าง ๆ ที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายเดียวกันเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย BNPP, BRN, PULO และ GIP เบอร์ซาตูมีหลักการเคลื่อนไหวที่สำคัญ คือ การร่วมกันต่อต้านรัฐบาลไทยเรียกร้องให้ประเทศมุสลิมและขบวนการประชาชาติอิสลามทั่วโลกให้สนับสนุนการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยปัตตานีจากรัฐบาลไทย โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การก่อตั้งรัฐมลายูอิสลามปัตตานี แนวทางการดำเนินงานของเบอร์ซาตูปรากฏในเอกสารธรรมนูญเบอร์ซาตูที่ประกาศใช้ เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๓๔

โครงสร้างการทำงานของเบอร์ซาตูประกอบด้วย สภานโยบายหรือสภาชูรอ (Majlis Syura) ฝ่ายบริหาร (Majlis Eksekutif) และคณะทำงาน (Biro Biro) เป้าหมายสูงสุดของเบอร์ซาตู คือ การจัดตั้งประเทศสาธารณรัฐอิสลามมลายูปัตตานี โดยมีอาณาเขตปกครองทิศใต้จากอำเภอสูโงโลกง จังหวัดนราธิวาสจรดทิศเหนือที่คอคอดกระ การเคลื่อนไหวของเบอร์ซาตูส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีการทำเอกสารเผยแพร่ ส่วนการเคลื่อนไหวด้านกองกำลังและการใช้อาวุธนั้นไม่ปรากฏชัดเจน ในการปฏิบัติงานด้านการใช้อาวุธ และกองกำลังส่วนใหญ่แล้วเป็นภารกิจของ BRN และ PULO

กล่าวกันว่า การดำเนินงานของเบอร์ซาตูประสบความสำเร็จค่อนข้างสูง มีการรวบรวมองค์กรที่ยังอยู่นอกการประสานงานของเบอร์ซาตูให้เข้ามาเป็นพันธมิตรในการต่อสู้ รวมทั้งการแสวงหาการสนับสนุนจากต่างประเทศ โดยนำเอาหลักการต่อสู้เพื่อความชอบธรรมตามหลักการอิสลามเพื่อต่อต้านผู้รุกราน (Jihad Menentang Penjajahan) มาเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการดำเนินงาน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้มีการจัดตั้ง**คณะทำงานเพื่อเอกราชปัตตานี** (KBKP : Komite Bertindak Kemerdekaan Patani) และ**คณะกรรมการเจรจากับรัฐบาลไทยและเพื่อวางแผนกำหนดทิศทางการต่อสู้เพื่อเอกราชปัตตานี** เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการประชุมร่วมระหว่างเบอร์ซาตูกับคณะทำงานฯ และคณะกรรมการฯ ดังกล่าว ผลการประชุมได้มีการประกาศจัดตั้งสมัชชาประชาชาติปัตตานี และได้ถือเอาวันที่ ๑๕ มิถุนายนของทุกปี เป็น **วันชาติมลายูปัตตานี**

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ราวปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มแนวร่วมมูจาฮีดีนปัตตานี (BBMP : Barisan Bersatu Muhahidan Patani) โดยกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์หรือเคยเข้าร่วมกับ **มูจาฮีดีน** (นักรบมุสลิม) ในอัฟกานิสถาน รวมทั้งกลุ่มนักรบมูจาฮีดีนในประเทศเพื่อนบ้านย่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นที่รับทราบกันว่า แนวร่วมมูจาฮีดีนปัตตานีมีบทบาทในการก่อความรุนแรงในภาคใต้หลายครั้ง โดยเฉพาะการก่อวินาศกรรมในเมือง ปัจจุบันสมาชิกมูจาฮีดีนปัตตานีส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชน ออกปฏิบัติการเป็นกลุ่มย่อยครั้งละ ๒-๓ คน สร้างความปั่นป่วนให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มากในระยะหลัง โดยที่รัฐไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชน เนื่องจากชุมชนมุสลิมมีความขัดแย้งกับรัฐเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว อันเนื่องจากความแตกต่างในวิถีการปกครอง การตอกย้ำความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ถูกนำไปใช้ขยายผลว่า **รัฐบาลไทยเป็นฝ่ายรุกรานและเข้าปกครองรัฐปัตตานี กระแส**

ทางคืนปัตตานิจึงดั่งก้องไปทั่ว รัฐบาลไทยซึ่งเป็นผู้ปกครองถือเป็นศัตรูที่ต้องกำจัดออกไป คนที่สนับสนุนรัฐหรือทำงานให้รัฐไม่ว่าพุทธหรือมุสลิมจึงถูกฆ่าเป็นรายวัน หากพิจารณาจากธรรมนูญ แนวร่วมมูจาฮีดินปัตตานีแล้วพบว่า เป้าหมายการต่อสู้คือ การต่อสู้เพื่ออิสลาม และการสถาปนา รัฐอิสลาม ที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล

การเคลื่อนไหวก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีมาอย่างต่อเนื่อง มีการปลุกปั่นเปลี่ยนผู้นำเป็นระยะๆ ตามสถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งสถานการณ์ที่มีอยู่ในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ตลอดจนบทบาทของอุดมการณ์ที่มาจากประเทศในตะวันออกกลาง รวมทั้งการฟื้นฟูความสำนึกในอิสลาม (อิมรอน มะลูลีม, ๒๕๓๘ : ๑๖๘-๑๗๔) รัฐบาลไทยเคยใช้นโยบายการปฏิบัติการทางทหารเข้าไปปราบปรามอย่างรุนแรง ขณะเดียวกันก็ใช้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กันไปกับการอุปถัมภ์ศาสนาอิสลาม รวมทั้งการปรับปรุงความสัมพันธ์และทัศนคติระหว่างข้าราชการกับชาวมุสลิมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.) ขึ้น เพื่อดูแลประสานการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่างๆ ให้เป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ โดยคาดหวังว่าสถานการณ์ก่อการร้ายในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้จะลดลงเข้าสู่ภาวะสงบสุขในที่สุด พร้อมกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนและสภาพเศรษฐกิจสังคมได้รับการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ รัฐบาลได้ยุบเลิกหน่วยงานศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่เหตุการณ์ความไม่สงบได้กลับมาปะทุรุนแรงอีกครั้งตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้นมา มีการลอบเผาโรงเรียน ปล้นปืนของทางราชการ ลอบวางระเบิด ลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่และประชาชน ฯลฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ รัฐบาลได้จัดตั้งกองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้ามาดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ทั้งทางด้านยุทธศาสตร์และด้านการพัฒนาสังคมจิตวิทยา นอกจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ เพื่อเยียวยาและยุติขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรง โดยเฉพาะระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๔ มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นมากกว่า ๖,๐๐๐ ครั้ง มีผู้เสียชีวิตกว่า ๔,๐๐๐ คน ทหารพลีชีพของทางราชการและเอกชนเสียหายมากมาย นอกจากนั้นยังกระทบไปถึงการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว แม้ว่าปลายปี ๒๕๔๙ รัฐบาลได้ปรับการบริหารอีกครั้ง โดยฟื้นฟูหน่วยงานเดิม คือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นมาใหม่ เพื่อดูแลบริหารงานให้เกิดความสงบสุข โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน แต่เหตุการณ์ความไม่สงบยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มุ่งเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับปัตตานี ในฐานะเมืองหลักของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้บริบททางภูมิรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐหรือเมืองต่างๆ ในอดีต มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในโลกนี้แทบไม่มีเมืองใดหรือรัฐใดที่ไม่เคยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ กรณีสามจังหวัดชายแดนใต้ก็เช่นเดียวกัน ความเข้าใจเช่นนี้ควรเกิดขึ้นกับคนไทยทุกคน เพื่อนำสังคมไปสู่ความสงบสุขภายใต้การดูแลของรัฐไทยอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของประเทศ ขณะที่อีกฝ่ายเป็นผู้อยู่อาศัย หรือฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของดินแดน อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รุกราน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วขณะนี้ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน จึงควรร่วมมือกันทุกวิถีทางให้เกิดความสงบสุข และช่วยกันพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

บรรณานุกรม

- ครองชัย หัตถา. ๒๕๔๑. **ปัตตานี : การค้าและการเมืองการปกครองในอดีต**. ปัตตานี : โครงการปัตตานีศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- _____. ๒๕๔๖. **ภูมิลักษณะอ่าวปัตตานี**. ปัตตานี : โครงการศูนย์ศึกษาและพัฒนาอ่าวปัตตานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- จันทร์ฉาย ภัคธิดา. ๒๕๓๒. **กรุงศรีอยุธยาในเอกสารหลักฐานสเปน**. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์.
- ขวลิ้ง ณ กลาง. ๒๕๔๑. **ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยนิมิตร นวรัตน์, ม.ล. ๒๕๓๐. “ยกเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศส”, **ศิลปวัฒนธรรม**. ๘ (กุมภาพันธ์), ๕๔-๖๐.
- ชาโรม อาหมัด. ๒๕๒๘. **ความสัมพันธ์ระหว่างเคดาห์และสยาม**. แปลโดย นันทนา ตันติเวสส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หัตถศิลป์.
- จิตา สารยา. ๒๕๓๒. (ศรี) **ทวารวดี ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- นันทนา ตันติเวสส. ๒๕๒๘. **เมืองประเทศราชของสยามในสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หัตถศิลป์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๒๓. **การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิตุลาภิบาล บินนิฮัสซัน. ๒๕๔๙. **ชาวมลายูในมาดากัสการ์และอัฟริกาใต้**. ปัตตานี : แผนกวิชามลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- _____. ๒๕๔๙. **ชาวมลายูในภูมิภาคมลายู**. ปัตตานี : แผนกวิชามลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ๒๕๒๖. “การตั้งชื่อศิลปสมัยในภาคใต้”, **รุสมีแล**. ๖ (มกราคม-เมษายน), ๔๗-๕๒.
- มุฮัมหมัด หลุย อาลี. ม.ป.ป. **SUARA SISWA**. ม.ป.ท.
- วิเชียร ณ นคร. ๒๕๓๑. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาในทิวเขาน้ำในจังหวัดนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.
- ศรีบุรีรัฐพินิจ. พระ. ม.ป.ป. **ประวัติมณฑลปัตตานี**. คัดลอกเป็นฉบับพิมพ์ตัดจากต้นฉบับลายมือเขียน โดย อนันต์ วัฒนานิก. ปัตตานี : สถาบันวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๓๔. “เล่าเรื่องเมืองสงขลา”, ใน **การสัมมนาทางวิชาการสงขลาศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**. หน้า ๑๗-๒๗.
- _____. ๒๕๓๙. “สายสกุลสุลต่าน สุลัยมาน ชาร์”, ใน **มุสลิมในประเทศไทย**. หน้า ๙๓-๙๔. กรุงเทพฯ : โครงการหอสมุดกลางอิสลาม สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน.
- _____. ๒๕๔๖. **อุอัยเราะฮ์แหลมทองคาบสมุทรไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- ศิลปากร, กรม. ๒๕๑๒. **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. ๒๕๑๕. **พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- _____. ๒๕๔๐. **แผนแม่บทการบูรณะเมืองโบราณยะรัง**. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร.

- ศึกษาธิการ, กระทรวง. ๒๕๖๔. **ภูมิศาสตร์ประเทศไทย**. พระนคร : กรมวิชาการ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ๒๕๖๖. “สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย”, **ศิลปวัฒนธรรม**. (พฤศจิกายน), ๑๑๑.
- สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง. ๒๕๓๐. **ประวัติศาสตร์สายสกุลสุลต่านสุไลมาน**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ม.จ. ๒๕๒๒. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐**. พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- อนันต์ วัฒนานุกร. ๒๕๓๑. **ประวัติเมืองลังกาสุกะ - เมืองปัตตานี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม.
- อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิโกะ ทาชิฮารุ. ๒๕๔๒. **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อิมรอน มะลูลีม. ๒๕๓๘. **วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย : กรณีศึกษา กลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : อิสลามิกอะเคเดมี.
- Ahmad Fathy al-Fatani. 1994. **Pengantar Sejarah Patani**. Alor Setar : Pustaka Darussalam.
- Blusse.L. 1979. “Chinese Merchants in Patani, a Study of darty dutch-chinese Relation”, in **IAHA7th Conference Proceedings**” pp2-12. Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Bougas, Wayne A. 1994. **The Kingdom of Patani Between Thai and Malay Mandala**. Selangor : Institut Alam dan Tamadun Melayu.
- Chand Chirayu Rajani , Mom Chao. 1987. **Towards a History of Laem Thong and Sri Vijaya**. Bangkok : Institute of Asian Studies.
- Fraser, Thomas D. 1960. **Rusembilan : A Malay Fishing village in Southern Thailand**. New York : Cornell University Press.
- Hale, A. 1909. **The Adventure of John Smith in Malaya 1600-1605**. Leyden : Late E.J.Brill.
- Hall, D.G.E. 1955. **A History of South-East Asia**. London : Oxford University.
- Harrison, Brian. 1967. **South-East Asia : A Short History**. New York : St Martin Press.
- Ibrahim Syukri. 1985. **Sejarah Kerajaan Melayu Patani : History of the Malay Kingdom of Patani**. Translated by Conner Bailey and John N. Miksic. Ohio : University Press.
- Jacq-Hergoualc’h , Michel. 1998. “Archaeological Research in Malay Peninsula”, **Journal of the Siam Society**. 85 (Parts 1 & 2), 121-132.
- Kennedy, victor. 2522. “Langkasuka and the Earty History of Pattani”, **เมืองโบราณ**. ๕ (ธันวาคม ๒๕๒๑-มกราคม ๒๕๒๒), 113-117.
- Mohd, Zamberi A. Malek. 1993. **Umat Islam Patani Sejarah dan Politik**. Shah Alam : HIZBI Sdn. Bhd.
- Smith, George V. 1974. **The Dutch in Seventeenth-Century Thailand**. Dekalb Illinois : Illinois Universtiy Press.
- Surin Pitsuwan.1989. **Islam di Muangthai**. Pencetak : Unit Percetakan.
- Teeuw, A. and Wyatt, D.K. 1970. **Hikayat Patani : The Story of Patani**. The Hague : Martinus Nijhoff.
- Thomas, L. 1975. **Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies.
- Wheatley, Paul. 1961. **The Golden Khersonese**. Kuala Lumpur : University of Malaya Press.
- Wyatt, David K. 1984. **Studies in Thai History**. Chiang Mai : Silkworm Books.

วัฒนธรรมลายมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจารย์โชคชัย วงษ์ตานี^๑

บทนำ

ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าสภาพปัญหาดังกล่าวมีที่มาจากหลายสาเหตุ ทั้งการกระทำจากผู้ต่อต้านและข้อผิดพลาดจากนโยบายรัฐ จากทางการที่ส่งเจ้าหน้าที่จากต่างถิ่น ต่างวัฒนธรรม เข้ามาแก้ไขปัญหาในพื้นที่ การไม่เข้าใจระบบคุณค่า วิธีคิดและแนวการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงตอบโต้เจ้าหน้าที่ และเป็นข้ออ้างที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ก่อการในการชักชวนดึงแนวร่วม และการรับการสนับสนุนทั้งในและนอกพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นเหตุผลที่ใช้ในการต่อสู้ด้วยการเลือกใช้ความรุนแรง เพราะอ้างได้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐไม่เข้าใจ ไม่เคารพและให้เกียรติ ซึ่งอาจเป็นข้อผิดพลาดที่เกิดจากการไม่รู้และการไม่เข้าใจศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นดังกล่าว

ประเด็นทางศาสนาและวัฒนธรรม มักถูกใช้เป็นทั้งข้ออ้าง เงื่อนไขและเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งที่บ้านปลาย ทำให้รัฐและเจ้าหน้าที่ต้องให้การระมัดระวัง สร้างความเข้าใจและตระหนักปัญหาที่เกิด กระบวนการสร้างการเรียนรู้และการรับรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ยังมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่สื่อในหมู่ประชาชนชาวไทยที่อยู่ต่างภาค และเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากต่างถิ่น ที่ได้รับมอบภารกิจให้เข้าไปแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ มักประสบปัญหามากมาย อาทิ ภาษาในการสื่อสาร การทำงานร่วมกับชาวบ้าน การไม่ได้รับความไว้วางใจและการให้ความร่วมมือกับภาครัฐของชาวบ้านในโครงการการพัฒนาต่าง ๆ การทำงานร่วมกับเด็กและผู้หญิงมุสลิมทั้งในและนอกท้องถิ่น การสมัครงานของเยาวชน การขออนุญาตตรวจค้นร่างกายของเจ้าหน้าที่ การใช้สุนัขตรวจค้นสถานที่ต่าง ๆ ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางวัฒนธรรมและความจำเป็นที่จะต้องรู้พื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวเป็นสำคัญ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นพื้นที่ที่ละเอียดอ่อน ผู้คนมีความแตกต่างกันในทุกด้านทั้งชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม ทั้งภายในพื้นที่และต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ การเรียนรู้วิถีชีวิตในด้านความแตกต่างเป็นสิ่งสำคัญ คือการเรียนรู้ความหลากหลายเพื่อการเข้าใจถึง สิ่งที่เขาเป็น สิ่งที่เขายอมได้ สิ่งที่เขายอมไม่ได้ของคนในพื้นที่ จะทำให้เกิดความตระหนัก เข้าใจ ระมัดระวังและให้เกียรติ ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข

บทความที่นำเสนอในงานชิ้นนี้ เป็นการนำเสนอถึงสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมเฉพาะของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งสำหรับเพื่อนต่างถิ่น เพื่อนต่างศาสนิกร่วมสังคมไทย

^๑ อาจารย์ประจำศูนย์การจัดการความขัดแย้ง สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม มุ่งขยายมุมมองต่อผู้อ่านในประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ และเนื้อหาของสารที่ถูกสื่อสู่สาธารณะที่สามารถสร้างความไม่ปกติสุขในการอยู่ร่วมกัน อีกทั้งเป็นการให้ข้อมูลจากคนในพื้นที่ที่กำลังเป็นปัญหาต่อผู้คนนอกพื้นที่ที่เปิดกว้างและต้องการเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้และความต่างในวิถีคิดของโลกมุสลิม

พื้นฐานวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการความเชื่อที่มีการวิวัฒนาการของคนในพื้นที่ที่ได้รับเอาวัฒนธรรมของศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และเข้าสู่ยุคของการเข้ารับศาสนาอิสลามของคนในพื้นที่ วัฒนธรรมบางเรื่องมีเนื้อหาและวิธีการที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน บางประเพณีต่างกันโดยสิ้นเชิง บางประเพณีมีลักษณะของการผสมผสานและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ประเพณีของวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังยึดโยงอยู่กับทั้งความเชื่อเก่า ๆ ที่สืบทอดกันมา บางส่วนบางชุมชนยึดเอาหลักการศาสนาอิสลามอย่างแข็งขัน วัฒนธรรมถิ่นนี้จึงเป็นวัฒนธรรมแข็ง มีพลวัตตามยุคสมัยตามกาลเวลาตามค่านิยมของกลุ่มชนแต่มีแกนหลักที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก

ความหมายและความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม”

คำว่า **วัฒนธรรม** มาจากคำว่า **culture** ในภาษาอังกฤษ วัฒนธรรม ไม่ใช่คำไทยดั้งเดิม แต่เป็นคำบัญญัติขึ้นใหม่สมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือหลังจากนั้น โดยแปลจาก culture ของศัพท์ตะวันตกที่หมายถึง การเพาะปลูก การเกษตรกรรม ถิ่นเอาเหตุเมื่อมนุษย์หยุดร่อนเร่แสวงหาอาหารตามธรรมชาติ แล้วตั้งหลักแหล่งบ้านเรือนเป็นชุมชนถาวรขนาดเล็ก และเริ่มเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

คำว่า culture หรือวัฒนธรรม นักปราชญ์แต่ก่อนเอาคำบาลีว่า วชฺชน รวมเข้ากับคำสันสกฤตว่า ธรรม เป็น วัฒนธรรม ในพจนานุกรมมติชน กล่าวไว้ว่า หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตและขนบประเพณีของสังคม แต่โดยทั่วไปคนมักเข้าใจแคบ ๆ ว่า หมายถึง ความมีระเบียบ ความสวยงาม ความเจริญ ที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นสูงเท่านั้น^๒

การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน สังคม ขึ้นมา ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ทั้งที่เป็นชาวบ้าน ชาวเมืองและกลุ่มชนทุกสาขาอาชีพ การที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จำเป็นที่จะต้องมีระเบียบแบบแผนที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการสร้างแบบแผนเพื่อการส่งเสริมและควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มต่าง ๆ นั้นเรียกว่า **วัฒนธรรม** ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือน **อารมณ์** ห่อหุ้มร่างกาย ตกแต่ง ประดับประดาคนและกลุ่มชนให้น่าดูชม เป็นเอกลักษณ์ที่สร้างความเป็นที่รู้จัก เป็นวิถีชีวิตที่คัดสรรและถูกเลือก โดยถูกสร้างสรรค์ ผลิตและประดิษฐ์ด้วยความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา อีกทั้งวัฒนธรรมยังเป็นเกราะป้องกันการรุกรานทางความคิด ความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธาจากภายนอก และเป็นการแสดงถึงการยืนยันและยืนยันยึดในความ **ตัวตน** ของกลุ่มชน (self of group) ที่ผูกร้อยกลุ่มคนเข้า

^๒ อ้างจาก คอลัมน์ สยามภาษา นสพ. มติชนรายวัน

ด้วยกันกับการดำรงอยู่ของความหลากหลาย ทั้งทางด้านความรู้ วิธีคิด ความเชื่อถือและศรัทธา วัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กับคนและกลุ่มชนอย่างแยกออกจากกันไม่ได้

การทำความเข้าใจวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องทำความเข้าใจหลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อใช้เป็นสดมภ์หลักในการอธิบายและการทำความเข้าใจ วัฒนธรรมเฉพาะในพื้นที่แห่งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่านในฐานะเพื่อนร่วมชาติที่เราต้องอยู่ร่วมกัน แต่บ่อยครั้งที่เรามักทำเป็นไม่รู้จักรักและมองไม่เห็นความสำคัญของประเด็นดังกล่าว

หลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม

หลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลามที่นำสู่การกำหนดกรอบวัฒนธรรมหรือแนวทางปฏิบัติของกลุ่มชนที่เรียกตนเองว่า มุสลิม ผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลามนั้น มีที่มาจากหลักฐานที่ถูกระบุในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ดังนี้

“โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้ามีเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นหมู่เหล่า เผ่าและตระกูล เพื่อที่พวกเจ้าจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มิเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”^๓

“..และเรา (อัลลอฮ์) ได้ให้ความสวยงามแก่ทุกประชาชาติ ซึ่งการงานของพวกเขา...”^๔

บทบัญญัติข้างต้นถือเป็น หัวใจ ของวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งถือว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งสากลที่ทุกประชาชาติพึงมีเป็นสมบัติส่วนตนและสมบัติร่วมของกลุ่มชน วัฒนธรรมในทัศนะอิสลาม จึงมีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างให้มีความเหมือนที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย เพื่อที่มนุษยชาติจะได้ใคร่ครวญ ย้ำคิดในความสามารถของพระองค์ และย้ำเตือนว่ามนุษย์เราเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้าง ถูกผลิตมาเพื่อให้เราได้เรียนรู้ ทำความรู้จัก ทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายที่สวยงาม เพื่อให้มวลมนุษย์ได้พึงพิเคราะห์ถึงที่มาและการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสากลโลก

ที่สำคัญทั้งสองบทบัญญัติข้างต้น พระผู้เป็นเจ้าไม่ได้กล่าวถึงเพียงเพื่อ มวลมุสลิม เท่านั้น แต่กล่าวถึงมนุษยชาติทั้งมวล เพื่อเชิญชวนสู่การยอมรับความหลากหลายในการอยู่ร่วมกัน บทบัญญัติข้างต้นประทานลงมาเพื่อ เรา ทั้งหมด เพื่อจะได้เรียนรู้ ทำความรู้จัก เข้าใจ ตระหนักและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของเพื่อนมนุษย์ ทั้งที่มีที่มาจากความต่างทางด้านสีผิว ฐานะ เพศ หมู่เหล่า เผ่า ตระกูล รวมทั้งความต่างทั้งเรื่องของชาติ ศาสนาและชาติพันธุ์ เพื่อมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและเกิดการยอมรับในความไม่เหมือนกันของเปลือก ที่ถูกสร้างและกำหนดโดยพระองค์ อีกทั้งยังกำหนดความเหมือนกันเท่าเทียมกันใน แก่นแกน ของร่างกาย และความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างโดยมีโครงสร้างที่เป็นกระดูกสีขาวและเลือดสีแดงไม่แตกต่างกัน

^๓ คัมภีร์อัลกุรอาน (อัลหุญรูต ๔๙ : ๑๓)

^๔ คัมภีร์อัลกุรอาน (อัล-อันอาม ๖ : ๑๐๘)

มนุษย์ที่นับถือและยึดมั่นในแนวทางของอิสลาม จึงต้องพินิจถึงสิ่งที่ถูกสร้าง ที่มาจากความเมตตาของ พระองค์ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง **รู้จักและเรียนรู้ความหลากหลาย** ของเพื่อนมนุษย์และกลุ่มชน ซึ่งเป็นประเด็นหลัก ของคนในทุกวัฒนธรรมที่ต้องเรียนรู้และยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน ส่วนเรื่องของรายละเอียดปลีกย่อย ในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม อาจมีลักษณะของความเป็นพลวัตในเชิงพื้นที่และเวลา ที่ทำให้วัฒนธรรมถูกปรับปรุง แปรเปลี่ยนรวมทั้งการออกแบบวิธีการในการผูกคนและกลุ่มชนเข้าด้วยกัน ซึ่งผ่านกระบวนการผลิต พิทักษ์ รักษา และสร้างความมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างในแต่ละกลุ่มชน ทั้งนี้วัฒนธรรมที่หลากหลายอาจได้รับอิทธิพลมาจาก ความเชื่อ ความศรัทธา วิถีคิด ภูมิปัญญา ศาสนาสภาพแวดล้อมและลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ

การทำความเข้าใจวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ก่อนที่จะเราจะเข้าใจ วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นที่เราจะต้องทำความเข้าใจ ความหมายของ วัฒนธรรมอิสลาม เป็นเบื้องต้นก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน เพราะ วัฒนธรรมมุสลิม ไม่ว่าจะ อยู่ส่วนใดของโลก ล้วนแล้วได้รับอิทธิพลและวางอยู่บนรากฐานของ วัฒนธรรมอิสลาม ทั้งสิ้น ประเด็นนี้เป็น การสะท้อนให้เห็นว่า โดยหลักการแล้วศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสากลที่ไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคที่มีท้องทะเลทรายหรือ พื้นที่ที่มีภูมิอากาศที่ครอบคลุมไปด้วยปุยุหิมะ ความเป็นวัฒนธรรมอิสลามที่มีแกนหลักเป็นหนึ่งเดียว สามารถปรับใช้ กับชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกได้อย่างไม่เป็นอุปสรรค

อารง สุทธาศาสน์ อดีตอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม อิสลาม หมายถึง การดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรม (แนวปฏิบัติ) ของมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งล้วนมีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิด เนื้อหาของวัฒนธรรมอิสลามแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งมีการระบุหลักการที่แน่นอนตายตัวไว้ เป็นกฎ ข้อบังคับ เช่น การนัสการหรือการละหมาด (สมาแยซัมบะยัง : ภาษามลายู) วันละ ๕ เวลา การถือศีลอด (ปอซอ: ภาษามลายู) ในเดือนรอมฎอน การต้องไปจาริกแสวงบุญที่เรียกว่า ฮัจญ์ ณ นครเมกกะอย่างน้อย ๑ ครั้งในชีวิต หรือการที่มุสลิมต้องรับประทานอาหารที่ ฮาลาล เท่านั้น เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งมักจะเป็นหลักการที่ระบุไว้กว้าง ๆ หรือไม่ระบุเลย ทั้งจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา แต่ให้มุสลิมใช้วิจารณญาณว่าสิ่งไหนควร ไม่ควรปฏิบัติ เช่น การเลือกอาชีพ เลือกแบบที่พำนักอาศัย การเลือกระบบการศึกษา เลือกลักษณะการให้ความช่วยเหลือ การเลือก สวมอาภรณ์ สีสัน รูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะกับภูมิประเทศและวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น แต่ทั้งหมดที่เลือกสรรจะต้อง อยู่ในหลักการที่ศาสนาอิสลามให้การยอมรับ เป็นต้น^๕

หากกล่าวถึงเฉพาะวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้โดยเฉพาะการละหมาดนั้น ทักษะของอิสลามมองว่า หากมุสลิมคนใดขาดการละหมาด ความเป็นมุสลิมของเขาก็จะบกพร่องไปทันที อันนี้ทำให้เพื่อนต่างศาสนิกที่นับถือ ศาสนาต่างจากมุสลิม หน่วยงานที่มีมุสลิมร่วมงานหรือรัฐบาล จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและอำนวยความสะดวก ในเรื่องของเวลา บางช่วง ระหว่างทำงานและการมี สถานที่ ที่สะอาด เพื่อเขาสามารถปฏิบัติได้ตามความเชื่อและ ศรัทธา

^๕ อารง สุทธาศาสน์. อิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรมต่อปัญหาสังคมจังหวัดภาคใต้. วารสารการศึกษาแห่งชาติ ๑๖, ๓ (ก.พ.-มี.ค. ๒๕๒๕), น. ๑๘

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการ สืบสาน เรียนรู้ สืบทอด ส่งต่อ บ่มเพาะและ
จกเงยในหมู่เหล่ามุสลิมผู้ศรัทธา ที่มาจากหลักการในศาสนาอิสลามที่ถูกประทานลงมาในรูปแบบของการดำเนินชีวิต
ผ่านแบบอย่างและจริยวัตรของท่านศาสดา พระเจ้าในศาสนาอิสลามได้กำหนดหลักศรัทธาและหลักการปฏิบัติ
ได้อย่างครอบคลุมในทุกเรื่อง เริ่มตั้งแต่มนุษย์อยู่ในท้องแม่ การใช้ชีวิตในขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก จนกระทั่งถึงเวลา
ที่มนุษย์ได้รับการพิจารณาผลการใช้ชีวิตหลังความตายในหลุมฝังศพ อิสลามกำหนดรายละเอียดตลอดทั้ง ๒๔ ชั่วโมง
ของการใช้ชีวิต อิสลามเสนอรูปแบบหรือแนวทางที่ดีเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตาม แล้วจะก่อเกิดความสันติในการอยู่
ร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นทุกอากัปกริยาในชีวิตของมุสลิมผู้ศรัทธาที่แท้จริง จึงผูกโยงอยู่กับวิถีชีวิตที่อิสลามกำหนด

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทั้งความเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น คือ มีเฉพาะที่
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น และมีวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะร่วมของวัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้
ถูกผลิตและแสดงมาในลักษณะของ ภาษา ศาสนา กติกาการอยู่ร่วมกัน การดำเนินชีวิต อาชีพ การศึกษา อาหาร
การละเล่น ศิลปะ ประเพณี วรรณคดี ประดิษฐ์กรรมและการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ทางสังคม เป็นต้น

วัฒนธรรม “ชาวมลายูมุสลิม” ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอะไรบ้าง ?

วัฒนธรรมของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความหลากหลายและมีความเกี่ยวข้องทั้งเรื่อง
ทางโลกและทางธรรม ทั้งหลักปฏิบัติและหลักศรัทธารวมเข้าด้วยกัน คนในพื้นที่สามจังหวัดมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็น
อัตลักษณ์เฉพาะ (Specific Identity) ที่มักเรียกกันว่า วัฒนธรรมที่แข็ง คือ ปรับเปลี่ยนยากและมีความยึดติดสูง
เช่น วัฒนธรรมการเลือกผู้นำ (ทั้งตัวแทนชุมชน ที่เป็นผู้นำทางศาสนาและทางการเมือง) บางชุมชนใช้วิธีการที่
เรียกว่า **ซุร่อ** (เลือกตัวแทนมาเป็นคณะกรรมการคัดเลือกผู้นำอีกที) การได้มาซึ่งผู้นำ ที่อาจจะต่างจากระบบ
ลงคะแนนกาบบาทรายชื่อ ที่เหมือนการเลือกตั้งทั่วไปของไทย ซึ่งสำหรับคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว
อาจมีวิธีการและเนื้อหาสาระที่ต่างออกไป อีกทั้งมารยาทในการเลือกตั้งของชุมชน เช่น การไม่เสนอตัวเองแต่จะ
เสนอตัวแทนเข้าไปทำงานส่วนรวม ในบางชุมชน **วัฒนธรรมการเลือกผู้นำ** จะส่งผลต่อการได้รับการยอมรับ
การให้เกียรติต่อผู้นำ และให้การภักดี รวมทั้งการมอบสิทธิในการตัดสินใจและรับข้อวินิจฉัยทางศาสนา

วัฒนธรรมชาวมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะครอบคลุมทั้ง วัฒนธรรมด้านภาษา การสื่อสาร
การอาชีพ การค้าการลงทุน การหารายได้ วัฒนธรรมเรื่องวิถีชีวิต ศาสนา การเกิด การตาย วัฒนธรรมที่เกิดจาก
วันสำคัญตามเทศกาล เช่น วันศุกร์ เทศกาลรายอปอซอ เทศกาลรายอฮายี วัฒนธรรมเรื่องอาหารและความเป็นอยู่
วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์เรื่องเพศ วัย ชาย หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา วัฒนธรรมในเรื่องของวิธีการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง ทั้งเรื่องครอบครัว มรดกและผลประโยชน์ร่วมต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มักถูก
ทำให้เข้าใจผิดจากเพื่อนต่างศาสนา เช่น การที่มุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึงสี่คน โดยไม่ได้กล่าวถึงความสามารถ
ด้านศักยภาพ กฎเกณฑ์และการให้ความยุติธรรมต่อภรรยาทั้งหมดได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ต่อไปนี้คือตัวอย่าง
บางส่วนของวัฒนธรรมชาวมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สามารถศึกษาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้เริ่ม
ทำความเข้าใจ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ที่ต้องเข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวเป็น
เบื้องต้น

วัฒนธรรมด้านภาษาและการศึกษา วัฒนธรรมด้านภาษาของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจาก
จะสื่อสารกันด้วยภาษาพูดที่เป็นภาษาไทยแล้ว ยังมีการใช้ภาษาพูดที่เป็นภาษามลายูที่เรียกว่า **ภาษามาลย์ ภาษา**
มลายู หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า **ภาษายาวี** ทั้งที่เป็นภาษามลายูถิ่นและภาษามลายูกกลาง เป็นหลัก ส่วนภาษาเขียน

นอกจากเขียนภาษาไทยแล้ว ยังมีภาษาเขียนในท้องถิ่น ทั้งภาษามลายูกลางและมลายูถิ่นปัตตานี ในสองลักษณะคือ ภาษาอักษรยาวี (ภาษามลายูที่เขียนด้วยตัวอักษรภาษาอาหรับ) ภาษาอักษรรูมี (ภาษามลายูที่เขียนด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ) ส่วนการเรียกตนเองของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระดับชาวบ้านมักนิยมเรียกตนเองว่า **ออฆะนายู** ซึ่งหมายถึง (คนมลายู) มากกว่าจะเรียกตัวเองว่า **ออฆะอิสแล** (คนอิสลาม) และไม่นิยมเรียกตนเองในภาษามลายูว่า **ออฆะมุสลิม** (คนมุสลิม) ส่วนผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามจะถูกเรียกว่า **มาโฆะนายู** (เข้ารับมลายู) มากกว่าที่จะเรียกว่า **มาโฆะอิสแล** (เข้ารับอิสลาม) ซึ่งควรจะเรียกชื่ออย่างหลัง จึงจะถูกต้องตามหลักวิชาการ ตัวอย่างข้างต้นความเคยชินของคนในท้องถิ่นที่ใช้ภาษาพูดในระดับชาวบ้าน ซึ่งอาจจะไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

ระบบการศึกษาในพื้นที่แห่งนี้ นอกจากจะมีระบบการศึกษาภาคสามัญทั่วไป ซึ่งหมายถึง อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา อีกทั้งในท้องถิ่นดังกล่าวยังมีระบบการศึกษาภาคศาสนาที่เรียกว่า ระบบตาดีกา (ระดับอนุบาลเด็กเล็ก) ระบบซ็อกอเลาะฮฺ (เรียนศาสนาในระดับประถม คือ เรียนหลังเลิกเรียนภาคสามัญ ในวันธรรมดา หรือเรียนเฉพาะวันเสาร์ อาทิตย์แล้วแต่ชุมชน) ระบบปอเนาะ (ระบบการเรียนที่ผู้เรียนอยู่ประจำ ในบริเวณโรงเรียน ซึ่งเรียนได้ตลอดชีวิต) ระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยแบ่งการศึกษาภาคศาสนาออกเป็น สามระดับ ระดับอับตีดาอียฺ (ชั้น ๑-๔) ระดับมูตาวัตตียฺ (ชั้น ๕-๗) และระดับชานาวี (ชั้น ๘-๑๐) โดยศึกษาควบคู่ไปกับวิชาสามัญในระดับมัธยมศึกษา (ม.๑-๖) โดยจัดให้มีการเรียนการสอนทั้ง ๒ ภาคอย่างละครึ่งวัน เรียนหกวันต่อสัปดาห์และหยุดวันศุกร์ และสุดท้ายคือระดับกุลิลียะฮฺ คือ ระดับวิทยาลัยหรือเทียบเท่าคณะหนึ่งของมหาวิทยาลัย เช่นวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือเทียบได้กับคณะหนึ่งของ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา เป็นต้น

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย ด้วยศาสนาและวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส รวมถึงบางจังหวัดของภาคใต้คือ สงขลา สตูล มักจะมีวัฒนธรรม ที่สืบเนื่องมาจากการเกิดของบุตรที่คล้ายคลึงกัน โดยวิธีการปฏิบัติกับเด็กแรกเกิด เช่น พิธีโกนผมทารก การตั้งชื่อ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอาหรับ บางครอบครัวใช้ภาษาอาหรับอย่างเดียว) การเชือดสัตว์ (อาเกีเกาะฮฺ) ซึ่งเป็นการพลีสัตว์เพื่อรับขวัญเด็ก รวมถึง เพลงกล่อมเด็กทั้งภาษาอาหรับและภาษามลายูถิ่น

ส่วนวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดที่เกี่ยวกับการตาย มีขั้นตอนในการจัดการงานศพของครอบครัวผู้ตาย และการจัดการกับศพ โดยมีฐานความรู้ทางวัฒนธรรมที่มาจากความเชื่อของคนในท้องถิ่นและการปฏิบัติตามหลักการในศาสนาอิสลาม ทั้งในส่วนของศาสนกิจและพิธีการที่เป็นการแสดงออกทางสังคม อีกทั้งยังมีรายละเอียดที่แตกต่างกันในเรื่องปลีกย่อยของมุสลิมในแต่ละท้องถิ่น เช่น เรื่องการทำบุญแก่คนตาย การเผ่ากุโบร์ (สุสานอิสลาม) ในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้พบว่าพิธีการปฏิบัติหลักแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. รายละเอียดที่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้กระทำ (ฟัรฎูกียาเยฮ์) ได้แก่ การอาบน้ำคนตาย อาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น เช่น การใช้เครื่องหอมผสมน้ำที่ใช้อาบเพื่อดับกลิ่นมายิต (ศพ) อาจต่างกันบ้างระหว่างฟิมเสน ใบพุทรา การบูร การหอมายิต การละหมาดยานาเซหฺที่มีสยิดและการฝังมายิตที่กุโบร์

๒. ประเพณีปฏิบัติประจำท้องถิ่น ที่อาจมีความคลุมเครือตามหลักการอิสลาม ซึ่งมีทั้งผู้ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติ เช่น การอ่านตะละเก็น (การขอพรแก่ผู้ตายและย้าเตือนผู้ร่วมการฝังศพให้ระลึกถึงความสำคัญของการใช้ชีวิตก่อนที่จะต้องตาย) ที่ปากหลุมฝังคนตาย การแจกเงินให้กับผู้มาร่วมละหมาดยานาเซหฺ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายเป็นเวลา ๓ วัน การทำบุญเมื่อครบรอบวันตาย เมื่อครบ ๗ วัน หรือ ๔๐ วัน เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย เป็นวัฒนธรรมสำคัญที่ได้รับการวางกรอบโดยศาสนาอิสลามที่กำหนดรูปแบบของการแต่งกายที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง ซึ่งมีทั้งข้อพึงปฏิบัติและข้อพึงละเว้น ทำให้สามารถชี้ได้ชัดว่าการแต่งกายของมุสลิมไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใดก็จะต้องมีการแต่งกายในรูปแบบที่เป็นไปตามหลักศาสนา เช่น การคลุมฮิญาบของสตรี เพราะเป็นคำสอนของศาสนาที่กำหนดให้สตรีต้องปกปิดอวัยวะทุกส่วนของร่างกายให้มิดชิด ยกเว้นใบหน้าและมือเท่านั้น ซึ่งเป็นการห้ามอวดสัดส่วนของร่างกาย การส่งเสริมให้เพศชายต้องปกปิดระหว่างสะดือถึงหัวเข่า รวมทั้งห้ามการสวมใส่เสื้อผ้าที่ทำจากไหมและทองคำ เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการแต่งงาน ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวิถีปฏิบัติเรื่องการแต่งงานที่เป็นไปตามหลักคำสอนของอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ พิธีการ นิกอฮฺ หรือ นิกะหฺ (อาจจะจัดขึ้นที่บ้านเจ้าสาวหรือบ้านเจ้าบ่าว) ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการแต่งงานที่ศาสนากำหนด บางท้องถิ่นยังมีลักษณะ การตั้งขบวนแห่ขันหมาก จะมีเครื่องขันหมาก เช่น ข้าวเหนียวเหลือง ไข่ต้ม ไก่ย่าง ตามประเพณีปฏิบัติ และมีงานจัดเลี้ยงในแบบมลายูที่ชาวบ้านเรียกกันว่า **มาแกบูโละ** หรือ **กินเหนียว** บางที่นิยมเรียกในภาษาอาหรับว่า **งานวาสิมะห์** ซึ่งหมายถึงงานฉลองสมรสเช่นกัน ในระยะหลังมีการส่งเสริมให้มีการประกอบพิธีต่าง ๆ ข้างต้น ทั้งที่ร้านอาหารขนาดใหญ่และที่มีสยิดมากขึ้น

วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับอาหารการกิน การทำอาหารสำหรับมลายูมุสลิม เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของเหล่าบรรดามุสลิมะห์ (สตรีมุสลิม) ที่เป็นการเรียนรู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาหารส่วนใหญ่ในสำหรับอาหารของชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนิยมรับประทานอาหารไทยทั่วไป เช่น แกงส้ม ซุป และผัดผักทั่วไปแล้ว อาหารของชาวมลายูมุสลิมมักจะเน้น เนื้อสัตว์ ผัก เครื่องเทศ กะทิ และอาหารทะเลจำพวกปลา อาทิ อีเก (ปลา) ปิจิ น้ำบูดู ชามายีแก ซอเลาะลาดอ อาแยกอและ (ไก่ย่างกอและ) ซาแตดาฆิง (สะเต๊ะเนื้อ) นาซิกาแปะ (ข้าวทับ) รอยะฮฺ ตาแป (ข้าวหมัก) และอีกหลาย ๆ ชุมชนในท้องถิ่นที่ยังคงอนุรักษ์ประเพณีการกวนข้าวอาซุร (ข้าวกวนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในเดือน **มุฮัรรอม** แรกตามปฏิทินอาหรับ) เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการละเล่นและการประดิษฐ์ เช่น มะโย่ง ดิเกร์ฮูตู ดิเกร์บาเฆาะ รองเง็ง ศิลปะการป้องกันตัวลีละ การประดิษฐ์กริช การวาดลวดลายบนเรือกอลและ และประดิษฐ์เรือกอลและจำลอง การสานเสื่อกระจูด เป็นต้น

การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น กลุ่มชน ศาสนิกอื่นสำคัญอย่างไร จากเนื้อหาข้างต้น เป็นเพียงบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราเรียกกันว่า **วัฒนธรรมมลายูมุสลิม** วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวไทยมลายูมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต ตามกาลเวลา การสืบทอด ส่งต่อ จากรุ่นปู่ รุ่นพ่อ มารุ่นลูกหลาน อาจจะมีการปรับเปลี่ยน ลดทอน ประยุกต์ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและยุคสมัย บางส่วนอาจหลงลืม บางส่วนยังอนุรักษ์ ยืนหยัดอย่างเข้มแข็ง อีกทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมลายูมุสลิมในพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนในทางวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมกลมกลืน (Assimilation) ไปมาหาสู่กัน การร่วมงานบุญ งานศพ การแต่งงานข้ามศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการแลกเปลี่ยน การรับเอาวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นเวลานาน ที่ทำให้รับเอาวิถีปฏิบัติของวัฒนธรรมอื่นที่ต่างจากตนเข้ามาปรับประยุกต์ เช่น ประเพณีกินเหนียว (มาแกบูโละ) งานบุญงานการกุศล ตีมน้ำชา (มาแกแต) ที่มีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมาร่วมตีก่อนน้ำชาหรือรับประทานอาหาร เพื่อการระดมทุนในกิจกรรมและกิจการสาธารณะ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่าการปฏิบัติตนด้านต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่บางส่วน มีความคล้ายคลึงกันและในบางส่วนแตกต่างกันอย่างชัดเจน

สรุป

การเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ต่างจากเรา นอกจากจะสร้างความรัก ความผูกพัน ทำความรู้จักต่อกันแล้ว ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ ตระหนักและพัฒนาความเป็นชาติ ศาสนา ท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งยังสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล คือ การพัฒนาความรู้ สติปัญญา ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการหล่อหลอมให้เกิดการใช้ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อ **เข้าใจผู้อื่น** เข้าใจความเป็นอยู่ของคนในที่ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ห่างไกลและอยู่ใกล้ ชุมชนรอบตัวเรา รวมทั้งรู้ **วิธีการ** ที่เราจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น กลุ่มชน ศาสนิกอื่น มีประโยชน์และสร้างกำไรสำหรับผู้รู้ ให้เป็นผู้รู้กาลเทศะ รู้ถึงขอบเขตของการปรับตัวเพื่อการเข้าใจกัน สามารถลดความขัดแย้ง สร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน นอกจากนั้นการเรียนรู้วัฒนธรรม ยังทำให้เรารู้สึกว่า อะไรที่ควรทำหรืออะไรที่ไม่ควรทำ เช่น การจัดประชุมในเวลาเหมาะสม การจัดงานสังฆานาหรือพักร้างคืนในสถานที่ที่ไม่มีบริการอาหารที่ฮาลาล (อาหารที่ถูกต้องตามหลักการอิสลาม) การจัดงานที่ปะปนกันระหว่างผู้เข้าร่วมเพศชายและหญิง การใช้สุนัขในการตรวจค้นชุมชนบ้านเรือนหรือปอเนาะ ประเด็นปัญหาเหล่านี้ ทำให้เราทราบว่าเรื่องใดที่เขายึดถือ เคารพ ห้ามละเมิด ยอมได้หรือยอมไม่ได้ โดยบางเรื่องผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจะเป็นคนบอกเองว่า อะไร ที่เป็นข้อผ่อนปรนได้ อะไรที่ผ่อนปรนไม่ได้ อะไรคือเรื่องหลัก อะไรคือเรื่องรอง

การศึกษาเรียนรู้ **วัฒนธรรม** ของคนอื่น กลุ่มชนอื่นที่เขาเชื่อ คิด ปฏิบัติ จะทำให้เราเข้าใจและรู้ว่า ควรปฏิบัติต่อเขาที่ต่างจากเราอย่างไร ด้วยความต่างทั้งเรื่อง เพศ วัย ครอบครัว การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ ต่างถิ่น ต่างชาติ ว่าเรา (ทั้งในฐานะรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐ) จะอยู่ร่วมกับเขา หรือสัมพันธ์กับเขา (ชาวบ้านหรือคนในพื้นที่) ในลักษณะของ การให้ความช่วยเหลือ การวางนโยบายทางการปกครอง การส่งเสริมและแก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมการค้าขาย การให้การศึกษา กับเขาได้อย่างไร ในแบบที่เรียกว่า ตรงกับความต้องการ ตรงกับกาลเทศะ และสอดคล้องกับหลักศรัทธาและวัฒนธรรมในศาสนาที่เขาเหล่านั้นยึดถือปฏิบัติ

พื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกัน จึงต้องเน้นหนักกับวิธีคิดที่ว่า ผู้ที่ศึกษาและเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น กลุ่มชนอื่นอย่างลึกซึ้งแล้ว จะส่งผลทำให้สามารถสะท้อนความเข้าใจต่อตนเองและกลุ่มชนของตนเองมากขึ้น เพราะการที่เราจะเข้าใจ **ตัวตน** ของตนเองได้ จะต้องมองผ่านผู้อื่น สะท้อน **ตัวตนของเรา** ให้เรารู้และให้เราเห็น ให้เราเข้าใจสิ่งที่เขาคิดเขาเห็น และเมื่อเข้าใจและรู้สึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่นแล้ว ขึ้นอยู่กับว่าเราและเขาเหล่านั้น จะเลือกใช้วัฒนธรรมเป็น **กำแพง** ที่ก่อกำเพื่อปิดกั้นและอยู่เฉพาะกลุ่มชนตนเอง หรือมุ่งที่จะสร้างเป็น **สะพาน** เพื่อที่จะเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อการแลกเปลี่ยน สังสรรค์ เป็นที่รู้จักและนำสู่การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ความหลากหลายที่ไม่หลากหลาย : การจัดการในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจารย์โชคชัย วงษ์ตานี^๑

“.....กลุ่มชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรมหรือเชื้อชาติที่ครอบครองอำนาจทางการเมือง กับ ‘ชนกลุ่มน้อย’ ที่ไม่ได้มีอำนาจทางการเมือง ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การต่อสู้เพื่อแย่งชิงปกป้องอำนาจของฝ่ายตน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้”^๒

บทนำ

ความหลากหลาย (Diversity) เป็นคำที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้อธิบายลักษณะการของสังคมการเมืองในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับคำว่า **เอกภาพ** (Unity) **ความเป็นสากล** (Cosmopolitan) และ **ความทันสมัย** (Modern) เป็นคำที่ถูกใช้อยู่เสมอในสังคมการเมืองที่อยู่ในภาวะไม่ปกติหรือมีปัญหาเรื่องความมั่นคง (ในขณะที่ยังคงมีการเมืองเป็นปกติ ไม่ขัดแย้งกัน ประเด็นนี้อาจถูกมองข้ามหรือลดทอนความสำคัญ) เช่น กรณีพื้นที่ที่มีปัญหาจากความแตกต่างของกลุ่มคน กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในทางสังคมการเมือง ถูกหยิบยกมาให้ความสำคัญโดยไม่มีการสำรวจถึงวิธีการจัดการในการอยู่ร่วมกัน โดยมีอาณาบริเวณครอบคลุมการศึกษาและเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงเรื่อง อุดมการณ์ ความเชื่อ ศาสนาและจริยธรรมของแต่ละกลุ่มชนที่แตกต่างกัน

ความหลากหลาย เป็นคำที่มักใช้เรียกความไม่เป็นหนึ่งเดียว (the Many) ที่พยายามสื่อถึงความต่างของกลุ่มคน ชุมชนและชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยก่อนและหลังเหตุการณ์ความไม่สงบที่ปะทุขึ้นครั้งใหม่ (มกราคม ๒๕๔๗) ความหลากหลาย มักถูกใช้เรียกแทนด้วยวลีสะท้อนภาพลักษณ์มากมาย อาทิ คำว่า **ดอกไม้หลากสี** และยังมีคำว่า **ร่มเย็น** หรือ **ความหวังใหม่** ในบางยุคสมัย เป็นการเปรียบเทียบความหลากหลายโดยมุ่งที่ผลประโยชน์แต่ไร้ซึ่งการสำรวจรายละเอียดและคำอธิบาย โดยการผลิตวลีที่แปลความแล้วสร้างความรู้สึกที่ดี เป็นดอกไม้หลากสี ที่ถูกบดบังการมองเห็นถึงรูปแบบการเจริญเติบโต การแผ่กิ่งก้านและผลของการมองถึงคุณภาพของ **กระถาง** พื้นที่ปลูก ที่ยืนของต้น รวมทั้งโอกาสในการฝัง **ราก** ขยายลำต้นแผ่กิ่งก้านของดอกไม้ ความหลากหลายของดอกไม้ ที่มักถูกมองว่าเป็นประโยชน์และสวยงามเมื่อนำมาอยู่ด้วยกัน แต่ไม่มองว่าความหลากหลายของดอกไม้ในแบบที่แยกกันอยู่ ก็อาจจะดีหรือสวยงามได้เช่นเดียวกัน

^๑ อาจารย์ประจำศูนย์การจัดการความขัดแย้ง สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

^๒ ธเนศ วงศ์ยานนาวา. ๒๕๕๒. ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, น. ๕๓.

ความหลากหลาย คำนี้ถูกใช้อย่างแพร่หลายในทางการเมือง การปกครอง โดยภาคราชการ และหน่วยงานภาคเอกชนรวมทั้งในแวดวงวิชาการเองที่หยิบยกคำนี้มาเป็น อุดมการณ์ ข้ออ้าง เหตุผลที่เลือกหยิบใช้มาอธิบายความเป็นตัวตนและความเป็นลูกผสมของผู้คน และสภาพทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่มีความหลากหลายอยู่แล้ว และนำไปสู่การตอกย้ำถูกทำให้ดูว่าหลากหลาย (Diversified) มากกว่าการยอมรับและการสร้างวิธีการในการอยู่ร่วมกันที่หลากหลายรูปแบบ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความเท่าเทียมกัน ทั้งยังไม่พบว่ามีใครสำรวจอย่างจริงจังว่า **ความหลากหลาย** ในการอยู่ร่วมกันของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีคิด การเมือง การปกครองและอัตลักษณ์ ในพื้นที่แห่งนี้มีอยู่จริงแค่ไหน ถูกใช้การอย่างไรเพื่อก่อให้เกิดความสันติสุข โดยไม่เป็นเพียงคำ วลี ที่เก็บไว้ใช้ในฐานะคำ วลีสามัญประจำรัฐ (ยุคใหม่) เพื่อความสะดวกต่อการปกครอง แต่อาจจะไม่ได้สร้างสรรค์สร้างการยอมรับ **ความหลากหลาย** ให้ปรากฏจริง

หน่วยงานภาครัฐที่มักใช้คำว่า **ความหลากหลาย** มากที่สุดและบ่อยที่สุดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) แหล่งข้อมูลที่สำคัญคือ เอกสารข่าวแดนใต้ ของ (ศอ.บต.) หลายฉบับมักใช้ถ้อยคำและวลีต่าง ๆ อาทิ ต่างศาสนาศรัทธาเดียวกัน (ฉบับที่ ๘ ปี ๒๕๕๒) หลากหลายวัฒนธรรมในแผ่นดินที่อบอุ่นใต้พระบารมีปกเกล้า (ฉบับที่ ๑๒ ปี ๒๕๕๓) ...ความหลากหลายในความเข้าใจ ย่อมให้เมื่อได้เจอกัน ล้วนพลังรวมเป็นหนึ่งสร้างสรรค์ แห่งดินแดนอันงดงาม... (ฉบับที่ ๙ ปี ๒๕๕๒) ชายแดนใต้.....ความหลากหลายที่ล้ำค่า (ฉบับที่ ๑๔ ปี ๒๕๕๓) ทุกวัฒนธรรมชายแดนใต้ อยู่ร่วมกันได้ด้วยพระบารมี (ฉบับที่ ๗ ปี ๒๕๕๒) และฉบับที่ ๑๓ ปี ๒๕๕๓ ในหน้าปกเขียนถึงเรื่องความหลากหลายไว้ว่า ชายแดนใต้ความหลากหลายที่ล้ำค่า พร้อมทั้งยังโปรยข้อความที่หน้าปกเอกสารว่า ...ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชีวภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกันของผู้คนในสังคมคือ จุดแข็ง และ จุดเด่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้เพราะ ปัญญา และ ทunesทางสังคม เหล่านี้เปรียบเสมือน กุญแจทอง ที่ออกไปไขโอกาสต่าง ๆ ให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างมหาศาล ทั้งยังเป็น พลังสำคัญ ในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความเข้มแข็งและมีดุลยภาพทำให้ แหล่งอารยธรรมที่ อุดมสมบูรณ์ แห่งนี้ น่าอยู่ น่าอาศัย น่าลงทุน น่าท่องเที่ยว มีความมั่นคงสันติสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดไป

ความน่าสนใจของข้อความข้างต้นอยู่ที่ว่า **ความหลากหลาย** ที่ถูกนำเสนอในเอกสารประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มิได้วางกรอบว่าความหลากหลายเป็นเพียงเรื่องของชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ หากแต่แจ้งบอกถึงข้อดีของความหลากหลายของผู้คนในการอยู่ร่วมกัน อีกทั้งยังปรากฏข้อความที่ระบุหน้าปกเอกสารดังกล่าวที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงถึงมิติทางการเมือง การปกครอง ที่ฝังแฝงไว้ด้วยประเด็นสาระด้านความมั่นคง มุ่งสร้างระเบียบและอำนาจ สร้างเอกภาพ สร้างความสามัคคี (Unity) และสร้างความเป็นอื่น (Otherness) สำหรับผู้ที่เห็นต่างไปพร้อม ๆ กัน โดยข้อความดังกล่าว ได้ก้าวข้ามที่จะกล่าวถึงเรื่องความขัดแย้งและความสันติสุข หรือเนื้อหาความหลากหลายในมิติทางวิทยาศาสตร์และนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายที่ปรากฏและดำรงอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยเช่นเดียวกัน

การโปรยเนื้อหาเรื่องความหลากหลายในเอกสารประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ ในอีกแง่หนึ่งเป็นการสร้างความหวังแก่ผู้อ่านผู้รับสื่อสะท้อนความแยบยลของกลวิธีทางการเมืองการปกครองของไทย ไม่เพียงเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แต่รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ ที่รัฐอาจใช้วิธีการและเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน ซึ่งในมุมมอง

ของรัฐจำเป็นต้องสร้างความรู้สึกร่วมกันของความเป็นชาติและความมั่นคง ทั้งซ่อนไว้และทำให้ปรากฏ เช่น งานศึกษาเรื่อง กลวิธีสร้างเอกภาพในบทเพลงจังหวัดและสถานที่ของวงจรดดนตรีสุนทราภรณ์ โดย ญัฐรา จุลพรหม ได้สะท้อนให้เห็นว่าสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ผู้ผลิตแล้วแต่ซ่อนเนื้อหาเรื่อง การสร้างความรักและความสามัคคีของคนในชาติแทบทั้งสิ้น

ในทางการเมือง ความหลากหลาย อาจหมายถึง เครื่องมือสำคัญของรัฐในการเลือกใช้กระบวนการสร้างหนทางแห่ง การยอมตน (Consent) และกลไกกลืนอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ของคนในพื้นที่เพื่อให้เป็นหนึ่งเดียวในการอยู่ร่วมกัน และสร้างค่านิยมที่ทำให้เชื่อว่า สังคมที่ดำรงอยู่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายภายใต้ภวรัฐที่ส่งเสริม และดำรงไว้ซึ่งเอกภาพและความเป็นเอกลักษณะเดียวตามกฎระเบียบแบบแผน ในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติ โดยรัฐใช้เป็นเกณฑ์บังคับ ควบคุมในขอบเขตและปริมาณที่รัฐใช้อำนาจกำกับควบคุมไว้ ความหลากหลายจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้มีอำนาจนำมาปรับใช้ในการปกครองอาณาประชาราษฎร์ ให้รู้สึกและระลึกถึงการมีที่ทาง (Space) ในสังคมการเมืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของรัฐ (ทั้งทางตรงและอ้อม) สามารถสร้างความรู้สึกมีคุณค่าและที่จะอยู่ร่วมกัน

สภาพปัญหาและกรอบแนวคิด

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่อดีต มีความไม่ไว้วางใจมากมายที่ประชาชนตั้งข้อกังขาต่อความจริงใจของภาครัฐในการปกครองพื้นที่แห่งนี้ ปรากฏการณ์สำคัญคือ การสร้างพระพุทธรูปทักษิณมิ่งมงคลสีทองปางปฐมเทศนาขัดสมาธิเพชรเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่บนยอดเขา ที่วัดเขากง จังหวัดนราธิวาส สร้างโดยผู้นำและรัฐบาลในสมัยนั้น ตั้งใจสร้างในพื้นที่ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เป็นการท้าทาย ทั้งด้วยขนาดและความสูง ที่ตั้งอยู่ริมทางคมนาคมและปรากฏกับสายตาคนส่วนใหญ่ที่ไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ ไม่เคารพนับถือและท้าทายศรัทธาของคนในพื้นที่ อีกทั้งเป็นการสถาปนาศาสนาของชนส่วนน้อยในพื้นที่ ทำให้ชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ รู้สึกถึงการขาดความเข้าใจของรัฐ และได้รับความไม่เป็นธรรม ในฐานะพลเมืองที่รัฐควรพยายามสร้างความเข้าใจวิถีของคนในพื้นที่ จึงมีการต่อต้านออกมาในลักษณะของการเคลื่อนไหวภาคพลเมือง และการสื่อออกมาเป็นเอกสารเผยแพร่เพื่อสร้างอุดมการณ์แก่มวลชนในพื้นที่ อาทิ เอกสารชื่อ **บันทึกประชาชน บนเส้นทางการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม**^๓ ที่รวบรวมและเผยแพร่โดยศูนย์วัฒนธรรมชายแดนใต้ และสมาคมยูมูสลิมแห่งประเทศไทย มองว่าที่ผ่านมารัฐถูกมองในแง่ลบในเรื่องของการแก้ไขการปัญหาด้านการเมือง การปกครองในพื้นที่ ซึ่งลิดรอนสิทธิในเรื่องความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ทั้งในเรื่องความแตกต่างของความเชื่อทางประวัติศาสตร์ การเรียกร้องเรื่องการปกครองโดยคนในท้องถิ่นในยุคของฮัจยีสุหลง การประท้วงที่ปัตตานีอันเนื่องมาจากชาวบ้านได้รับการกลั่นแกล้งจากเจ้าหน้าที่ การเอาพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ในทุกโรงเรียนและกรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องขอลุม **อิญาบ** (ผ้าคลุมผมสตรี) จากหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น

เมื่อปรากฏการณ์จากอดีตเป็นเช่นนี้ คำถามสำคัญคือ รัฐควรจะทำอย่างไรในการปกครองพื้นที่แห่งนี้ให้เกิดสันติสุขและเกิดการยอมรับความหลากหลายที่แท้จริง คำกล่าวในหนังสือ **จินตนาการความเป็นไทย** ของ **ชินถทัย กาญจนะจิตร** ผู้อำนวยการประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลได้สร้างความ

^๓ อาลี อัครบาร์ และคณะ. มปป. บันทึกประชาชน บนเส้นทางการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม. ศูนย์วัฒนธรรมชายแดนใต้และสมาคมยูมูสลิมแห่งประเทศไทย.

ตระหนักและตอกย้ำได้อย่างน่าสนใจว่า ไม่เพียงสังคมไทยจะไม่สามารถปฏิเสธ หรือทำเพิกเฉยต่อความต่างของผู้คนที่อยู่ในสังคมนี้ได้อย่างแต่ก่อนได้อีกต่อไปเท่านั้น หากสังคมไทยยังต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้เกิดความแตกต่างของวิถีชีวิตและความเชื่อของผู้คนดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี หนึ่งในวิถีทางนี้ คือ การเปิดโอกาสให้กับความเป็นไทยอื่น ๆ ทั้งความเป็นไทยเชิงซ้อนหรือความเป็นไทยพันธุ์ทาง ซึ่งแตกต่างหลากหลายได้มีพื้นที่อยู่ในสังคมไทยร่วมกันอย่างสงบสุขและไม่แตกแยก^๔

ในแง่มุมของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ธเนศ วงศ์ยานนาวา กล่าวไว้ว่า เมื่อไม่มีวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง มีความยิ่งใหญ่เหนือกว่าอีกวัฒนธรรมหนึ่ง วัฒนธรรมที่หลากหลายก็ดำรงอยู่ได้อย่างเท่าเทียมกัน เมื่อพิจารณาจากแง่มุมนี้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกัน เพราะถ้าไม่มีความเท่าเทียมกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็ไม่สามารถแก้ไขและจัดการเลือกปฏิบัติและการกีดกันทางวัฒนธรรมไปได้^๕

ตำราทางมานุษยวิทยาเล่มสำคัญที่ชื่อ **Ethnicity without groups** (ชาติพันธุ์ปราศจากกลุ่ม) ของศาสตราจารย์ **Rogers Brubaker** แห่ง University of California ซึ่งพิมพ์โดย Harvard University Press เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๔ ชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างหลากหลายก่อให้เกิดความเข้าใจ การตีความและให้ความหมายไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งอาจเห็นตรง เห็นร่วมหรือเห็นตรงกันข้าม^๖ ต่อสิ่งที่รัฐทำหรือสิ่งที่นักการเมือง เจ้าหน้าที่รัฐดำเนินการได้เป็นปกติ เช่น กรณีความเห็นต่างในปัญหาจังหวัดชายภาคใต้ รัฐมองว่าปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ควรแก้ไขด้วยการย้ายคนจากภาคอื่นเข้ามาตั้งรกรากเป็น **นิคม** ทางเกษตร เพื่อแพร่ขยายประชากรและวางรกรากอุดมการณ์ความเป็น **คนไทย** หรือที่ขจัดภัย **บุรุษพัฒนา** ผู้เชี่ยวชาญอาวุโสที่ชำนาญการด้านความมั่นคงเรียกว่า **การกลมกลืน**^๗ (Merging) ระหว่างชาวพุทธและชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ เพื่อสร้างเอกภาพและความเป็นหนึ่งเดียวแต่ในทางตรงกันข้าม ชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่กลับตีความและมองการดำเนินการของรัฐในขณะนั้นว่าเป็นการ **กลายกลืน** (Assimilation) ด้วยนโยบายที่ส่งผลให้พวกเขาต้องเป็นไทยที่มีเนื้อหาสาระเหมือนเป็น **คนพุทธ** โดยเขารู้สึกว่า เขาอาจจะถูกให้ **กลาย** (Change to) เป็นอย่างอื่นและถูก **กลืน** (Devour) ด้วยนโยบายและการดำเนินการของรัฐ และในนโยบายดังกล่าว ลึก ๆ แล้วอาจทำให้พวกเขาถูกแก่งแย่งในเชิงทรัพยากร ต้องปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ วัฒนธรรมใหม่ ๆ ภาษาใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชนที่เขาคุ้นเคยและมีวัฒนธรรมเดียว ซึ่งอาจส่งผลทำให้เสียความเป็นตัวตนของความเป็นคนชาติพันธุ์มลายูและถูกกลายกลืนความเป็นมุสลิมไปพร้อม ๆ กัน

ประเด็นสำคัญในเรื่องความแตกต่างของกลุ่มคนที่อาจก่อปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ที่มีที่มาจากการตีความและให้คุณค่าที่ต่างกันของคนต่างชาติพันธุ์ดังกล่าว ศาสตราจารย์ **Rogers Brubaker** ได้วิเคราะห์ว่าเราควร

^๔ กฤตยา อาชวนิจกุล. (บรรณาธิการ). ๒๕๕๑. จินตนาการความเป็นไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, น.จ.

^๕ ธเนศ วงศ์ยานนาวา. ๒๕๕๒. ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, น. ๘๙.

^๖ Rogers Brubaker. 2004. Ethnicity without Groups. Harvard University Press, p. 11.

^๗ เรื่องนโยบาย “การผสมกลมกลืน” (Assimilation Policy) ที่รัฐกระทำต่อ “ชาวไทยจีน” (ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นชนส่วนน้อย แต่ในปัจจุบันรับการผสมผสานจะเป็นเนื้อเดียวกับชนส่วนใหญ่) นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนกระทั่งรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ ๖ และเชื่อมโยงถึงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๖) โดยในกรณีชาวไทยจีน รัฐบาลไทยสามารถผสมกลมกลืนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ (น. ๑๘๗-๒๒๘) และสามารถศึกษาเปรียบเทียบกับเรื่อง “ปัญหาและอุปสรรคในการผสมกลมกลืนชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.” โดยรัฐบาลไทยดำเนินการไม่สำเร็จ (น. ๑๘๗-๒๒๘) ขจัดภัย บุรุษพัฒนา. ๒๕๑๘. ชนกลุ่มน้อยในไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.

คิดใหม่ในเรื่องชาติพันธุ์ (Rethinking Ethnicity) โดยจำเป็นที่จะต้องให้และกระจายความอิสระในการที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สามารถมีดุลยพินิจเป็นของตนเอง มีความพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลง มีความชัดเจนในความเป็นกลุ่มพวกพ้อง มีแบบแผนอย่างเป็นทางการ ไม่ละเมิดเส้นแบ่งของความต่าง ๆ ที่จะนำสู่ข้อพิพาท โดยในสภาพความเป็นจริงความสัมพันธ์ในความแตกต่างของคนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ นั้น ศาสตราจารย์ Rogers Brubaker มองว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความผันแปรขึ้น ๆ ลง ๆ ตามสถานการณ์

การที่ภาครัฐมองว่าคนในชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเพียงคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความหลากหลายที่รวมปริมาณไม่ถึงร้อยละ ๕ ของคนทั้งประเทศ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องใส่ใจและตั้งข้อสงสัยเรื่องของอำนาจของ Manuel Castells. (2004.) ที่ชื่อ **The Power of Identity** ทำหน้าที่สะท้อนให้ทราบว่า ไม่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มอุดมการณ์ที่มีเป้าหมายทางการเมือง ดิ้นรนต่อสู้เพื่อการเป็นอยู่ สร้างเอกลักษณ์การต่อรองเพื่อการขยายพื้นที่ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นกรณีการต่อต้านรัฐบาลกลางสเปนของชาว Catalunya กรณีพื้นที่การมีอิสรภาพของชุมชนชาวเกย์ที่นครซานฟรานซิสโก การขอลดปล่อยเพื่อการมีเสรีภาพของกลุ่มสตรีนิยม กลุ่มรักร่วมเพศและกลุ่มเลสเบี้ยนในกรุงเทพฯ เขตปกครองตนเองของจีนหรือแม้กระทั่ง ที่ถูกเปรียบเป็น **ราชสีห์หนุ่มแห่งการต่อสู้ (เพื่อศาสนาอิสลาม) ในระดับโลก** (The young lion of the Global jihad, ของ Osama Bin Laden^๔)

ทุกกลุ่มเคลื่อนไหวทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีกฎระเบียบ แบบแผนและเป้าหมายที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจ ออกแบบยุทธศาสตร์ในการดำรงตน ต่อรองและการดำรงอยู่ในการจัดการของรัฐ ซึ่งรัฐจำเป็นจะต้องเอาใจใส่และมุ่งเน้นต่อเรื่องการจัดความสัมพันธ์ในเรื่องความแตกต่างหลากหลายดังกล่าว โดยไม่พยายามปกปิด กดทับหรือลิดรอนอำนาจของความหลากหลายของกลุ่มเหล่านี้ หากพวกเขาเคลื่อนไหว เรียกร้องหรือต่อรองอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายและใช้สันติวิธี

ความพหุวัของของความหลากหลาย

เอกสารข่าวแดนใต้ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ปีที่ ๑๘(๓) ฉบับที่ ๑๓ ปี ๒๕๕๓ มีเนื้อหากว่า ๔๘ หน้า ในเล่มมีหลายตอนที่เขียนถึงความหลากหลายในแง่มุมมองที่แตกต่างกัน เช่น มุมมองของนักการศึกษาอย่าง **ดร.กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา** ได้กล่าวไว้ในเรื่อง **คุยกับนักการศึกษาผู้มาปลูกแดนใต้** ว่า **ดิฉันเห็นว่าควรเน้นนโยบายเอกภาพในเป้าหมายและหลากหลายในวิถีปฏิบัติ.....และยังต้องมีความเชื่อว่าจะไม่ให้วิถีปฏิบัติที่หลากหลายนั้น ไปทำให้คนอื่นเสียสิทธิ์** (หน้า ๑๖-๑๗) ซึ่งเป็นการมองความหลากหลายในแง่ของการปฏิบัติของระดับนโยบายที่เข้าใจ ข้อจำกัดในการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนนักวิชาการด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้อย่าง **ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์** กล่าวในเรื่อง **กลั่นกรอง กรองความคิด ‘สุดยอดฝีมือ’ พลิกกระบวนท่าพัฒนาชายแดนใต้** ไว้ว่า **ความหลากหลายไม่มีพิมพ์เขียวไม่มีสูตรสำเร็จ ถ้าเมื่อใดเราคิดว่าจะเอาความหลากหลายมาพัฒนาท้องถิ่นและหาสูตรสำเร็จมาใช้ จะล้มสลายเลย จะต้องคิดว่าแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่มีองค์ประกอบมีปัจจัยเช่นใด ควรจะแก้ไขปัญหาดังนั้นเองอย่างไรให้ชาวบ้านหาพิมพ์เขียวของเขาเอง** (หน้า ๒๑) ส่วนนักวิชาการด้านศิลปะอย่าง **ผู้ช่วยศาสตราจารย์วุฒิ วัฒนสิน**

^๔ Manuel Castells. 2004. The Power of Identity (The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II): Blackwell Publishers, p. 61.

ให้ทัศนะถึงความหลากหลายในแง่ของความงดงามที่ส่งผลต่องานศิลปะว่า *ความที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นดินแดนแห่ง ‘ความหลากหลายที่ล้ำค่า’ ซึ่งประกอบด้วย ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมอาศัยอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะชาวไทยมุสลิม ชาวไทยพุทธและชาวจีน (หน้า ๔๐)*

จากทั้งสามทัศนะดังกล่าวมอง **ความหลากหลาย** ในทัศนะและแง่มุมที่แตกต่างกัน ความหลากหลายจึงเป็นได้ทั้งเรื่องของการปฏิบัติราชการที่สอดคล้องกับความต้องการและลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น ความหลากหลายอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของภาครัฐที่จะต้องถามชาวบ้านเพื่อหา **แบบแผน** หรือที่เรียกว่า **พิมพ์เขียวในแบบที่เขาต้องการ** เพื่อเป็นการพัฒนาในแบบที่เข้าใจและเข้าถึง และความหลากหลายยังเป็นได้ทั้งในเรื่องของความงดงามทางศิลปะ วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นวิถีที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาผลกำไรและการเติบโตในทางเศรษฐกิจอย่างที่รัฐต้องการส่งเสริมที่จะให้เป็น

การพยายามทำความเข้าใจความหลากหลายของในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นได้ทั้งการศึกษาเรื่อง **การอยู่ร่วมกันในความหลากหลาย** หรือ **ความหลากหลายในการอยู่ร่วมกัน** จึงอาจศึกษาได้จาก **ความไม่หลากหลายที่เกิดขึ้นจริงในการอยู่ร่วมกัน** ภายใต้สถานการณ์และภาวะที่ทุกฝ่ายหลงใหลและเชื่อว่า **ความหลากหลาย** คือ ต้นทุนและความร่ำรวยของพื้นที่ เป็นสถานะที่ดีและมีอยู่จริง

ถ้าความหลากหลายที่ดำรงอยู่ถูกจัดการโดยภาครัฐได้อย่าง **ดีจริง** หรือ **มีอยู่จริง** ในแผนการดำเนินงานของภาครัฐและฝ่ายการปกครองในพื้นที่แล้ว ทำไมจึงยังเกิดปัญหาความไม่สงบและการใช้ความรุนแรง หรือกล่าวอีกอย่างว่า **จะหลากหลายอย่างไรปัญหาความไม่สงบก็ยังคงเกิดขึ้นและดำรงอยู่** หรือการที่พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกสร้างภาพลักษณ์เผยแพร่รูปโฉมแห่งความหลากหลาย การยอมรับและการเข้าใจต่อความหลากหลายก็ยังคงเป็นปัญหาในหมู่คนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันหรืออยู่ใกล้เคียงกัน คำถามที่สำคัญคือ ความหลากหลายเช่นใดที่มีส่วนต่อการลดหรือไม่สร้างปัญหาต่อการอยู่ร่วมกัน การยอมรับอย่างจริงจังต่อความหลากหลาย ทั้งจากภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวมีอยู่จริงหรือไม่ และจะยอมรับความหลากหลายได้ด้วยวิธีการใด ในการศึกษานี้หากได้รับข้อมูลคำตอบจากทุกฝ่ายในพื้นที่ ที่ครอบคลุมและครบถ้วนพอ จะเป็นตัวแปรสำคัญที่อาจนำไปสู่การไขปัญหาว่า ควรจะทำอะไรในการออกแบบความหลากหลายในการอยู่ร่วมกันในอนาคต ถึงเวลาแล้วหรือยังที่ต้องสำรวจตรวจสอบความหลากหลายที่อาจไม่หลากหลายจริง ผ่านมุมมอง ความเข้าใจ และความรู้สึกของคนพื้นที่แห่งนี้ เพราะเปลือกที่พยายามสร้าง ย่อมมีความจริงแท้น้อยกว่าปรากฏการณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ที่เป็นแก่นแกนของปัญหา

ความหลากหลายในทางชีวภาพของป่าเขา สามารถวัดได้จากจำนวนความหนาแน่นและความถี่ของพืชพันธุ์ และสัตว์ป่าต่อขนาดของพื้นที่ซึ่งดำรงอยู่และเติบโต แพร่พันธุ์ ครอบคลุมพื้นที่หลากหลายทางสังคม เผ่าพันธุ์ ชาติพันธุ์ของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน สามารถที่จะทำการสำรวจและวัดได้ถึงจำนวนและประเภทที่หลากหลาย พร้อมทั้งยังสามารถสำรวจและคาดการณ์ถึงการเติบโตและการเปลี่ยนผ่านตามยุคสมัย ดัง**เทือกเขาบูโด**ที่มีความหลากหลายในด้านพืชพันธุ์สัตว์ป่ามากเพียงใด ความแตกต่างหลากหลายของผู้คน กลุ่มชน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็สามารถทำการสำรวจได้เช่นเดียวกัน

ความแตกต่างหลากหลาย : มองจากภูมิศาสตร์ของคนในพื้นที่ชายแดนใต้

ดร.พีรยศ ราฮิมมูลา อดีตอาจารย์ประจำสาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ทำหน้าที่สอนวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นและวิชาการเมืองการปกครอง นอกจากจะสอนความรู้ในภาคทฤษฎีแล้ว ท่านยังพานักศึกษาลงชุมชนศึกษาสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในทางสังคมการเมืองของปัตตานี ที่เชื่อมโยงแหลมมลายูเข้ากับผู้คนต่างที่ต่างวัฒนธรรมในฐานะอาณาจักรเก่าแก่ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ ท่านมักแนะนำลูกศิษย์ที่เข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ให้ทำความเข้าใจความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านการสังเกต การลงศึกษาชุมชน การสำรวจความเป็นอยู่และเงื่อนไขการดำเนินชีวิต ตามความแตกต่างของลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ โดยไม่เพียงแต่การจัดแบ่งคนออกตามศาสนาที่เขานับถือ ตามชาติพันธุ์ พันธุ์กรรมที่แต่ละกลุ่มชนต่าง ๆ ตระหนักและดำรงอยู่

แม้ว่าตัวอาจารย์เองจะเป็นชาวมลายูมุสลิมที่มีเลือดผสมระหว่างชาติพันธุ์ปาตานและชาติพันธุ์มลายูในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส อาจารย์ท่านมักยกตัวอย่างภูมิปัญญาในการแบ่งแยกและทำความเข้าใจวิถี วัฒนธรรม ลักษณะเฉพาะและความจำเป็นพื้นฐานของคน โดยมองลงมาจากด้านบนตามภูมิศาสตร์ของอาณาบริเวณพื้นที่แห่งนี้ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่ ความคาดหวัง ความสนใจและการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอ้างอิงปัญญาชนคนสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์มลายูมุสลิมไทย คือ **อาจารย์เสนีย์ มะดากะกุล** อดีตอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และเคยเป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาสในยุคปี ๒๕๒๐ อาจารย์พีรยศ ราฮิมมูลา แนะนำนักเรียนรัฐศาสตร์ว่า

สำหรับนักเรียนการเมืองการปกครอง เราต้องเรียนรู้ลักษณะพื้นฐานของคนในพื้นที่แห่งนี้ อย่างรอบด้านและเข้าใจ อาจารย์เสนีย์ มักแนะนำเสมอว่าเวลาที่จะทำงานทางการเมืองในพื้นที่แห่งนี้ อาจารย์เสนีย์จะแบ่งคนออกเป็น **ออแหมอาละฮีเล** (คนริมทะเล) กับ **ออแหมอาละฮูลู** (คนริมภูเขาหรือคนต้นน้ำ) และคนอีกกลุ่มชนหนึ่งที่ถูกริเรียกและเรียกตัวเองว่า **ออแหมตาฆะ** (คนพื้นราบหรือคนบนบก) โดยแบ่งรายละเอียดดังนี้

ออแหมอาละฮีเล (คนริมทะเล) หมายถึง คนหรือกลุ่มชนที่อาศัยและตั้งรกรากอยู่ริมทะเลทั้งบริเวณชายฝั่งและเมืองเก่าริมทะเล ไม่เพียงเฉพาะชาวประมง หากรวมถึงคนเมืองที่ได้รับความเจริญทั้งทางด้านการค้า การศึกษา และการได้รับอิทธิพลจากการเป็นเมืองท่า การแลกเปลี่ยนสินค้าและการเป็นเมืองปากแม่น้ำ ริมชายฝั่งทะเลและตั้งอยู่บริเวณชายแดน อาทิ อำเภอนงจิก อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอสายบุรี อำเภอเมืองนราธิวาส และอำเภอตากใบ

คนและกลุ่มชนในพื้นที่เหล่านี้ได้รับอิทธิพลทางการค้า การแลกเปลี่ยนสินค้า การอพยพของแรงงาน การมาเยือนของอาคันตุกะ การเดินเรือทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ความเสี่ยงในการออกทะเลและภาวะหนี้สินที่มาจากการค้าการลงทุน และการประมงที่มีภาวะแปรผันตามลมฟ้าอากาศ และสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อลักษณะนิสัย และความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองที่รวดเร็วจากกิจกรรมที่เป็นผลมาจากดำเนินนโยบายของรัฐ รวมทั้งการตอบสนองความต้องการจากนักการเมือง

ออแหมอาละฮูลู (คนริมภูเขาหรือคนต้นน้ำ) หมายถึง คนหรือกลุ่มชนที่อาศัยและตั้งรกรากอยู่ริมชายเขาตลอดทั้งบริเวณเทือกเขาบูโดและสันกาลาคีรี จากทิศเหนือจรดทิศใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปจากชายฝั่งด้านทิศตะวันตกของแหลมมลายู ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขาดันน้ำและเป็นเมืองเก่าริมชายเขา อาทิ อำเภอแว้ง อำเภอสุคิริน

อำเภอสุไหงปาดี อำเภอระแงะ อำเภอศรีสาคร ของจังหวัดนราธิวาส ตลอดจนถึง อำเภอรามัน อำเภอกงป๋นัง อำเภอบันนังสตา อำเภอบางกลาง อำเภอยะหา อำเภอธารโต อำเภอกาบัง และอำเภอเบตงของจังหวัดยะลา อำเภอ สะบ้าย้อย และอำเภอนาหวีของจังหวัดสงขลา

คนกลุ่มนี้ นอกจากเป็นคนพื้นเมืองเดิมแล้ว ยังมีคนป่า ซาไก ชาวจีนอพยพ ชาวจีนกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย และกลุ่มคนที่อพยพมาจากริมชายฝั่งทะเลเข้ามาตั้งรกราก บุกเบิกพื้นที่และตั้งชุมชนใหม่ รวมทั้งกลุ่มคนที่อพยพมา ด้วยนโยบายของภาครัฐในการสร้างนิคมสร้างตนเอง ที่อพยพคนจากภาคอีสานและภาคใต้ตอนบน หลังจากเกิด เหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ที่แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำสวนยาง สวนผลไม้ ทั้งที่อำเภอสุคีริน และอำเภอบันนังสตาและอำเภออื่น ๆ โดยคนในพื้นที่แห่งนี้ส่วนใหญ่อยู่ในวิถีเกษตร ทำสวนและใช้ระยะเวลาในการรอผลผลิต รวมทั้งไม่คาดหวังและไม่รอพึ่งพาการพัฒนาจากภาครัฐ และไม่ตั้งความหวัง กับนักการเมืองมากนัก เพราะสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง

ออแซดามะ (คนพื้นราบหรือคนบนบก) หมายถึง คนหรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม บางพื้นที่เป็น พื้นที่ทำนา บางพื้นที่เป็นป่าพรุ พื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เคยเป็นอยู่อาศัยน้ำที่อุดมไปด้วยทรัพยากรอาหารที่เป็น ผลผลิตของคนในพื้นที่ คนในพื้นที่เหล่านี้ใช้ชีวิตเชื่อมโยงระหว่างคนริมเขากับคนริมทะเลเข้าด้วยกัน บางส่วนทำการค้า รับปลาจากริมทะเลมาขายตามตลาดนัดในพื้นที่บก รวมถึงเป็นชุมทางในการคมนาคมที่เชื่อมโยงคนที่มีการค้า การแลกเปลี่ยนมาแลกเปลี่ยนกัน พื้นที่พื้นราบเหล่านี้ อาทิ อำเภอมายอ (ตลาดปาลัส) อำเภอเยรัง อำเภอทุ่งยางแดง ของจังหวัดปัตตานี อำเภอเมืองยะลา อำเภอสุไหงปาดี อำเภอระแงะ (ตลาดตันหยงมัส) อำเภอเยงอ อำเภอบาเจาะ ของจังหวัดนราธิวาส

ประเด็นสำคัญคือกลุ่มคนที่แตกต่างกันตามภูมิศาสตร์เหล่านี้ ส่งผลสำคัญต่อการจัดการภาครัฐในเชิง รัฐศาสตร์ด้วย อาจารย์เสนีย์ วิเคราะห์ว่า การเรียนรู้และเข้าใจวิถีของคนตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าว สะท้อนถึงความเข้าใจและการเข้าถึงข้อมูล ทั้งด้านความต้องการพื้นฐาน ความเป็นอยู่ การรวมกลุ่มและการจัดการ ชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งส่งผลสำคัญทำให้นักการเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐบาลกลางหรือคนทำงาน ทางการเมืองจำเป็นต้องรู้จักวิถีของคนเหล่านั้น รวมทั้งทราบถึงจารีตพื้นฐาน ทั้งเรื่องความคาดหวังต่อคนอื่น การพึ่งตนเอง การพึ่งพาและการยอมรับและเข้าใจต่อกฎหมายและกติกาสถาของรัฐบาล เพราะกลุ่มคนที่มีแตกต่างทาง ภูมิศาสตร์ ย่อมมีความละเอียดอ่อนทั้งเรื่องศาสนา ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่าง การเข้าถึงระบบ การศึกษาที่บางท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะและมีระดับของการศึกษาของคนในชุมชนที่แตกต่างกัน และยังรวมถึง รายละเอียดอื่น ๆ ของการดำเนินชีวิต อาทิ ทักษะทางการค้า การแลกเปลี่ยน การผูกมิตร การได้มาของรายได้ ภาวะหนี้สิน ความเข้าใจต่อสิ่งที่เรียกว่า การเมือง การเข้าถึงและเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียกว่า **ระบบ ประชาธิปไตย** การเคารพหรือการเชื่อผู้นำ การยอมอยู่ใต้อำนาจผู้มีอิทธิพล รวมถึงเรื่องความคาดหวังต่อตัวนักการเมือง นโยบายทางการเมืองและมาตรการการพัฒนาจากเจ้าหน้าที่รัฐที่แตกต่างกัน

ความแตกต่างของกลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หากมองผ่านการวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ จะแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายอีกชนิดหนึ่งที่ไม่ใช่แบ่งคนออกตามศาสนาที่นับถือ แบ่งตามชาติพันธุ์ หรือแบ่ง ตามเขตการปกครอง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่รัฐต้องตระหนักและปรับตัว อันจะส่งผลถึงการวางมาตรการหรือนโยบาย ทางการพัฒนาในแบบที่ไม่เหมารวมและเข้าใจลักษณะเฉพาะความต้องการของกลุ่มคน และสามารถแยกแยะปัญหา และแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด เช่น **ออแซอาละอูลู ออแซดามะ** มักจะประสบปัญหาเรื่องราคาราย ราคาผลผลิต

เช่น ลองกอง ทุเรียน ลางสาด การทำนา ราคาข้าวและผลผลิตอื่น ๆ ปัญหาการบุกรุกป่าและการประกาศเขตพื้นที่อุทยานซ้อนทับเขตที่ทำกินของชาวบ้าน ส่วน**ออแมอาและฮีเล** (คนริมทะเล) จะประสบปัญหาเรื่องอวนลากอวนรุน การประมงขนาดใหญ่กับขนาดเล็ก การดูแลทรัพยากรชายฝั่ง ปัญหาที่มาจากคลื่นลม รวมทั้งเรื่องที่เกิดจากการค้าและการประมง เช่น เรื่องแรงงานเถื่อน การแปรรูปและการส่งขายอาหารทะเล โรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง เป็นต้น

การจัดการความหลากหลาย : บทเรียนของประเทศเพื่อนบ้าน

การจัดการความหลากหลาย หากไม่วางอยู่บนฐานความเป็นชาตินิยมแบบสุดขั้วแล้ว รัฐต่าง ๆ อาจสามารถออกแบบ สร้างมาตรการ วิธีการหรือนโยบายต่าง ๆ ให้ออกมามีผลบังคับใช้หรือสื่อเชิงชวนสมาชิกภายในรัฐนั้น ๆ ได้เข้าใจ เข้าถึงและจินตนาการถึงความหลากหลายได้อย่างทั่วถึง ภายหลังจากประเทศมาเลเซียได้รับเอกราชและเคยประสบปัญหาการกระทบกระทั่งระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนมาเลย์ถึงขั้นมีผู้เสียชีวิต^๔ รัฐบาลกลางจึงเน้นย้ำเรื่องการปกครองที่ให้ความสำคัญต่อความหลากหลาย การเข้าถึงสิทธิพื้นฐานและการสื่อสารมาตรการและนโยบายภาครัฐให้มีผลอย่างเป็นรูปธรรม ในส่วนนี้จะขอนำเสนอประสบการณ์และปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมในการบริหารรัฐกิจและการปกครองชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ชายแดนทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย

ปรากฏการณ์ที่ ๑ ในระหว่างทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐ ประเทศมาเลเซียออกแบบวิธีการจัดการชนกลุ่มน้อย (Indigenous Ethnic Groups) ที่ถูกเรียกและเรียกตัวเองว่า **โอรัง อัสลี** (Orang Asli) หรือ ชาวป่าซาไกหรือกลุ่มคนที่อาศัยในป่าดงดิบบนเขาสูงบริเวณชายแดนทางตอนเหนือของมาเลเซียและทางตอนใต้ของไทย โดยทางการได้วางนโยบายและนำสู่การปฏิบัติในการนำตัวแทนของชาวซาไกเพศชาย ๒ คน ที่เมือง Gerik รัฐ Perak โดยส่งทั้งสองคนไปเรียนด้านการสื่อสารมวลชนจนถึงระดับปริญญาเอกที่ประเทศอังกฤษ ในฐานะประเทศแม่ที่เคยปกครองมาเลเซียในยุคล่าอาณานิคม นโยบายดังกล่าวมีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรของชนกลุ่มน้อย โดยวางเป้าหมายให้บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เมื่อกลับมาให้มีหน้าที่เป็นผู้ประกาศข่าวทางวิทยุ (DJ) เพื่อการประชาสัมพันธ์ (ทั้งภาษาซาไก ภาษามาเลย์กลางและภาษาอังกฤษ) เป็นกระบอกเสียงเชื่อมโยงข่าวสาร ความต้องการระหว่างชาวซาไก ประชาชนและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น รวมทั้งกับหน่วยงานภาครัฐ พร้อมทั้งนำเสนอข่าวที่นำสู่ความไว้วางใจเข้าอกเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน ทั้งระดับรัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลางในการปกครองพื้นที่บริเวณชายแดน

พร้อมกันนี้ทางรัฐได้เปิดโอกาสให้ชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นที่อพยพอยู่ในพื้นที่ป่าดงดิบ ได้มีโอกาสตั้งหมู่บ้านชุมชนเป็นหลักแหล่ง ได้รับบัตรประชาชนและรับรองสิทธิในการเป็นพลเมืองเต็มขั้น และเป็นส่วนหนึ่งของการได้รับสิทธิเป็นภูมิบุตร (Pumi Butra) สามารถครอบครองซื้อขายและพัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์ โดยรัฐลงทุนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน และรับสมัครคนพื้นถิ่นเหล่านั้นเพื่อการจัดตั้งกองกำลังทหารอาสาสมัครรักษาดินแดน โดยรัฐจ่ายทั้งเงินเดือนและมีสวัสดิการบ้านพัก เพื่อช่วยรัฐทำงานในทางทหาร สร้างแนวร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและการพิทักษ์รักษาดินแดน

^๔ ประเทศมาเลเซียเป็นอีกประเทศหนึ่งที่เผชิญปัญหาเรื่องการจัดการความหลากหลายของกลุ่มประชากรภายในประเทศนับแต่อดีต เมื่อเดือนพฤษภาคม ๑๙๖๙ เกิดการก่อวินาศกรรมความไม่สงบจนรัฐบาลในสมัยนั้นต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เกิดการต่อสู้แย่งชิงอาวุธ ส่งผลทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า ๑๙๖ บาดเจ็บ ๔๐๙ คน บ้านและทรัพย์สินเฉพาะในกรุงกัวลาลัมเปอร์กว่า ๖,๐๐๐ หลังคาเรือนถูกทำลายเสียหาย โดยยังไม่แนบความเสียหายในหัวเมืองอื่นๆ อาทิ ที่รัฐปีนังและรัฐเปรัก อีกทั้งยังเกิดเหตุการณ์ต่อเนื่องต่อไปอีกเป็นเวลา ๒ เดือน ดูรายละเอียดได้ในงานของพรรณิ ฉัตพรลักษณ์ (แปล) มนัส เกียรติธำชัย. (บรรณาธิการ) ๒๕๕๑. ประวัติศาสตร์มาเลเซีย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, น. ๔๙๓-๔๙๕

ปรากฏการณ์ที่ ๒ ในระหว่างทศวรรษ ๑๙๘๐ ทางกรมมาเลเซียได้จัดทำป้ายโฆษณาเผยแพร่เนื้อหาการพัฒนาคน พร้อมทั้งนำเสนอภาพความหลากหลายของกลุ่มคนเชื้อชาติต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในประเทศ โดยจัดวางป้ายโฆษณาดังกล่าวในจุดสำคัญ ๆ ของรัฐในหลายจุดทั่วประเทศ ทั้งในเมืองและริมชายแดนของประเทศ ป้ายโฆษณาดังกล่าวมีเนื้อหาที่สื่อถึงภาพเด็กชายหญิง ต่างสีผิว ต่างศาสนา ต่างชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นชาวมลายู ชาวจีนหรือชาวฮินดูและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ มีผิวพรรณหน้าตา ศรัทธา ความเชื่อที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มคนในชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในประเทศอายุระหว่าง ๖-๑๐ ขวบ ถ่ายภาพยืนเรียงกันเป็น ๒ แถว โดยเด็กแต่ละคนหันหน้าตรงและสวมเครื่องแบบในวิชาชีพที่แตกต่างกัน เด็กบางคนสวมชุดทหาร บางคนสวมชุดพยาบาล บางคนสวมเสื้อกราวด์แพทช์พร้อมเครื่องหูฟัง บางคนสวมชุดบุรุษไปรษณีย์ บางคนสวมชุดนักบวช บางคนสวมชุดผู้นำศาสนา บางคนสวมชุดสูทเพื่อบ่งบอกถึงว่าเป็นนักธุรกิจหรือนักการเมือง บางคนสวมชุดเพื่อบ่งบอกถึงว่าเป็นนักวิทยาศาสตร์หรือนักเคมี และบางคนสวมชุดนักบินท่องอวกาศ ยืนยิ้มเรียงกันในภาพเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่า ทางกรมมาเลเซียอาจไม่มีการประเมินผลว่า ป้ายดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อผู้พบเห็น แต่จากการสังเกตพบว่า บางคนอาจมองดูป้ายดังกล่าวอย่างผิวเผิน ไม่คิดอะไรต่อหรือบางคนมองเห็นทุกวันก็รู้สึกเฉย ๆ บางคนที่ขำคิดอาจพินิจอย่างใคร่ครวญและฉงนสงสัยว่า รัฐบาลพยายามจะบอกอะไรกับประชาชนหรือผู้พบเห็นภาพดังกล่าว และบางคนอาจยืนจ้องอยู่นาน พร้อมคิดต่อว่าป้ายโปสเตอร์ดังกล่าวพยายามสื่ออะไร หลายคนอาจได้คำตอบที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าผู้มองภาพนั้นเป็นใครและคิดได้ในแง่มุมไหน

ไม่ว่าผลของการพบเห็นของแต่ละคนจะเป็นอย่างไร แต่ภาพดังกล่าวคงส่งผลและทำงานกับจินตนาการของผู้พบเห็น ด้วยเนื้อหาที่สื่อภาพเด็กที่หมายถึง **อนาคต** ความหลากหลายของเด็กที่มีผิวพันธุ์และชาติพันธุ์แตกต่างกัน สื่อถึง **ค่าของความเป็นคน** ที่เท่ากันในสิทธิความเป็นพลเมืองเหมือนกัน และเครื่องแต่งกายตามวิชาชีพที่สวมใส่หมายถึง **ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต** ตามที่แต่ละคนมุ่งหวัง รวมทั้งความหลากหลายของคนในชาติที่มีโอกาสเหมือน ๆ กัน แม้จะมีวิชาชีพที่แตกต่างกันก็ตาม เนื้อหาในภาพยังสะท้อนถึงว่า ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะรวยหรือจน เขาก็มีความหวัง ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นเด็กนักเรียนที่กำลังมุ่งมั่นร่ำเรียนในประเทศที่ตนสังกัดอยู่ ผู้ปกครองของลูกครูที่ทำหน้าที่สอนเด็ก ข้าราชการทุกภาคส่วนที่ร่วมพัฒนาประเทศ ชาวต่างชาติหรือนักท่องเที่ยวที่เห็นภาพนี้คงมีส่วนสร้างความรู้สึก การรับรู้ที่ทำให้เห็นได้ว่าประเทศนี้มีอนาคต มีความหลากหลาย มีความความเจริญก้าวหน้ารอทุกคนอยู่ในภายภาคหน้าอย่างเท่าเทียม

ผู้ผลิตและคิดค้นเนื้อหาการสื่อภาพ คงอยากจะสื่อว่าเด็กเหล่านี้หรือลูก ๆ ของท่านสามารถเติบโตได้ในประเทศแห่งนี้ได้อย่างมีความหวัง เด็ก ๆ สามารถเติบโตและได้เป็นในสิ่งที่ใฝ่ฝันตามความมุ่งมั่นที่อยากจะมีความหวังกับอนาคตและเห็นภาพความเจริญก้าวหน้าของคน กลุ่มคนของชาติพันธุ์ตนเองและสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติ โดยไม่แบ่งว่าคุณจะนับถือศาสนาใด สีผิวใดหรือชาติพันธุ์ใดก็ตาม แม้เนื้อหาในป้ายอาจไม่ใช่ความจริงทางสังคม เป็นเพียงความจริงบนป้าย เช่นเดียวกับ **เนื้อหาในแผนที่ไม่ใช่ตัวอาณาเขตที่แท้จริง** ความเป็นจริงทางสังคมการเมืองของประเทศมาเลเซียในยุคนั้น อาจจะเป็นหรือไม่เป็นไปตามเนื้อหาของป้ายโฆษณาขึ้นดังกล่าวก็เป็นได้ แต่คนที่มองเห็นป้ายโฆษณาดังกล่าวก็อาจเห็น เชื่อและจินตนาการไปแล้วว่าเบื้องหลังป้ายโฆษณานี้ประเทศแห่งนี้มีความหวัง

ปรากฏการณ์ที่ ๓ เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๐๘ ที่รัฐปีนัง เมืองท่าเก่าแก่ฝั่งอันดามันที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนสยามที่เรียกกันว่า **เกาะหมาก** ในอดีตประเทศไทยเสียดินแดนนี้ในแก่อังกฤษหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในช่วง

วันชาติของประเทศมาเลเซีย ที่เกาะแห่งนี้มีโปสเตอร์แผ่นพับใช้แจกจ่ายแก่ผู้คนและเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวภายในเกาะ ซึ่งป็นเกาะที่มีรากทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นเมืองท่าที่เจริญรุ่งเรืองมานับ ๑๐๐ ปี มีความหลากหลายของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่และมาท่องเที่ยว รวมถึงมีสถานที่สำคัญ ๆ ทั้งมัสยิดของชาวมลายูมุสลิม มัสยิดมุสลิมเชื้อสายอินเดีย โบสถ์ฮินดู โรงพยาบาลฝรั่ง โรงเรียนจีน รวมทั้งวัดไทยที่ตั้งอยู่บนเกาะเดียวกัน

โปสเตอร์แผ่นพับที่เผยแพร่ในช่วงเทศกาลวันชาติ (National Day) มาเลเซียดังกล่าว เป็นภาพถ่ายขนาดเล็ก มีเนื้อหาภาพหลัก คือ ภาพหญิงชราชาวจีนนั่งเย็บจักร ผืนผ้าที่เธอบรรจงวางมือเพื่อการตัดเย็บ คือ ธงชาติของประเทศ โดยมีหลานชายยืนอยู่ข้าง ๆ คล้ายกับเด็กชายคนนั้นกำลังรับฟังคำแนะนำจากหญิงชราคนดังกล่าว ถึงความสำคัญของกิจกรรมที่ท่านกำลังทำอยู่ บรรยากาศภายในภาพบ่งบอกถึงสถานที่ ซึ่งเป็นมุมหนึ่งภายในบ้านของชาวจีน

ภาพในโปสเตอร์ย่อมผ่านการผลิตคิดค้นเพื่อวัตถุประสงค์อะไรบางอย่าง หากผู้ได้รับภาพที่ปรากฏบนแผ่นพับดังกล่าว แล้วตั้งใจดูอย่างพิถีพิถะที่คงพอที่จะเข้าใจความหมายของผู้ผลิตที่พยายามสื่อถึงความรักชาติ ผ่านการเย็บผืนธง การส่งต่อจิตสำนึกระหว่างวัยเรื่องความเป็นชาติสู่คนรุ่นต่อไป รวมทั้งสื่อถึงความเป็นคนในชาติพันธุ์จีนที่เป็นชนส่วนน้อยของประเทศ แต่ก็รักชาติไม่น้อยไปกว่าคนในชาติพันธุ์อื่น ๆ ของประเทศ วิธีการนี้เป็นอีกมาตรการหนึ่งของภาครัฐในระดับท้องถิ่น ที่มุ่งเน้นการสื่อความหมายของการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งในพื้นที่เกาะดังกล่าว ยังส่งเสริมการจัดงานเฉลิมฉลอง และการติดตั้งธงชาติตามสถานที่ราชการและบ้านเรือน การชูธงชาติหรือการนำธงชาติขนาดเล็กมาประดับยานพาหนะโหลดแล่นไปตามถนนทั่วทั้งเมือง

ภาพในแผ่นพับดังกล่าวคงปรากฏแก่สายตาและสร้างความคิดของผู้พบเห็น แล้วพิถีพิถะที่ว่าภาพคงสื่อถึงว่า คนจีนมาเลย์ก็รักชาติ เหมือนกำลังจะบอกว่าชนกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพียงชนกลุ่มใหญ่ที่เป็นชาวมลายูเท่านั้นที่ล้วนแต่รักและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความภาคภูมิใจในชาติที่ตนดำรงอยู่ ภูมิใจต่อถิ่นที่ตั้งรกรากและตนสังกัดอยู่ มีรอยต่อระหว่างอดีตกับอนาคต (คนชราและเด็ก) แสดงกริยาถึงความเอาใจใส่ ให้ความสำคัญต่อผืนธง ซึ่งเป็นสิ่งที่สมมุติว่าเป็นตัวแทนความเป็นรัฐชาติหรือประเทศโดยใช้ธงชาติเป็นสื่อ จุดประสงค์ที่สำคัญ คือ สร้างความรู้สึกถึงการเป็นที่ยอมรับในความแตกต่าง และเข้าถึงความหลากหลายในการร่วมกัน

ผลจากการดำเนินนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศ ด้วยการวางยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาที่มุ่งเน้นความหลากหลาย รูปธรรมประการหนึ่งที่รัฐบาลกลางของมาเลเซียดำเนินการมากกว่า ๓๐-๔๐ ปีนับแต่อดีต คือ การที่มาเลเซียเป็นประเทศแรกในกลุ่มอาเซียน ที่เปิดโอกาสให้คนในชาติพันธุ์หลักของชาติสามารถมีสถานีโอโทรทัศน์ที่มีการสื่อในภาษาครบทั้ง ๓-๔ ภาษาหลักคือ ช่องภาษามลายูกลาง ช่องภาษาจีน และช่องภาษาอินเดียและช่องข่าวภาษาอังกฤษ โดยทุกช่องอยู่ภายใต้การดูแล ควบคุมและสนับสนุนจากรัฐ มีการสื่อข่าวของทั้งภาคราชการและภาคเอกชน รวมถึงสาระด้านความบันเทิง กีฬา และการบรรยายศาสนธรรมและกิจการทางศาสนา ที่สื่อสารด้วยภาษาหลักของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนสามารถเข้าถึงข่าวสารได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจท่ามกลางความแตกต่าง เป็นที่ภาคภูมิใจของคนในชาติแม้จะมีภาษาและศาสนาที่แตกต่างกัน

กาลเวลาผ่านไป ๓๐-๔๐ ปีรัฐบาลมาเลเซียยังคงยืนหยัดกับการพยายามที่จะนำเสนอภาพที่ชวนคิดสรรค์สร้างเนื้อหาและภาพลักษณ์ในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และมีพื้นที่ทางสื่อให้แก่ชนกลุ่มน้อยอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงสร้างความภาคภูมิใจในระดับนานาชาติ ด้วยการพัฒนาคนเพื่อการสร้างบุคลากรของชาติเดินทางขึ้นสู่ห้วงอวกาศ สร้างวีรบุรุษที่น่ายกย่องและภาคภูมิใจ (National Hero) เป็นประเทศแรก

ของกลุ่มประเทศอาเซียน และเมื่อถึงวันชาติของประเทศ รัฐบาลมาเลเซียยังให้ความสำคัญต่อความหลากหลาย เช่นเมื่อปี ๒๐๐๘ ซึ่งเป็นปีที่ ๕๑ ของการเฉลิมฉลองวันประกาศเอกราช นอกจากจะมีการแสดงแสนยานุภาพทางการทหาร การแสดงการเล่นของชนพื้นเมืองที่แสดงถึงความหลากหลายและร่ายชาติพันธุ์และชนเผ่า อดีตนายกรัฐมนตรีอับดุลละห์ อะห์หมัด บาดาวี ของมาเลเซีย กล่าวว่า **คนทั่วโลกประทับใจมาเลเซียที่เป็นประเทศที่ประชากรหลากหลายเชื้อชาติแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความอดทนอดกลั้น สันติสุขและความสามัคคี** และยังกล่าวอีกว่า **ความเป็นหนึ่งเดียวในชาติเป็นปราการสำคัญที่จะป้องกันภัยคุกคามทั้งจากภายนอกและในประเทศได้**^{๑๐}

แม้ทางการได้แบ่งชาวมาเลเซียออกเป็น ๓ เชื้อชาติหลัก ๆ ได้แก่ คนเชื้อสายมาเลย์ (มลายู) เชื้อสายจีน และเชื้อสายอินเดีย^{๑๑} แต่รัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลางไม่ได้ให้โอกาสหรือมุ่งพัฒนากลุ่มเชื้อชาติหลัก ๆ เท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อยย่อย ๆ ให้เข้าถึงโอกาสในการพัฒนา อันเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความมั่นคงยั่งยืนแก่รัฐได้ด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อค้นพบ เรื่องความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นต่อความหลากหลายและความไม่หลากหลายในการอยู่ร่วมกันและการจัดการของภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

กลุ่มชาวจีน

ประวัติศาสตร์ไม่มีการบันทึกว่าใคร คือชาวจีนคนแรกหรือชนชาวจีนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หากนับบุคคลที่เป็นที่รู้จักในประวัติศาสตร์ปัตตานี คงจะเป็นพี่ชายของลิ้มกอเหนี่ยว (ต่อมาถูกยกสถานะเป็นเจ้าแม่) คือ ท่านลิ้มโต๊ะเคี่ยม หรือที่เรียกกันว่า **ลิ้มเต้าเคียน** ตามบันทึกของจดหมายเหตุราชวงศ์หมิง เรื่อง **ประวัติเมืองลูซอน** ระบุว่าปี พ.ศ. ๒๑๑๙ คือปีที่ **ลิ้มเต้าเคียน** ถูกปราบปรามมาจากเมืองจีนผ่านเวียดนาม มาอาศัยในกรุงศรีอยุธยาและต่อมาได้มาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองปัตตานี^{๑๒} และได้เข้ารับอิสลามแต่งงานกับสาวพื้นถิ่นและมีน้องสาวชื่อลิ้มกอเหนี่ยวมาตามหาเพื่อให้พี่ชายกลับบ้านเกิด จนลิ้มเต้าเคียนเกิดแต่งงานและมีลูกหลานสืบเชื้อสายเลือดผสมระหว่างชาวจีนกับมลายูมุสลิมจนปัจจุบัน

ในแวดวงวิชาการไม่เคยมีการสำรวจและพิสูจน์ทราบอีกเช่นเดียวกันว่าลูกหลานของท่าน **ลิ้มเต้าเคียน** และคนจีนอื่น ๆ ที่สืบเชื้อสายมาจนสมัยปัจจุบันมีจำนวนเท่าใด มีการตั้งรกรากขยายเผ่าพันธุ์มาแล้วกี่ชั่วอายุคน หากแต่เป็นการเชื่อกันโดยมีบันทึกว่าลูกหลานของ **ลิ้มเต้าเคียน** เป็นมุสลิมและคนในเชื้อสายนี้ตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน ชนกลุ่มนี้มีส่วนสำคัญในการทำการค้าและร่วมพิทักษ์ปกป้องราชอาณาจักรปัตตานีในอดีต ทั้งยามปกติสุขและยามสงคราม

^{๑๐} ที่มา : สำนักข่าวไทยมุสลิม <http://www.thaimuslim.com/overview.php?c=2&id=1916>

^{๑๑} เนื่องจากพลเมืองของประเทศมาเลเซียเป็นพลเมืองที่มีเชื้อชาติผสมจากหลายชาติพันธุ์ หลายศาสนาและหลายวัฒนธรรม ที่ไม่ต่างจากประเทศไทย แต่รัฐบาลมาเลเซียได้รับรองชาติพันธุ์หลัก ๆ ในสถานที่แตกต่างกัน เช่น เชื้อชาติมลายู มีสถานะเป็นเจ้าของดินแดน โดยมีเผ่าจีนและเผ่าอินเดียเป็นชนผู้อพยพ และรัฐบาลได้ให้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมในเรื่องของภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและมีวันหยุดของทุกศาสนาเป็นวันสำคัญของชาติอย่างเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังพบว่า สำหรับผู้นับถือศาสนาพุทธในมาเลเซีย รัฐบาลได้ส่งเสริมและให้การสนับสนุนในด้านการเผยแพร่และก่อสร้างศาสนสถานจากเงินงบประมาณของประเทศอีกด้วย อ้างค์ศักดิ์ อายุวัฒน์. ๒๕๔๗. ไทยในมาเลเซีย. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : บรรณกิจ ๑๙๙๑, น. ๑๒๘-๑๒๙.

^{๑๒} ทองแถม นางจันจ้ง และ พรพล ปันเจริญ. ใน สืบตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว. สำนักพิมพ์เสียดฟ้า กรุงเทพฯ ๒๕๔๔. น. ๑๒.

จนปัจจุบันชาวจีนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังไม่ถูกแจแนบว่ามีจำนวนประชากรที่แท้จริงจำนวนเท่าใด หากแต่ข้อมูลราชการมักใช้การนับรวมว่าเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ ทั้งที่ศรัทธา ความเชื่อและพิธีกรรม รวมถึงความเป็นชาติพันธุ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวจีนไม่เหมือนกันเสียทีเดียว ในกลุ่มชาวจีนเองในปัจจุบัน มิได้มีชาวจีนที่เป็นกลุ่มเดียว หากแต่ถูกรวมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จากการสำรวจพบว่าชาวจีนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีมากกว่า ๖ ชาติพันธุ์ย่อย (Sub-Ethnic) เช่น ที่อำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส มีชาวจีนอยู่ร่วมกันกว่า ๔ ชาติพันธุ์ คือ **ชาติพันธุ์ฮกเกี้ยน**^{๑๓} **ชาติพันธุ์ไหหลำ**^{๑๔} **ชาติพันธุ์ฮากกา**^{๑๕} **ชาติพันธุ์แต้จิ๋ว**^{๑๖} และมีศาลเจ้าแห่งหนึ่ง คือศาลเจ้าแม่โตะโม๊ะ เป็นจุดศูนย์รวมในการผูกคนจีนต่างภาษาต่างชาติพันธุ์ย่อยเข้าด้วยกัน โดยสลับสับเปลี่ยนกันเป็นประธานศาลเจ้าคราวละ ๑ ปี ชาวจีนที่อำเภอสุไหงโก-ลกบางส่วนย้ายมาจากตำบลตันหยงมัส (ทางรถไฟ) จากนราธิวาส ปัตตานี และสงขลา และเนื่องจากเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนอาชีพลูกของชาวจีนที่นี่คือ การค้าขาย ธุรกิจการท่องเที่ยว และบางส่วนรับราชการและเป็นนักการเมืองท้องถิ่น

ส่วนชาวจีนที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา มีชาวจีนอยู่ร่วมกันกว่า ๕ ชาติพันธุ์ คือ ชาติพันธุ์ฮกเกี้ยน (ถนัดค้าขาย) ชาติพันธุ์แต้จิ๋ว (ถนัดค้าผ้า) **ชาติพันธุ์กวางสี**^{๑๗} (ถนัดปลูกข้าวและทำสวน) ชาติพันธุ์ฮากกา และ **ชาติพันธุ์กวางตุ้ง**^{๑๘} รวมทั้งกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยที่เป็นชาวจีน ที่เข้ามาตั้งถิ่นพำนักภายหลังการเผยแพร่อิทธิพล

^{๑๓} **จีนฮกเกี้ยน** (Min Chinese: 閩方言; pinyin: Mǐn fāngyán; POJ: Bân hong-giân; BUC: Min Ming huōng-ngiòng) เป็นสำเนียงของภาษาจีน ใช้พูดทางใต้ ของมณฑลฝูเจี้ยน และบริเวณใกล้เคียง และโดยลูกหลานของผู้อพยพจากบริเวณนี้เข้าไปยังบริเวณอื่น ๆ ทั่วโลก โดยทั่วไปภาษาจีนฮกเกี้ยนเป็นชื่อเรียกโดยชาวจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้พูดภาษาจีนฮกเกี้ยนมีมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งใน ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์: ฮกเกี้ยน. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. ๒๕๔๓.

^{๑๔} **จีนไหหลำ** หรือ ไห่หนาน (ภาษาจีน: 海南, พินอิน: Hàinán) คือมณฑลของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีขนาดเล็กที่สุด ตั้งอยู่ทางใต้สุดของประเทศ ประกอบด้วยเกาะหลายเกาะ โดยที่เกาะที่ใหญ่ที่สุดคือเกาะไหหลำ เมื่อชาวจีนพูดเกี่ยวกับ “ไห่หนาน” ในภาษาจีน มักจะหมายถึงเฉพาะเกาะไหหลำ เมื่อพูดถึงมณฑลไหหลำจะใช้คำว่า “ไห่หนานเฉิง” เมืองหลวงคือ เมืองไห่โข่วในไหหลำมี กลุ่มชาติพันธุ์ อีก ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ฮั่น ๘๓ % หลี ๑๖ % ม้ง ๐.๘ % จ้วง ๐.๗ % ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/%E๐%B9%84%E๐%B8%AB%E0%>

^{๑๕} **จีนฮากกา** หรือ จีนแคะ (客家 คำว่า แคะ ในภาษาไทยถูกเรียกตามภาษาแต้จิ๋วว่า แซ่แก ในภาษาจีนกลางเรียกว่า เค่อเจีย มีความหมายว่า ครอบครัวผู้มาเยือน ส่วนในภาษาจีนแคะเอง เรียกว่า หักก้า หรือ ฮากกา) คือ ชนกลุ่มจีนฮั่นกลุ่มหนึ่ง ซึ่งกล่าวกันว่าบรรพบุรุษที่มีต้นกำเนิดบริเวณมณฑลเหอหนานและซานซี ทางตอนเหนือของจีนเมื่อราว ๒,๓๐๐ ปีที่แล้ว ชาวแคะส่วนมากที่อาศัยอยู่นอกแผ่นดินใหญ่จะอาศัยอยู่ที่มาเลเซีย สิงคโปร์ สาธารณรัฐจีน(ไต้หวัน) และ ไทย ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B>

^{๑๖} **จีนแต้จิ๋ว** หรือ ฉะโจว (潮州) ในภาษาอังกฤษสะกดหลายแบบ Chaozhou, Teochew, Teochiu, Diojiu, Tiuchiu, Chiuchow หมายถึงสำเนียงแต้จิ๋ว สำเนียงหนึ่งในภาษาจีน หรือจังหวัดแต้จิ๋ว เขตการปกครองในประเทศจีนอยู่ทางทิศตะวันออกของมณฑลกวางตุ้งในประเทศไทยมักนิยมเรียกตนเองว่าเป็นจีนแต้จิ๋ว ชนกลุ่มนี้มีกาศัยบริเวณจังหวัดริมทะเลรอบอ่าวไทยและมีความชำนาญทางการค้า ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/%>

^{๑๗} **จีนกวางสี** คือ คนจีนที่อพยพมาจากมณฑลกวางซี (Guangxi) ชาวจีนทางใต้ของไทยที่พูดภาษากวางตุ้งได้ มีอยู่ไม่น้อยเป็นลูกหลานของชาวอำเภอหยง มณฑลกวางสี ที่บรรพบุรุษอพยพไปอยู่มาเลเซียก่อน ต่อมาอพยพขึ้นเหนือสู่ประเทศไทย ทางอำเภอทับเที่ยง จังหวัดตรัง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ชาวจีนกลุ่มนี้ไม่สันตติการค้าขาย ส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา ไม่ค่อยมีบทบาทในสังคมการเมืองไทย ผู้คนจึงไม่รู้ว่ามิชาวจีนกวางสีอยู่ในเมืองไทย ที่มา : <http://www.china2learn.com/board/show.php?qID=338>

^{๑๘} **จีนกวางตุ้ง** (ชาวจีนเรียกว่า ภาษาเยว่ 粵 Yue หรือ ภาษาหยู๊ต Jyut6) เป็นหนึ่งในภาษาของตระกูลภาษาจีน ผู้พูดส่วนใหญ่อยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน บริเวณมณฑลแถบตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้แก่ มณฑลกวางตุ้ง เขตบริหารพิเศษฮ่องกง มาเก๊า และยังมีมากในหมู่ของชาวจีนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับเหล่าชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลกที่อพยพไปจากมณฑลกวางตุ้ง ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%>

ของจีนคอมมิวนิสต์มาลายา สร้างอุโมงค์ปิยะมิตร และตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ ตำบลตานะฮะแมเราะห์ (แปลว่า ดินแดง)

จากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ชาวจีนอำเภอเบตงมีการจัดการภายในโดยมีสมาคมแบ่งออกเป็นชาติพันธุ์ต่าง ๆ และมีศาลเจ้าประจำอำเภอเป็นที่รวมกลุ่มและทำกิจกรรมรวมกัน ทั้งการเรียนการสอนภาษาจีน การออกกำลังกาย และอนุรักษ์สืบสานประเพณีร่วมกันแม้จะมีภาษาและพิธีกรรมทางศาสนาบางส่วนที่แตกต่างกันตามชาติพันธุ์ของตนก็ตาม

เนื้อหาข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนว่าชาวจีนที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ย่อมต่างจากชาวจีนที่อำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาสอย่างสิ้นเชิง ทั้งทางด้านวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การฟื้นฟูและการอนุรักษ์วัฒนธรรม การดำรงอัตลักษณ์ ภาษาและภูมิปัญญาในการดำรงอยู่ของกลุ่มชนชาวจีนในหลากหลายชาติพันธุ์ เนื้อหาต่อไปนี้เป็นข้อคิดเห็นต่อความหลากหลายและไม่หลากหลาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชาวจีนในพื้นที่ที่สะท้อนความคิดเห็น ต่อสิ่งที่กลุ่มตนประสบและดำรงอยู่ โดยเขาเป็นเพียงเสียงหนึ่ง ที่อาจไม่ใช่ในฐานะของตัวแทนของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชายแดนใต้ทั้งหมด

ในหมู่ชาวจีนเราก็คงมีมากกว่า ๔-๕ สมาคม ที่โก-ลกเองมี ๔ สมาคม กับอีกหนึ่งศาลเจ้า ผมเป็นจีนแต่จีวมาจากสงขลา มาทำการค้าที่นี่กว่า ๕๐ ปี พวกแต่จีวส่วนมากในภาคใต้มักอยู่แถบชายฝั่งทะเล ทั้งสงขลา ปัตตานี นราธิวาส ทราบไหมว่าเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเองก็เป็นจีนแต่จีว ชาวจีนเราอยู่ที่นี่เราไม่แบ่งแยกเราถือว่าเป็นคนไทย มีแต่สามจังหวัดนี้แหละที่พยายามไม่นับตัวเองว่าเป็นคนไทย แม้คนมุสลิมที่กรุงเทพฯเองก็พูดไทยเขียนไทยเหมือนคนไทยทั่วไปเลย ผมคิดว่าเป็นเพราะภาษา คนมุสลิมที่นี่มีภาษาของตนเองเลยทำให้เขารู้สึกว่าไม่อยากเป็นคนไทยเหมือนคนภาคอื่น ๆ ที่เขาเป็นไทยกันหมดแล้ว

เดี๋ยวนี้เราไม่พูดภาษาจีนแล้ว เราพูดภาษาไทย แม้ในสมาคมของชาวจีน จะหาคนพูดจีน เขียนจีนก็แทบจะไม่มีอยู่แล้ว ลูกหลานเราอยู่ที่นี่มาเป็นรุ่นที่ ๕ รุ่นที่ ๖ ไม่มีใครพูดได้ถ้าจะให้ได้ต้องหาคนมาสอนแบบจริงจัง อาชีพของพวกเราคนจีน มีทั้งค้าขาย ทั้งรับราชการ คุณลองไปดูข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซิ ในกรุงเทพฯหรือท้องถิ่น ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. แล้วล้วนแล้วแต่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนทั้งนั้น พวกเราอยู่ในวงการต่าง ๆ มากมาย เราภูมิใจในความเป็นคนไทยเราไม่แบ่งแยก

นโยบายในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผมว่าไม่ควรมีเฉพาะเจาะจงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ชาวมุสลิมอาจได้สิทธิพิเศษบางอย่าง ชาวไทยพุทธได้บางอย่าง ของพวกเราอยู่ในส่วนภาคธุรกิจการค้า เราได้ประโยชน์จากนโยบายให้เงินกู้ปลอดดอกเบี้ยช่วยแก้ไขปัญหาภาคธุรกิจให้เราอยู่ได้ การลดหย่อนภาษีและให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเป็นประโยชน์สำหรับเรา ตอนนั้นนโยบายพิเศษนี้จะหมดอายุในเดือนกุมภาพันธ์นี้ ทางเราก็จะขอต่ออายุเพื่อให้การค้าในพื้นที่แห่งนี้ของเราอยู่ได้^{๑๙}

^{๑๙} สัมภาษณ์นายกสมาคมชาวไทยจีน (ศาลเจ้าสุไหงโก-ลก), ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

กลุ่มชาวซิกข์

ตามประวัติศาสตร์ชาวซิกข์อพยพมาจากอินเดียย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ภายหลังเกิดสงครามระหว่างอินเดียกับปากีสถานในช่วงหลังปี ค.ศ. ๑๙๔๗ โดยมีตั้งถิ่นฐานหลัก ๆ ในพื้นที่เขตพระนคร และเนื่องจากมีความเชี่ยวชาญด้านทักษะทางการค้า ประกอบกับการคมนาคมทางรถไฟเชื่อมโยงจากกรุงเทพฯ ถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวซิกข์กลุ่มหนึ่งจึงกระจายตัวออกมาตั้งถิ่นฐานค้าผ้า ในพื้นที่ทั้งในจังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานี

ที่อำเภอเมืองจังหวัดยะลา มีศาสนสถานของชาวซิกข์ที่ชื่อว่า **คุรุถวาราศรีคุรุสิงห์สภา ยะลา** (วัดซิกข์) ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ มีประเพณีทางศาสนาที่สืบทอดกันมานับแต่บรรพบุรุษ มีการประกอบศาสนกิจรวมตัวกันเพื่อร่วมปฏิบัติศาสนพิธีทุกเช้าวันอาทิตย์ สมาชิกทุกคนคร่ำหวอดจะมาทำพิธีร่วมกัน ชาวซิกข์รุ่นแรกได้สร้างหลักปักฐานทำมาหากิน ทั้งทำการค้า และดำรงอัตลักษณ์ทางด้านศาสนา พร้อม ๆ กับความเจริญขึ้นของตัวเมืองยะลา กว่า ๖๐ ปีที่ผ่านมาชาวซิกข์ที่ตั้งรกรากในพื้นที่แห่งนี้ มีอัตราการเพิ่มขึ้นและลดลงของจำนวนประชากรแปรผันตามยุคสมัย ตัวแปรสำคัญคือความรุ่งเรืองทางการค้าและผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๔๗ พบว่ามีประชากรชาวซิกข์กว่า ๑๐๐ ครอบครัวในพื้นที่ทั้งจังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานี หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบในปัจจุบัน เหลือไม่ถึง ๑๐ ครอบครัว ที่จังหวัดยะลาเหลือเพียง ๕ ครอบครัว ซึ่งชาวซิกข์บางครอบครัวได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์ บางครอบครัวได้ย้ายออกจากพื้นที่ไปปักหลักทำการค้าในที่อื่น ๆ

เนื้อหาข้างบนนี้เป็นความรู้สึกของตัวแทนของคนในศาสนาซิกข์ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

พวกเรารุ่นแรก ๆ ที่มีส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าผ้า ไม่ค่อยมีหรอกที่รับราชการ เท่าที่ทราบมีเพียงคนเดียวที่เขาเป็นตำรวจ ปัจจุบันคงใกล้เกษียณแล้ว พวกเราส่วนมากทำ Business เปิดร้านค้า มีดินฉันทอนหนังสือ สอนภาษาอังกฤษเด็ก สอนมาเกือบ ๓๐ ปีแล้วเด็กที่มาเรียนมีทั้งพุทธ มุสลิม จีน เรามาอยู่ที่นี่ตั้งแต่รุ่นปู่ รุ่นพ่อ รุ่นดิฉัน ปัจจุบันมีคนรุ่นลูก รุ่นหลานรวมกันแล้วประมาณรุ่นที่ ๕ ส่วนมากเราอยู่กันเฉพาะที่จังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานี ที่นราธิวาสและอำเภออื่น ๆ ไม่มีนะ ส่วนพวกพราหมณ์และฮินดูเท่าที่ทราบไม่ค่อยมีนะในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้

พ่อฉันเป็นคนให้ความร่วมมือกับทางทหารตลอด เป็นผู้นำศาสนาของซิกข์ในจังหวัด เราก็ให้ความร่วมมือเสมอไม่ว่าทางราชการจะชวนให้ร่วมมือในเรื่องใด พ่อมีตำแหน่งเป็นนายกสมาคมชาวไทยเชื้อสายซิกข์ ส่วนเรื่องการเข้าถึงหรือความเป็นธรรมในการที่เราอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ หรือการได้รับการช่วยเหลือจากนโยบายของรัฐที่ทั่วถึงเท่าเทียมกันนั้นเรื่องนี้พวกเรารู้สึกเฉย ๆ ไม่คาดหวังอยู่แล้ว การที่เรารู้สึกว่าเราก็เป็นคนไทย ในการได้รับการปฏิบัติในฐานะคนไทย การที่ภาครัฐไม่มีนโยบาย สวัสดิการหรือสิทธิพิเศษต่าง ๆ (เช่น ทางการค้า สิทธิพิเศษทางการศึกษา) ให้กับพวกเราเหมือนชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ในพื้นที่ ตรงนี้เราเข้าใจนะ เราอยู่ได้ด้วยตนเอง ถ้ามารู้สึกไหม่ว่ามันไม่ยุติธรรม ไม่หลากหลายจริงในการได้รับการเอาใจใส่ดูแลในด้านต่าง ๆ จากภาครัฐ เรารู้สึกนะแต่เราไม่แสดงออก ไม่พูด แต่ไม่ใช่ว่าเราไม่คิด เราก็อยากให้ความร่วมมือภาคในการดำเนินการของภาครัฐไม่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่งแต่ควรเป็นทุก ๆ ด้าน เรื่องสิทธิในการเข้ารับราชการที่ผ่านมาพวกเรามีเพียงคนเดียวในพื้นที่ เขารับราชการตำรวจ นอกนั้นพวกเราส่วนมากทำอาชีพค้าขาย

กลุ่มชาวซาไก

ชนกลุ่มนี้เป็นชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ภาคใต้ของไทย พบมากที่จังหวัดพัทลุงและในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบการรวมกลุ่ม ตั้งถิ่นฐานที่ตำบลบ้านแห่อ อำเภอธำมรงค์ จังหวัดยะลา เป็นชนที่นับถือภูติผีปีศาจตามความเชื่อของเผ่าตน^{๒๐} ชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในเขตป่าลึก เคยมีการสำรวจจำนวนประชากร พบว่ามีประมาณ ๗๐-๘๐ คนมีวิถีผูกพันอยู่กับป่า ไม่คบหาสมาคมกับคนภายนอก มีอาชีพรับจ้างถางป่าเพื่อการแลกเปลี่ยนค่าแรงเป็นค่าข้าวสาร ค่ายาสูบ และอาหารแห้ง เป็นกลุ่มชนที่มักถูกประชาสัมพันธ์ในเรื่องความหลากหลายของชาติพันธุ์ และเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด

กลุ่มชนเหล่านี้นอกจากได้รับนามสกุลพระราชทานว่า “ศรีธารโต” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ และในปีเดียวกันทางภาครัฐได้เล็งเห็นถึงความสำคัญโดยทางกรมประชาสัมพันธ์ จัดสรรพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่ ตั้งนิคมสร้างตนเองให้เป็นที่ทำมาหากิน ตั้งที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งและเปิดโอกาสคบค้าสมาคมกับชาวเมืองมากขึ้น ชาวซาไกส่วนหนึ่งอพยพไปทำมาหากินยังประเทศมาเลเซีย เนื่องจากเอาใจใส่ดูแลดีกว่า^{๒๑}

ซาไกเป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มักไม่ถูกกล่าวถึงในทางนโยบายทางการเมืองและการปกครอง ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่มีแม้กระทั่งตัวแทนในสนามการเมืองระดับท้องถิ่น เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่เป็นส่วนประกอบของความหลากหลาย แต่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิบางด้านที่ชนกลุ่มน้อยควรมีและได้รับการพัฒนา

เงาะป่าหรือซาไกเมืองพัทลุง

เงาะป่าหรือซาไกมณฑลปัตตานี ที่เบตง เมืองยะลา

^{๒๐} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ๒๕๔๓. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดยะลา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, น. ๑๔.

^{๒๑} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต ๑ ใน ยะลา บ้านเกิดเมืองนอน. มปป. น. ๑๑๕.

กลุ่มชาวมุสลิม

กลุ่มชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย แต่ถือว่าเป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มีความหลากหลายเช่นเดียวกันนับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างทั้งทางพันธุกรรม มีเลือดผสม มีรูปร่างหน้าตา ขนาดร่างกายและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน ทั้งชาวมลายู ปาตาน กือลิงและที่มีเชื้อสายจากกลุ่มประเทศอาหรับ

กลุ่มชาติพันธุ์ปาตาน มีจำนวนประชากรมากพอสมควร ยังไม่มีการสำรวจเช่นกันว่ามีจำนวนประชากรที่แท้จริงจำนวนเท่าไร ส่วนมากทำอาชีพทางการค้า เช่น ค้าผ้า ทำธุรกิจและการค้าบริเวณชายแดน นับถือศาสนาอิสลามเช่นกัน แต่มีวัตรปฏิบัติตามมัซฮับ (สำนักคิด) ฮานาฟีและมีมัสยิดเป็นสถานที่เฉพาะของตนเองทั้งที่อำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาสและที่อำเภอเมืองจังหวัดยะลาและอีกหลาย ๆ แห่ง เรียกว่า **มัสยิดปากีสถาน** เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจที่มีเนื้อหาและรายละเอียดข้อปลีกย่อย ที่แตกต่างจากชาวมลายูมุสลิมที่ส่วนมากปฏิบัติตามมัซฮับ (สำนักคิด) ชาฟีอี

ชาวปาตานเข้ามาอยู่เมืองไทยนับเป็นเวลาร่วม ๑๐๐ ปี มีเครือข่ายคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันทั่วประเทศ ทั้งที่นครปฐม สระบุรี นครราชสีมาและจังหวัดอื่น ๆ ทุกภาคของประเทศ มีบทบาททั้งทางการค้า การเมือง ท้องถิ่น สื่อสารมวลชนและด้านการแสดง เป็นกลุ่มชนที่มีการรวมตัวทำกิจกรรมร่วมกัน ไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะสมาคม (คล้ายชาวไทยจีน) คือ สมาคมมิตรภาพไทย-ปากีสถาน ที่มีสมาชิกจำนวนหนึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

กลุ่มชาติพันธุ์มลายู เป็นชนกลุ่มใหญ่ดั้งเดิมในพื้นที่ มีจำนวนประชากรไม่ต่ำกว่า ๒ ล้านคน มีอาชีพที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งอาชีพในวิถีคนพื้นราบ คนริมเขาและคนริมทะเล มีการศึกษาและความถนัดที่แตกต่างหลากหลาย มีผู้คนหลากหลายชนชั้นไม่ต่างกับกลุ่มชนอื่น ๆ ทั่วไป เป็นกลุ่มชนที่มีสำนักทางประวัติศาสตร์สูง รับทราบและเรียนรู้ถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรปัตตานี การกระทำจากรัฐสยามในอดีต มลายูมุสลิมในพื้นที่มีทั้งเคร่งครัดและไม่เคร่งครัดในหลักการศาสนาอิสลาม มีทั้งที่เจริญและล้าหลัง มีทั้งหัวอนุรักษ์นิยม หัวก้าวหน้าทันสมัย บางกลุ่มฝึกฝนในอำนาจรัฐ บางกลุ่มแล้วแต่กระแสนการเมือง และบางส่วนปฏิเสธอำนาจรัฐอย่างสิ้นเชิง

แวดวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ทั้งไทยและมลายู ทำให้ชาวมลายูมุสลิมทราบว่า ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมในถิ่นแห่งนี้ ก็นับถือศาสนาอื่น ๆ มาก่อนเช่นกัน ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะถูกนำมาเผยแพร่แก่ชนพื้นเมือง เมื่อกว่า ๕๐๐-๗๐๐ ปีที่ผ่านมา (จนบ่อยครั้งที่กระแสความคลั่งไคล้ทำให้คำว่ามลายูเท่ากับอิสลาม) เนื่องจากความแตกต่างทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณีและศาสนาที่นับถือต่างจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ ประกอบกับความล้มเหลวทั้งการพัฒนาและการบริหารจัดการภาครัฐที่ควบคุม กำกับ สั่งการและการบริหารจากรัฐส่วนกลาง รวมทั้งการไต่ในอุดมการณ์ของผู้ก่อการ ผู้ได้ประโยชน์จากความขัดแย้ง ทำให้พื้นที่แห่งนี้ยังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง

ผลจากการพัฒนาและการศึกษาของชาวมลายูมุสลิม ที่มีระบบการศึกษาภาคบังคับที่ต่างจากระบบการศึกษาของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้ระบบการศึกษาในพื้นที่ขาดรอยต่อ ขาดการเชื่อมโยง ระหว่างศาสตร์ทางโลกและศาสตร์ทางธรรม และด้วยความต่างของภาษา การแบ่งแขนงศาสตร์ต่าง ๆ และผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างในการใช้ความรู้ มีเป้าหมายและการใช้ชีวิตที่ต่างกัน จึงก่อให้เกิดความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจและความรู้สึก

เป็นอื่น (Otherness) กับคนส่วนใหญ่ของประเทศ จากความต่างในเรื่องการยอมรับและอุปสรรคในการเข้าสู่ระบบงานที่มีความเป็นสากล จึงมีส่วนทำให้การว่างงานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความไม่สงบที่ปะทุขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน อีกทั้งในกลุ่มชนชาวมลายูมุสลิมไม่ได้มีการยอมรับและเชื่อมั่น ทั้งในความเป็นเอกภาพและเคารพในความหลากหลาย ที่รัฐพยายามส่งเสริมเสมอไป และมีชาวมลายูมุสลิมบางส่วนมองว่ากลุ่มชนของตนเป็นทั้งเหยื่อผู้ถูกกระทำและผู้กระทำการเสียเอง ทั้งจากนโยบายของรัฐที่ถูกส่งและสั่งการมาจากส่วนกลาง รวมทั้งผลที่เกิดจากผู้ก่อการหรือกลุ่มเคลื่อนไหวที่เลือกใช้ความรุนแรงเข้าจัดการปัญหาไปพร้อม ๆ กัน ดังที่ตัวแทนชาวมลายูมุสลิมท่านหนึ่งกล่าวว่า

“บ้านเรามีความหลากหลายนะถ้าเป็นเรื่องประเภทของคน แต่เราก็มีสิทธิไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนา ประเทศมาเลย์เขาดูแลชนกลุ่มน้อยดีกว่าเราตั้งเยอะ แม้กระทั่งชาวซาไกเขายังมีโอกาสในการพัฒนาตนเองและสามารถเข้าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้”

ในชายแดนใต้ของเรา ชาวมลายูชาวมุสลิมเราเหมือนประชากรชั้น ๒ นะ คืออะไร ๆ รัฐก็ให้สิทธิพวกของตัวเองก่อน เอาคนที่อื่นมาปกครองเรา มาได้ชั้นยศแล้วก็ย้ายกลับ การคัดเลือกคนเข้างานราชการเขาก็เอาคนของเขา ก่อน เช่น เอาคนนครศรีฯ คนพัทลุง มาสอบเข้าเป็นข้าราชการในพื้นที่ ที่ว่าหลากหลายหรือเท่าเทียมกันไม่จริงหรอก แต่การเข้าทำงาน บางคนก็ใช้เส้นสาย ถ้าลูกชาวบ้านต้องพยายามสอบเอง พวกเด็กนักเรียนเมืองก็ใช้การฝาก ตำแหน่งงานขาดแคลนก็ไม่เปิดบรรจุ การคัดเลือกคนเข้าทำงานในบ้านเรามันยุติธรรมที่ไหน ขนาดครูอนุบาลที่สอบเป็นข้าราชการเพื่อมาสอนเด็กมุสลิมยังเป็นครูคนไทยพุทธ มาสอบได้ตำแหน่งแล้วไม่นานก็ย้ายกลับบ้าน ส่วนมากพวกคนไทยสอบเข้าราชการได้ก่อนคนมลายู พวกเขาคงไม่อยากให้เราเติบโต แต่ระยะหลังรัฐก็เปิดโอกาสให้เราได้สอบเข้าเป็นนักเรียนพลตำรวจมากขึ้น ได้เป็นก็แค่ชั้นประทวนไม่ค่อยจะได้เป็นชั้นสัญญาบัตรกับเขาหรอก”

เนื้อหาข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติและความคิดเห็นของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ ต่อประเด็นเรื่องความหลากหลายปัญหา ความไม่เป็นธรรมและความไม่จริงใจของภาครัฐในการสร้างความเสมอภาค และให้โอกาสที่จะสร้างการยอมรับความหลากหลายในการอยู่ร่วมกัน

นอกจากนี้ในกลุ่มชาวมุสลิม ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อาทิ คนมุสลิมเชื้อสายพม่าหรือที่เรียกว่าพวก เบงกาลี ทั้งที่เป็นแรงงานต่างด้าวและแรงงานที่ถูกขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานในระบบของทางราชการ ซึ่งพวกเขาเข้ามาทำงานในภาคการประมง มีกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิม กือลิง (แขกผิวดำจากอินเดีย) ตั้งร้านค้าเครื่องเทศมากกว่า ๔๐-๕๐ ปีในตลาดเมืองปัตตานี และกลุ่มชาติพันธุ์อาหรับอย่างชาวเยเมนและชาวอาหรับชาติอื่น ๆ ที่มาแต่งงานและทำการค้าและจัดพิมพ์หนังสือ กิตาบ ตำรับตำราที่บันทึกความรู้ด้านศาสนาในตัวเมืองปัตตานีด้วยเช่นเดียวกัน

กลุ่มชาวไทยพุทธ

กลุ่มชาวไทยพุทธเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์หลักในพื้นที่และเป็นชนดั้งเดิมเช่นเดียวกัน เป็นกลุ่มคนที่นับถือศาสนาหลักเหมือนกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่เป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ มีการตั้งรกราก วางถิ่นฐานทั่วบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งริมเขาและริมทะเล เดิมอาจนับถือศาสนาพราหมณ์และพัฒนาเป็นพุทธ เป็นกลุ่มชนที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อความศรัทธาจากอินเดียและลังกา เป็นกลุ่มชนที่ปรับตัวและมีความเข้าใจในการอยู่ร่วมกับชาวมุสลิมโดยส่วนใหญ่ พร้อมทั้งดำรงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนในด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเป็นพุทธที่มีเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชุมชนเป็นชาวมุสลิม โดยอยู่ร่วมกันมานาน และได้รับความกระทบกระเทือนทั้งทางด้านการสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างกัน ภายหลังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบนับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา

ชาวไทยพุทธทั้งหมดในพื้นที่นับถือพุทธในนิกายหินยาน โดยบางส่วนได้รับอิทธิพล ความเป็นศาสนาพุทธมาจากชาวพุทธในส่วนกลางของประเทศ นับถือหลวงพ่อบุญรอด และนิยมไปสักการะที่วัดช้างให้ อีกทั้งชาวพุทธบางส่วนในพื้นที่นับถือแนวสันตืออศอก บางส่วนนับถือแนวธรรมกาย และพุทธในแนวของท่านพุทธทาส โดยมีวัดจำนวน ๒๓๘ วัดในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส มีทั้งวัดพุทธมหานิกาย และวัดในสายธรรมยุติ รวมทั้งมีศาลเจ้าและสำนักสงฆ์อีกหลายแห่ง

วัดช้างให้ อำเภอบึงนาราง จังหวัดปัตตานี

อนาคตของ “ความหลากหลาย” ที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสำรวจแผนการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ปี ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒ ซึ่งรับมอบนโยบายโดยคณะกรรมการรัฐมนตรีพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดน ซึ่งมีรายละเอียดในแผนระบุว่า แผนการพัฒนา ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสำรวจจากศักยภาพพื้นฐานและโอกาสการพัฒนา โดยวางแผนให้จังหวัดปัตตานีเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมฮาลาลและศูนย์อิสลามศึกษานานาชาติ จังหวัดยะลาเป็นศูนย์กลางการผลิตและแปรรูปการเกษตรและสินค้าเกษตร จังหวัดนราธิวาสเป็น

ศูนย์กลางขนส่งและโลจิสติกส์เชื่อมโยงกับพื้นที่เศรษฐกิจชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ECER) ของมาเลเซีย จังหวัดสตูลเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นประตูเชื่อมโยงการท่องเที่ยวและการขนส่งทางทะเล อันดามัน จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางทางพาราของประเทศ ศูนย์กลางการศึกษานานาชาติ การท่องเที่ยวและกีฬาในระดับสากลและเป็นประตูเชื่อมโยงแนวเศรษฐกิจ สงขลา ปีนัง เมดาน^{๒๒}

แผนการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะสังเกตได้ว่าแผนดังกล่าว รัฐส่วนกลางและองค์กรพัฒนาแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ยังมองการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก โดยวางความหลากหลายไว้ที่การพัฒนาวัตถุและการนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นตัวตั้งในการพัฒนา มุ่งแสวงหากำไรและการลงทุนจากภายนอก หากแต่ยังมีคำถามว่าแผนดังกล่าว เป็นความต้องการหลักหรือความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่หรือไม่ เป็นแผนที่ทำแบบสั่งการลงมา (Top-Down) โดยรัฐมิได้สำรวจความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ไม่ใช่แผนที่มาจากการฟังเสียงของชาวบ้าน (Bottom-up) หรือร่วมเสนอโดยชุมชน โดยแต่ละชุมชนมีทักษะ ความเชี่ยวชาญและศักยภาพที่แตกต่างกัน ในการพัฒนาในรูปแบบที่รัฐตั้งไว้เป็นรายจังหวัด โดยแผนดังกล่าวไม่ครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านสายสัมพันธ์และมิติทางวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันจากความต่างของชาติพันธุ์ของคนในพื้นที่ และไม่กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่ต้องแก้ หากแก้ไขปัญหาการอยู่ร่วมกันไม่สำเร็จ การที่จะดำเนินการตามแผนดังกล่าวยิ่งยากที่จะประสบความสำเร็จ หรือสำเร็จก็ไม่อาจเกิดความสันติสุข

หากวิเคราะห์ให้ลึกจะพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มเช่น ชาวซิกข์หรือกลุ่มชาวชาไก ที่มีจำนวนประชากรเป็นชนส่วนน้อย ไม่ถูกกล่าวถึงหรือระบุให้ชัดเจนว่า กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวจะได้รับประโยชน์จากส่วนใดจากการใช้แผนพัฒนาดังกล่าว อีกทั้งในปกหลังของเอกสารดังกล่าว ยังยั่วถึงประเด็น ชายแดนใต้ : ความหลากหลายที่ล้ำค่า พร้อมทั้งยกคำกล่าวของเลขาธิการอาเซียนคนปัจจุบัน ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ (โดยคัดมาคำกล่าวเก่าที่ท่านได้ให้ไว้กับศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกล่าวไว้เมื่อ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ ซึ่งผู้จัดทำเอกสารนำมากล่าวซ้ำอีกครั้ง ทั้งที่บริบทปัจจุบันกับวันที่ท่านได้กล่าวไว้นั้น บริบท สถานการณ์และระยะเวลาแตกต่างกันกว่า ๑๐ ปี) ท่านกล่าวไว้ว่า มีสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ทศนคติต่อความแตกต่างหลากหลายที่มีอยู่ในสังคม เมื่อก่อนเราคิดว่าเป็นปัญหา แต่ปัจจุบันเรามองว่าเป็นประโยชน์ เพราะความหลากหลายเป็นกุญแจทองที่ออกไปไขโอกาสต่าง ๆ อีกมากมายให้แก่สังคมของเรา^{๒๓}

สรุปข้อค้นพบ : บทวิเคราะห์ผ่านสายตาผู้ศึกษาชาวมลายูมุสลิม

เนื้อหาในส่วนนี้ผู้ศึกษาเลือกสรุปเฉพาะในมุมมองของชาวมลายูมุสลิมเป็นมุมมองหลัก เพราะจากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของภาครัฐต่อชาวไทยมุสลิมและชาวมลายูมุสลิม ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุหลักของปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และทั้งสองฝ่ายเป็นกลุ่มตัวแทนหลักที่สำคัญ ซึ่งส่งผลต่อทิศทางความเป็นไปของสังคมและกระบวนการก่อเกิดสันติภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่

^{๒๒} สำนักพัฒนาบุคลากร, ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. ๒๕๕๒. แผนการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ปี ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕. ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (น. ๔๓ และ น. ปกหลัง)

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, น. ปกหลัง.

ปัญหาการดำรงอยู่ของชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทย ทั้งภาพรวมและภาพเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเด็นสำคัญนอกจากเรื่องความเป็นกลุ่มชนที่มักถูกมองว่าเป็นผู้สร้างและเป็นปัญหาต่อความมั่นคงของรัฐ (ระยะหลังมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองส่วนกลาง ปัญหาความมั่นคงในภูมิภาคและชายแดนด้านอื่น ๆ ของประเทศ และปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มตัวแทนทางการเมืองเสื้อเหลือง เสื้อแดงมาแย่งความสนใจ) ปัญหาที่เกิดจากความเป็นชนกลุ่มน้อย **ที่มีวัฒนธรรมแข็ง** ของประเทศ จนอาจถูกมองว่าเป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ **ที่เอาแต่ใจตัวเอง** ทำให้ประสบปัญหาที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มชนที่ไม่ยอมรับความหลากหลาย โดยอาจถูกตีความได้จากการก่อการก่อการต่อวัด พระสงฆ์และศาสนสถานอื่น ๆ เช่นการลอบวางเพลิงวัด การยิงกราดใส่ผู้ละหมาดในมัสยิดและการวางระเบิดศูนย์ตะวะฮ์ (ศูนย์เผยแพร่ศาสนา) เหตุการณ์ดังกล่าวล้วนแล้วแต่สะท้อนถึงการไม่ยอมรับ ความไม่อดทน ทำลายและ ไม่เล็งเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลาย ทั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อชาวมลายูมุสลิม และในแง่ของชาวมลายูมุสลิมที่มีต่อเพื่อนต่างศาสนิก จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว จึงเป็นโอกาสให้ผู้ก่อการที่มุ่งใช้ความรุนแรงในพื้นที่ โดยมุ่งสร้างความขัดแย้ง แบ่งคนที่เคยสามัคคีกลมเกลียวออกจากกัน ทำลายความไว้วางใจและแบ่งแยกคนออกตามกลุ่มอุดมการณ์ ตามความเชื่อและความศรัทธา

มุสลิมในฐานะศาสนิก ที่ถูกควบคุมและพันธนาการโดยบัญญัติของศาสนา และมีบัญญัติที่ตายตัว (แต่บางเรื่องที่ต้องตีความใหม่ก็อาจจะเกิดความขัดแย้ง เห็นแตกต่างกัน) ความแตกต่างดังกล่าวที่อาจจะสร้างความยุ่งยากต่อภาครัฐ ว่าควรจะมีการจัดการปัญหาด้วยมาตรการและใช้มาตรฐานใดในการแก้ไขปัญหา เช่น กรณีการขุดศพผู้เสียชีวิตที่ถูกฝังในโกโบร์ (สุสานมุสลิม) แล้วนำมาผ่าพิสูจน์หรือหาหลักฐานตามกระบวนการยุติธรรมไทย หรือปัญหาการใช้กระบวนการนิติวิทยาศาสตร์ ในกรณีการหาหลักฐานและผู้กระทำผิดในปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าตามกฎหมายไทยส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้กระบวนการ วิธีการดังกล่าว หากแต่ในกลุ่มผู้นำทางศาสนาอิสลาม อุลามะฮ์ผู้มีความรู้ในหมู่ชาวมลายูมุสลิม ยังมีความเห็นที่แตกต่างในการปฏิบัติ และการตีความสภาพปัญหาตามหลักฟิกต์ (หลักนิติบัญญัติอิสลาม) ที่แตกต่างกันและในอีกสถานะหนึ่งที่ **มุสลิมในฐานะพลเมืองของรัฐ** ที่ถูกควบคุมผ่านกฎหมายและนโยบายแห่งรัฐ ที่จำกัดวิธีการและวางระเบียบและโครงสร้างที่ยากต่อการแก้ไข อาทิ ระเบียบการของรัฐที่ไม่เอื้อต่อการเป็นมุสลิมที่ดี เช่น ระเบียบหรือพิธีการของรัฐที่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม แต่มุสลิมไม่สามารถขัดได้ หรือไม่อาจมีช่องทางในการชี้แจงถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่รัฐและราชการกำหนดให้ปฏิบัติเหมือน ๆ กันทั่วประเทศ แต่ต้องทำโดยฝืนความรู้สึก หรือปัญหาหลายเรื่องที่ดูเหมือนง่าย และน่าจะทำได้เลย เช่น เรื่องการใช้ภาษามลายูเป็นส่วนหนึ่งหรือใช้ควบคู่เป็นภาษาราชการในพื้นที่ แต่กลับเป็นเรื่องยากหนักหนาและเป็นเรื่องการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม ระหว่างภาครัฐกับประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ ที่สำคัญคือ ชาวมลายูมุสลิมไทยต้องอยู่ให้ได้ในสองมาตรฐาน บัญญัติทางศาสนาที่มีทั้งคนที่ฝ่าฝืนและยอมจำนน ส่วนบัญญัติของรัฐและราชการ (บางส่วน) ที่อาจถูกมองว่าไม่เข้าใจความต่าง ไม่เอาใจใส่และเผื่อที่ทางสำหรับความหลากหลาย ส่งผลให้เกิดความอึดอัดคับข้องใจ (บางส่วนถูกตีตราและบางส่วนทนไม่ไหว) และพาลที่จะแบ่งแยกไม่ยอมจำนน ไม่อยากอยู่ด้วย หากรัฐไม่ปรับมาตรฐานที่กำหนดวิธีการอยู่ร่วมกันใหม่

ท่ามกลางความหลากหลายที่ไม่หลากหลายจริงอย่างที่เป็นอย่างนี้ อยู่ จึงเป็นที่มาของการเปิดสนามแห่งการต่อสู้ ต่อรอง สร้างเงื่อนไขใหม่ ๆ ในการอยู่ร่วมกัน ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาความรุนแรง ความไม่สงบ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งการต่อสู้ ทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการไม่เปิดกว้างที่จะยอมรับความหลากหลายที่มีอยู่ ทั้งอุดมการณ์ และความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน ซึ่งนับว่าเป็นการช่วงชิงพื้นที่เชิงโครงสร้างทางอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีและความเป็นตัวตน

ของกลุ่มชน เช่น การขอให้มี**ธนาคารอิสลาม** (ก่อน พ.ศ. ๒๕๔๕) การเรียกร้องการใช้**กฎหมายชารีอะห์** ที่มากกว่ากฎหมายครอบครัวและมรดก การส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระบบสามัญศึกษา การเรียกร้องการคลุมฮิญาบ (การคลุมศีรษะของสตรีมุสลิม) ในสถานศึกษาและระหว่างการทำงานในวิชาชีพต่าง ๆ และเรื่องอื่น ๆ ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เกิดจากการต่อรองเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐาน (ที่ไม่เคยได้มาง่าย ๆ) ที่มีอยู่ท่ามกลางความหลากหลาย แต่ไม่เปิดให้มีการยอมรับความหลากหลายที่แท้จริง จนทำให้เกิดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันในเชิงอำนาจ ถูกกดทับในทางการเมืองการปกครอง เพราะรัฐชาติ หน่วยงานภาครัฐหรือสถาบันต่าง ๆ มักมีระเบียบปฏิบัติที่เน้นความเป็นเอกภาพแต่ไม่มีพื้นที่ให้กับความหลากหลาย มีรูปแบบปฏิบัติที่ตายตัว ใช้การรวมศูนย์อำนาจและมีวิธีคิดเชิงเดียว (มีไทยเดียวที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง) จนบางครั้งทำให้ผู้ที่อยู่ท่ามกลางความหลากหลายรู้สึกอึดอัด ถูกกดทับและไร้อิสระในการครองตน

ประเด็นสำคัญคือ ปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างความต่างของความเป็นศาสนิก การมีวัฒนธรรม ประเพณี ชาติพันธุ์ที่แตกต่าง และความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ไร้หนทางในการต่อรองระหว่างรัฐกับประชาชน รัฐไม่ยอมเปิดกว้างและรับฟัง มุ่งเพียงแต่จะแย่งมวลชน ควบคุมพื้นที่และปกครองให้ได้ ประชาชนไม่มีอิสระที่จะเสนอหรือหลายเรื่องที่เรียกร้องไปก็ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง ต้องอยู่ด้วยกันแต่อึดอัดใจ ไม่สามารถดำรงตนตามที่ศาสนาบัญญัติและถูกควบคุมในเชิงอำนาจ ใช้การปราบปรามและไร้ช่องทางในการสื่อสารระหว่างกัน

แม้สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นจะทำให้รัฐเปิดกว้างและผ่อนคลายกฎเกณฑ์ นโยบายและมาตรการต่าง ๆ จนบางครั้งรัฐถูกมองว่า **เอาใจ** มุสลิมเป็นพิเศษ จนเพื่อนต่างศาสนา ต่างชาติพันธุ์เริ่มรู้สึกถึงความลำเอียงและความไม่เสมอภาค เลือกปฏิบัติ แต่ก่อนหน้าเหตุการณ์ความรุนแรงรอบใหม่ (ก่อนมกราคม ๒๕๔๗) จนปัจจุบันปัญหาการไม่ยอมรับและการไม่ทำให้หลากหลายยังปรากฏอยู่ และรัฐก็ยังเมินเฉยต่อความหลากหลายดังกล่าว เช่น การจำกัด กำกับ และควบคุมโอกาสและพื้นที่การใช้ภาษา เช่น ภาษาราชการต้องมีภาษาเดียว บ้ายสถานที่ราชการมีเฉพาะภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่มีภาษามลายูและภาษาจีน จำกัดรูปแบบวิธีการศึกษาการหาความรู้ (จบปอเนาะไม่มีใบรับรองเข้าสมัครงานในระบบไม่ได้ รัฐรับรองคุณวุฒิเฉพาะผู้เรียนจบในสายสามัญ) จำกัดรูปแบบการแต่งกาย (ต้องสวมตามสีที่ราชการบังคับเป็นรายวัน) รูปแบบการเลือกตั้ง รูปแบบการได้มาซึ่งผู้นำ รูปแบบพิธีการและการเฉลิมฉลอง ทั้งหมดล้วนสะท้อนถึงการจำกัดหรือการไม่ยอมรับความหลากหลายจริง

มุมมองปัญญาชนชาวมลายูมุสลิมที่มีการศึกษาระดับสูง ทั้งในและนอกพื้นที่ชายแดนใต้ ส่วนมากก็รู้และเข้าใจคำว่า **ความหลากหลาย** (Perbagaian/ภาษามลายู, Iktilafun/ภาษาอาหรับ) คือ **ความเมตตา** (Merciful) ของพระผู้เป็นเจ้าที่ทรงประทานแก่มวลมนุษย์ และเป็นประเด็นชี้ชวนสำคัญสำหรับผู้ใช้ปัญญาและรักในการใคร่ครวญต่อการที่ชีวิตไม่ใช่เรื่องล้อเล่น หรือพระเจ้าสร้าง **ความแตกต่างหลากหลาย** เพื่อแจ้งหมายถึงความร่ำรวยและพละนาภาพของพระองค์ และใช้ประเด็นดังกล่าวทดสอบความใจกว้างและความอดทนต่อความต่างและหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มนุษย์ผู้ถูกสร้าง ความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มชน กลุ่มชาติพันธุ์ ในความเป็นสังคมการเมืองของมนุษย์ จึงไม่เพียงแต่ทำหน้าที่มุ่งส่งเสริมให้เรารู้จักกัน เพื่อทำดีต่อกัน หากยังต้องค้นหาวิธีการที่สร้างการยอมรับระหว่างกัน สร้างความเข้าใจถึงความหลากหลายที่มีอยู่ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการทดสอบ ความอดทนและความเอื้ออาทรที่เป็นผลมาจากการยอมรับและการไม่ยอมรับ **ความแตกต่างหลากหลาย** ของกันและกันด้วย

ความหลากหลายในการอยู่ร่วมกัน (และด้านอื่น ๆ) ย่อมส่งผลดีต่อการสร้างวิถีใหม่ ๆ ความหลากหลายสร้างการเจริญเติบโต แดกแขนง หยั่งรากและสร้างวิธีการดำรงอยู่ อีกทั้งยังสร้างทางเลือก (Choice) ที่จะอยู่ ที่จะเป็น

มีสิทธิในการออกแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน อาทิ ความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐบาลพลเมือง ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ระหว่างศาสนิก หรือระหว่างกลุ่มความเชื่อทางศาสนา หรือกลุ่มความเชื่อทางการเมืองในรูปแบบที่สอดคล้องกับยุคสมัย และต้องไม่ขัดกับฐานความเชื่อและบัญญัติของศาสนาที่กลุ่มของตนให้คุณค่า หรือกลุ่มตนนับถือ ความหลากหลาย ย่อมไม่ใช่การที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าใช้การปิดกั้น จำกัดหรือไม่ยอมเปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์ ภายใต้บริบทและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพราะการทำเช่นนั้นเปรียบเสมือนการปิดกั้น ไม่ปรับตัวตามภาวะความทันสมัย (Modernization) รวมทั้งไร้ซึ่งจุดยืนและไม่รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ ทั้งที่เป็นเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญ ในการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข เพราะหากตั้งข้อสังเกต จะพบว่าปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลา (Period) ไม่ว่าจะเป็นสังคมการเมืองในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือการเมืองระดับชาติในส่วนกลาง ล้วนแล้วแต่มีความ เคลื่อนไหวทางการเมืองที่ขึ้นลงตามสถานการณ์ มีพลวัตและความไม่แน่นอน หากแต่การปรับตัวของรัฐและ การเปิดรับกับ **ความหลากหลาย** จะเป็นหมุดหมายสำคัญที่บอกว่าการอยู่ร่วมกันของแต่ละกลุ่มชน ชาติพันธุ์ สามารถมีพื้นที่ในการสร้างการยอมรับ สืบสาน ดำรงและรักษาอัตลักษณ์ได้อย่างเสรี และเป็นการสื่อให้ทราบว่า ทุกคนในสังคมไทยและสังคมโลก ทุกเชื้อชาติ ทุกเผ่าพันธุ์นั้นล้วนแล้วแต่มีหลากหลายที่เปิดกว้างและทนกันได้ และการปฏิสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มชน ชาติพันธุ์ ย่อมแปรผันไปตามสถานการณ์ และไม่มีวันเหมือนเดิม แม้จะมี ฐานที่มาจากต้นทุนและความไว้วางใจจากอดีต

ความหลากหลาย จึงเปรียบเสมือนสีสนของกลีบดอกไม้หลากชนิดที่ผลิบาน อ่อนไหวและอวดโฉมอย่าง แตกต่าง เติบโตและแพร่ขยายกระจายไปในทิศทางที่ครอบคลุม เบ่งบานและรอวันร่วงโรยสู่ความเหี่ยวเฉา แต่ก็จะมี ดอกรุ่นต่อ ๆ ไปออกดอกผลิบานขึ้นมาใหม่ โดยที่ดอกรุ่นต่อ ๆ มา ยังคงสีสนเช่นเดิม บางส่วนผันแปรไปตาม ลมฟ้าอากาศ หากแต่เวลาเปลี่ยนผ่านไปนานเท่าใด **ความแตกต่างหลากหลาย** ยังคงดำรงอยู่ แม้บางดอกจะถูก เติบโตหรือมีดอกไม้ชนิดใหม่เพิ่มขึ้นอีกชนิดก็ตาม

บรรณานุกรม

กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ. **จินตนาการความเป็นไทย**. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑.

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. **ชนกลุ่มน้อยในไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๘.

ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ : ฮกเกี้ยน. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, ๒๕๔๓.

ณัฐชา จุลพรหม. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. ๒๘, ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๑) : ๑๙๖-๒๑๑.

ทองแถม นาถจำนง และพรพล ปันเจริญ. สืบตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว. กรุงเทพฯ : เสียดฟ้า, ๒๕๕๔.

ธนศ วังศ์ยานนาวา. ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สมมติ, ๒๕๕๒.

ดำรงศักดิ์ อายุวัฒนะ. ไทยในมาเลเซีย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ ๑๙๙๑, ๒๕๔๗.

พรณี ฉัตรพลรักษ์. ประวัติศาสตร์มาเลเซีย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

ศิลปากร, กรม. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดยะลา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการ อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธี มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒).

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลาเขต ๑. บ้านเกิดเมืองนอน. ยะลา, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สำนักพัฒนาบุคลากร. แผนการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ปี ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕. ยะลา : สำนักพัฒนาบุคลากร, ๒๕๕๒.

อาลี อัคบาร์ และคนอื่นๆ. บันทึกประชาชน บนเส้นทางการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม. ศูนย์วัฒนธรรมชายแดนใต้ และสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.

Brubaker, Rogers. **Ethnicity without Groups**. Harvard University Press, 2004.

Castells, Manuel. **The Power of Identity (The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II)** : Blackwell Publishers, 2004.

ข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต

สำนักข่าวไทยมุสลิม <http://www.thaimuslim.com/overview.php?c=2&id=1916>)

จิ้งกวงไส ที่มา : <http://www.china2learn.com/board/show.php?qID=338>

จินกวางตั้ง ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%>

จีนไหหลำ ที่มา:<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%84%E0%B8%AB%E0%>

จีนฮากกา หรือ จีนแคะ ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B>

จีนแต่จิ๋ว ที่มา :[http://th.wikipedia.org/wiki/%](http://th.wikipedia.org/wiki/%E6%96%B0%E7%8F%AD)

สัมภาษณ์

นายกสมาคมชาวไทยจีน (ศาลเจ้าสืงโง-ลก). สัมภาษณ์. ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

การใช้มิติทางวัฒนธรรมแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

รองศาสตราจารย์ ดร.ลีบพงศ์ ธรรมชาติ *

วัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นมาตั้งแต่คนในโลกเริ่มมีครั้งแรกแล้ว ไม่ว่าจะป็นรูปธรรม (Concrete Culture) หรือ อรูปธรรม (Abstract Culture) หมายถึง ที่มองเห็นเป็นรูปร่างกับที่มองไม่เห็นเป็นรูปร่างแต่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้เกิดขึ้นจากความเฉลียวฉลาดของคน อาจจะเป็นคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ เมื่อคิดออกมาได้และปฏิบัติซึ่งออกมาเป็นรูปร่างบ้าง ไม่เห็นเป็นรูปร่าง แต่มีผลทางการดำเนินชีวิตและการดำรงอยู่ที่ทำให้เกิดความสุขสบาย ความสะดวก และเกิดความสุขสันติต่อตนและสังคม สิ่งดังกล่าวเรียกว่า วัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรม วัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรมจะมีอยู่ทุกชนชาติพันธุ์ มีมากน้อยต่างกัน ชนชาติพันธุ์ใดมีมากและมีคุณประโยชน์มีคุณค่าต่อตนและสังคมระดับต่าง ๆ มาก แสดงว่าชนชาติพันธุ์หรือกลุ่มชนนั้นมีความเฉลียวฉลาดควรแก่การยกย่องอย่างยิ่ง

วัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรม หากแบ่งตามคุณค่าและความรู้สึกที่คนมีต่อศิลปะและวัฒนธรรมนั้น ๆ แบ่งออกได้เป็น ๒ ประการ คือ **ชีวิตวัฒนธรรม** กับ **ศิลปวัฒนธรรม** ชีวิตวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ของคนด้านสรีระ ส่วนศิลปวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิตด้านจิตวิญญาณหรือความรู้สึกดี สดชื่นแจ่มใสอันก่อให้เกิดผลดีต่อสรีระหรือร่างกาย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีความสำคัญมาก หากศิลปวัฒนธรรมมีในกลุ่มชนใดมาก ชุมชนนั้นจะมีคนที่มีความตั้งใจงดงาม มีความเมตตากรุณาสูง มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย ซึ่งส่งผลต่อความรุ่งเรืองและมีความสันติสุขทั้งส่วนบุคคลและสังคมระดับต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้การใช้มิติทางวัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อแก้ปัญหาสังคม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อความสุขสงบ สบาย และความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชนและสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชายแดนไทยภาคใต้ที่มีปัญหาหลากหลายอย่างตั้งแต่อดีตมา และนับวันจะทวีความมีปัญหามากขึ้นตามลำดับ ต้นตอของปัญหาคืออะไร ตอบได้ว่าเป็น **คน** คนที่น่าจะทำให้เกิดปัญหาเริ่มต้นนั้น คือคนที่ยังมีศิลปวัฒนธรรมในชีวิตจิตใจไม่เพียงพอตนเอง หากมีศิลปวัฒนธรรมมากพอแล้ว ก็จะไม่เป็นต้นตอแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นและลุกลามรุนแรงต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน คนที่เป็นต้นตอแห่งปัญหามีทั้งคนในสังคมและคนที่ทำหน้าที่เป็นข้าราชการ คนที่สร้างปัญหาเหล่านี้จะทำให้เกิดความโกรธ ความเกลียดชังทั้งต่อบุคคล และต่อกลุ่มบุคคล ตลอดจนสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มและสัญลักษณ์แห่งรัฐในที่สุด ส่วนอีกพวกหนึ่งที่ดีศิลปวัฒนธรรมที่เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ ไม่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นก็จะสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ด้วยการกระทำต่าง ๆ ในเส้นทางที่ผิดกฎหมายและกฎสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ

การใช้มิติทางวัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาละเอียดชายแดนไทยภาคใต้ จึงเป็นหนทางที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนและจริงจัง ทั้งนี้คนที่เข้าไปดำเนินการจะต้องเป็นคนที่มีศิลปวัฒนธรรมในหัวใจมากพอ โดยเฉพาะข้าราชการ หรือพนักงานราชการหรือพนักงานของรัฐในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ ไม่ใช่บรรจ

* ผู้อำนวยการโครงการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

หรือเข้าไปปฏิบัติหน้าที่คือคนด้อยศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนชีวิตวัฒนธรรม หากเป็นไปในลักษณะที่ว่าก็จะแก้ไขปัญหายาเสพติดไทยภาคใต้ไม่ได้ แม้จะทุ่มเทงบประมาณมหาศาลอย่างไรก็แล้วแต่ ส่วนการจะแก้ไขรายคนและกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ก็เช่นกัน นอกจากให้การศึกษาที่มีคุณภาพแล้ว จะต้องนำเอาศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรมเข้าไปให้ด้วย นอกจากนี้ยังจะต้องให้คนและกลุ่มคนในพื้นที่ได้มีโอกาสไปสัมผัสกับวัฒนธรรมหรือศิลปะและวัฒนธรรมต่างพื้นที่และต่างชาติดด้วย โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอาเซียน ทั้งนี้เพื่อจะได้เห็นสังคมต่างๆ อย่างหลากหลายและเกิดความรู้สึกนึกคิดรักชุมชน และแผ่นดินเกิดของตนมากยิ่งขึ้น นั่นคือการปลูกฝังให้เกิดศิลปวัฒนธรรมในชีวิตจิตวิญญาณนั่นเอง อีกทั้งได้เรียนรู้ในด้านชีวิตวัฒนธรรมที่หลากหลายของพื้นที่อื่นและต่างชาติ เชื่อว่าหากทำได้ อย่างนี้อย่างต่อเนื่องจะทำให้ศิลปวัฒนธรรมเกิดในจิตใจคนและกลุ่มคนมากขึ้น ความสันติสุขต่อคนและกลุ่มคนและประเทศชาติก็จะเกิดตามมาอย่างแน่นอน

ศิลปวัฒนธรรมที่จะนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ที่กล่าวถึงมีสองด้าน คือ ศิลปะการแสดงและดนตรี และ วรรณกรรม จำแนกวิธีการและเนื้อหาได้ดังนี้

๑. ศิลปะการแสดงและดนตรี ศิลปะการแสดงที่จะนำเข้าไปเพื่อให้เกิดความงดงามและความสุขในคนและกลุ่มคน ตลอดจนความสุขมวลรวมของประเทศชาตินั้น จะต้องเลือกสรรและคำนึงถึงความเหมาะสมของศิลปะการแสดงกับกลุ่มคนนั้น ๆ ไม่ว่าในด้านวิถีชีวิตและศาสนาที่นับถือ มิใช่ใช้ศิลปะการแสดงทุกอย่างไปใช้โดยมิได้คัดสรรและไม่คำนึงถึงความเหมาะสม หากดำเนินการไม่ดีและไม่คำนึงถึงความเหมาะสมแล้ว แทนที่จะเกิดผลดีก็จะเกิดผลเสียเข้าไปแทนที่ อีกทั้งคนหรือกลุ่มคนที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ควรจะเป็นคนมีศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรมมากพอ ไม่เช่นนั้นผลสัมฤทธิ์จะไม่เกิดตามมา ศิลปะการแสดงที่ควรนำไปสร้างสรรค์คนและกลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ มีดังนี้

ร้องเง้ง

๑.๑ ร้องเง้ง

ร้องเง้งเป็นการเต้นรำที่สวยงามอย่างหนึ่งของพี่น้องชาวไทยจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้และชาวมลายูในประเทศมาเลเซีย การเต้นร้องเง้งมีสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นการสร้างความบันเทิงและการสร้างปฏิสัมพันธ์ในส่วนบุคคลและส่วนรวมได้ดี ผู้ที่เต้นร้องเง้งจะมีหน้าตาทำทางรำเง้งแจ่มในตลอดเวลาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งจบ การเต้นร้องเง้งจะมีดนตรีประกอบจึงทำให้การเต้นน่าดูและน่าฟัง เพราะความกลมกลืนของศิลปะ

การเต้นและศิลปะดนตรี ดนตรีประกอบการเต้นรื่องแรง คือ ไวโอลินและร่ามะนา ดนตรีน้อยขึ้นแต่มีความไพเราะ น่าฟังอย่างยิ่ง ไวโอลิน กล่าวกันว่าคนไทยภาคใต้คงได้รับอิทธิพลด้านดนตรีจากฝรั่ง หรือชาวตะวันตกต่างชาติที่เข้ามา ในดินแดนไทยภาคใต้และดินแดนที่เป็นประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน (ประเทศมาเลเซียตั้งเป็นประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๐) เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา สเปน และอังกฤษ เป็นต้น ส่วนร่ามะนาซึ่งใช้หนังสัตว์หุ้มไม้หน้าเดียว นั้นน่าจะเป็นดนตรี ที่กำเนิดในเอเชีย กลุ่มชนที่ใช้อยู่ในประเทศไทยคือไทยภาคใต้ ไทยภาคกลาง (ใช้เล่นลำตัด) ส่วนต่างชาติ คือ มาเลเซีย และที่มีลักษณะใกล้เคียงคือ กลองหน้าเดียวของอินเดีย ความไพเราะของดนตรีสองชิ้นนี้บวกกับท่าเต้นร่ารื่องแรง ที่เข้าจังหวะจะทำให้ผู้ชมและผู้ได้ยินมีความบันเทิงใจ สุขใจ อันเป็นที่มาของความประณีตงดงามทางอารมณ์ เป็นการเพิ่มพูนภาวะด้านอารมณ์ของคนอย่างไม่รู้ตัว ในทางวิชาการมักเทียบพูนภาวะทางอารมณ์นี้ว่า อี.คิว. (E.Q.) ด้วยเหตุนี้การใช้รื่องแรงซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้อย่างหนึ่ง เข้าไปในวิถีชีวิตของชาวไทยจังหวัด ชายแดนไทยภาคใต้ ซึ่งมีทั้งพี่น้องไทยมุสลิมและพี่น้องชาวไทยพุทธ ย่อมจะทำให้เกิดความสุขใจ ความมีปฏิสัมพันธ์ ที่ดี อันเป็นที่มาของความสุขสงบของสังคมได้อย่างหนึ่ง และศิลปวัฒนธรรมการเต้นรื่องแรงก็ควรจะได้มีการเผยแพร่ ออกไปสู่สังคมภายนอกให้มากขึ้นทั้งในพื้นที่ไทยภาคใต้และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ตลอดจนในระดับอาเซียน และระดับโลก เพราะการมีความสัมพันธ์ด้านศิลปวัฒนธรรมต่อกัน ย่อมทำให้เกิดสิ่งที่ดีงามติดตามมา ด้วยเชื่อว่า **ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งสร้างสรรค์คนและสร้างสรรค์โลก** การเริ่มต้นการเต้นรื่องแรงน่าจะควรจะเริ่มที่โรงเรียนในรายวิชา เกี่ยวกับศิลปะการแสดงและดนตรี ทั้งนี้กระทรวงศึกษาและกระทรวงวัฒนธรรมจะต้องร่วมมือกันเป็นหน่วยงานหลัก ในการดำเนินการ จะต้องช่วยกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อคุณค่าที่จะเกิดต่อคน กลุ่มคน และประเทศชาติ เมื่อไรที่ได้ยินเสียงดนตรีและเห็นการเต้นร่ารื่องแรงอยู่บ่อย ๆ ในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ก็ย่อมตอบได้ว่า ความสุขใจ สบายกายของพี่น้องในเขตพื้นที่ปลายด้ามขวานไทยมีความสุข สงบ และร่มเย็น

นายชาเดร์ แวเด็ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง

๑.๒ ไวโอลิน ไวโอลินเป็นดนตรีที่คนไทยนิยมนักพอสมควร ปัจจุบันทั้งภาคใต้และภาคอื่น ๆ ดังที่เห็น อย่างชัดเจนว่าไวโอลินเป็นดนตรีสำคัญในการเต้นรื่องแรงและการแสดงบางอย่างของชาวไทยในภาคใต้ นอกจากจะ ใช้ไวโอลินประกอบการแสดงแล้ว คนไทยภาคใต้ยังมีการสืบทอดไวโอลินเพื่อความบันเทิงส่วนตัว ทุนทางสังคมของจังหวัด ชายแดนภาคใต้ของไทยในเรื่องไวโอลินคือ มีศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ชื่อ ชาเดร์ แวเด็ง เป็นพี่น้องไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ จังหวัดยะลา ศิลปินแห่งชาติท่านสืบทอดไวโอลินมาเป็นเวลานานมาก

จะกล่าวว่าตลอดชีวิตก็ได้ ทั้งการสืโวโลินเพื่อการเล่นร้องเง และการเล่นโวโลินในโอกาสต่าง ๆ รวมทั้งการสืเพื่อความบันเทิงเฉพาะตน ก่อนและหลังการได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาตินั้น นายชาตรี แวเต็ง ได้ถ่ายทอดวิชาการสืโวโลินให้กับเยาวชนที่สนใจจำนวนไม่น้อย จึงเป็นการสร้างคุณค่าด้านศิลปะและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของเยาวชนในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ เสียงโวโลินเป็นเสียงที่ไพเราะชวนฟังอย่างยิ่ง หากผู้สืโวโลินเป็นผู้มีฝีมือในการเล่นหรือการเล่น ความเสนาะและเสียงที่ใสซึ้งของโวโลิน เชื่อว่าจะทำให้เยาวชน แม้กระทั่งผู้ใหญ่ที่ได้ยินได้ฟัง จะเกิดความสุขใจและชุ่มฉ่ำ อันเป็นที่มาของความอ่อนอ่อนและรักความไพเราะงดงาม ซึ่งจะส่งผลต่อการมีคุณธรรมจริยธรรม ด้านความเมตตา กรุณา ไม่ทำลายเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การได้รับการกล่อมเกลาจากเสียงโวโลิน เชื่อว่าจะทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมทุกระดับ ควรจะได้ร่วมมือกับชุมชน ในการดำเนินงานในเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีงามพร้อมกันไปกับการรักษาวัฒนธรรมที่ไทยได้รับแบบอย่างจากภายนอก มาสร้างความชุ่มฉ่ำในกลุ่มของคนไทย สังคมไทยให้มีอยู่ต่อไป เพราะเป็นสิ่งที่มีความค่า ทั้งในส่วนบุคคล สังคม และประเทศชาติ

หนังตะลุง

๑.๓ หนังตะลุง

การเล่นหนังหรือต่อมาเรียกกันว่า “หนังตะลุง” นั้นมีมานานในผืนแผ่นดินไทยภาคใต้ ตามประวัติที่ศึกษากันเอาไว้ว่ามีว่า กองทัพของนครศรีธรรมราชได้ยกทัพไปรบที่ชายแดนไทยภาคใต้แถวยะโฮร์ ทหารของเมืองนครศรีธรรมราชส่วนหนึ่งได้ไปเห็นการเล่นหนังของคนที่นี่ มีความรู้สึกชอบและสนุกจึงได้เล่นหนังเพื่อความสนุกสนาน ด้วยการนำเอากิ่งไม้มาทำเป็นรูปหนัง สถานที่เล่นเป็นหลักลำเรียกว่า “หลักหลุง” หรือ หลักตะลุง หนังที่เล่นจึงเรียกว่า “หนังหลุง” (ผู้ศึกษาประวัติหนังตะลุง บางรายให้ความเห็นว่า หนังตะลุง มาจากคำว่า หนังพัทลุง เสียงกลายเป็นหนังตะลุง) จากบทไหว้ครูของหนังตะลุงมีกล่าวถึงครูหนังรุ่นแรก ๆ เอาไว้ เช่น ตาหนักทอง ตาก้อนทอง และตาน้อย เป็นต้น ครูหนังหรือนายหนังรุ่นโบราณเหล่านี้ล้วนเป็นที่รู้จักเพราะหนังทุกคณะจะกล่าวรำลึกถึงกราบไหว้เสมอ จากบทหนังที่นายหนังทุกคณะจดจำและขับบทตอนไหว้ครู ก่อนจะเล่นหรือแสดงเรื่องนั้นเป็นสิ่งที่แสดงว่า การเล่นหนังหรือการเล่นเงา (Shadow Play) จึงกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มีมานานแล้วในภาคใต้ประเทศไทย มิได้มีขึ้นในสมัยหลัง พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ศูนย์กลางการปกครองในภาคใต้ของประเทศไทยมีมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวมลายูเรียกการเล่นหนังของไทยว่า วายังเซียม หรือ วายังเลียม วายังคือ การเล่นหนัง เป็นภาษามลายู วายังเลียมหรือยังเซียม คือหนังสยามนั่นเอง คำว่าสยาม ใช้มานานแล้วในแผ่นดินไทยภาคใต้ ในประวัติศาสตร์

ภาคใต้้นมีการศึกษาพบว่า กษัตริย์องค์หนึ่งมีพระนามว่า **สยาม** ซึ่งบางคนกล่าวว่า คนสยามคือคนผิวดำ เริ่มต้นตั้งถิ่นฐานที่อยู่ภาคใต้ของประเทศไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะการเรียกเล่นหนังไทยภาคใต้ว่า **วายังเลียม** หรือ **วายังเซียม** เป็นการเรียกตามโบราณ แสดงถึงว่าผู้คนที่อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือคนไทยภาคใต้ทั่วไปเหล่านี้เรียกชื่อกลุ่มชนของตนว่า **เซียม** หรือ **เลียม** ตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

มโนห์รา

๑.๔ มโนห์ราหรือโนรา

มโนห์ราหรือโนราเป็นศิลปะการแสดงที่สืบทอดกันมาในดินแดนไทยภาคใต้ตั้งแต่สมัยโบราณ มีตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดมโนห์ราหรือโนราว่า นางนวลทองสำลี (บ้างว่าชื่อศรีมาลากับพระนางศรีมาลา) พระธิดาพระยาสาयฟ้าฟาด ทรงครรภ์เพราะการได้เสวยดอกบัว จึงถูกเนรเทศออกจากราชวัง นางนวลทองสำลีรำโนราได้เพราะนางทรงนิมิตว่าเทวดาพ้อนรำให้ดู นางนวลทองสำลีประสูติโอรสและชื่อว่าเทพสิงหและสอนการรำโนราให้โอรสโอรสทรงรำรำได้ดี ต่อมาโอรสได้ไปรำที่เมืองพระยาสาयฟ้าฟาด เมื่อได้ทอดพระเนตรก็ทรงทราบจากการเล่าของพระเทพสิงหว่า เป็นโอรสของนางนวลทองสำลี ซึ่งเป็นธิดาของพระองค์ พระองค์ทรงให้ทหารไปรับนางนวลทองสำลีที่ถูกลอยแพไปอยู่เกาะกะชังกลับคืนราชวัง หลังจากนั้นการรำโนราห์หรือโนราก็แพร่หลายโดยทั่วไปในภาคใต้ในการวิเคราะห์ตำนานและเรื่องเกี่ยวกับการกำเนิดมโนราห์หรือโนรานั้นมีสองความเห็น คือ กำเนิดที่พัทลุงเชื่อว่าจุดสำคัญที่วัดท่าแค กับที่นครศรีธรรมราชจุดสำคัญคือวัดท่าแพ อย่างไรก็ตามโนราห์หรือมโนห์ราจะกำเนิดที่ใดในภาคใต้ไม่เป็นที่ต้องโต้แย้งอะไรกันนัก สิ่งสำคัญ คือ ศิลปะการแสดงอย่างนี้ได้ฝังลึกลงในดินแดนไทยภาคใต้มาช้านานมากแล้ว และเป็นการแสดงที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามด้วยนาฏยลีลาที่สูงส่ง ซึ่งมีความเข้มแข็งอยู่ในที่เมื่อประกอบเสียงดนตรีที่ไพเราะและหนักแน่นเด็ดขาดของดนตรีเครื่องห้าด้วยแล้ว ยิ่งทำให้เกิดความศรัทธาปลุกเร้าใจและความรู้สึกได้ดียิ่ง ผู้รู้หลายท่านสรุปไว้ว่า การรำมโนห์ราหรือโนราเป็นที่ยาของนาฏศิลป์ไทย ทั้งนี้เพราะท่ารำโนรามีมากและนาฏศิลป์ไทยที่รำรำล้วนแต่มีอยู่ในท่ารำโนราทั้งสิ้น การที่สรุปเช่นนี้คงเพราะดินแดนไทยภาคใต้ได้เกิดเมืองและการปกครองเมืองมาก่อน พ.ศ. ๕๐๐ โดยอ้างคัมภีร์มหานิทเทศและศิลาจารึกของต่างประเทศเมืองหรืออาณาจักรนี้ชื่อ **ตามพรลิงค์** คนในเมืองหรืออาณาจักรนี้นับถือศาสนาพราหมณ์ตั้งชื่อเมือง (ตามพรหมายถึง สีแดง ลิงค์ หมายถึง อวัยวะเพศชาย) สัญลักษณ์ในการนับถือคือศิวลึงค์ มีหลักฐานศิวลึงค์ในภาคใต้หลายแห่งจำนวนมากทั้งที่นครศรีธรรมราช พัทลุง และพังงา โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราช ที่โบราณสถานเขาควาอำเภอสหัส มีหลักฐานเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ทั้งอาคารและโบราณวัตถุ ในส่วนของโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานสำคัญคือ ศิวลึงค์ โยนลึงค์ ทั้งสองอย่างนี้จะอยู่คู่กัน สิ่งสำคัญที่กล่าวถึงกันมากคือ ลึงค์บรรพต หรือ สวยมภู ซึ่งเชื่อว่า

เป็นสิ่งที่เทพสร้าง สว้ยัญหรือสิงคบรรพตจะมีไม่กี่แห่งในโลกนี้ การร่ายรำหรือนาฏศิลป์ที่มีความยากหรือพิสดารนั้น จะเป็นการถวายเทพเจ้า จึงเชื่อว่าโนราหรือการรำนโนห์รามีมานานแล้วตั้งแต่ครั้ง **ตามพรลิงค์** เมืองหรืออาณาจักร ไทยภาคใต้โบราณ ในสมัยต่อมาราว พ.ศ. ๑๒๐๐ เศษ จึงเกิดศูนย์กลางปกครองใหม่ในภาคใต้ของไทยคือ **ศรีวิชัย** นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทยและต่างประเทศยังมีความเห็นต่างกันไปบ้างว่า ศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัด นครศรีธรรมราช บ้างว่าไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บ้างว่าปาเล็มบัง ประเทศอินโดนีเซีย และต่อมาราว พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ ก็เกิดศูนย์การปกครองภาคใต้ในที่เดิมคือที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบัน เขตอำเภอลานสกา อำเภอกำแพงเพชร และอำเภอเมือง ชื่อว่า **ศรีธรรมราชหรือศรีธรรมราชมหานครหรือนครศรีธรรมราช** เพราะทั้งสามชื่อปรากฏอยู่ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระบรมธาตุขบสมุทรข่อย (บุต) หอสมุดแห่งชาติ ในพงศาวดารโยนก ใช้ว่า **ศิริธรรมนคร** อีกทั้งยังปรากฏในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ของพระโพธิ์รังษีอีกด้วย จากความเจริญรุ่งเรือง ที่ยาวนานตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๕๐๐ ถึงประมาณ พ.ศ. ๑๙๐๐ (ปลายสมัยสุโขทัย) นับเวลาประมาณ ๑,๔๐๐ ปี ของเมืองในดินแดนไทยภาคใต้นี้เอง จึงเชื่อว่ามโนราห์หรือโนราได้เกิดขึ้นมายาวนานควบคู่กับการเกิดเมืองหรือ อาณาจักรในภาคใต้อย่างน้อย ๓ อาณาจักร

การรำนหรือนาฏยการนั้น มีอยู่ในวิถีชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูและศาสนาพุทธ ดังหลักฐาน ของรูปปั้น รูปหล่อ ทำรำต่าง ๆ อีกทั้งมีเรื่องราวของชาดกเรื่อง มโนห์ราชาฎก สุธนชาฎก ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และชาดกเรื่องนี้มีแพร่หลายในชนชาติในเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นอินโดนีเซีย พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม และแต่ละชาติ ที่กล่าวจะมีทำรำที่ใกล้เคียงกับโนรา อีกทั้งดนตรีประกอบกรรำนรำก็มีความใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะการรำน ของอินโดนีเซีย สิ่งที่น่าสนใจ คือ ดนตรีของอินเดียและศรีลังกาจะมีเสียงและทำนอง จังหวะใกล้เคียงมโนห์รา หรือโนรามาก จึงเชื่อได้ว่าศิลปะการแสดงนี้มีมายาวนานแล้ว ไทยภาคใต้น่าจะรับอิทธิพลด้านการรำนโนราและดนตรี ส่วนหนึ่งจากอินเดียชาติที่รุ่งเรืองในด้านศิลปะและวัฒนธรรม และมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้มีความงดงาม เน้นนาบ น่าดู ดนตรีมีความไพเราะชวนฟังยิ่งขึ้น

การแสดงโนราของขุนอุปถัมภ์นารกร (พุ่มท้าว) ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๒ ส.ค. ๒๕๑๘

การรำนโนราหรือมโนห์รานั้นจะต้องมีการฝึกฝนกันตั้งแต่เด็ก ๆ จึงจะได้ผลเพราะจะมีความง่ายในการฝึกมือ ทำให้มีความอ่อนช้อยได้ง่าย กล่าวกันว่ากระตูกอ่อน บางคนกล่าวว่ากรฝึกโนราต้อง **หักมือ หักตีน** นั่นคือพยายาม ดัดมือ ดัดเท้า ให้มีความอ่อนตัวในการรำนรำหรือเคลื่อนไหว การฝึกให้มือมีวงโค้งสวยงามเมื่อรำน บางคนกล่าวว่า

ต้องฝึกด้วยการเอาฝ่ามือค่อย ๆ ดันลงในพรก (กะลา) ให้ลงให้มากที่สุดให้ได้ หลังจากนั้นก็จะมีการสอนท่ารำต่าง ๆ อีกจำนวนมาก ผู้ที่ฝึกรำโนราจึงเป็นผู้ที่ต้องมีความอดทน ความพยายามและสู้จึงจะประสบความสำเร็จในการรำโนรา กล่าวได้ว่าผู้ที่รำโนราได้คือผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมในด้านดังกล่าวอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังเกิดคุณธรรม จริยธรรมด้านรูปร่างที่ มีวินัย และความสามัคคีอีกด้วย การรำโนราจึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังต่อไป เพราะเป็นศิลปะการแสดงที่เปี่ยมด้วยคุณค่า

มโนห์รา

มโนห์ราหรือโนราคณะหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยนายโรง จะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ ผู้แสดงคนอื่น ๆ อีกประมาณ ๑๐ คน หากเฉพาะรำรำไม่แสดงเรื่องก็จะไม่มากกว่านี้ ตัวสำคัญของการรำโนรา เช่น นางมโนห์รา หรือโนรา (กรณีรำคล้องหงส์) และพระสุธน และพราณบุญ เป็นต้น หากมีการรำชุดอื่น ๆ เช่น แทงเข้ (แทงจระเข้) และเหียนพราย ก็จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น การรำโนราได้รับความนิยมอย่างยิ่งเพราะนอกจากการว่าบทหรือขับบทที่ไพเราะชวนฟังแล้ว ยังมีการออกท่ารำที่ชวนชมชวนดูอย่างยิ่ง ดนตรีก็มีความไพเราะด้วยความกลมกลืนผสมผสานเสียงรับอย่างลงตัว ดนตรีของโนราได้แก่ ปี่ กลอง ทับ ฉิ่ง และโหม่ง อาจจะมีแกระในบางคณะ แต่ในปัจจุบันมีการนำเอาดนตรีแบบตะวันตกเข้าไปร่วมด้วย เช่น อีเล็กโทน และกีตาร์ เป็นต้น ถ้าผู้เล่นมีความสามารถในการเล่น และฝึกซ้อมกันเพียงพอ เสียงของดนตรีก็จะมีไพเราะฟังแปลกออกไป แต่ถ้าผู้เล่นดนตรีตะวันตกดังกล่าวไม่ชำนาญพอก็จะทำให้เสียงดนตรีโนราไม่ไพเราะชวนฟัง จะทำให้ผู้ชมอยู่หน้าโรงโนราไม่นาน และจะเป็นคณะโนราที่มีคนรับไปแสดงน้อย การที่มีดนตรีตะวันตกเข้าไปในการเล่นดนตรีโนราคงเพราะต้องการให้เห็นความแปลกใหม่ อีกทั้งเป็นการเอาใจคนไทยรุ่นใหม่ที่มีความคุ้นเคยกับดนตรีตะวันตก ไม่ว่าอีเล็กโทนหรือกีตาร์ อย่างไรก็ตามแม้จะมีดนตรีตะวันตกเข้าไปร่วมด้วย ถ้าผู้เล่นดนตรีหรือลูกคู่มีความชำนาญดังกล่าว ก็จะทำให้เสียงดนตรีมีความไพเราะเร้าใจได้ แต่ทั้งนี้ดนตรีเครื่องห้าจะต้องคงอยู่ในดนตรีโนรา เพราะเป็นดนตรีที่บรรพชนไทยได้สร้างสรรค์สืบทอดเอาไว้ตลอดมาจนปัจจุบัน

มะโย่ง

๑.๕ มะโย่ง

มะโย่งเป็นศิลปะการแสดงที่คล้ายกับมโนห์ราหรือโนราที่มีอยู่ในภาคใต้ตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ทำในการรำ มะโย่งนั้นอาจจะไม่ซับซ้อนฝึกลายอย่างมโนห์รา บางทีก็เรียกการรำมะโย่งว่า เต็มมะโย่ง ศิลปะการแสดงมะโย่ง มีการเผยแพร่ไปในหลายจังหวัดภาคใต้ เช่น สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช เป็นต้น ภายหลังความนิยมในการเล่นมะโย่งลดลงไป มีการเล่นน้อยลงโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ตอนกลางที่เคยได้ดูการเล่นมะโย่งจากการเล่นของคนในพื้นที่เองกลับไม่เห็น ยังคงมีอยู่บ้างในพื้นที่ชายแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ การรำมะโย่งมีอยู่ทั้งในกลุ่มไทยมุสลิม และกลุ่มไทยพุทธ มะโย่งจึงเป็นศิลปะการแสดงร่วมของพี่น้องไทยสองศาสนา จึงเป็นการแสดงที่ควรจะได้รับ การเอาใจใส่และมีการถ่ายทอดศิลปะการแสดงนี้เอาไว้ให้ลูกหลานไทยในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ ได้สืบทอดต่อไป และให้คุณค่าทางด้านจิตใจ และเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างพี่น้องไทยสองศาสนา

ดิเกร์ฮูลู

๑.๖ ดิเกร์ฮูลู

ดิเกร์ฮูลู เป็นการแสดงของพี่น้องชาวไทยเชื้อสายมลายูเป็นส่วนใหญ่ ในการแสดงจะเป็นออกท่าตามจังหวะดนตรีเป็นท่าต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นท่าที่เกี่ยวกับอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการประมง เช่น ท่าพายเรือ ท่าปลาวายน้ำ และท่าวางอวน เป็นต้น การประดิษฐ์คิดท่าต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับหัวหน้านักแสดงเป็นหลัก

ในการออกท่าต่าง ๆ จะออกท่าเหมือนกันทุกคน ในการแสดงครั้งหนึ่ง ๆ จะมีผู้แสดงหลายคนออกมาแสดงพร้อม ๆ กัน ส่วนมากมักจะเป็นการนั่งและออกท่าต่าง ๆ ใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ แสดงการเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตชีวา ตั้งแต่ศีรษะถึงเท้า เมื่อทำได้สอดคล้องกับเสียงดนตรี อันได้แก่ รำมะนา ไวโอลิน แล้วจะทำให้หน้าดูมาก การแสดงดิเกร์ฮูลูเมื่อก่อนจะมีอยู่ในกลุ่มของพี่น้องมุสลิม แต่ภายหลังพี่น้องไทยพุทธก็ได้รับศิลปะการแสดงนี้มาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ด้วยเห็นว่าดิเกร์ฮูลูเป็นการแสดงที่มีคุณค่าและสนุกสนาน หน่วยงานราชการในกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาได้จัดการประกวดการแสดงดิเกร์ฮูลูอยู่บ้าง ทำให้การแสดงชนิดนี้มีการเผยแพร่ขึ้นไปในภาคกลาง และภาคอื่น ๆ ของไทย ยังมีการถ่ายทอดรายการวิทยุโทรทัศน์ด้วยแล้ว ยิ่งทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น จนบางคนออกท่าทางเลียนแบบในขณะที่ชม ทั้ง ๆ ที่เพิ่งได้เห็นหรือได้ชม ทั้งนี้คงเป็นเพราะความสนุกครึกครื้นในลีลาจังหวะนั่นเอง ดิเกร์ฮูลูระดับอาชีพที่มีชื่อเสียงมากชื่อ มะยะหาบ้านอยู่จังหวัดยะลา เป็นผู้ประยุกต์ดิเกร์ฮูลูได้ดี ทั้งการคิดท่ารำเพิ่มจากที่มีมาแต่เดิม และการคิดเนื้อร้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อร้องที่เกี่ยวกับการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ มะยะหาจะขับร้องเสมอในการขับร้องจะมีทั้งสองภาษาคือภาษามลายูและภาษาไทย หรือภาษาสยาม บางครั้งร้องเป็นภาษามลายูจบก่อนแล้วร้องแปลเป็นภาษาไทย ทำให้มีเสียงปรบมือด้วยความชอบใจ (บางครั้งแปลร้องประโยคต่อประโยค) ดิเกร์ฮูลูคณะมะยะหาไปแสดงในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้อยู่บ่อยครั้ง อีกทั้งได้รับเชิญให้ไปออกรายการวิทยุโทรทัศน์หลายช่อง จึงทำให้เป็นที่รู้จักของคนไทยภาคใต้และคนไทยภาคอื่น ๆ พอสมควร ด้วยเหตุที่ศิลปะการแสดงชนิดนี้มีความน่าสนใจและสร้างบรรยากาศความเป็นมิตรได้ดี จึงเห็นว่าควรจะได้มีการส่งเสริมให้ศิลปะการแสดงมีอยู่ในกลุ่มของคนไทยจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้และจังหวัดอื่น ๆ ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานศึกษา ควรจะได้มีการสอนถ่ายทอดไว้ มิให้หายไป

รำลีละ

๑.๗ การรำลีละ

การรำลีละ เป็นการแสดงอย่างหนึ่งในเชิงการต่อสู้ แสดงให้เห็นถึงความมีศิลปะในการต่อสู้ด้วยอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายลักษณะเดียวกับมวยไทย แต่ลีละจะไม่กำหมัด การออกท่าเยื้องย่างกรีดกราย การหันตัวกลับด้วยท่าทางที่สง่า ทำให้ผู้ได้เห็นการรำลีละมีความเพลิดเพลินเจริญตาและมีความสุขใจ ต่อมามีการบรรจุการรำหรือการต่อสู้แบบลีละเข้าเป็นกีฬาอย่างหนึ่งในระดับชาติ จึงทำให้การรำลีละมีความแพร่หลาย ทั้งในสถานศึกษาและวงการศึกษา จึงเชื่อว่าลีละซึ่งเป็นทั้งศิลปะการแสดงและกีฬาอยู่ในวัฒนธรรมไทย และในจิตใจของคนไทยสืบไป

รำกริช

๑.๘ การรำกริช

กริช เป็นอาวุธสำคัญของคนไทยภาคใต้และชาวชวา มลายู เพราะเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ ผู้ที่อยู่ในระดับชั้นปกครองจะมีกริชที่มีศักดิ์ต่างกันจากสูงลดลงตามลำดับ การดูชั้นของกริชจะดูกันที่ด้ามและคดของกริช คนชั้นปกครองสมัยก่อนจะเหน็บกริชเป็นอาวุธประจำตัวจนเป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่ง กริชจะเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและการปกครองทั้งในภาคใต้ตอนล่าง และตอนกลางในจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และตรัง เป็นต้น ด้วยความสำคัญของกริช ซึ่งเป็นอาวุธในการต่อสู้ของลูกผู้ชายอย่างหนึ่งนี่เอง จึงทำให้เกิดการรำกริช เป็นการแสดงออกถึงศิลปะอย่างหนึ่ง การเกิดศิลปะการแสดงท่าลีลารำกริชขึ้นมา คงจะเกิดจากความงามในการต่อสู้ด้วยกริช ในสมัยก่อนนั่นเอง ในการต่อสู้จะมีท่าต่าง ๆ เหมือนกับทำการต่อสู้ด้วยดาบนั่นเอง และมีการสอนกันเป็นสำนักวิชากริช เช่นเดียวกัน ปัจจุบันกริชลดบทบาทหน้าที่ลงไปมาก แต่ยังมีการเก็บกริชเอาไว้เพื่อเป็นสิ่งประดับบ้านอย่างหนึ่ง ส่วนการรำกริชยังคงมีให้เห็นอยู่บ้าง ศิลปะการรำกริชจึงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่ควรจะได้มีการสอนสืบทอดกันต่อไป เพราะนอกจากมีคุณค่าในแง่การเกิดสมาธิทำให้จิตใจดี รักษาจิตใจ และออกกำลังกายแล้ว ยังเป็นศิลปะสัมผัส และกีฬาสัมผัสที่ดีได้ด้วย ทั้งนี้การให้ความเอาใจใส่ ส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษา หรือตั้งศูนย์การฝึกอย่างมวยไทยเชื่อว่าจะมีผู้เข้าฝึกเพื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมอย่างนี้เอาไว้ต่อไป หากปล่อยนานไปผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ก็จะมีย่อยลงทุกที หากไม่รีบดำเนินการส่งเสริมจะทำให้วัฒนธรรมอันดีงามนี้จะหายไป อย่างน่าเสียดาย

ลิเกป่า

๑.๙ ลิเกป่า

ลิเกป่า เป็นการแสดงที่มีความใกล้เคียงกับโนรา มะโย่ง และร้องเง้ ทั้งนี้คงเกิดจากการผสมผสานของ ศิลปะการแสดงหลายอย่าง การเกิดของลิเกป่าเกิดจากชาวจีนฮั่นที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย เมื่อมาอยู่ประเทศไทย ก็มีภรรยาเป็นชาวไทยมุสลิม แม้ว่าลิเกป่าจะเกิดขึ้นทางฝั่งตะวันตก คืออันดามันพื้นที่จังหวัดกระบี่ แต่ศิลปะ การแสดงนี้ได้แพร่หลายในภาคใต้หลายจังหวัด ที่น่าสนใจคือแม้จะใช้ภาษาไทยในการขับบทและเจรจา แต่มีความเป็น อินเดียน และชวา มลายู ในสำเนียงและภาษา การแต่งกายทั้ง แขนงแดง และยาหยี เป็นตัวแทนของชาวจีนฮั่นและ ไทยมุสลิม ส่วนเจ้าเมืองและเสนา แสดงถึงความเป็นไทย ส่วนดนตรีก็มีรำมะนา กลอง และโหม่ง ฉิ่ง อาจจะมีสีซอ และปี่ด้วยคล้ายดนตรีมโนห์รา แต่มีรำมะนาของดิเกร์ฮูลูและร้องเง้ ลิเกป่าจึงเป็นศิลปะการแสดงที่น่าจะมีการฟื้นฟู เพื่อให้สืบทอดต่อไปสู่รุ่นลูกหลาน และเพื่อให้เป็นศิลปะสัมพันธ์ของพี่น้องจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ ด้วยการแสดง ลิเกป่าจะมีความกลมกลืนกับวัฒนธรรมของพี่น้องไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างดี ขณะนี้มีคณะลิเกป่า ในภาคใต้เพียงสามสี่คณะ หากไม่มีลิเกป่าคณะดังกล่าวนี้ศิลปะการแสดงลิเกปาก็คงจะหาดูได้ยาก และกฎหมายไทย ด้านการแสดงลักษณะนี้ก็จะหายไปจากประเทศไทย

มัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานี

เด็กมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ภาษา

ภาษาที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวันในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีอยู่ ๓ ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษามลายู และภาษาจีน ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาสจะมีการใช้ภาษามลายูมาก เพราะมีพี่น้องไทยเชื้อสายมลายู นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก ดังนั้นในการส่งเสริมการสอนภาษาจึงต้องมีพร้อม ๆ กันไปทั้งภาษาไทย ภาษามลายู และภาษาจีน อย่างไรก็ตาม ด้วยภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้เพื่อการสื่อสารกลางของคนไทย ในประเทศไทยก็ควรส่งเสริมให้มีการพูดภาษาไทยให้ได้และถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของพี่น้องชาวไทยที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้นั่นเอง เมื่อสื่อภาษากันได้แล้วจะทำให้เกิดความสำเร็จในสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่องาน การทำธุรกิจ การศึกษาและการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรคสังคมไทยให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป และทำให้สังคมไทย ประเทศไทยมีความมั่นคง แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ละเลยในการศึกษาภาษาที่ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวันด้วย คือ ภาษามลายู และภาษาจีน ด้วยมีพี่น้องไทยเชื้อสายมลายู และจีนอยู่จำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทยเชื้อสายมลายูที่มีอยู่จำนวนมาก นอกจากการส่งเสริมภาษามลายู และจีนในกลุ่มของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ควรจะได้ส่งเสริมให้ข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของพี่น้องชาวไทยในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ ศึกษาภาษามลายูและภาษาจีนให้ใช้ในการสื่อสารได้ หากสภาพการใช้ภาษาทั้ง ๓ ภาษา ในเขตพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นดังที่เสนอความเห็นไว้ เชื่อว่าความเข้าใจต่อกันระหว่างผู้คนในสังคมในเขตพื้นที่กับผู้บริหารราชการจะมีมากขึ้น และเป็นที่มาของความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนกับรัฐ เพราะช่วยลดความไม่เข้าใจต่อกันได้มากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็จะลดลงไปได้ระดับหนึ่ง

ภาษามลายูเบื้องต้นที่ข้าราชการและพนักงานของรัฐควรจะได้ศึกษาและพูดสื่อสารให้ได้ คือ การทักทาย สิ่งของเครื่องใช้ และอาหารการกิน หากพูดสื่อสารได้มากกว่านี้ก็จะเป็นสิ่งที่ดี ทั้งนี้เพราะภาษาย่อมทำให้เข้าใจกันได้ และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากกว่าพูดกันคนละสำเนียงภาษา

อย่างไรก็ตามในการสอนภาษาไทยในกลุ่มพี่น้องชาวไทยมุสลิม นั้น ควรจะได้สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่า หากมีความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาไทยได้แล้วจะเกิดประโยชน์และคุณค่าอย่างไรบ้าง ในการศึกษาภาษาไทย นอกจากในชั้นเรียนหรือที่เป็นทางการแล้ว สื่อต่าง ๆ ก็ควรจะได้ทำหน้าที่นี้ให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ และวิทยุโทรทัศน์ก็ตาม และจะต้องดำเนินการอย่างมีคุณภาพด้วย ภาษาไทยในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ต้องส่งเสริมทั้งภาษาไทยกลาง และภาษาไทยภาคใต้ เพราะในสภาพจริงคนไทยภาคใต้ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยภาคใต้

(สำเนียงไทยใต้) อยู่ มีส่วนหนึ่งที่พูดภาษาไทยกลาง ส่วนในด้านการเขียนภาษาไทยนั้นเชื่อว่าหากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ความสนใจ แล้วก็จะลดปัญหาลงไปได้ สิ่งสำคัญคือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่า กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์และสังคม จะต้องดำเนินการอย่างจริงจัง จริงใจ และเข้าถึง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หากทำได้ดังนี้แล้ว ปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร (พูดและเขียน) ในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ก็จะมีปัญหา และเกิดสิ่งที่ตามมาอย่างต่อเนื่อง

ในการสอนภาษาไทยให้กับเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องคัดเลือกครูภาษาไทยที่เก่งในด้านภาษาพอสมควร ออกเสียงได้ถูกต้องชัดเจน อ่านบทร้อยกรองเป็นทำนองเสนาะได้ไพเราะชวนฟัง อีกทั้งมีอุดมการณ์ที่จะเสียสละแก่สังคมมีคุณธรรมจริยธรรมในด้านความเมตตากรุณา หน้าที่และมีวินัย หากได้ครูที่ไม่ค่อยเก่งและไม่ค่อยมีอุดมการณ์ และคุณธรรมจริยธรรมมากพอ การที่จะทำให้เยาวชนได้รับความรู้ ความเข้าใจภาษาไทยจนถึงขั้นปฏิบัติได้ดีทั้งการพูดการอ่านและการเขียนคงเป็นไปได้ยาก และจะทำให้สภาพการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของเยาวชนและประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยมีสภาพอย่างที่ผ่านมาและเป็นอยู่ ถึงเวลาแล้วที่จะต้องปฏิรูปการสอนภาษาไทยในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ให้มีสภาพที่มีคุณภาพมากพอ ทั้งนี้เพราะภาษาไทยเป็นสื่อสำคัญในการติดต่อของพี่น้องชาวไทยไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ดังนั้นทางราชการต้องรับดำเนินการโดยมีต้องลงเลในการที่จะจ่ายค่าตอบแทนให้สูงกว่าครูในจังหวัดอื่น ๆ เพราะครูในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้จะต้องเสี่ยงภัยกับสภาพความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจที่สั่งสมหมักหมมมาเป็นเวลานานร่วมอายุคน ขึ้นปล่อยให้สภาพขัดแย้งดำเนินต่อไปโดยไม่ใช้มิติวัฒนธรรมทางภาษาเข้าไปแก้ไขปัญหาร่วมด้วย อนาคตของจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้คือการแตกแยกและปัญหาสารพัดจะเกิดติดตามมา รัฐบาลจะต้องให้ความเอาใจใส่ให้มาก ๆ จะต้องยอมทุ่มเทงบประมาณเพื่อการสอนภาษาไทยและภาษาที่มีใช้อยู่ในพื้นที่ ตลอดจนการศึกษาในด้านต่าง ๆ ให้มากและดำเนินการอย่างจริงจัง ด้วยวิธีการ **เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา** ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ได้ ปฏิบัติได้เกินร้อยละห้าสิบเมื่อไรปลายด้ามขวานของไทยก็จะเป็นแผ่นดินแห่งความสงบสุข และสันติเมื่อนั้น

ทั้งนี้เรื่องการดูแลความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ทางราชการจะต้องดำเนินการให้ควบคู่กันไปด้วย ไม่เช่นนั้นครูภาษาไทยหรือข้าราชการที่เก่งที่ดีจะไม่กล้าเข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดนไทยภาคใต้ วิธีการในการสอนภาษาไทยนอกจากสอนในชั้นเรียนแล้ว การสอนผ่านสื่อด้วยการจัดรายการวิทยุ วิทยุโทรทัศน์นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ และได้ผลในวงกว้าง ดังนั้นรัฐหรือราชการจะต้องส่งเสริมสนับสนุนรายการการใช้ภาษาไทย และภาษาที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ โดยอย่าไปคิดเรื่องค่าเวลา เพราะการดำเนินการรายการภาษาไทยผ่านสื่อนั้นทำเพื่อชาติและประเทศ หากมัวคิดค่าเวลาเพื่อบำรุงสถานีวิทยุ และวิทยุโทรทัศน์แล้ว เมื่อใดรายการสอนผ่านสื่อจะได้เกิดสักที ในภาคใต้ขณะนี้มียาการภาษาไทยผ่านสื่อวิทยุ และวิทยุโทรทัศน์ที่ทำโดยเฉพาะอยู่รายการเดียว คือ **คีย์ภาษา** **หาสาร** ดำเนินการโดยอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ รายการนี้ถ่ายทอดวิทยุโทรทัศน์ ๓ สถานี คือ ช่อง ๑๑ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลา (หาดใหญ่) จึงทำให้ภาษาไทยภาคใต้ได้เผยแพร่ผ่านหูผ่านตาคนไทยครอบคลุมแทบทุกจังหวัดในภาคใต้ และยิ่งแพร่ภาพเข้าไปถึงตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย เช่น เคาห์ (ไทรบุรี) กลันตัน และปะหัง เป็นต้น จึงเห็นว่าการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก หากมัวคิดแต่จะหาโฆษณาค่าบำรุงสถานีวิทยุหรือวิทยุโทรทัศน์โดยไม่คำนึงถึงด้านภาษา ซึ่งเป็นศิลปะและวัฒนธรรมอันเป็นหัวใจของชาติประเทศแล้ว จะหวังความสันติสุขและความมั่นคงของประเทศชาติได้อย่างไร พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า **การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติและประเทศ** จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

วรรณกรรม

วรรณกรรมเป็นสิ่งที่คนสร้างสรรค์ขึ้นมาจากภาษาเป็นความเฉลียวฉลาดของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในกลุ่มของชนชาติพันธุ์ไทย มีภาษาไทยเพื่อสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยมาอย่างต่อเนื่องนับพันปีเป็นอย่างน้อย วรรณกรรมไทยในภาคใต้มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) และวรรณกรรมลายลักษณ์ (Tradition or Literary Literature) วรรณกรรมทั้ง ๒ อย่างนี้มีอยู่จำนวนมากไม่น้อย ในส่วนของจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ มีวรรณกรรมไทยที่น่านำไปใช้ศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจ ความรู้สึกนึกต่อวัฒนธรรมไทยและสังคมไทยมีดังนี้

วรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่มีการจดจำติดต่อกันมาและถ่ายทอดด้วยปากคือการพูด รวมทั้งวรรณกรรมที่เกิดขึ้นด้วยการขับหรือการร้องด้วยปฏิภาณไหวพริบในทันทีทันใด โดยไม่มีการเขียนก่อน ไม่ว่าจะเป็นบทร้องสั้น ๆ หรือขนาดยาว จนเป็นการแสดงวรรณกรรมมุขปาฐะ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยก็คงมีอยู่เฉพาะจำนวนหนึ่ง ส่วนอีกจำนวนหนึ่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่มีร่วมกันของคนไทยภาคใต้ วรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงร้องเรือ (เพลงกล่อมเด็ก) ปริศนาคำทาย นิทาน และคำกลอนขนาดสั้น เป็นต้น ดังตัวอย่างวรรณกรรมมุขปาฐะต่อไปนี้

เพลงร้องเรือ

ไปคอน

ฮาเหอไปคอนเหอ	ไปแลพระนอนพระนั่ง
พระพิงเสาดั่ง	หลังคามุงเบื่อง
เข้าไปในห้อง	ไปแลพระทองพระเครื่อง
หลังคามุงเบื่อง	ทรงเครื่องดอกไม้ไหว เหอ

โก่เถื่อน

ฮาเหอโก่เถื่อนเหอ	ขันเทียนทั้งบ้าน
ลูกสาวซี้คร้าน	นอนให้แม่ปลุก
ฉวยได้ด้ามขวาน	แย่งวานดั่งพริก
นอนให้แม่ปลุก	ลูกสาวซี้คร้านการ เหอ

ลูกสาวชาวหวนอน

ฮาเหอ ลูกสาวเหอ	ลูกสาวชาวหวนอน
ใช้ให้แกงบอน	ตั้งแต่เช้าคมเที่ยง
ใช้ให้แกงบลาตุก	หมั่นจุกลงทั้งเจียง
ตั้งแต่เช้าคมเที่ยง	น้ำหน้าอ้อเลี้ยงผัว เหอ

เพลงร้องเรือทั้งสามบทนี้ มีคุณค่าในด้านโบราณคดีและด้านคุณธรรม จริยธรรม บทไปคอนเป็นการสะท้อนถึง การนมัสการพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชและไปเคารพบูชาพระปางต่าง ๆ ในกลุ่มของพี่น้องไทยพุทธจะนิยมบทนี้ เพราะเท่ากับเป็นการรำลึกถึงพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งมีพระทันตธาตุเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าบรรจุอยู่ ส่วนบทที่สองเกี่ยวกับการที่แสดงถึงความขยันของหญิงสาวที่ต้องลุกขึ้นแต่หัวรุ่งหลังจากไถ่ขึ้น เพื่อทำกิจต่าง ๆ ทั้งหุงข้าว และทำกิจการบ้านการเรือน ตลอดจนทำบุญใส่บาตร ซึ่งเป็นการนำมาซึ่งบุญกุศล และบทที่สามเกี่ยวกับการรู้เรื่องเข้าใจในการทำอาหารของหญิงสาวชาวใต้ สาวชาวใต้ต้องมีความสามารถในการทำอาหาร หากทำอาหาร ไม่เป็นจะถูกตำหนิได้ อย่างกรณีในเพลงร้องเรือเด็กบทนี้ แม่บอกให้ลูกสาวแกงปลาตุก แต่ลูกสาวไม่ได้สับเงี่ยงปลาตุก ก่อนที่จะใส่ลงไปในหม้อแกง ทำให้มีปัญหาในการรับประทาน เพราะถ้าไม่เห็นก็จะถูกเงี่ยงปลาตุกแทงปาก บทเพลง ร้องเรือเหล่านี้แม้จะเป็นภาษาไทย แต่ก็นำไปใช้ได้เพราะทำนองจะช่วยในการกล่อมลูกหลาน ซึ่งมีความไพเราะชวนฟัง ตามความนิยมของคนในภาคใต้ แม้แต่พี่น้องมุสลิมก็นำไปร้องได้ เพราะในสภาพจริงพี่น้องชาวไทยเชื้อสายมลายู มีเพลงร้องเรือที่เป็นภาษามลายูอยู่แล้ว หากนำเพลงร้องเรือไทยภาคใต้เป็นภาษาไทยไปร้องก็ทำได้ อย่างไรก็ตาม ความนิยมร้องเพลงร้องเรือภายหลังจะมีน้อยลง เด็ก ๆ รุ่นหลังจึงไม่ค่อยดั่งฟังเพลงร้องเรือไทยภาคใต้สมัยก่อน ถ้าจะฟื้นฟูและร้องกันต่อไป เชื่อว่าเพลงกล่อมเด็กจะมีคุณค่าต่อคนไทยอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของจิตใจหรือ จิตวิญญาณ เพราะเพลงร้องเรือเป็นสิ่งที่มีความหมายเนิบนาบ หากผู้ร้องเสียงดีก็จะยิ่งทำให้น่าฟังยิ่งขึ้นไปอีก เพลงร้องเรือเป็นวรรณกรรมที่กล่อมเกล่าจิตใจเด็กให้มีความอ่อนโยนงดงาม ดังจะเห็นได้ชัดในผู้ใหญ่รุ่นก่อนที่ได้รับ การเลี้ยงดูด้วยเพลงร้องเรือมักจะมีจิตใจดี และเป็นคนดีของสังคม

นิทาน (Tale Story)

นิทานเป็นการเล่าเรื่องโดยการผูกเรื่องขึ้นมา นิทานเป็นสิ่งที่มาแต่โบราณของมนุษยชาติ ในชาติที่เจริญ รุ่งเรืองด้านอารยธรรมหลายชาติมีเรื่องเล่าหรือนิทาน ไม่ว่าจะเป็น อินเดีย จีน กรีก อียิปต์ และโรมัน รวมทั้งไทยด้วย นิทานที่มีชื่อเสียงของโลก เช่น นิทานอีสป นิทานชาดก นิทานหกรเหลี่ยม และนิทานเวตาล เป็นต้น

นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ภายหลังมีคนจดจำได้และนำมาเขียนเอาไว้และมีการคัดลอกออกเผยแพร่ แม้จะมีเป็นตัวเขียน แต่นิทานเกิดจากการเล่าจึงมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ (Oral Literature)

นิทานที่เล่ากันในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ มีทั้งนิทานที่เป็นภาษามลายูและภาษาไทย ในกลุ่มของพี่น้อง ทั้งสองกลุ่ม ต่างก็มีการไปมาหาสู่ มีสัมพันธ์ต่อกันดังนั้นนิทานจึงแพร่กระจายอยู่ในกลุ่มของพี่น้องไทยทั้งพุทธ และมุสลิม วรรณกรรมเป็นสิ่งที่ดำรงเป็นสื่อสัมพันธ์ที่จะสร้างสรรค์ในพี่น้องไทยทุกกลุ่มไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ไม่ว่าจะมีเชื้อสายใด ไทย มลายู จีน หรืออินเดียก็ตาม ทุกคนเกิดในผืนแผ่นดินไทย เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีอยู่ใน ประเทศไทยจึงเป็นมรดกตกทอดของคนไทยร่วมกันทุกเชื้อชาติ นิทานที่เล่ากันมีเรื่องต่าง ๆ จำนวนมาก เรื่องหนึ่งที่ รู้จักกันมากในกลุ่มไทยพุทธและมุสลิม และชาวมลายูในประเทศมาเลเซีย คือ **เรื่องหอยสังข์** ในภาษามลายูใช้ว่า **กอดังมัส** นิทานเรื่องนี้มีว่า เจ้าเมืองมีความปรารถนาจะได้โอรสหรือธิดา แต่ชายาและสนมไม่มีผู้ใดมีครรภ์ ชายาเอกทำบุญภาวนาและนั่งสมาธิ เทวดาเห็นถึงคุณงามความดี จึงส่งเทพบุตรมาเกิด เมื่อครรภ์แก่คลอดออกมา เป็นหอยสังข์ ชายาฝ่ายซ้าย (ชายาองค์รอง) มีความอิจฉาริษยา จึงจ้างโจรให้ทำนายว่าเป็นกาลีสานกาลีเมือง หากให้อยู่ในเมืองก็จะเกิดอัปภัยต่าง ๆ ตามมา เจ้าเมืองเชื่อตามที่โจรทำนาย จึงเนรเทศชายาเอกและโอรสหอยสังข์ ออกจากเมือง ทั้งสององค์ต้องซัดเซพเนจรไปในป่าและชนบท ตายายได้รับไว้ให้อยู่ด้วย ชายาเอกอาศัยอยู่บ้านตายาย

ช่วยทำงาน ต่อมาความแปลกเกิดขึ้นในบ้าน คือ มีการหุงข้าว เตรียมกับข้าวไว้ที่บ้านตายายทุกวัน ทั้งที่คนอื่น ๆ ออกจากบ้านหมดเหลือเพียงแต่หอยสังข์ เมื่อชายาเอากลับจากทำไร่นาหาค้างคาวตายายเองก็มิได้เตรียมอาหารแต่อย่างใด ชายามีความสงสัยก็แอบดูโดยแกล้งทำว่าออกจากบ้านไปทำงาน เมื่อแอบดูอยู่ที่เห็นเด็กชายตัวน้อยออกมาเล่น หน้าบ้าน ก็สงสัยว่าแถบนี้ไม่มีบ้านคนอยู่ใกล้ ๆ และไม่มีเด็กคนใดเคยมาเลย เมื่อแอบดูหลายครั้งเข้าจึงแน่ใจว่า เด็กคนนี้จะเกี่ยวข้องกับหอยสังข์หรือสังข์ทองที่นางประสูติออกมา วันต่อมาชายาจึงค่อยแอบขึ้นบ้านมิให้เด็กน้อยที่ มัวเล่นอยู่ลานบ้านรู้ตัว และเอาไม้ตีหอยสังข์แตกละเอียด เด็กน้อยเมื่อเห็นพระมารดาหอบหอยสังข์ที่ตนอาศัยอยู่แตก ก็ร้องให้ ชายาปลอบและกอดโอรสไว้ด้วยความรัก ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาชายากับหอยสังข์ก็อยู่บ้านตายายด้วยความ ผาสุก

ชายารองได้รู้ว่าชายาเอกและโอรสอาศัยอยู่บ้านตายาย จึงทูลให้พระสวามีส่งทหารไปจับตัวและให้ฆ่าสังข์ทอง ด้วยการนำไปถ่วงน้ำ เทวดาบันดาลให้พญานาคช่วยสังข์ทองและเนรมิตเรือสำเภาให้พระสังข์เดินทางต่อ พระสังข์ เดินทางต่อไปจนถึงเมืองนางยักษ์ นางยักษ์รักเลี้ยงไว้อย่างลูก ในระหว่างที่นางยักษ์ไม่อยู่สังข์ทองเข้าไปในห้องต่าง ๆ พบบ่อเงินบ่อทอง ไม้เท้าวิเศษและรูปเงาะ สังข์ทองหรือพระสังข์ก็สวมรูปเงาะและไม้เท้าวิเศษออกจากเมืองหินนางยักษ์ เพราะถ้าอยู่ต่อไปสักวันหนึ่งคงมีอันตราย หนีไปอยู่เมืองหนึ่ง เมืองนี้มีธิดา ๗ องค์ เจ้าเมืองต้องการให้ธิดามีคู่ จึงประกาศให้บรรดาชายหนุ่มทั้งหลายจากเมืองต่าง ๆ ไปรับการ **เสี่ยงพวงมาลา** องค์สุดท้ายคือไม่ยอมโยนมาลาเสี่ยง ในรอบแรก ๆ บอกว่ายังไม่มีชายหนุ่มใดที่พึงใจ เจ้าเมืองจึงให้ทหารเที่ยวหาหนุ่มทั้งเมืองมารวมทั้งสังข์ทองหรือ พระสังข์ด้วย ตอนพาตัวพระสังข์สวมรูปเงาะและทัดหูดอกไม้มแดง กว่าจะได้ตัวมาทหารต้องใช้ดอกไม้สีแดงหลอกล่อ ในที่สุด ธิดาองค์สุดท้ายก็เสี่ยงพวงมาลาลงไปสวมมือเจ้าเงาะ เจ้าเมืองทรงพิโรธที่ธิดาองค์สุดท้ายเลือกเจ้าเงาะเป็น พระสวามี จึงทรงให้ไปอยู่ปลายนา สังข์ทองอยู่กับธิดาองค์สุดท้ายของเจ้าเมืองระยะหนึ่ง และพระธิดารู้ว่าภายในร่าง ของเจ้าเงาะนั้นมีเจ้าชายรูปงามอยู่ภายใน เมื่อพระสังข์เผลอ ธิดาองค์สุดท้ายก็ทำลายรูปเงาะด้วยการใช้อาวุธลับ ให้ขาด แต่ก็ไม่สามารถทำลายได้จึงเผาไฟจึงจะสำเร็จ ในที่สุด พระสังข์กับธิดาองค์สุดท้ายก็อยู่ด้วยความสุข หลังจาก ที่ถูกเจ้าเมืองทดสอบต่าง ๆ ในช่วงที่ยังอยู่ในรูปเงาะ เช่น ให้หาเนื้อหาลา เป็นต้น ถ้าหาไม่ได้ตามจำนวนรับสั่ง จะถูกลงโทษ พระสังข์ก็ทำได้ทั้งหมด

นอกจากนี้เทวดาช่วยพระสังข์ด้วยการทำตึกกับพระบิดาของธิดา พระสังข์ต้องตึกสี่แทนครั้นชนะก็ได้รับการยอมรับจากพระบิดาของธิดาองค์ที่ ๗ ภายหลังเทวดาต้องการให้พระมารดาและพระสังข์ได้อยู่ด้วยกัน จึงทรง นิमितฝันจะให้ร้ายพระบิดาพระสังข์ พระบิดาพระสังข์จึงไปรับพระมารดากลับมาอยู่วัง ต่อมาก็ออกติดตามพระสังข์ ด้วยการที่พระมารดาปลอมเป็นแม่ครัว แกะฟักเป็นเรื่องราวพระสังข์และพระนาง พระสังข์เห็นเข้าก็รู้ว่าพระมารดา มาตาม จึงสอบถามจนได้พบกันที่ปากลับเมือง และอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขในที่สุด นิทานเรื่องสังข์ทอง หรือ กอดังมัส ในภาษามลายู จึงเป็นนิทานร่วมของพี่น้องชาวไทยพุทธและมุสลิม หากมีการนำนิทานเรื่องนี้หรือเรื่องอื่น ๆ ถ่ายทอด ในสังคมไทยจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีการรับรู้และบันทึกร่วมกัน ไม่ว่าด้วยสื่อเอกสารหรือสื่อวิทยุ สื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย เชื่อว่าจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมในวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมได้ดี หน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้อง หรือรับผิดชอบในเรื่องความเป็นอยู่ของสังคมไทยทุกหน่วยควรจะได้รับดำเนินการให้เกิดมรรคผล เพื่อความอยู่อย่างปรกติสุขของชาวไทยทุกเชื้อชาติทุกศาสนา ทั้งนี้เพราะการมีความรู้สึกร่วมกันในความเป็นพี่น้องกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันย่อมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นได้

เรื่องคนหาปลา

นิทานเรื่องคนหาปลาเป็น เรื่องเล่ากันมาในภาคใต้ของประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว นิทานเรื่องนี้มีการแต่งเป็นเรื่องสั้นต่อมาและถือเป็นเรื่องสั้น (Short Story) เรื่องแรกของประเทศไทย เป็นเรื่องที่ทำให้คุณค่าด้านคุณธรรม จริยธรรม สอนคนมิให้เป็นคนโลภ เห็นแก่ตัว เนื้อเรื่องมีว่า นายกอบใหญ่ นายใบหูใหญ่ นายขี้มูกมาก และนายกันแหลมเป็นเพื่อนกัน มีอาชีพทำประมงเพราะอยู่ริมทะเล สีสหายจะออกไปหาปลาพร้อม ๆ กัน และจะแบ่งปันปลาที่ได้เท่า ๆ กันเสมอ จึงทำให้มีความผูกพันกันตลอดเวลา

ในการออกหาปลาครั้งนี้สหายทั้งสี่ก็ไปพร้อมกันเช่นเคย ต่างคนต่างก็ทำหน้าที่ของตน คือ นายใบหูใหญ่ มีหน้าที่กางหูเป็นใบเพื่อนำเรือออกไปหาปลาและนำเรือเข้าเมื่อหาปลาเสร็จ นายกอบใหญ่จะจับปลาได้มากเพราะมีมือใหญ่ นายขี้มูกมากจะใช้ขี้มูกอุดหาคือรอยร้าวในเรือ ส่วนนายกันแหลมก็ต้องช่วยให้เพื่อนมีรายได้ด้วยแม้จะไม่ค่อยได้ทำอะไรนัก เรือประมงของคนหาปลาสี่สหายแล่นออกไปหาปลา จับได้ปลาปริมาณมาก ๆ ทั้งสี่คนก็ปรึกษากันว่าจะแบ่งปลากันอย่างไร เมื่อเห็นได้ปลามากต่างก็อยากได้ปลามากกันทุกคน ไม่สามารถแบ่งได้ลงตัวได้อย่างครั้งก่อน ๆ นายกอบใหญ่อ้างว่าตนเป็นคนหาปลาได้มากกว่าคนอื่น ๆ นายใบหูใหญ่ก็อ้างว่าถ้าตนไม่กางหูเป็นใบรับลมเรือก็แล่นออกไปหาปลาและแล่นเข้าฝั่งไม่ได้ นายขี้มูกมากก็อ้างว่าตนใช้ขี้มูกอุดรูรั่วของเรือทำให้เรือไม่จม และนายกันแหลมก็อ้างว่าตนก็หาปลาด้วยคนหนึ่ง อยากรู้เสียตนก็ต้องได้ไม่น้อยกว่าคนอื่น สีสหายต่างโต้เถียงอ้างสิทธิของตน จนเกิดการแย่งปลากันในเรือทั้ง ๆ ที่เรือยังอยู่นอกฝั่ง นายกันแหลมโมโหจึงยกกันขึ้นและนั่งกระแทกอย่างแรงลงบนท้องเรือ ทำให้เรือร่วน้ำก็ทะลักเข้าเรือจนปลากระโดดออกจากเรือไปหมด แม้นายขี้มูกมากจะพยายามเอาขี้มูกมาอุดรูที่รูใหญ่ที่นายกันแหลมกระแทก แต่ก็ไม่สามารถอุดรูรั่วได้ ในที่สุดเรือหาปลาของสี่สหายก็จมลง สีสหายหาปลาจึงต้องว่ายน้ำเข้าฝั่งโดยทิ้งเรือไว้ในทะเล และไม่ได้ปลาแม้แต่ตัวเดียวกลับบ้าน

นิทานเรื่องคนหาปลาหรือจะตั้งชื่อว่าสี่สหายนี้ มีคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรม ด้านความสามัคคี ความเสียสละ และความเมตตา กรุณา หากมีการนำเอานิทานเรื่องนี้ปลุกฝังลงในเยาวชนด้วยการอ่านให้ฟัง หรือเปิดเสียงนิทานจากเทปหรือวีซีดี ก็คงจะทำให้เยาวชนได้สัมผัสกับเรื่องราวที่สอนคุณธรรม จริยธรรม อันจะทำให้จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้มีเยาวชนที่มีคุณภาพ จริยธรรมมากยิ่งขึ้น นั่นหมายถึงความสุขสงบ ในสังคมไทยภาคใต้ทั้งระดับจังหวัดและภาค อันจะทำให้เกิดผลดีโดยรวมของสังคมไทยระดับประเทศ

ปริศนาคำทาย

ปริศนาคำทายมีอยู่จำนวนมาก ในส่วนที่เป็นภาษามลายูก็มีไม่น้อย ในส่วนที่เป็นภาษาไทยก็มีอยู่มาก การเล่นปริศนาคำทายทำให้เกิดความสนุกสนานและได้คุณค่าในแง่ของความรู้ คติธรรมตามมาด้วย บางปริศนาคำทายจะมีความยากในการหาคำตอบ แต่เมื่อฝ่ายที่ถูกถามตอบไม่ได้ ฝ่ายถามก็จะเฉลย แต่ก่อนเฉลยตามวัฒนธรรมการเล่นก็จะมีการทำให้ฝ่ายที่ถูกถามแสดงการยินยอมต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนาน บางทีเป็นคำพวน เพื่อให้ฝ่ายที่ตอบไม่ได้ได้รับความอับอายเล็กน้อยว่า **ยอมไม่ยอม** ถ้าฝ่ายที่ถูกถามตอบว่า **ยอม** ก็จะบอกว่า **ยอมหมาเฝ้า** (ผวน) เพียงแค่นี้ก็จะมีเสียงหัวเราะครื้นเครงในกลุ่มของผู้เล่นปริศนาคำทาย ปริศนาคำทาย เช่น

ไอ้ไทรเหอ สองตีนเดินมาแล้วหลังคามุงจาก (เฉลย ไก่อ หรือเป็ด)

ไอ้ไทรเหอ ต้นเท่าครก ใบดกระดิน (เฉลย ตะไคร้)

ไอ้ไทรเหอ ต้นเท่านี้วก้อย พระนั่งหาร้อยกะไม้หัก (เฉลย ต้นพริก)

ไอ้ไทรเหอ แมงคปากเหล็ก ตัวเล็กเสียงใหญ่ (เฉลย ปีน)

ไอ้ไทรเหอ มาแต่เมืองจีน ตัดหัวตัดตีน คนเอามาใส่ (เฉลย เสื่อ กางเกง)

ไอ้ไทรเหอ ไอ้แดงแยงวานไอ้ดำ ไอ้ดำร้องให้น้ำลายปุด ๆ (เฉลย หงข้าว)

ปริศนาคำทายมีอยู่จำนวนมาก หากมีการนำไปใช้ในกลุ่มเยาวชนไม่ว่าในสถานศึกษาหรือนอกสถานศึกษานั้น ถือเชื่อว่าจะเกิดผลดีต่อสังคมไทย นอกจากนี้อาจจะในโอกาสต่าง ๆ ในกลุ่มผู้ใหญ่ก็ย่อมจะทำได้ ทั้งนี้เพื่อสร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีได้ด้วยการใช้วรรณกรรมมุขปาฐะ ปริศนาคำทาย

วรรณกรรมลายลักษณ์ (Literary Literature)

วรรณกรรมลายลักษณ์อักษรในภาคใต้มีอยู่จำนวนมาก และวรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแต่กระจายอยู่ในดินแดนไทยภาคใต้ในวงกว้าง ในดินแดนจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง แม้ว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ส่วนใหญ่จะมีการแต่งขึ้นในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และสุราษฎร์ธานี แต่ก็มีมีการแพร่กระจายออกไปด้วยการนำไปสวด หรืออ่านกันในกลุ่มคนที่รู้จัก โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับชาตหรือศาสนาจะมีการนำไปสวดและอ่านกันมาก เพราะเชื่อว่า การอ่านวรรณกรรมเหล่านี้จะทำให้ได้บุญหรืออานิสงส์ อันทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อชีวิตตนและครอบครัว ตลอดจนหวังนิพพานด้วย ด้วยมีการอ่านกันมากจึงมีการคัดลอกจากต้นฉบับจำนวนมาก เมื่อก่อนจะเขียนลงบนสมุดข่อย หรือภาษาไทยภาคใต้เรียกว่า **บุต** ยิ่งผู้สร้างบุต (สมุดข่อย) ด้วยแล้วมักให้ผู้เขียนจารข้อความว่า **ขอให้พบนิพพาน** ในตอนท้ายเสมอ หากมีการปลุกฝังเรื่องการอ่านวรรณกรรมลายลักษณ์ว่ามีคุณค่าและได้รับอานิสงส์แล้ว เชื่อว่าการอ่านหนังสือ จะมีปริมาณมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

ในเรื่องการศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์และการเผยแพร่ นั้น กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรมควรจะได้ร่วมแรงร่วมใจดำเนินการในเรื่องนี้ให้มากขึ้น เพื่อความรู้สึกร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน จะช่วยลดความแตกแยกได้ส่วนหนึ่ง สิ่งที่ได้รับคุณค่านอกจากเนื้อเรื่องที่สนุกสนานแล้ว วรรณกรรมลายลักษณ์แต่ละเรื่องก็มีคติธรรมจริยธรรมแฝงอยู่จำนวนมาก ในการนำวรรณกรรมลายลักษณ์เข้าไปสอนในสถานศึกษา แล้วชี้ให้เห็นถึงคุณค่าต่าง ๆ ย่อมทำให้เยาวชนเห็นความสำคัญและคุณค่าได้ นั่นหมายถึงความสุขสงบในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้จะเกิดตามมานอกจากนี้ควรจะได้เผยแพร่วรรณกรรมลายลักษณ์ผ่านสื่อวิทยุ วิทยุโทรทัศน์ และเอกสาร ทั้งนี้บุคคลที่จะดำเนินการในเรื่องเหล่านี้ให้มีความสำเร็จได้ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้

วรรณกรรมลายลักษณ์ที่ควรนำมาใช้ในการสร้างสรรค์สังคมไทยจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ จะต้องต้องมีทั้งที่เป็นภาษามลายูและภาษาไทย ในส่วนของภาษามลายูคงต้องอาศัยผู้ที่เล่าเรียนมาทางวรรณคดีหรือวัฒนธรรมมลายู ส่วนที่เป็นภาษาไทยก็มีผู้รู้ด้านวรรณคดีไทยวรรณกรรมไทยอยู่จำนวนมาก หากมีการดำเนินการจริงก็คงไม่ยากแต่ประการใด วรรณกรรมลายลักษณ์ที่เป็นภาษามลายูควรจะได้มีการแปลเป็นภาษาไทย ที่เป็นภาษาไทยก็ควรมีการแปลเป็นภาษามลายู ทั้งนี้เพื่อให้วรรณกรรมทั้งสองภาษา มีการสื่อสารต่อกันให้มากที่สุด เพื่อจะได้เกิดปฏิสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาษาไทยที่ควรจะได้นำมาสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างชนในชาติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระรถเมรี

พระรถเมรีเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่รู้จักกันในชื่อ **นางสิบสอง** คนไทยภาคใต้ส่วนหนึ่งจะได้รับรู้เรื่องนี้จากการเล่าหรืออ่านให้ฟัง ด้วยเรื่องนี้มีความสนุกสนานจึงทำให้ผู้จดจำเรื่องได้ดี และเล่าให้ฟังต่อ ๆ กัน ประหนึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะ เนื้อเรื่องโดยสรุปมีว่า

สามีภรรยาคนหนึ่งต้องการมีบุตรแต่ทำอย่างไรก็ไม่มี สามีจึงพาภรรยาไปวัดขอบุตรกับพระดาบส โดยนำอาหารและกล้วยไปถวายพระดาบส เมื่อเสร็จจากการถวายอาหารก็ออกปากขอบุตร พระดาบสก็บอกให้หยีบก้อนหินจากปากบ่อน้ำในวัดไป ฝ่ายสามีและภรรยาต้องการมีบุตรจึงหยีบก้อนหินไปหลายก้อน ต่อมาฝ่ายภรรยามีครรภ์และคลอดลูกออกมาสิบสองคนเป็นผู้หญิงทั้งหมด หรือเรียกว่านางสิบสอง สามีและภรรยาเลี้ยงดูลูกสิบสองด้วยความเหนื่อยยาก และอาหารก็ต้องใช้ปริมาณมาก จึงปรึกษากันพาธิดาทั้งสิบสองไปทิ้งในป่า ก่อนพาขึ้นเกวียนไปฝ่ายแม่เตรียมข้าวให้คนละห่อพร้อมน้ำ พ่อก็บอกลูกทั้งสิบสองว่าไปเที่ยวป่า แล้วก็พาลูก ๆ ทั้งสิบสองคนไปในป่า และแอบหนีนั่งเกวียนกลับบ้าน โดยแน่ใจว่าลูกสาวทั้งสิบสองคนเดินทางกลับไม่ถูก แต่ไม่นานลูกสาวสิบสองคนก็เดินทางกลับได้ถูกต้อง เพราะดูจากเศษอาหารที่ทิ้งไว้ระหว่างทาง พ่อและแม่จึงคิดพาลูกสาวทั้งสิบสองไปทิ้งอีก ครั้นนี้ทำได้สำเร็จ เพราะลูกสาวทั้งหมดกลับบ้านไม่ถูก นางยักษ์ไปพบเข้า จึงพาไปอยู่เป็นลูก

ต่อมานางสิบสองหนียักษ์เพราะกลัวจะถูกกิน เจ้าเมืองพบเข้าจึงพาไปอยู่ในฐานะชานา นางยักษ์ออกติดตามรู้ว่านางสิบสองอยู่ที่ใด จึงแปลงร่างเข้าไปพบเจ้าเมืองและใช้วิทยาอาคมจนได้เป็นชานาเจ้าเมือง ใช้กลอุบายและมนต์เสน่ห์แก่แก่นนางสิบสองด้วยการให้เจ้าเมืองจับนางสิบสองควักลูกตาข้างห้องมืดและอดอาหาร นางสิบสองต่างตั้งท้องและกินเนื้อลูกของแต่ละคนกัน ยกเว้นน้องคนสุดท้อง (คนที่สิบสอง) ซ่อนเนื้อลูก ๆ ของพี่ ๆ เอาไว้ แบ่งปันให้พี่ ๆ กิน ส่วนลูกคนที่คลอดหลังสุดก็แอบเลี้ยงเอาไว้ พี่ ๆ และนางคนที่สิบสองเองต่างก็มองไม่เห็น เพราะถูกควักลูกตาทั้งหมด ครั้นลูกชายโตขึ้นก็อยากไปเที่ยวนอกคุก เทวดาบันดาลให้ไปชนไก่ชนะ ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และพระบิดาได้รู้ว่าเป็นโอรสจึงทรงรับให้อยู่ในวัง นางยักษ์ในตำแหน่งชานาพระราชาจึงแกล้งให้โอรสชื่อ**พระรถเสน** ไปเมืองนางยักษ์ไปเอามะม่วงหาวมะนาวโห่ ที่ธิดายักษ์ชื่อ**เมรี** ให้ถือจดหมายไปด้วยและสั่งห้ามเปิดเมื่อไปถึงเมือง ให้ธิดายักษ์เปิด โอรสถือจดหมายไปประห้วงทางพบพระฤๅษี พวกฤๅษีรู้ด้วยญาณจึงแปลงสาร (เปลี่ยนข้อความใหม่) จาก **ไปถึงวันให้ฆ่าวัน ไปถึงคืนให้ฆ่าคืน เป็น ไปถึงวันให้แต่งงาน ไปถึงคืนให้แต่งงาน** เมื่อไปถึงเมืองนางยักษ์พระรถจึงได้เมรีเป็นชานา อยู่กันมานานพระรถเสนรำลึกถึงมารดาจึงดื่มห้ำกับเมรี เมรีเมาก็ได้รู้ว่าลูกตามารดาและป้า ๆ อยู่ที่ไหน จึงแอบนำลูกตาทั้งหมดหนีกลับเมือง นำลูกตาของมารดาและป้า ๆ ไปใส่ตามเดิม เมรีตามพระรถเสนแต่ตามไม่ทันเพราะพระรถเสนใช้เวทมนต์ศักดิ์การติดตามได้ เมื่อกลับถึงเมืองก็แก่แก่นนางยักษ์ได้สำเร็จ เพราะนางยักษ์หัวใจแตกตาย พระรถเสนก็ได้ธิดาเมืองใกล้เคียงกันเป็นชานา และปกครองเมืองด้วยความสุข

เรื่องพระรณเมรีหรือนางสิบสองนี้ เป็นวรรณกรรมที่แพร่หลาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะได้นำเอาเรื่องนี้ หรือเรื่องอื่น ๆ ที่มีความสนุกสนานและมีคุณค่าด้านคุณธรรม จริยธรรม จัดพิมพ์เผยแพร่ หรือขยายผ่านสื่อต่าง ๆ อันจะส่งผลดีต่อสังคมไทยในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ หรือสังคมไทยโดยรวม โดยเฉพาะในสถานศึกษากระทรวง ศึกษาธิการ ควรนำเอาวรรณกรรมลายลักษณ์ที่มีคุณค่าต่อบุคคล และสังคมทำนองนี้ ให้เยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียน ที่เป็นอยู่มีการเรียนน้อยและตืดตอนสั้น ๆ เยาวชนยังจับต้นชนปลายไม่ถูกว่าอะไรคืออะไร จึงเห็นว่าควรจะได้รับ ดำเนินการในเรื่องนี้ คือ การนำเอาวรรณกรรมลายลักษณ์หรือวรรณคดีไทยเข้าไปในหลักสูตรทุกระดับ ให้เยาวชน ได้ศึกษามากขึ้น

การนำเอาวัฒนธรรมเข้าไปในการสร้างสิ่งที่ดีงามในเขตชายแดนไทยภาคใต้ เป็นเรื่องจำเป็นต้องรับทำอย่าง จริงจัง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของพี่น้องชาวไทย จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะวัฒนธรรมย่อมสร้างความสัมพันธ์ และเป็นสื่อที่ดีในการอยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง มีความรู้สึกเดียวกันมีความรัก ความผูกพันในวัฒนธรรมของส่วนรวม และเฉพาะที่มีอยู่ตามความเชื่อของศาสนาที่นับถืออยู่ การไม่เข้าใจกันในเรื่องวัฒนธรรมแล้วปฏิบัติผิดพลาดเป็นไป ในทำนองไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน ย่อมจะนำความไม่เข้าใจและความขัดแย้งตามมา อันจะเป็นปัญหาต่อความสงบสุข และร่มเย็นของคนในสังคม วัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าศิลปะการแสดงและดนตรีและวรรณกรรม ย่อมเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะนำพาให้เกิดความสุขสงบร่วมกันได้ในสังคมไทยภาคใต้จังหวัดชายแดน เช่น ยะลา นราธิวาส ปัตตานี สตูล และสงขลา เมื่อด้ามขวานมีความปกติสุข ส่วนตัวขวานก็จะมีความสุขตามไปด้วย ความสุขสงบจะเป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนไทย คนไทยอยากเห็นคนไทย ประเทศไทยดำรงอยู่อย่างร่มเย็น จึงเห็นว่าควรจะใช้มิติทางวัฒนธรรม ในการสร้างสรรค์ความสงบสุขให้กับจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ และเชื่อว่าหากมีปฏิบัติอย่างจริงจังทั้งสถาบันศึกษา ฝายบ้านเมือง และศาสนา เชื่อว่ามวลรวมของความสุขของชาวไทยภาคใต้ และชาวไทยทั้งประเทศก็จะเกิดตามมา

เรื่องช้าง

วรรณกรรมเรื่องช้างมีในคัมภีร์อินเดีย และมีการนำมาถ่ายทอดให้คนโดยทั่วไปได้รับฟังกัน เป็นเรื่องของ ความเสียสละเพื่อให้อื่นมีชีวิตอยู่ เนื้อเรื่องมีว่า

ชาวเมืองจำนวนหนึ่งได้อพยพหนีไฟจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง ซึ่งต้องเดินทางไกลผ่านทะเลทราย ด้วยสภาพของเส้นทางทำให้ผู้คนที่เดินทางมีความเหน็ดเหนื่อย อ่อนระโหยโรยแรง น้ำที่เตรียมไว้เพื่อดื่มก็ร่อยหรอ ลงทุกที จึงต้องหาน้ำในทะเลทรายดื่มแต่ก็หายาก จนเดินทางไปถึงภูเขาสูงหนึ่งพอมีพืชรากอยู่และมีน้ำจืดให้ดื่ม เมื่อไปพบบ่อน้ำผู้คนต่างดีใจและดื่มน้ำกันจนอืดท้อง ทำให้เกิดความสดชื่นแจ่มใสมีเรี่ยวแรงที่จะเดินทางต่อไปได้ แต่อาหารที่เตรียมไว้กินระหว่างทางหมดลง แม้จะได้ดื่มน้ำจนพอแต่ในท้องไม่มีอาหารอย่างอื่นแต่อย่างใด

ที่ภูเขาแห่งนั้นมีพญาช้างซึ่งเป็นบริวารของฝูงช้างได้รับรู้ในเรื่องนี้ สังเกตเห็นคนเดินทางไกลกลุ่มใหญ่ที่ เดินทางมุ่งสู่ภูเขานี้ พญาช้างจึงไปรอพบคนเดินทางอพยพกลุ่มนี้ และได้บอกว่า **ท่านไปถึงเนินเขาข้างหน้า ท่านจะเห็นช้างเชือกหนึ่งนอนตายอยู่ ท่านจะได้ใช้เป็นอาหาร** คนอพยพกลุ่มนี้ก็รับรู้และบางส่วนก็ดีใจ แต่บางส่วน ก็เฉย ๆ เพราะไม่เคยรับประทานเนื้อช้าง ครั้นคนเดินทางกลุ่มนี้ไปถึงเนินเขาดังกล่าว ก็พบช้างนอนตายอยู่หนึ่งตัว จริง ๆ ช้างที่นอนตายอยู่คือช้างเชือกที่บอกคนเดินทางอพยพนั่นเอง จึงทำให้ผู้คนที่เดินทางบางคนก็จำช้างเชือกนี้ได้ ถึงกับร้องไห้ซาบซึ้งในความเสียสละของช้างเชือกนี้ การที่ช้างเชือกดังกล่าวเดินขึ้นไปบนหน้าผาสูง แล้วกระโดดลงสู่ เบื้องล่างเพื่อให้สิ้นชีวิตเพื่อร่างกายจะได้เป็นอาหารของคนเดินทางนั้น นับว่าเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่มาก สละได้

แม้กระทั่งชีวิตของตนเพื่อบุคคลอื่น คนหรือสัตว์ที่มีจิตใจประเสริฐเช่นนี้ย่อมหาได้ยากในสังคม ถ้ามีสัตว์หรือคนที่มีความเสียสละอย่างนี้จำนวนหนึ่ง เชื่อว่าสังคมนั้น ๆ ก็จะมีแต่ความสุขสงบยิ่งขึ้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคนที่มีความเสียสละ ด้วยวิธีการนำเอาธรรมะในศาสนาทุกศาสนาที่คนในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้นับถือเข้าไปให้ถึงจิตใจและมีผลในทางปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นพุทธ อิสลาม พราหมณ์และคริสต์ หรือลัทธิความเชื่ออื่น ๆ ที่สร้างสรรค์คนและสังคม

เรื่องอิเหนา

เรื่องอิเหนาเป็นเรื่องที่ไทยรับมาจากชวา (อินโดนีเซีย) เป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ชาวองค์หนึ่งที่มีพระปรีชาสามารถในการรบอย่างยิ่ง ขยายอาณาเขตการปกครองได้ครอบคลุมพื้นที่ชวามาก เมื่อขยายอาณาเขตไปถึงที่ใดเจ้าเมืองเดิมก็จะยกราชธิดาให้เป็นชายา กษัตริย์อิเหนาแห่งกุเรปันจึงเป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงเกียรติยศอย่างยิ่ง เลื่องลือไปในเขตประเทศใกล้เคียง ผู้ที่สนใจทางเรื่องราวประวัติศาสตร์และวรรณคดีจึงนำเนื้อเรื่องมาแต่งเป็นภาษาไทย การแต่งครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาผู้แต่งหรือทรงนิพนธ์คือ เจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์กับเจ้าฟ้าหญิงมกุฏ พระราชธิดาของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยเรียกกันว่า **อิเหนาใหญ่** กับ **อิเหนาเล็ก** ตามองค์ผู้ทรงนิพนธ์ คือองค์ที่กับองค์น้อง ใ้ชื่อว่าใหญ่และเล็ก เนื้อเรื่องโดยย่อมีว่า

อิเหนาเจ้าชายแห่งกุเรปัน เมื่อทรงเจริญวัยขึ้นได้ทรงหมั้น (คู่ตุนาหงัน) กับ เจ้าหญิงแห่งเมืองดาหลาพระนามว่า **บุษบา** ซึ่งเป็นเจ้าหญิงที่มีความสวยงามมาก แต่ในการหมั้นเป็นการดำเนินการของพระราชบิดาและพระราชมารดาของทั้งสองฝ่ายโดยที่ทั้งสองพระองค์ไม่เคยได้เห็นพระพักตร์กันแต่ประการใด ต่อมาองค์ชายอิเหนาได้ไปเมืองอื่น ๆ และได้เห็นพระธิดาเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีความสวยงามมากเช่นกัน องค์ชายมีพระทัยเคลิบเคลิ้มและหลงรัก อย่างไรก็ตามเมื่อองค์ชายได้พบกับเจ้าหญิงบุษบารั้งแรกก็ตะลึงในความสวยงาม ทรงหลุดพระโอรสและทรงจ้องพระเนตรอย่างไม่ละจากองค์บุษบา ภายหลังก็ทรงได้สุมพรกับบรรดาเจ้าหญิงเมืองต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะอิเหนาเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจและรุ่มรวย อีกทั้งเพียบพร้อมด้วยความสามารถที่จะหาองค์ชายหรือกษัตริย์ใด ๆ มาเทียบได้ เรื่องราวดำเนินคละคล้ากันไปทั้งรักและรบ สุดท้ายก็สงบลงด้วยการที่บรรดาเจ้าหญิงส่วนหนึ่งได้รับตำแหน่งมเหสี คือ ประไพสุหริมะเดหวิ มะโต ลิกู และเหงาหลาหัง ในตอนท้ายของเรื่องบุษบาออกบวชบำเพ็ญบุญ อิเหนาต้องติดตามเพื่อให้บุษบากลับไปอยู่ในวัง เรื่องอิเหนาจะเดินเรื่องถึงรุ่นลูก เป็นวรรณคดีที่มีความยาวแต่ถ้ามีการนำมาสรุปเรื่องและถ่ายทอดสู่เยาวชนจะทำให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งนี้ต้องเอาบทร้อยกรองในเรื่องมาอ่านให้ฟัง และฝึกให้เยาวชนอ่านทำนองเสนาะทำนองต่าง ๆ ก็จะทำให้ได้รับความสนใจจากเยาวชน ทำนองอ่านอาจจะเป็นทำนองเสนาะไทยกลาง ธรรมดา การขับเสภาและการขับบทหนึ่ง (ตะลุง) เป็นต้น วรรณคดีเรื่องอิเหนานั้นต่อมาได้มีการแต่งฉบับใหม่ ได้แก่ ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และอิเหนาฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครอิเหนาฉบับนี้ ได้นำมาใช้เรียนในสถานศึกษา และมีการนำบทร้อยกรองในวรรณคดีไทยเรื่องนี้มาฝึกอ่านทำนองเสนาะ ด้วยวรรณคดีไทยเรื่องนี้มีความงดงามในเรื่องบทร้อยกรอง จึงสมควรนำมาฝึกอ่านให้กับเยาวชน ทั้งในจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้ และเยาวชนโดยทั่วไปให้มากขึ้น เพราะจะทำให้ได้รับรสแห่งความไพเราะอ่อนหวานและคติธรรม อันจะเป็นการกล่อมเกลาจิตใจให้มีความงดงามอ่อนโยนยิ่งขึ้น ซึ่งจะเกิดผลดีต่อเยาวชนและสังคมโดยรวมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เรื่องรามเกียรติ์

รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีสำคัญของประเทศไทยที่นำเนื้อเรื่องในการแต่งจาก รามายณ ของอินเดีย วรรณคดีไทยเรื่องนี้มีการแต่ง ๒ ส่วน คือ ส่วนพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กับส่วนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ส่วนนี้มีการนำมาใช้เรียนในสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ ทั้งประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา โดยการตัดตอนมาตามที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามที่สอนกันอยู่นั้นมักเป็นการสอนแบบพอให้ครบตามที่กำหนด มิให้สอนให้เกิดคุณค่าในทางภาษาและคุณธรรมจริยธรรมกันนัก จึงเห็นว่าควรจะได้นำเอาเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องมาจากอินเดีย และมีอยู่ในทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ว่าจะเป็นไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา และลาว ดังนั้นการนำเอาเรื่องสำคัญอย่างเรื่องรามเกียรติ์มาสอนและถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามให้กับเยาวชนไทย จึงเป็นสิ่งที่สมควรอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นเยาวชนในชายแดนไทยภาคใต้หรือเยาวชนไทยทั่วไป

เรื่องรามเกียรติ์มีว่า ท้าวทศรถมีพระมเหสีเอกและมเหสีรอง มีพระราชโอรสทั้งมเหสีเอกและมเหสีรอง คือ พระราม พระลักษมณ์ และพระตรีชฎม มเหสีรองทรงต้องการให้โอรสของตนคือพระตรีชฎมได้ครองสมบัติ จึงทรงทูลขอเอาไว้ พระทศรถทรงพลอรับปากไป จึงส่งผลให้พระรามต้องเสด็จออกจากเมืองไปสุปัฏา พระอนุชาคือ พระลักษมณ์ เสด็จติดตามไปด้วยเพราะทรงรักและเป็นห่วงพระเชษฐา ส่วนพระตรีชฎมทรงขอร้องพระบาทของพระราม เอาไว้บนพระที่นั่ง คอยการเสด็จกลับของพระรามเมื่อครบ ๑๕ ปี ตามสัญญาที่พระทศรถทรงให้กับพระชายารอง พระราชมารดาของพระตรีชฎม พระรามทรงได้นางสีดาที่อยู่กับพระฤๅษีเป็นชายา ต่อมาก็เกิดการชิงนางสีดาระหว่าง ทศกัณฐ์ กับพระราม ด้วยทศกัณฐ์แห่งเมืองลงกาได้รู้ว่าสีดามีความงามมาก จากคำบอกเล่าของชนชั้นสามนักขา คีทชิงนางระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ฝ่ายพระรามมีพระลักษมณ์และทหารลิงช่วยในการรบ และแก้กลศึก ลิงสำคัญ ๆ เช่น หนุมาน องคต พาลี และสุครีพ ต่างทำหน้าที่ของตนอย่างดี ในที่สุดพระรามก็รบชนะทศกัณฐ์ ด้วยความดีงามของพระราม และความไม่มีคุณธรรม จริยธรรมของทศกัณฐ์ จึงทำให้อนุชาอย่าง ภิเษกก็หนีไปอยู่กับพระรามในฐานะโอรสของกองทัพ เพราะมีความสามารถด้านการทำนายเหตุการณ์ เมื่อพระลักษมณ์ ถูกหอกโมกขศักดิ์ ภิเษกรำให้ตั้งในบทท่องจำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ สมัยก่อนที่ว่า

บัดนั้น	พระยาภิเษกยักษ์ศรี
ได้ฟังพระองค์ทรงโคกโคก	อสุรีกราลงกับบาท
ทูลว่าพระลักษมณ์สุริวงศ์	ยังไม่ปลงชิงสังข
อันหอกโมกขศักดิ์คือสุรา	องค์เทวาประสิทธิ์ประสาทไว้

รามเกียรติ์ ตอนพระลักษมณ์ถูกหอกโมกขศักดิ์

เรื่องรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าสูงมาก จะเห็นถึงการทำหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละฝ่าย ที่ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ การทำหน้าที่จะทำให้สังคมอยู่ดีและมีความสุขสงบ พระรามทำหน้าที่ของลูก ของสามี ของพี่ และของผู้นำได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง ยากที่จะหาบุรุษใดในโลกนี้มาเทียบได้ สมกับที่ก่อนจะมีการแต่งเรื่องรามเกียรติ์ที่มีการถามกันว่า **ชายที่ประเสริฐในโลกคือใคร** คำตอบคือ **พระราม** ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีการรจนา (แต่ง) เรื่องรามเกียรติ์หรือรามายณะขึ้นมา และกลายเป็นวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่ของโลกจนปัจจุบัน นอกจากนี้พระลักษมณ์อนุชาของพระรามนับได้ว่าเป็นน้อง ลูก และผู้นำที่หน้าที่ได้สมบูรณ์มากอีกองค์หนึ่ง ทหารลิงหลายตัวต่างทำหน้าที่ได้อย่างดี ไม่ว่าจะสืบทอดมงกุฎหรือไม่ และนางสีดาก็เป็นสตรีที่ยอดเยี่ยมมีความสมบูรณ์ในความเป็นสตรี มิได้สวยงามเพียงอย่างเดียวแต่มีความกตัญญู ซื่อสัตย์ และเปี่ยมไปด้วยคุณภาพด้านอื่น ๆ ประเสริฐยิ่งกว่านารีอื่นใด จะเห็นได้ว่าวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่มีคุณค่ายิ่ง ที่ควรจะได้นำไปสอนและถ่ายทอดให้เกิดมรรคผลต่อสังคมไทยและประเทศไทย ในการสอนและถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ ก็ต้องหาครูหรือผู้ถ่ายทอดที่มีความสามารถ และมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงจึงจะได้ผล หากได้ครูหรือผู้ถ่ายทอดผ่านสื่อที่คุณภาพไม่มากพอ ก็คงไม่เกิดผลในการพัฒนาอะไรมากนัก คุณภาพของครูและผู้ถ่ายทอดผ่านสื่อ จึงเป็นสิ่งสำคัญในการจะทำให้บรรลุเป้าหมายหรือไม่

ในการนำเอาเรื่องรามเกียรติ์มาใช้ประโยชน์นั้น นอกจากจะต้องมีบุคลากรที่มีคุณภาพแล้วจะต้องประยุกต์เรื่องเป็น เพื่อให้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ทำให้เยาวชนติดตามและติดตามไปปฏิบัติต่อไปอย่างเต็มใจและประทับใจ หากการดำเนินการเป็นไปได้อเช่นนี้ เชื่อว่ารามเกียรติ์จะเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้สภาพการเป็นอยู่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ดีขึ้น

มลายู : วัฒนธรรมรากเหง้า

อาจารย์อัมหมัดสมบุรณ์ บัวหลวง*

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกคงไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาที่ทำให้ภาคใต้วิกฤติ หากแต่หลายครั้งทำให้คนไทยบางคนมองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันก็คือ **มุสลิมอยู่ที่ไหนมีแต่เรื่องวุ่นวาย** ส่วนใหญ่มักจะสรุปปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามข้อมูลข่าวสารที่ได้รับในปัจจุบันเป็นหลัก น้อยนักที่จะศึกษาและค้นคว้าหาเบื้องหลังความเป็นมาเชิงลึกลงไปถึงรากเหง้าของข้อเท็จจริงในอดีต

ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เรื้อรังมานานนับสิบนับร้อยปี การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเกิดขึ้นมีทั้งความเจริญและความเสื่อมถอย การสั่งสมปัญหาในท้องถิ่นมีมากมายสลับซับซ้อนเงื่อนไขเป็นเครือข่ายจนยากที่จะมองเห็นในมิติเดียวได้ แต่การแก้ปัญหาภาคใต้ในขณะนี้ ตั้งแต่ **๕ มกราคม ๒๕๔๗** กลับย้อนหลังไปหาอดีตเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีที่ผ่านมา มีผลสรุปถึงความล้มเหลวนับไม่ถ้วน ผลกระทบของความล้มเหลวกลับเพิ่มเชื้อแห่งความขัดแย้งवादกลั้ว ระแวงสงสัยและไม่ไว้วางใจกลไกรัฐมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

การแก้ปัญหาความมั่นคงของประเทศต้องมองและใช้วิทย์ปัญญารอบคอบมีสติ ประเด็นที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นรากเหง้า บางปัญหาเป็นมิติที่ถูกกละเลย **คนในประเทศส่วนใหญ่จะรับได้หรือไม่** ว่าเป็นส่วนประกอบและเป็นปัจจัยพื้นฐานส่วนหนึ่งในการก่อเกิดของปัญหาต่าง ๆ ที่ภาคใต้

ความรู้ในโครงสร้างทางสังคมมลายุมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือส่วนหนึ่งที่ต้องสร้างความเข้าใจเพื่อให้เกิดองค์ปัญญาพื้นฐานสำคัญ ในการเรียนรู้สังคมพลเมืองในประเทศไทย ดังนี้

กระบวนการทางสังคม

มัสยิด: ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนมุสลิม

บทบาทและหน้าที่ของมัสยิด

มัสยิดเป็นศาสนสถานที่ประกอบพิธีละหมาดของมุสลิมวันละ ๕ เวลา ที่น่าสนใจยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่มัสยิดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อปฏิบัติการศาสนพิธีอื่น ๆ อีกเช่น

๑. การละหมาดวันศุกร์ ซึ่งเป็นการละหมาดรวมภาคบังคับสำหรับชาย การละหมาดวันนี้จะมีการเทศน์ที่ไม่เหมือนกับการละหมาดปกติ โดยจะมีการอ่านคุตบะฮฺ (บางสำนวนจะเรียกเป็นการกล่าวคุตบะฮฺ) คล้ายกับเทศนาธรรมโดยคอเต็บหรือผู้รู้ที่อิมามมอบหมาย เนื้อหาในคุตบะฮฺจะกล่าวถึงข้อมูลข่าวสารความเป็นไปของสังคมในรอบสัปดาห์ที่ผ่านมา หรือการทบทวนความรู้เกี่ยวกับหลักศรัทธา การยึดมั่นถือมั่นการกระทำความดีงามละเว้นการประพฤติดนในสิ่งศาสนาห้ามและไม่อนุญาต การเกรงกลัวอัลลอฮฺตลอดจนการดำรงตนในฐานะผู้นำผู้ตามที่ดีของมุสลิม ซึ่งจะครอบคลุมเรื่องการใช้ชีวิตประจำวันเช่นเรื่องการทำธุรกิจ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม การศึกษา สังคม ความเป็นอยู่และความดีงามอื่น ๆ

* อาจารย์ประจำสำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

มัสยิด

๒. การละหมาดในโอกาสพิเศษเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะอีกมาก เช่นเนื่องในวันอีดิรหรือวันเฉลิมฉลองการสิ้นสุดของการถือศีลอดประจำปีและวันอีฎิ้ลอฎฮา พิธีกรรมละหมาดญะนาเซหฺ (ศพมุสลิมผู้เสียชีวิต) หรือละหมาดเพื่อขอพรในโอกาสต่าง ๆ

บทบาทอื่น ๆ ของมัสยิดมีดังนี้

ในทัศนะอิสลามถือว่ามัสยิดยังมีบทบาทที่สำคัญในชุมชนอีกดังนี้

๑. เป็นสภาศรัทธาชน
๒. เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมของชุมชน
๓. เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการปกครองชุมชน
๔. เป็นศาลสถิตยุติธรรมที่สามารถเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทของสัปบุรุษในชุมชน

การบริหารมัสยิด

ทุกมัสยิดจะมีคณะกรรมการประจำ ๑๕ คน

๑. อิหม่ามหรือมักนียมเรียกในภาษาท้องถิ่นว่า โต๊ะอิหม่าม หรือ โต๊ะอีแม เป็นหัวหน้าผู้บริหารชุมชนในเขตรับผิดชอบของมัสยิด (คอเรียะฮฺ)

๒. คอเต็บหรือมักนียมเรียกในภาษาท้องถิ่นว่า โต๊ะคอเต็บ หรือ โต๊ะกอเต๊ะ เป็นรองหัวหน้า มีหน้าที่หลักในการอ่านคุตบะฮฺ. (เทศนาธรรมทุกวันศุกร์)

๓. บิลาลหรือมักนียมเรียกในภาษาท้องถิ่นว่า โต๊ะบิลาล หรือ โต๊ะบิลา มีหน้าที่เรียกร้องให้สมาชิกในชุมชนร่วมละหมาด

๔. คณะกรรมการมัสยิด ๑๒ คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกหรือเลือกตั้งหรือแต่งตั้งจากอิหม่ามหรือชุมชน คณะกรรมการมัสยิดจะขึ้นตรงต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ๆ จะเป็นผู้คัดเลือกคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ๆ จะเป็นผู้เลือกประธานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย คือ จุฬาราชมนตรี

การจัดระบบการศึกษาของมัสยิด

มุสลิมมีแนวปฏิบัติเรื่องการแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นเรื่องความรู้ที่ทำให้ตนเองมีจิตวิญญาณทางคุณธรรม จริยธรรมและความรู้เรื่องอาชีพให้สามารถดำรงตนและครอบครัวตามอัตภาพ (แบบพอเพียง) และ

เพื่อเพิ่มพูนความศรัทธาในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติที่มั่นคงยิ่งขึ้น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากบิดามารดา ผู้อาวุโส และผู้รู้ในชุมชนที่เรียกว่า โต๊ะครู อุตาคาต (ครูชาย) อุตาคาเซ (ครูสตรี) มัสยิดในชุมชนเป็นศาสนสถานเพื่อสนองตอบความต้องการด้านการพัฒนาความรู้ของชุมชน บางหมู่บ้าน (คุ้มบ้าน) จะไม่มีมัสยิดแต่อาจจะมีศาสนสถานประเภทที่เล็กกว่ามัสยิดเช่นสุเหร่า (Surau) บาลัย (Balai) หรืออาจจะเรียกเป็นบาลาเซาะ (Balasah) หรือหลายพื้นที่อาจจะเรียกเป็นมุซอลลา (Musalla) ในหลายชุมชนจะอาศัยละหมาดรวมในสถาบันศึกษาปอเนาะ โรงเรียนตาดีกา และในบางหมู่บ้านอาจจะไม่มีศาสนสถานดังที่กล่าวข้างต้นเลย คนในชุมชนอาจจะต้องเดินทางไปละหมาดที่มัสยิดในหมู่บ้านใกล้เคียง

โรงเรียนตาดีกา

นักเรียนในโรงเรียนตาดีกา

ตาดีกามาจากคำภาษามลายูที่ล้อมาจากระบบการเลี้ยงดูเด็กเล็กในมาเลเซียที่เขียนว่า TADIKA เป็นคำย่อที่มาจากคำเต็มว่า TAman Didikan KAnak kanak ซึ่งสามารถแยกคำเพื่อให้ความหมายในภาษาไทยได้ดังนี้

ตา TA	มาจากคำว่า ตามัน TAmān	แปลว่า สวน
ดี DI	มาจากคำว่า ดิดิกัน DIdikan	แปลว่า เลี้ยงดู ดูแล อบรม
กา KA	มาจากคำว่า กานะจะ Kanak kanak	แปลว่า เด็ก ๆ หรือเด็กเล็ก

หรือในบางพื้นที่จะเรียกเป็น ตามัน บิมบิงกัน กานะจะ กานะจะ Taman Bimbingan Kanak kanak ซึ่งมีคำที่ต่างกันคือ บิมบิงกัน Bimbingan มีความหมายคือการชักนำ นำทาง ปรึกษาปรึกษา ดูแล ฯลฯ

โครงสร้างของเนื้อหาและหลักสูตร

โดยที่โรงเรียนตาดีกามุ่งเน้นให้เด็กเล็กรู้จักพื้นฐานความรู้ที่จำเป็นและเหมาะสมกับวัยจึงได้กำหนดความเข้มข้นที่แตกต่างกับอายุ ชั้นเรียน สำหรับคนที่มีอายุมากกว่าความเข้มข้นของเนื้อหาจะเพิ่มมากขึ้นลำดับ กรอบเนื้อหาวิชาหลักโดยทั่วไป จะประกอบด้วยเนื้อหาและขอบเขตที่มีกลุ่มวิชาและหัวข้อปลีกย่อยของแต่ละกลุ่มวิชาดังนี้

๑. กลุ่มวิชาซารีอัต (Syariat) เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย เช่น

- ฟิกห์ (Fiqh) กฎหมายอิสลามคือเนื้อหาหลักการปฏิบัติ
- ตัฟซีร (Tafsir) การอธิบายความหมายของอัลกุรอาน
- หะดีษ (Hadith) พระวจนะของศาสดา

๒. กลุ่มวิชาอาดาบียัต (Adabiyat) เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเช่น

- นาฮู (Nahu) ไวยากรณ์ภาษาอัลกุรอานและภาษาอาหรับ
- ซารอฟ (Saraf) การสร้างประโยคภาษาอาหรับ
- บาลาฆะฮฺ (Balaghah) การออกเสียงภาษาอาหรับ
- อินชะฮฺ (Insha') การเขียนภาษาอาหรับ
- การฟัง การอ่าน การพูด การเขียน ภาษามลายูทั้งอักษรอาหรับที่เรียกว่ามลายูยาวิ (Melayu Jawi) และมลายูรูมี (Melayu Rumi) ที่เขียนด้วยอักษรภาษาอังกฤษ
- ประวัติศาสตร์ของศาสนา ศาสดาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ฯลฯ

๓. กลุ่มวิชาเตาฮีด (Tauhid) ที่มีเนื้อหาหลักเรื่องการรู้จักพระเจ้า หลักการศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา และการสร้างความเชื่อมั่นในความยิ่งใหญ่ ความกรุณาปรานี การตอบแทนของอัลลอฮฺ ฯลฯ

๔. กลุ่มวิชาอักลาค (Akhlāq) เป็นวิชาที่ประกอบด้วยเนื้อหาของคุณธรรม จริยธรรม การดำรงตน บุคลิกที่สง่างามของความเป็นมุสลิมที่ดี การอยู่ร่วมกันในสังคม

เวลาเรียน

ในการจัดการเรียนการสอนมักจะคำนึงถึงความสะดวกและเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น สถานที่ ครูผู้สอน เป็นสำคัญ เช่น

๑. จัดในเวลาเช้าหลังละหมาดซุบฮิเวลาประมาณ	๐๖.๐๐-๐๗.๐๐ นาฬิกา
๒. จัดในเวลาเย็นหลังจากกลับจากโรงเรียนประถมคือ	๑๗.๐๐-๑๘.๐๐ นาฬิกา
๓. จัดในเวลาค่ำเวลาประมาณ	๑๙.๐๐-๒๐.๓๐ นาฬิกา
๔. จัดในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์เวลา ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ และหรือเวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๐๐ นาฬิกา	

ส่วนใหญ่เวลาในการสอนโดยเฉลี่ยประมาณสัปดาห์ละ ๖ ชั่วโมง มีช่วงการหยุดเช่นวันศุกร์หรือช่วงเดือนรอมฎอน (ถือศีลอด) และวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรส่วนใหญ่จะใช้วันหยุดราชการเป็นหลัก ในบางท้องถิ่นจะจัดหลักสูตรเข้มในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนเป็นลักษณะค่ายการอบรมเยาวชนหลักสูตร ๓-๑๕ วัน

การแบ่งชั้นเรียน

ส่วนใหญ่โรงเรียนตาดีกาจะแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๔-๖ ชั้นปีคือ

ชั้นปีที่ ๑	อนุบาลปีที่ ๑	เรียกว่า	ตะฮดีรี ๑
ชั้นปีที่ ๒	อนุบาลปีที่ ๒	เรียกว่า	ตะฮดีรี ๒
ชั้นปีที่ ๓		เรียกว่า	อับตีดาอียี่ปี ๑
ชั้นปีที่ ๔		เรียกว่า	อับตีดาอียี่ปี ๒
ชั้นปีที่ ๕		เรียกว่า	อับตีดาอียี่ปี ๓
ชั้นปีที่ ๖		เรียกว่า	อับตีดาอียี่ปี ๔

ในโรงเรียนตาดีกาบางแห่งสามารถบูรณาการหลักสูตรให้สามารถสอดคล้องกับหลักสูตรที่สามารถต่อยอดในชั้นปีที่ ๕ คือเมื่อนักเรียนสำเร็จการศึกษาภาคบังคับชั้นปีที่ ๖ จากโรงเรียนประถมศึกษาแล้ว สามารถเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้เลย ซึ่งในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลบางแห่งที่มีนักเรียนเป็นมุสลิม ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ในปัจจุบันเป็นเพียงแนวคิดที่ยังไม่ได้รับการปฏิบัติแต่อย่างใด จึงอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่นักเรียนเข้าเรียนต่อในโรงเรียนรัฐบาลน้อยกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และอาจจะเป็นปัญหาเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับปัจจุบันบังคับให้เรียน ๑๒ ปี ซึ่งหมายถึงต้องเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โอกาสการศึกษาศาสนาอาจจะถึงทางแพร่งหากไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนกระบวนการและการบูรณาการทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

การประเมินผล

ในการประเมินผลจะมี ๒ ระบบหลัก

๑. โรงเรียนแต่ละโรงจัดสอบและประเมินผลกันเอง
 ๒. ใช้ข้อสอบและมาตรฐานการประเมินของกลุ่มหรือเครือข่ายโรงเรียนทั้งระดับตำบล อำเภอ หรือจังหวัด
- เนื้อหาการประเมินจะไม่แตกต่างกันมากนัก โดยจะเน้นการทดสอบในสาระต่าง ๆ ดังนี้

ภาคปฏิบัติ เช่น ฝึกปฏิบัติศาสนกิจ การละหมาด การท่องจำบทขอพร การอ่านอัลกุรอาน ฯลฯ

ภาคทฤษฎี เช่น ทดสอบการเขียน ความเข้าใจในเนื้อหาตามที่กำหนดในแต่ละชั้นปี โดยทั่วไปจะมีการทดสอบปีละ ๒ ครั้ง โดยแบ่งเป็นปีละ ๒ ภาคการศึกษาเช่นเดียวกับการเรียนในโรงเรียนชั้นประถมศึกษาของรัฐบาล

ครูผู้สอน

ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องศาสนา มีจิตใจเสียสละและมีความรับผิดชอบต่อชุมชนด้วยความศรัทธาและเห็นด้วยที่จะช่วยกันในการถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีให้กับผู้อื่น โดยมุ่งหวังผลบุญทางจิตวิญญาณมากกว่าค่าตอบแทน และปรารถนาให้ชุมชนได้รับการศึกษาเรียนรู้ และสามารถปฏิบัติจริงได้ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

จำนวนครูต่อนักเรียนจะแบ่งตามความเหมาะสมของจำนวนเด็ก ความรู้ของครู จำนวนครูที่มีในชุมชนและที่เชิญจากชุมชนใกล้เคียงตามความเหมาะสม

โรงเรียนและชุมชนจะดูแลรับผิดชอบค่าสมนาคุณตอบแทนแก่ครูผู้สอน ซึ่งส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับรายได้ของมัสยิดซึ่งได้จาก

๑. เงินซากาต (ศาสนบริจาจากภาคบังคับ) ประจำปีที่ชุมชนมอบแก่มัสยิดปีละครั้ง
๒. เงินสมทบจากผู้ปกครองนักเรียนประมาณสัปดาห์ละ ๕-๑๐ บาท ต่อคน
๓. เงินบริจาคจากผู้ใจบุญที่มอบให้อิมามหรือคณะกรรมการมัสยิดเป็นผู้ช่วยจัดการให้
๔. เงินรายได้ของมัสยิดที่ได้จากการจัดงานหรือรายได้ทางอื่น เช่น มีบ้านเช่า ที่ดินเช่า สวน ไร่นา การเลี้ยงปศุสัตว์ การจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า ฯลฯ
๕. รายได้จากระบบการจัดเงินกองทุนของแต่ละมัสยิดหรือชุมชน

๖. เงินช่วยเหลือจากองค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หน่วยงานรัฐ เช่นกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและองค์กรภาคเอกชน เช่นสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ฯลฯ ในชุมชนส่วนใหญ่จะมีรายได้เพียงในข้อที่ ๑ และ ๒ เท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการพิจารณาปรับแนวทางการสนับสนุนในแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

นักเรียน

โรงเรียนตาดีกาจะรับสมัครเด็กในชุมชน โดยอาศัยเด็กนักเรียนที่มีอายุที่กำลังเรียนการศึกษาภาคบังคับ ในโรงเรียนประถมศึกษาในท้องที่เป็นหลัก อายุระหว่าง ๕-๑๒ ปีและอาจจะเปิดโอกาสแก่เยาวชนที่อยู่ตามหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าศึกษาด้วย

การบริหารจัดการ

ในแต่ละชุมชนจะมีอิหม่ามเป็นผู้นำประจำมัสยิด ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อการศึกษาศาสนาอิสลามให้แก่สมาชิก (มะมูม) ในชุมชน จึงอาจจะมีการตั้งกรรมการมัสยิดรับผิดชอบการเรียนการสอนโรงเรียนตาดีกาหรืออาจจะแต่งตั้งบุคคลอื่น ๆ ที่เหมาะสมในชุมชนเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในการบริหารจัดการเป็นการเฉพาะด้วย

สถาบันฝึกทักษะการท่องจำอัลกุรอาน (ฮาฟิซ)

สถาบันฝึกทักษะการท่องจำอัลกุรอาน (ฮาฟิซ) เป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่ม ซึ่งมีอายัต (โองการ) เป็นภาษาอาหรับทั้งสิ้น ๖,๖๖๖ อายัต การท่องจำอัลกุรอานเป็นแนวปฏิบัติของมุสลิมตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของการกำเนิดอิสลามจนถึงปัจจุบัน การฟื้นฟูการท่องจำอัลกุรอานเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในประเทศไทย เมื่อมีกระบวนการเผยแผ่อิสลามในระบบดักวะฮ์ (Jum-ah Dakwah Tabliq) ซึ่งมีศูนย์กลาง (มรักซ์) ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งอยู่ที่จังหวัดยะลา มีมัสยิดบางแห่งเป็นเครือข่ายเปิดสอนในจังหวัดต่าง ๆ ด้วย มีมัสยิดบางแห่งและสถานศึกษาบางแห่ง เช่นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและสถาบันศึกษาปอเนาะได้เปิดการสอนในรูปแบบนี้ด้วย

ผู้เรียน

ส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนชายที่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับของรัฐแล้ว สถานศึกษาที่เปิดสอนจะมีนักเรียนที่มาจากท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการเรียนเต็มเวลามีหอพักในบริเวณมัสยิด ผู้เรียนต้องรับผิดชอบค่าอาหารกันเองพร้อมค่าใช้จ่ายส่วนตัวอื่น ๆ นักเรียนส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการเรียนไม่น้อยกว่า ๒ ปี

สถานภาพของโรงเรียน

ปัจจุบันสถานศึกษาประเภทนี้ส่วนหนึ่งได้รับการจดทะเบียนเป็นประเภทหนึ่งของสถาบันศึกษาปอเนาะ

นักเรียนกำลังฝึกทักษะการท่องจำอัลกุรอาน (ฮาฟิซ)
ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่งในกรุงอิสลามาบัต ประเทศปากีสถาน

สถาบันการศึกษาปอเนาะ

ที่พักของนักเรียน (ปอเนาะ) ในสถาบันการศึกษาปอเนาะแห่งหนึ่งในจังหวัดนราธิวาส

ในชุมชนที่มีมุสลิมจำนวนมาก ผู้คนในชุมชนจะหาผู้รู้มาช่วยสอนหรืออาจจะเชิญผู้รู้มาช่วยสอน หรือผู้รู้เองอาจจะต้องเชิญชวนมุสลิมมาเรียนรู้เรื่องศาสนาเพื่อนำไปปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้อง แรกเริ่มอาจจะสอนตามบ้านหรือมัสยิด และอาจจะขยายเป็นปอเนาะ หรือในบางพื้นที่สมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้หาสถานที่ปลูกบ้าน สร้างบาลัยหรือในท้องถิ่นจะเรียกว่าบาหลีเพื่อเป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันและสร้างปอเนาะเพิ่มขึ้นต่างหาก เพื่อความสะดวกในการสอนและการใช้ชีวิตของนักเรียนปอเนาะ เมื่อมีผู้เรียนมากขึ้น ผู้เรียนจะปลูกกระท่อมเล็ก ๆ เป็นที่พักเรียงรอบมัสยิดหรือบาหลีหรือรอบบ้านครูหรือที่เรียกว่า **โต๊ะครู**

นักเรียน

ผู้เรียนในระบบปอเนาะส่วนใหญ่จะเป็นชาย มีบางปอเนาะที่จะมีนักเรียนหญิงเรียนอยู่ด้วย ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่จะเข้าเรียนปอเนาะเมื่อสำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้ว มุสลิมในภาคใต้จะเรียกนักเรียนที่เรียนในสถาบันปอเนาะว่า **โต๊ะปาเก** ทั้งหมดจะเป็นนักเรียนเต็มเวลา หุงหาอาหารรับประทานกันเองในที่พัก (ปอเนาะ)

หลักสูตรการสอน

ระบบการสอนจะสอนศาสนาเชิงลึกที่เกี่ยวกับเรื่องปรัชญา เทววิทยา ความศรัทธา การปฏิบัติศาสนกิจ ในพิธีกรรมต่าง ๆ วิชาอัลกุรอาน อัลหะดีษ ทั้งการท่องจำและการรู้ความหมายต่าง ๆ ทั้งระดับผิวเผินและเชิงลึก ระยะเวลาในการเรียนทั้งสั้นขึ้นอยู่ตามความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน บางคนจะเข้าศึกษาตั้งแต่ระยะ ๑-๑๐ หรือ ๑๕ ปีหรืออาจจะมากกว่านั้น

สถาบันการศึกษาปอเนาะส่วนใหญ่จะแบ่งบริเวณออกเป็น ๓ ส่วนคือ

๑. ส่วนกลางเป็นที่เรียนและปฏิบัติศาสนกิจรวมคือ มัสยิด บาลัย สุเหร่าหรือบ้านโตะครุซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น บริเวณที่ทุกคนเข้าออกได้

๒. ส่วนบ้านพักของนักเรียนชายที่ปลูกเป็นที่พักเรียกว่าปอเนาะ

๓. ส่วนที่เป็นที่พักแบบครอบครัว และที่พักของนักเรียนหญิงเรียกว่าปอเนาะ (ส่วน) ในหรือ ปอเนาะดาลำ หรือในภาษาท้องถิ่นจะเรียกว่า ปอเนาะดาแล

บทบาทและหน้าที่พิเศษของสถาบันการศึกษาปอเนาะ

ในสถาบันการศึกษาปอเนาะบางแห่งอาจจะมีผู้เฒ่าคนแก่ คนยากไร้ คนพิการหรือคนที่ไม่มีญาติพี่น้อง เด็กกำพร้า หรือบุคคลที่เข้ารับศาสนาอิสลามที่เรียกว่ามุสลิมใหม่ ฯลฯ จะอาศัยอยู่ร่วมในบริเวณปอเนาะ (ส่วน) ในด้วย ดังนั้น ภาระความรับผิดชอบและบทบาทของปอเนาะไม่เพียงเป็นการบริการการศึกษาศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่โตะครุอาจจะเป็นผู้ดูแลและอนุเคราะห์ให้สถานที่สร้างที่พักพิงของผู้ด้อยโอกาสของชุมชนเกือบทุกประเภทด้วย

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

เป็นสถานศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสถาบันการศึกษาปอเนาะ โดยอาศัยระเบียบคำสั่งของรัฐบาล ในยุคที่เห็นว่าสถาบันการศึกษาปอเนาะคือแหล่งช่องสุ่มก้าง และเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ความคิดอุดมการณ์ทางการเมือง เรื่องการแบ่งแยกดินแดน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยxor้อง (แกมบังคับ) ให้สถาบันการศึกษานี้ มีการเพิ่มวิชาสามัญศึกษา เป็นวิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรทั่วไปของโรงเรียนของรัฐบาลควบคู่กับวิชาศาสนา มีการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบหลักสูตร การบริหารการศึกษา การสนับสนุนและเงื่อนไขอื่น ๆ ที่รัฐเห็นว่าสามารถ สนองตอบต่อความมั่นคงของประเทศได้ โรงเรียนบางแห่งเห็นว่ารัฐกำลังเข้าไปก้าวก่าย แทรกแซงและคุมเข้มเรื่อง การเรียนการสอนศาสนา โรงเรียนบางแห่งสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมได้ บางแห่งได้ใช้ วิถีปฏิบัติเป็นโอกาสในการขยายกิจการ ทั้งนี้เพราะความต้องการของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาระบบนี้สามารถสนอง ความต้องการการเรียนรู้ศาสนามากกว่าที่โรงเรียนของรัฐบาลไม่สนองตอบได้เท่าที่ควร การพัฒนาการเรียนในสถาบัน เช่นนี้ โรงเรียนบางแห่งสามารถเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบางแห่ง ยังมีนักเรียนในหลักสูตรปริญญาตรีที่เชื่อมต่อหรือเป็นเครือข่ายกับสถาบันการอุดมศึกษาในต่างประเทศด้วย

องค์กรและสถาบันการศึกษาที่มีในชุมชนเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษา ซึ่งใน บทความนี้จะกล่าวถึงองค์กรอื่น ๆ เช่นชมรม กลุ่ม สมาคมหรือมูลนิธิ ซึ่งมีอีกจำนวนหนึ่งที่มีการขับเคลื่อน ในสังคม เป็นส่วนเสริมจากรัฐบาลมีเครือข่ายอยู่แล้วเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์การเรียนรู้หรือศูนย์ถ่ายทอด เทคโนโลยี เป็นต้น

ตารางเปรียบเทียบสถาบันศาสนาในชุมชน

ประเภท	บทบาทหลัก	ผู้บริหาร	หลักสูตร	รายได้
๑. มัสยิด	ศูนย์รวมการปฏิบัติศาสนกิจของชุมชน	อิหม่ามและคณะกรรมการ ๑๕ คน	อาจจะมีการสอนศาสนาทั่ว ๆ ไป มีการอ่านคุตบะฮ์ในวันศุกร์	กรมศาสนาและชุมชน
๒. โรงเรียนตาดีกา	สอนศาสนาพื้นฐานภายใต้การดูแลของมัสยิด	อิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิด	มีหลักสูตรสอนเป็นระบบโรงเรียน	กระทรวงวัฒนธรรม มหาดไทย, ชุมชน ฯลฯ
๓. สถาบันการศึกษาปอเนาะ	เป็นสถานศึกษาศาสนาของชุมชน (ไม่ใช่มีทุกชุมชน)	มีเจ้าของเรียกว่าโต๊ะครูและผู้ช่วย	หลักสูตรศาสนาเชิงลึก	กระทรวงศึกษาธิการ ชุมชน
๔. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม	เป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามและการศึกษาทั่ว ๆ ไปหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ	ผู้รับใบอนุญาตครูใหญ่คณะครูที่เป็นลูกจ้างของโรงเรียนและเจ้าหน้าที่รัฐ	มีหลักสูตรการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และหลักสูตรศาสนาตั้งแต่ระดับชั้นปีที่ ๕-๑๐	เงินอุดหนุนของกระทรวงศึกษาธิการ ชุมชน ฯลฯ

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษาด้านกิจการอิสลามแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับจังหวัด ดูแลการให้ความรู้ ประสานงานการศึกษาระดับพื้นฐานหรือเรียกว่า**ฟัรดูอิน**ซึ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกว่าโรงเรียนตาดีกา การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับอิสลามอำนวยความสะดวกและเป็นศูนย์กลางการไกล่เกลี่ยปัญหาศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักการอิสลาม (ชารีอะฮ์) แก่ครอบครัวมุสลิม เช่น จัดการแต่งงานหรือหย่า ดูแลอำนวยความสะดวกและตรวจสอบการประกอบอาหารที่ต้องตามหลักศาสนา (ฮาลาล) การจัดเก็บซากาต ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมสร้างความเข้าใจระหว่างรัฐกับมุสลิมในท้องถิ่นอื่น ๆ ของจังหวัดโดยอาศัยเครือข่ายมัสยิดเป็นหลัก

คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีหน้าที่ในการออกประกาศแต่งตั้ง ถอดถอนคณะกรรมการมัสยิดประจำท้องที่ต่าง ๆ โดยคณะกรรมการมัสยิดจะได้รับการคัดเลือก เลือกตั้ง แต่งตั้งโดยประชาชน (สับปูรุษ)

องค์ประกอบอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจในแนวคิดของสังคม ที่ประกอบด้วยกลไกทางชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณีอื่น ๆ ที่ยังมีบทบาทและเป็นตัวขับเคลื่อนในสังคมมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีดังต่อไปนี้

ความเป็นชาติพันธุ์มลายู

ความหลากหลายของเชื้อชาติและชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นเป็นองค์ประกอบของชาติไทย มลายูเป็นชนชาติพันธุ์หนึ่งมีศาสนา ภาษา จารีตประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์และการดำรงอยู่ของชุมชนที่แตกต่างกับคนไทยส่วนใหญ่ในประเทศ วิถีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางศาสนา มีการสืบทอดทางภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องนับร้อย ๆ ปี เป็นศักดิ์ศรีที่ให้ความภูมิใจและมีเกียรติของชุมชน เป็นความสวยงามของประเทศที่หาได้ไม่มากนักในโลกนี้ เป็น **รากเหง้าความมั่นคงของสังคมประเทศ** วิถีชุมชนขั้นพื้นฐานง่าย ๆ ที่สามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

มิติทางประวัติศาสตร์

มุสลิมในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์มลายู อาศัยอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นส่วนมาก มีประวัติศาสตร์การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามกลไกการเมืองของภูมิภาค จากนครรัฐลังกาสุกะ ยึดถือฮินดูพราหมณ์ และพุทธ (ประมาณ พ.ศ. ๗๐๐-๒๐๐๐) ต่อมาเป็นนครรัฐอิสลามปาตานี ดารุสซาลาม (พ.ศ. ๒๐๔๓-๒๓๕๓) และมาแพ้สงครามประเพณีกับสยามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ ใช้เวลาพัฒนาการกว่า ๒,๐๐๐ ปี จนเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย อย่างสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕

ในประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า เมื่อครั้งสมัยเป็นนครรัฐอิสลามปาตานี ดารุสซาลาม มีท่าเรือที่เจริญมั่งคั่ง เป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาอิสลามในภูมิภาค มีผู้คนไปมาเพื่อการค้าและการศึกษาจากทุกสารทิศ มีนักการศาสนา ที่มีผลงานวรรณกรรมศาสนาเป็นที่ยอมรับทั่วโลก มีลูกหลานสืบทอดมรดกจวบจนปัจจุบัน แต่หลักฐานการเป็นนครรัฐอิสลามกลับถูกกลบเกลื่อนบิดเบือนโดยกระบวนการประวัติศาสตร์ชาตินิยม และการโหมกระพือของนิยายปรัมปรา ให้เข้าใจผิดว่าเกี่ยวข้องกับประวัติการตั้งนครรัฐอิสลามด้วยเหตุผลการท่องเที่ยวเท่านั้น

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทยมุ่งเน้นผลทางการเมืองเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญเรื่องหลักฐานของนักคิด นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่อย่างเบาบาง ความเป็นจริงของประเทศจึงถูกปิดให้ดำมืดมาโดยตลอด เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นถูกละเลย จนทำให้คนในชาติไม่รับรู้ความหลากหลายของคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ประกอบเป็นชนชาติไทยในปัจจุบันได้ และมีกระบวนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติที่ละเลยความสำคัญ ความเป็นชาติพันธุ์กลุ่มเล็กกลุ่มย่อยในประเทศอย่างน่าเสียดายยิ่ง

มิติทางศาสนา

ชุมชนมุสลิมจะต้องมีกระบวนการสร้างการเรียนรู้นับตั้งแต่เริ่มอยู่ในเปลถึงหลุมฝังศพ เน้นให้ปัจเจกบุคคล มีการเรียนรู้ ศึกษา อ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เข้าใจในคุณลักษณะพระจริยวัตรของศาสดา นบีมุฮัมมัด รอคูลุลลอฮ์ สนับสนุนให้ใช้วิถีศาสนปฏิบัติที่ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน การทำงานในกิจการต่าง ๆ ร่วมกันเป็นกลุ่ม การละหมาดรวมกัน (ญุมอะฮ์) ที่สุเหร่าหรือมัสยิด ให้ทุกคนละหมาดวันละ ๕ เวลา คือ ก่อนฟ้าสาง หลังเที่ยงวัน ก่อนพระอาทิตย์ตกดิน หลังพระอาทิตย์ตกดิน และเวลากลางคืน ส่วนใหญ่ผู้คนในชุมชนจะเดินทางไปร่วมทำพิธีที่สุเหร่าและมัสยิด เมื่อการเดินทางไปร่วมละหมาดทำให้มีอุปสรรคอาจจะโดยสาเหตุใดก็ตามเช่น กลัวความปลอดภัย การคุกคามทางจิตใจ ฯลฯ หมายถึงวิถีธรรมกำลังถูกทำลาย ซึ่งมุสลิมถือว่าเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่และเจ็บปวดที่สุด

มิติการแสวงหาความรู้

ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่าการศึกษาศาสนาเป็นสิ่งบังคับให้มุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้ วิถีธรรมอิสลามได้กำหนดให้ชายหญิงเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกสาขาวิชาเพื่อเขาจะได้รู้ตัวเองว่ามาจากไหน กำลังทำอะไร เพื่อใคร ตายแล้วจะไปไหน จะอยู่ให้มีความสุขอย่างไรในโลกนี้และมีชีวิตอมตะหลังความตาย การศึกษาหาความรู้ทางโลกเพื่อใช้ประกอบอาชีพในการดำรงอยู่อย่างพอเพียงแก่ตัวเองและครอบครัว ให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างสมบูรณ์ตามอัธยาศัย

การเรียนการสอนแบบดั้งเดิมคือปอเนาะ การสอนอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน การอธิบาย การเรียนรู้กิตาบ (ตำราศาสนา) ตามมัสยิด สุเหร่า ตามบ้านพักผู้นำทางศาสนา เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาความศรัทธาของตนเองให้มากยิ่งขึ้น โดยมีผู้รู้เป็นผู้สอน ครูสอนหลายคนมีคุณวุฒิและวัยวุฒิที่มากมาย ประชาชนจะเรียกว่า **โต๊ะครู** พลัดการถ่ายทอดความรู้ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้มุสลิมภาคใต้เป็นสังคมที่เข้มแข็ง สามารถรักษาความเป็นชุมชนดั้งเดิมมากที่สุด สังคมหนึ่งของประเทศ **โต๊ะครู**ถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีค่าอย่างยิ่งของสังคมมุสลิม

มิติทางวัฒนธรรม

ในสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัฒนธรรมทับซ้อนจากอดีตคือวัฒนธรรมมลายู ซึ่งมีพื้นฐานเดิมมาจากความเชื่อในแนวทางฮินดูพราหมณ์และวัฒนธรรมอิสลาม ประเพณีการปฏิบัติใด ๆ ที่เป็นเรื่องดีงามไม่ขัดกับหลักศาสนา ยังคงปฏิบัติและรักษาเช่นภาษามลายูยังใช้กันอยู่ถึงแม้จะล่วงเลยมานานนับพันปี การไปมาหาสู่ร่วมงานบุญระหว่างญาติพี่น้องในชุมชนที่เป็นมุสลิมและพุทธ (คนดั้งเดิม) ยังปฏิบัติกันติดอยู่ วัฒนธรรมการละเล่นการแสดงที่ขัดกับศาสนาบัญญัติและแสดงควมมีอำนาจบารมีและมีฐานะ (ที่ฟังเพื่อฟังเพื่อย) ค่อย ๆ เลือนหายไปหรือหาชมยากขึ้น เช่นการละเล่นโนราห์ มะโย่ง ตีอริ หนังตะลุง รำสือ การแห่ขบวนนกในวรรณคดีโบราณ แห่ขบวนบายศรี ขบวนแห่ช้างในวันแต่งงาน และการเข้าสู่ันต์ (ขลิบอวัยวะเพศเด็กชาย) หรือแม้แต่ดีเกิร์ฮูลู ฯลฯ

วัฒนธรรมบางอย่างสามารถเป็นสื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่จะต้องมีกระบวนการกลั่นกรองอย่างมีความเข้าใจในแนวคิดดั้งเดิม เช่นดีเกิร์ฮูลูสามารถสอดแทรกเนื้อหาเชิงสร้างสรรค์ได้มากมาย และสามารถสร้างความเข้าใจในกระบวนการทางสังคมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

การตกผลึกของนโยบายชาตินิยม

สมัยสร้างรัฐชาติของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีสมัยหนึ่งในอดีตยุค พ.ศ. ๒๔๙๐ มีการประกาศนโยบายรัฐชาติที่ตั้งอยู่บนชาตินิยมสุดกู่ ได้สร้างสมความรู้สึกเรื่องชาตินิยมแก่คนในชาติมาก แนวคิดเรื่องชาตินิยมด้านหนึ่งมีผลต่อภาพรวมของประเทศ แต่ไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เจ็บปวดแก่ชนกลุ่มน้อยในสังคม ซึ่งรวมถึงมลายุมุสลิมในภาคใต้ เป็นผลให้ต้องใช้เวลาในการเยียวยารักษาหลายร้อยปี ประกอบกับนโยบายการส่งข้าราชการ นักปกครองและเจ้าหน้าที่ที่มีปัญหา (ประพตมิชอบในระบอบราชการและนิสัยส่วนตัว) ในอดีตไม่คำนึงถึงคุณภาพการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเท่าที่ควร บรรดาผู้คนเหล่านี้ได้สร้างฐานอำนาจและความมีอคติต่อคนท้องถิ่นอย่างหนัก ซึ่งดูเหมือนจะสอดคล้องกับนโยบายชาตินิยมเป็นอย่างดี

ตัวอย่างจริงที่เกิดขึ้นมากมายยังอยู่ในความทรงจำของคนมุสลิม อาทิ

การจับผู้นำศาสนา ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สำคัญอย่างยิ่งของสังคม โดยปราศจากคำตอบแห่งความยุติธรรมจากรัฐเกือบทุกสมัย

การห้ามสอนภาษามลายู (อักขระยาวีคือการนำเอาอักษรภาษาอาหรับมาเขียนให้อ่านในภาษามลายู) ในโรงเรียนและชุมชน ภาษามลายูถือว่าการออกเสียงใกล้เคียงหรือเหมือนกับภาษาอัลกุรอานมากที่สุดและใช้เป็นสื่อเพื่อการเรียนรูศาสนาให้ลึกซึ้ง จึงถือเป็นภาษาศาสนาภาษาหนึ่ง

ปิดโรงเรียนสอนศาสนาแบบดั้งเดิม คือ **ปอเนาะ** ซึ่งเป็นสำนักดักศิลาที่มีค่าคู่กับสังคมมุสลิมมานับร้อย ๆ ปี ทำให้พลวัตการขึ้นนำสังคมสู่ความดีงามตามความเชื่อเป็นสิ่งสูงส่งของชีวิตมุสลิม ถูกทำลายและบั่นทอนลง

บังคับให้เรียนภาษาไทยที่มีเนื้อหาและกระบวนการสอนตามแนวพุทธนิยม มีกระบวนการนำเสนอเชิงบังคับ อาทิ การท่องบทสวดมนต์ การอ่านภาษาบาลีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของศาสนาพุทธ เป็นต้น ที่ทำให้มุสลิมตื่นตระหนก และกลัว การห้ามพูดภาษามลายูในโรงเรียน เหล่านี้คือสาเหตุและปัญหาที่ทำให้มลายูมุสลิมปฏิเสธการเรียนวิชาสามัญ และการสอนภาษาไทยในโรงเรียนรัฐบาล เพราะมุสลิมจะไม่เสี่ยงกับบ่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงความศรัทธาในที่สุด

หญิงมุสลิมมีการแต่งตัวปกปิดในส่วนที่ล่อแหลมต่อความรู้สึกทางเพศ เมื่อถูกบังคับให้ตัดผมสั้น ห้ามคลุมผม ต้องนุ่งกระโปรงแทนผ้าถุง (โสร่ง) ชายต้องเปลี่ยนหมวกกะปิยะ (ขาว) หรือหมวกดำ (ซอกะ) เป็นหมวกกะโล่ สวมกางเกงแทนโสร่ง การเปลี่ยนแปลงชื่อท้องถิ่นที่เป็นชื่อดั้งเดิมให้เป็นภาษาไทย หรือเทียบเคียงภาษาไทยได้ หรือให้เปลี่ยนจนผิดความหมายจากเดิม ความรู้สึกที่เป็นอคติต่อนโยบายของรัฐมาโดยตลอด ส่งเสริมให้คนท้องถิ่น เปลี่ยนชื่อ แปลงนามสกุลให้เป็นภาษาไทยแทนภาษาที่ศาสนากำหนด (ภาษาอาหรับ) มีกระบวนการที่ทำให้เกิดความยุ่งยาก เกรงกลัวภัยในการติดต่อสื่อสารกับกลไกของรัฐเมื่อไม่รู้หรือไม่ใช่ภาษาไทย

เรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นมานานเกือบ ๖๐ ปีมาแล้ว แต่ยังไม่เคยเปลี่ยนแปลงจากคนไทยที่รักความเป็นธรรมทั้งหลาย อย่างแน่นอน กระบวนการต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น บางประการยังปฏิบัติกันอยู่กับประชาชนทั้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และพื้นที่ห่างไกลด้อยโอกาสอื่น ๆ

การปรับเปลี่ยนอย่างรุนแรงและน่ากลัวในสมัยนั้นจำเป็นต้องอธิบายคำว่ารุนแรงในทัศนะอิสลาม หมายถึงความกลัวที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงความศรัทธา (อาภิดะฮ์) กลายเป็นคนนอกரிตดศาสนาและที่น่ากลัวที่สุดสำหรับมุสลิมหมายถึงการหมิ่นเหม่กับการตกนรก วิธีการดำเนินชีวิตมุสลิมต้องศรัทธาและเชื่อมั่นว่า โลกหลังความตายมีจริงและมีความหมายยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด

นโยบายการบริหารปกครอง

การบริหารสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะเหมือนกับการ **ยึดครอง** มากกว่า **การปกครอง** นักปกครองและเจ้าหน้าที่เกือบทุกหน่วยที่ถูกส่งไปทำงานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่ไม่รับรู้และไม่พยายามทำความเข้าใจในความแตกต่าง ตลอดจนละเลยไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรกับการศึกษาถึงโครงสร้างของสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ฯลฯ ของคนท้องถิ่น ความไม่เข้าใจเรื่องความแตกต่าง มุสลิมท้องถิ่นภาคใต้ยังถูกมองเป็นชุมชนที่แปลกแยก เป็น **แขกขอบกบฏ** จึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องทบทวนอย่างหนัก

การใช้กำลังเมื่อมีปัญหาที่ภาคใต้เป็นบทสรุปที่รัฐปฏิบัติมาโดยตลอด ทุกครั้งปัญหาต่าง ๆ ไม่เพียงแต่แก้ไม่ได้ หากไปตอกย้ำความเจ็บปวดกับคนท้องถิ่นเพิ่มขึ้นเพราะ **ตั้งโจทย์การแก้ปัญหาผิด คำตอบจึงพลาดหมด** การตั้งโจทย์ง่าย ๆ ซึ่งอาจจะได้ผลในยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อทำให้ศัตรูขาดหวาดกลัว แต่ไม่น่าจะเป็นบทสรุปที่ถูกต้องเสมอไป เพราะเป้าหมายที่จะเอาชนะ คือการเข้าไปอยู่ในจิตใจประชาชนคนร่วมชาติที่ต่างวัฒนธรรมความเชื่อ ให้อาชีพเป็นศัตรูที่แปลกแยกของแผ่นดินไม่ กรณีที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้เป็นข้อคิดประสบการณ์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งคือ

การแยกสลายชุมชน

โดยใช้นโยบายผสมกลมกลืนหลากหลายรูปแบบผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การสร้างนิคมในพื้นที่และอพยพชาวไทยจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) เข้าไปอาศัยสร้างชุมชน โดยสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่แตกต่างกับความเป็นอยู่ของมุสลิมในรัศมีใกล้เคียง อย่างชนิดเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน

การจัดส่งข้าราชการไปปฏิบัติงานมีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมและขาดการตรวจสอบศักยภาพ ความสามารถ ความเข้าใจในความแตกต่าง จึงเกิดการกดขี่เอารัดเอาเปรียบ การดูถูกดูแคลนคนท้องถิ่น ละเลยและขาดประสิทธิภาพ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาระดับฐานรากเป็นเวลาต่อเนื่องนับ ๔๐-๕๐ ปี สร้างความรู้สึกที่เลวร้ายแก่ชุมชน ทำให้คนท้องถิ่นมีการอพยพย้ายถิ่นไปใช้ชีวิตเพื่อการศึกษาและประกอบอาชีพที่ประเทศมาเลเซียเป็นจำนวนมาก จนมีปัญหาหลักเรื่องบุคคล ๒ สัญชาติตามมาในปัจจุบัน

การยกกองกำลังเข้าตรวจค้นหมู่บ้านและโรงเรียน

การยกกองกำลังที่มีจำนวนกำลังพลมากมาย พรั่งพร้อมด้วยอาวุธสงครามและยุทโธปกรณ์ทั้งรถหุ้มเกราะ รถจี๊ปติดปืนยิงเร็ว การไปค้นบ้านชาวบ้าน ภาพเด็ก ๆ และผู้หญิงที่ตกใจหวาดผวาสุดขีด สั่นระริกกับความกลัวและร้องไห้สะอึกสะอื้น การจู่โจมตรวจค้นแหล่งสงฆ์ในโรงเรียนปอเนาะ เสมือนหนึ่งเป้าเหล่านั้นคือศัตรูร้ายที่ต้องจัดการอย่างเด็ดขาด ให้เด็กนักเรียนชาย (ระดับมัธยมต้น) เข้าแถวพิมพ์ลายนิ้วมือเกือบทั้งโรงเรียนเพราะสงสัยจะเป็นแนวร่วมการปล้นปืนและเผาโรงเรียน มันกระเทือนความรู้สึกและเจ็บปวดแก่เขาเหล่านั้นอย่างเหลือคณา จนบางโรงเรียนในปัจจุบันเด็ก ๆ หนีไปเรียนที่อื่นเกือบหมดโรงเรียน หรือบางคนหนีออกจากระบบการศึกษาไปเลย เหตุการณ์เหล่านี้จะต้องใช้เวลาอันยาวนานเท่าชีวิตหรือตายแล้ว เรื่องราวยังมีการเล่าขานจนเป็นตำนานเรื่องจริงที่ไม่รู้จบ

การใช้สุนัขสงครามตรวจค้นในชุมชน

การตรวจค้นแหล่งที่สงฆ์ ที่พำนักของผู้ร้ายหรือหาของผิดกฎหมายในชุมชนมุสลิมโดยใช้สุนัขสงครามดมกลิ่นสามารถกระทำได้แต่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง ดังคำปรารภของโต๊ะครูท่านหนึ่งในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานีกล่าวว่า มุสลิมไม่ได้กลัวสุนัข หากแต่ที่ใดสุนัขเหี้ยบย่ำและเดินผ่าน รอยเท้าและน้ำลายที่หกเรียวยาว (มองไม่เห็น) มีวิธีการล้างที่หนักหนาและสาหัสด้วยน้ำสะอาดเจ็ดครั้ง ตามด้วยน้ำโคลนบริสุทธิ์เป็นครั้งสุดท้าย สิ่งสกปรกที่เกิดจากรอยเท้า (ตีน) และน้ำลายสุนัข มีผลต่อความไม่สมบูรณ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีธรรมชุมชนที่สูงค่ายิ่ง จึงจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลอย่างชัดเจนที่สุด และใช้กระบวนการที่ระมัดระวังให้หนักก่อนลงมือ

ความเชื่อและความมั่นใจ

ในความเป็นจริงมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สนับสนุนที่จะให้รัฐบาลดำเนินการแก้ปัญหาและวิกฤติที่เกิดขึ้นโดยเร็วและฉับพลัน รัฐสามารถแยกแยะความตึงเครียดและความเลวร้ายที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ทุกคนต้องการให้ประเทศมีความสุข สันติ ปลอดภัยปราศจากภัยอันตรายใด ๆ แต่รัฐต้องปฏิบัติอย่างเข้าใจ รอบคอบและมุ่งมั่น รักษาสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นคนพลเมืองไทยตามหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน และบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอย่างหนักแน่น อย่าเอาอารมณ์ความสะใจในการแก้ปัญหาเป็นที่ตั้ง เพราะวิกฤติของภาคใต้มันสามารถเป็นเครื่องมือสำหรับการก่อการได้อย่างไม่ยากเย็น

คนไทยทั่วไปคงไม่ค่อยจะทราบกันนักว่า เมื่อสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหารั้งหนึ่ง ท้องถิ่นต้องสูญเสียกำลังคน ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนที่ปรารถนาดีต่อประเทศชาติเป็นประจำ เพราะเขาเหล่านั้นเกรงกลัวต่อการกระทำของเจ้าหน้าที่มาก หลายคนหนีเอาชีวิตรอดและทิ้งครอบครัวที่ต้องผจญความเลวร้ายจากการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ เป็นอย่างนี้นับร้อยปีมาแล้ว ในสถานการณ์ปัจจุบันยังปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ เช่นจับโจรไม่ได้ต้องเค้นและกดดันให้เมีย ลูก พ่อแม่ ญาติพี่น้องรับภาระความเจ็บปวดแทน

ในสถานการณ์ที่เป็นอยู่มีผลถึงกลไกของรัฐบางหน่วย ได้โอกาสกระทำแก่คนท้องถิ่น จะโดยบังเอิญหรือโดยเจตนาเป็นปรากฏการณ์ที่ชุมชนมุสลิมประสบมาโดยตลอด ไม่ยกเว้นในสถานที่ราชการ ข้าราชการมุสลิมบางคนอาจจะต้องประสบกับการกระทบกระทั่ง กระแนะกระแหนและบางที่ด่าทอโดยตรงว่า เมาโรงเรียนและลูก ๆ ของพวกคุณ (มิง) เดือดร้อนไม่มีที่เรียน เสมือนหนึ่งจะสื่อความว่าคนที่ทำคือ พวกคุณข้าราชการมุสลิมนั่นแหละตัวเจ้าปัญหา

ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นต่อเนื่องมานานนับศตวรรษ ถึงแม้แนวนโยบายการแก้ปัญหาภาคใต้จะชัดเจนแต่ยังห่างไกลความเป็นจริงมาก เพราะกลไกระดับท้องถิ่นสามารถแปลงความหมายของนโยบายเป็นอื่นได้มาโดยตลอด รัฐบาลจะต้องทบทวนบทเรียนนี้อย่างจริงจัง รอบคอบและเร่งด่วนว่า แนวทางการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธีตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๘๗/๒๕๔๖ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๖ เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ได้แต่งตั้งคณะทำงานยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภาพัฒนาการสังคมแห่งชาติ และคณะทำงานได้ถอดบทเรียนเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งไว้มากมาย น่าจะนำไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี

ภาพความเลวร้ายในอดีตที่ยังไม่จางหายไปในชุมชน อาทิ การเข้าโจมตีมุสลิมในขณะที่กำลังละหมาดเข้า (ซุบฮิ) ที่คูขุดอู่อำเภอนะบะ จังหวัดนราธิวาส จนต่อมา ถูกตั้งข้อกล่าวหาว่าเป็นกบฏ

การเผาหมู่บ้านเกือบทั้งหมู่บ้านที่บาสุกาสามะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อหาคนร้ายบางคน การสังหารชาวบ้าน ๕ คนที่วัดเชิงเขาในหมู่บ้านเดียวกันเมื่อปี ๒๕๑๘ จนมีการประท้วงใหญ่ในวันตรุษอีฎิ้ลฮัจญ์ และมีการโยนระเบิดลงในฝูงชนจนตายหมู่ทันทีที่นับสิบศพที่หน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานี เมื่อค่ำวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๘

กระบวนการอุ้มฆ่า การประจานผู้ตายในที่สาธารณะที่อาจจะเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกในขบวนการต่าง ๆ เป็นข่าวคราวที่เกิดขึ้นและพุดคุยในหมู่ประชาชนมาโดยตลอด ความรู้สึกที่เจ็บปวดต่อผลกระทบที่ถูกกระทำเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โต๊ะครู ผู้นำชุมชน ข้าราชการมุสลิม ประชาชนคนท้องถิ่น วางตัวลำบากยิ่งในสถานการณ์เช่นนี้

สื่อเชิงคุณภาพที่จะสร้างความเข้าใจแก่คนท้องถิ่นและคนในชาติ รัฐพัฒนาเฉพาะเครื่องมืออุปกรณ์ให้ทันสมัยแต่ไม่พัฒนาจิตสำนึกของกลไกให้ตระหนักเห็นความสำคัญในความหลากหลายของชนในชาติ แต่กลับเน้นหนักเรื่องเอกลักษณ์เดียว โดยละเลยอัตลักษณ์ของชาติที่ประกอบไปด้วยระบบนิเวศน์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

เหตุการณ์ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๕ (๙/๑๑) สื่อตะวันตก (โดยเฉพาะอเมริกัน) โหมกระหน่ำโจมตีการกระทำของขบวนการก่อการร้ายอย่างหนัก ข้อมูลข่าวสารที่พรั่งพรูทั้งโดยตรงและทางอ้อมว่า ผู้ก่อการร้ายมุสลิมและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่ออิสลามเป็นตัวการ สื่อในประเทศทั้งของรัฐและเอกชนส่วนใหญ่มักจะรับเอาข้อมูลและข่าวสารจากแหล่งเดียวและรับมาขยายต่อ หลายครั้งเป็นการเจตนาที่จะใช้จังหวะนี้ในการสร้างกระแสความเกลียดชังต่อ แหกและมุสลิม ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งเพื่อความสะใจ หาแนวร่วมกับคนในชาติและการค้าข่าว

การกล่าวร้ายใครสักคนหนึ่งอย่างเลื่อนลอยปราศจากหลักฐานพยานที่แท้จริง ในทัศนะของศาสนาอิสลาม ถือเป็นบาปอันใหญ่หลวง มีโทษหนักกว่าการฆ่าผู้คนหลายร้อยพันเท่า เพราะการฆ่าใครคนหนึ่งเปรียบเสมือน ฆ่าคนหนึ่งร้อยคน เรื่องที่เกิดขึ้นกับมุสลิมกลับกลายเป็นเรื่องไร้สาระ การจับผู้ต้องหาและต่อมาเป็นผู้บริสุทธิ์ กลายเป็นเรื่องตลกกว่า **แพะ** อยู่เนือง ๆ โดยไม่ยุติกับความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นกับจำเลย ครอบครัว ญาติพี่น้อง ลูกศิษย์ เพื่อนพ้องและตลอดจนชุมชน การข่าวที่แพร่สะพัดในเรื่องเล็ก ๆ ให้ดูเป็นเรื่องใหญ่เช่น การจับผู้ต้องสงสัย ที่เป็นครูสอนศาสนาอิสลาม แต่ประโคมข่าวว่าเป็น **โต๊ะครู** ซึ่งสังคมมุสลิมถือเป็นความเสียหายอย่างยิ่ง สื่อนำเสนอ จะโดยเจตนาหรือไม่ ล้วนเป็นการตอกย้ำการกดขี่ประชาชาติมุสลิมในประเทศมาโดยตลอด

มีตัวอย่างมากมายของประเทศมาเลเซียที่ได้ใช้กระบวนการทางสื่อ เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจระหว่าง ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา วิถีความเชื่อของชุมชน โดยมีสถานีวิทยุโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ที่ใช้ทั้งภาษามลายู (มลายู) จีน อินเดีย อังกฤษ รวมทั้งภาษาท้องถิ่น เช่น มลายู กลันตัน ซาบา ซาราวัก และภาษาไทย มีจำนวนรายการและเวลามากมายทั้งข่าวสาร สารคดี บันเทิง อาชีพ ฯลฯ

รัฐบาลมาเลเซียส่งเสริมให้มีการไปมาหาสู่กันและกัน โดยหัวหน้ารัฐบาลและผู้บริหารประเทศจะเปิดบ้าน (Open house) ให้กับทุกคน โดยเฉพาะคนต่างศาสนิกเข้าไปเยี่ยมเยียนคารวะและร่วมรับประทานอาหารกับ เจ้าของบ้านเนื่องในวันสำคัญของศาสนา เช่นวันตรุษสำคัญของมุสลิม วันดีปาวาลี (ตรุษฮินดู) ตรุษจีนและตลอดจน วันวิสาขบูชาของศาสนาพุทธ ทั้งหมดเป็นวันหยุดราชการของชาติด้วย การทำเป็นตัวอย่างของผู้นำกลายเป็น ประเพณีที่ประชาชนในประเทศนำไปปฏิบัติ ลดช่องว่างความเข้าใจให้คนในชาติระหว่างกันมากมาย ที่ยกตัวอย่าง มีได้หมายความว่าผู้เขียนจะชอบหรือฝักใฝ่กับประเทศมาเลเซีย แต่หากแนวทางนี้เป็นวิถีชุมชนมลายูที่เคยปฏิบัติมา อย่างยาวนาน

การทำลายล้างวัฒนธรรมอื่นของคนในชาติจะวิกฤติมากยิ่งขึ้น หากการละเลยและมองข้ามความสำคัญ เพราะแรงผลักดันที่ตกผลึกจากนโยบายชาตินิยม บวกกับแรงหนุนของสื่อตะวันตกถูกเพิ่มความเข้มข้นมากขึ้นนับตั้งแต่ กลุ่มตอลบันทำลายเทวรูปโบราณในอัฟกานิสถานมาแล้ว การกล่าวหามุสลิมของสื่อตะวันตกในกรณี ๑๑ กันยายน การต่อต้านของชาวปาเลสไตน์กับผู้รุกรานชาวยิว คนอิรักและอัฟกานิสถาน กับการรุกรานของทหารอเมริกันและ พันธมิตร การฆ่าพระ ตำรวจ ครู การเผาโรงเรียนและอื่น ๆ ล้วนเป็นข้อมูลด้านเดียวที่มุ่งเป้าการทำลายเฉพาะมุสลิม และอิสลามและจะยิ่งรุนแรงขึ้นในประเทศไทย จนกลายเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและแก้ได้ยากยิ่งขึ้นในอนาคต

สถานการณ์ภาคใต้

หากมองในมุมการแบ่งแยกดินแดนคงจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากในยุคสมัยปัจจุบัน เพราะรัฐได้พัฒนา เปลี่ยนแปลงในทางที่เหมาะสม ผลงานจับต้องและสัมผัสได้มากขึ้นเป็นลำดับ การแก้ไขข้อบกพร่องด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ แน่วแน่และมั่นคง ถึงแม้จะต้องใช้เวลาอีกสิบ ๆ ปีก็ยังรับและรอได้ การนำแนวคิดการต่อสู้เพื่อขบวนการแบ่งแยก ดินแดนของหมู่เกาะมุสลิมโมโรที่มินดาเนาในประเทศฟิลิปปินส์ และมลายูอาจะฮบนเกาะสุมาตราประเทศอินโดนีเซีย มาเปรียบเทียบกับมุสลิมในประเทศไทย เพราะทั้งสองประเทศมีสภาพภูมิศาสตร์ทางกายภาพ กระบวนการพัฒนา ประวัติศาสตร์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สิทธิความชอบธรรมต่าง ๆ ที่ได้รับจากรัฐบาลกลางแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับ ประเทศไทย หากถือว่าทั้งสามประเทศต้องแข่งขันในลู่วิ่งที่เท่ากัน ประเทศไทยไปข้างหน้าทั้งคู่แข่งอยู่ไกลลิบเส้นชัย อยู่แค่เอื้อม เพียงแต่ **ประเทศเราละเลยเรื่องรากเหง้าของท้องถิ่นจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหายั่งยืนได้**

กระบวนการทางวัฒนธรรม

ในสังคมมุสลิมจะมีความแตกต่างด้านการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นในบางชาติพันธุ์จะยังคงมีการปฏิบัติในวัฒนธรรมดั้งเดิม ในบางชุมชนมีกระบวนการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ บางชุมชนสามารถสืบทอดดั้งเดิมออกมาและรับแนวทางใหม่จนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย วัฒนธรรมมาอยู่ดั้งเดิมในชุมชนมุสลิมที่เคยมีและยังมีการปฏิบัติบางชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีหลายประเภท ทั้งที่ยังปฏิบัติกันอยู่และเลื่อนร่ายหายาก

ประเภทที่ ๑ วัฒนธรรมการเล่น ซึ่งมีการเล่นมากมาย เช่น

๑. บาตีเกอร์ฮูลูหรือบาตีเกอร์บาร์ติ

การร้องเพลงคล้ายกับการเล่นกลอนสดของคนไทย แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายมีการร้องเพลงโต้ตอบกันไปมา มีดนตรีประเภทกลองรำมะนา ข้อง ลูกแซ็ก โดยมีลูกคู่คอยร้องรับพร้อมตบมือตามจังหวะ ส่วนใหญ่จะเล่นในงานเฉลิมฉลองตามวาระที่เหมาะสม ผู้ร้องส่วนใหญ่จะเป็นชาย

บาตีเกอร์ฮูลู คณะแหลมทราย บ้านบางตาawa อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

๒. มะโย่ง เป็นการเล่นเหมือนละครร้อง ตัวละครจะมีทั้งชายหญิง มีเครื่องดนตรีประกอบ

๓. มโนห์รา เป็นการเล่นที่คล้ายกับมะโย่งแต่จะมีบทแสดงเป็นบทละครมากกว่า จะมีส่วนประกอบของดนตรีด้วย

๔. ตีอรี เป็นการเล่นอีกชนิดหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่จะเล่นในงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคภัยมากกว่าเป็นการเล่นเพื่อสนุกสนาน

๕. หนังตะลุง เป็นการเล่นหนังเงาที่มีนายหนังเป็นคนชักอยู่หลังจอ ส่วนใหญ่จะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับจักร ๆ วงศ์ ๆ

๖. ละคร เป็นการแสดงที่เล่นและแสดงโดยเยาวชนในสถาบันการศึกษา เนื้อหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อิสลามหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน ผู้แสดงในที่เฉพาะจะมีการแยกผู้แสดงและผู้ชมชายหญิง แต่ในกรณีที่แสดงในที่สาธารณะผู้แสดงจะเป็นชายล้วน

การเล่นที่กล่าวข้างต้นจะยิ่งหาหายากขึ้นเพราะมีหลายประการที่ขัดกับหลักการศาสนาอิสลาม ที่สามารถหาได้ง่ายที่สุดและได้รับความนิยมมากอยู่คือบาตีเกอร์ฮูลูหรือบาตีเกอร์บาร์ติ เพราะได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม

กับเวลา (เปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหา) สำหรับการแสดงละครจะแสดงเฉพาะงานในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนาเช่น วันเฉลิมฉลองสิ้นสุดการถือศีลอด (อิฎิ้ลฟิตรี) วันอิฎิ้ลอัฎฮา (วันที่ ๑๐ ของเดือนการประกอบพิธีฮัจญ์) เมาลิดินบี (คล้ายเดือนแห่งการเกิดของนบีมุฮัมมัดรอซูลุลลอฮ์)

ประเภทที่ ๒ วัฒนธรรมทางสังคม

งานบุญต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าในชุมชนมุสลิมจะมีจารีตและประเพณีมลายูมุสลิม ซึ่งจะมีรายละเอียดตามบทความที่เคยได้จัดพิมพ์เผยแพร่มาแล้ว และขอเสนอเพื่อเป็นวิทยาทานที่อาจจะเป็นส่วนเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างการมีส่วนร่วมมากขึ้นดังนี้

จารีตประเพณี : วิถีมลายู

ชาติพันธุ์มลายูส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในแหลมมลายูและหมู่เกาะมลายูเป็นหลัก ประชากรประมาณ ๓๐๐ ล้านคน มีอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ และการประมง ซึ่งเป็นการประกอบอาชีพเพื่อการบริโภค ถึงแม้จะขายผลผลิตบ้างก็เพื่อการใช้สอยในการดำรงชีวิตอย่างสมถะในครอบครัวหาเป็นเพื่อความร่ำรวยหรือสุรุ่ยสุร่ายไม่

เมื่อแนวคิดเสรีทุนนิยมแพร่สะพัดเป็นแรงผลักดันให้เกิดสังคมบริโภคมมากขึ้น วิถีดั้งเดิมถูกมองว่าล้าหลังไม่ทันโลก ขี้เกียจ การศึกษาต่ำ มีลูกมากและยากจน เป็นการมองปรากฏการณ์ที่เห็นอยู่เบื้องหน้า โดยไม่พิจารณาเชิงลึกที่ควรจะต้องศึกษาให้เข้าใจ

ชนชาติมลายูส่วนหนึ่งมีความรู้ความสามารถในการเดินเรือและการท่องเที่ยวทางทะเล อาจจะเป็นเพราะบ้านเมืองล้อมรอบโดยทะเลส่วนหนึ่ง และเคยไปมาหาสู่กับคนต่างบ้านต่างเมืองตั้งแต่ยุคเปอร์เซียโบราณจนถึงยุคล่าอาณานิคมของชาติผู้กระหายดินแดน การเดินทางของชนชาติมลายูมิใช่เพื่อการค้าเป็นหลักแต่เป็นการเคลื่อนย้ายหาที่ทำกินและการเชื่อมสัมพันธ์ทางการเมืองในหมู่ชนชาติพันธุ์เดียวกัน

เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๘ อิสลามเข้ามามีอิทธิพลในหมู่เกาะมลายู ทำให้จำนวนผู้คนนับถือศาสนาอิสลามมากได้แผ่ขยายเข้าไปลึกในแผ่นดินใหญ่ของแหลมมลายูด้วย จนมีการจัดตั้งรัฐอิสลามที่หมู่เกาะมลายูสุมาตราและปาตานี ดารุสซาลาม การติดต่อสัมพันธ์กันและกันระหว่างชนชาติมลายูยิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้น จากเดิมเป็นชนเผ่าเดียวกันเป็นความรู้สึกร่วมทางจิตวิญญาณศาสนาเดียวกันเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง จนได้มีการให้ความหมายคนมลายูคือชนชาติที่นับถือศาสนาอิสลาม วิถีมลายูสามารถเห็นชัดเจนในชีวิตประจำวันของชุมชน นับตั้งแต่ชีวิตหนึ่งเกิดและที่สุดได้จากโลกไป ทุกคนจะเหมือนกันหมดยกเว้นการปฏิบัติบางอย่างอาจจะแตกต่างกันบ้างตามแต่ละพื้นที่ที่จะกำหนดเป็นจารีตประเพณียึดถือปฏิบัติ เช่น การแต่งงาน การถ่ายทอดวิชาความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าพันธุ์ (Suku) และความเข้มข้นในการนับถือศาสนา

ในความเป็นจริงวิถีชีวิตมลายูในประเทศไทยมิได้มีความแตกต่างกับคนมลายูในที่อื่น ๆ ของโลก เพราะถูกปรับให้เข้ากับความเชื่อทางศาสนาเป็นพื้นฐาน ดังจะเห็นจากบทความของนักวิชาการมลายูอินโดนีเซียชื่อ **Tenas Effendy** กล่าวไว้ในบทความทางวิชาการที่นำเสนอในการสัมมนาผู้นำจารีตประเพณีและวัฒนธรรมมลายู ณ เมืองมะละกา ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ เรื่อง *Sekilas Tentang Kesantunan Dalam Adat dan Kesenian Melayu* ซึ่งสามารถยกตัวอย่างและคำแปลสรุปดังนี้

Apa tanda orang berbangsa, sopannya nampak santonnya nyata

ความหมาย : อะไร (ที่แสดงว่า) คนมีชาติตระกูล (คือ) ความสุภาพที่มองเห็น การมีจิตใจงดงามชัดเจน (ความหมายของคำว่า Berbangsa หมายถึง ความเป็นคนดี มีชาติตระกูลสืบสายเลือดที่สูงส่ง มีศักดิ์ศรี ความเป็นพี่น้อง ฯลฯ)

Tanda orang tak tahu adat, santun lupa sopan tak ingat

ความหมาย : สัญลักษณ์คนที่ไม่รู้ในจารีตประเพณี จะเป็นคนที่ลืมความเป็นสุภาพชน (และ) ไม่ใส่ใจเรื่องความสง่างาม (ความหมายของคำว่า Adat, Beradat หมายถึงถึงกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย มรดกภูมิปัญญาในการครองตนที่ตกทอดสืบสานมาแต่อดีต บุคลิกดีงาม การเคารพนับถือซึ่งกันและกัน การมีจิตใจซื่อสัตย์ สุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน คนมีอารยธรรม ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชาติพันธุ์ อันดีงาม ฯลฯ)

Tanda orang tidak beradat, perangai kasar buruk tabiat

ความหมาย : ความประพฤติของคนที่ไร้จารีตประเพณีอันดีงาม (จะมี) นิสัยก้าวร้าว ความประพฤติเลวทราม

การสั่งสอนจารีตประเพณีของชาติพันธุ์มลายู จะเริ่มต้นด้วยจิตวิญญาณที่เป็นพื้นฐานก่อน และจะล่องลึกในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การใช้ภาษา ได้มีการดัดแปลงอักขระในภาษาอาหรับ (ซึ่งเป็นภาษาอัลกุรอาน ภาษาศาสนา) มาเขียนตำราศาสนาในภาษามลายูที่เรียกว่าอักขระยาวิ ในการสั่งสอนศาสนาให้กับลูกหลานทั้งในครอบครัวและชุมชน จนกลายเป็นสถาบันการศึกษาที่เรียกว่าปอเนาะ ผลผลิตจากปอเนาะคือคนรุ่นใหม่ที่ถูกบ่มเพาะและเป็นตัวนำที่สืบทอดสืบทอดทางศาสนาสู่สังคมอย่างเป็นพลวัต

ชนชาติมลายูที่ต้องกลายพันธุ์เพราะการอพยพเคลื่อนย้ายและสร้างหลักปักฐาน ณ บ้านเมืองอื่น หากจำเป็นต้องเปลี่ยนภาษาพูด การแต่งตัว ตลอดจนวิถีปฏิบัติบางอย่างให้สอดคล้องกับสังคมใหม่ ควรจะนึกถึงคำกล่าวของปู่ยาตาหวดคนมลายูที่กล่าวไว้อย่างน่าคิดว่า

Biar mati anak jangan mati adat

ความหมาย : ถึงแม้จะสูญเสียลูกไป (แต่) อย่าให้จารีตประเพณีตายตามไปด้วย

คนยุคสมัยนี้มองและมีทัศนคติในเรื่องนี้ว่าคร่ำครึไร้สาระและหาค่าไม่ได้ จึงพยายามวิ่งหากล้องแห่งโลกาภิวัตน์ที่มีผู้เดินเครื่องและถือระบบควบคุมคือชาติตะวันตก มีบทเรียนมากมายที่ชนหลายเผ่าพันธุ์บนโลกนี้ต้องล้มสลายเพราะลืมนึกถึงตนเอง ลืมชาติตระกูลและชาติพันธุ์บรรพชนของตน ดังนั้นวิถีแห่งความป่าเถื่อนและปรากฏการณ์ที่ไม่เคยพบไม่เคยได้ยินตั้งแต่บรรพกาล กลับปรากฏเป็นปกติวิสัยในแผนปฏิบัติการของผู้นำประเทศและลี้ลื้อ (บางคนบางประเทศ) ที่กระทำต่อชนชาติที่มีอารยธรรมและจารีตนิยมที่สั่งสมมานานนับพัน ๆ ปี หรือจะยอมให้ลูกหลานเรานำวัฒนธรรมนิยมตะวันตกที่ไร้รากเหง้าเป็นสรณะและช่วยกันรุมฆ่าอารยธรรมจารีตประเพณีอันงดงามที่เป็นมรดก (Wasiat) ของบรรพบุรุษทิ้งไป เพื่อจะได้รับการยกย่องว่าเป็นประเทศชาติที่เจริญก้าวหน้าและพัฒนาทัดเทียมกับชาติตะวันตก และไม่รู้สึกละอายใจอะไรกับคำของผู้เฒ่าผู้แก่ที่กล่าวกับคนในสมัยนี้ (บางคน) ว่า

Orang tanpa bangsa ซึ่งหมายถึง คนไร้ชาติตระกูล เป็นคำกล่าวที่ทำลายคนรุ่นเทคโนโลยีก้าวไกลจะคิดหาทางออกอย่างไร หรือจะปล่อยเลยไปตามกาลเวลา

จารีตศิลป์ : ในวิถีมลายู

ชนชาติพันธุ์มลายูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดศาสตร์แห่งศิลป์สาขาต่าง ๆ มากมาย ทั้งในเรื่องการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ประกอบอาชีพ ศาสตราวุธ การดำรงตนในครอบครัว ความสัมพันธ์กันและกันในชุมชน การละเล่น วรรณกรรมงานสร้างสรรค์ คำพังเพย นิทาน นิยายปรัมปรา เป็นต้น ล้วนแล้วแต่มีบรรทัดฐานทางจารีตประเพณีที่มีหลักการตามลัทธิความเชื่อเป็นสำคัญ

ในงานศิลป์ที่ปรากฏในทัศนะอิสลามจึงจะรักษารูปแบบและกรอบของหลักการศาสนาเช่นงานวิจิตรศิลป์ที่เกี่ยวกับการวาดรูปจะไม่มีการวาดสัญลักษณ์รูปเคารพของศาสนาอื่น ภาพคนเปลือย การแต่งตัวของสตรีจะต้องปกปิดในสิ่งที่ควรสงวน (Aurat) ผ้าไม่บางใสจนมองเห็นเนื้อหนังหรือแน่นแนบติดเนื้อร่างกายเห็นส่วนเว้าโค้งชัดเจน

ในการร่ายรำจะไม่แสดงอาการที่ยั่วยุอารมณ์ใคร่ของผู้ชม หรืองานการแสดงจะแยกส่วนผู้แสดงผู้ชมชายหญิงให้ออกไม่ปะปนกัน ในงานวรรณกรรมจะละเว้นเนื้อหาที่ผิดศีลธรรมที่ติงามของสังคมเหล่านี้ เป็นต้น งานศิลป์ของชนชาวมลายูจะยึดมั่นในจารีตและข้อกำหนดที่มาจากอิทธิพลของศาสนาเป็นหลัก

อาจจะกล่าวได้ว่างานศิลป์ที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมมลายูเป็นเนื้อหาการเผยแพร่หลักการศาสนาด้วย สังคมมุสลิมจะให้ความสำคัญของงานศิลป์ และถือเป็นอารยธรรมที่ทรงคุณค่าเพราะเป็นการถ่ายทอดบุคลิกและความดีงามอย่างกว้างขวางหลากหลายรูปแบบ มีคำพังเพยโบราณที่เก็บมาเล่าโดยนักวัฒนธรรมอาวุโสชาวอินโดนีเซียชื่อ Tenas Effendy ในบทความทางวิชาการเรื่อง Sekilas Tentang Kesantunan Dalam Adat dan Kesenian Melayu ที่เสนอไว้ในงานสัมมนาผู้นำทางจารีตประเพณีชาติพันธุ์มลายู ณ เมืองมะละกา ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ ที่เขียนเป็นภาษามลายูอักษรโรมันและพร้อมคำแปลโดยสรุปดังนี้

di dalam pepatah terkandung amanah

ในคำพูดจะมีเนื้อหาของความจริงใจน่าศรัทธารวมอยู่ด้วย

di dalam nyanyi terkandung budi

ในบทเพลงจะประกอบด้วยเนื้อหาของความกตัญญูรู้คุณ

di dalam seni banyak arti

ในงานศิลป์มีความหมายมากมาย

di dalam syair banyaklah fikir

ในบทกลอนจะมี(ให้)ความคิดอ่านมากมาย

di dalam bidal banyaklah akal

ในคำพังเพยจะมี (ให้) ภูมิปัญญามากมาย

di dalam ibarat banyaklah manfaat

ในคำอุปมาอุปมัยจะมี (ให้) ประโยชน์คุณค่าที่สูงส่ง

di dalam hikayat banyaklah amanat

ใน (เรื่องราว) ทางประวัติศาสตร์ มีมากมายที่เป็นคำสั่งเสีย (คำสั่งสอน คำชี้แจง แนะนำ)

Yang disebut seni beradat, manfaatnya ada dunia akhirat

ที่กล่าว (ถึง) งานศิลป์ที่ยึดมั่นในจารีตประเพณี ผลงานจะทรงค่าทั้งโลกนี้และโลกอาคีร์ต (ชีวิตหลังความตาย)

การกล่าวถึงแบบแผนที่เป็นจารีตศิลป์สาขาต่าง ๆ ในสังคมมุสลิมทั่วไปทั้งในหมู่เกาะมลายูและบนด้ามขวานของไทย (ภาคใต้) มีกิจกรรมมากมายที่แสดงออกมาดังที่กล่าวข้างต้น โดยโบราณมามักมีอิทธิพลและความผูกพันกับรากเหง้าทางคตินิยมในลัทธิฮินดูพราหมณ์ เมื่อนับถือนับถือศาสนาอิสลาม ชุมชนได้ขัดเกลาและกลั่นกรองงานศิลป์ที่เคยปฏิบัติกันมาให้สอดคล้องกับหลักการศาสนา ร่วมกันกำหนดกรอบวิถีปฏิบัติจนเป็นจารีตประเพณี ชุมชนใดที่ยังไม่สามารถสลัดหลุดออกจากแนวคิดเดิมครั้งบรรพกาลก็ยังปฏิบัติกันอยู่แต่จะลดความเข้มข้นลง

เล่ากันว่างานศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นหลายอย่างจางหายไปทั้งในสังคมมลายูมุสลิมในภาคใต้และส่วนอื่น ๆ อาทิ มโนห์รา มะโย่ง ตืออูรี การร่ายร่ายอย่างรื่องเง้ง (ประกอบเสียงดนตรีหรือการร้องเพลงมลายูประกอบ) ซึ่งเป็นการละเล่นและการแสดงส่วนใหญ่มีชายหญิงร่วมแสดง เนื้อหาส่วนใหญ่ล้อแหลมต่อความผิดหลักการศาสนา ที่เน้นเรื่องความศรัทธาความเชื่อและการตั้งภาคี (การบูชาครู การอ้างถึงเทวดาฟ้าดิน) ตลอดจนองค์ประกอบเรื่องดนตรีทั้งดีดสีตีเป่าและการขับร้องอย่างครบครัน

ที่ยังคงมีให้เห็นแต่น้อยลงทุกขณะคือหนังตะลุง บาดิเกร์ฮูลู ศิลป์การร่ายรำและการต่อสู้แบบซึลลัต การแห่กบในวรรณคดีโบราณ ขบวนแห่ช้างเนื่องในงานแต่งงานหรืองานบุญของครอบครัวคนสำคัญ ขบวนแห่ Bunga Sireh (พานดอกไม้ที่ประดับด้วยใบพลู) ในงานบุญเช่นแต่งงาน ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง รวมถึงการขับร้องเพลงกล่อมลูก (ที่ขาดสาระเนื้อหาในการส่งเสริมศาสนา) ซึ่งส่วนใหญ่มุสลิมจะกังวลเรื่องการแสดงความรวมนิฐานะ ความยิ่งใหญ่ ความมีบารมี การปะปนระหว่างชายหญิงตลอดจนการเลยเถิดที่ขาดสาระ เป็นต้น

สังคมมุสลิมทั่วไปกำลังเปลี่ยนแปลงและต่อสู้ทั้งในแนวความคิด และการส่งเสริมความสนุกสนานและการบันเทิงโดยมีแนวทางหลัก ๆ ดังนี้

แนวทางแรก คือการส่งเสริมและฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม มุ่งเน้นความสวยงามคุณค่าความสุนทรีทางอารมณ์ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานร่วมกันของนักอนุรักษ์ วัฒนธรรม พ่อค้าและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยโดยการสนับสนุนอย่างเต็มที่กำลังของเจ้าหน้าที่รัฐ (ไม่ค่อยสนใจและไม่ลึกซึ้งในหลักการศาสนามากนัก) และกำลังเร่งเร้าและฟื้นฟูอย่างเป็นระบบในปัจจุบัน

แนวทางที่สอง คือการส่งเสริมและฟื้นฟูกิจกรรมที่มีกระบวนการขัดเกลาและพิถีพิถันในเนื้อหาเช่นดีเกร์ฮูลู ที่บรรจุเนื้อหา การขับร้องที่มุ่งเน้นในเรื่องผลประโยชน์ด้านการส่งเสริมการศึกษา การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ยาเสพติด สิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (มากกว่าการร้องเกี่ยวกับฉันทน์ซุสว หรือชักชวนให้ดื่มด่ำกับน้ำเมาและการมั่วสุม)

การขับกล่อมดนตรีในทำนองเพลงมลายู (ไม่มีการร้องเพลง) ส่งเสริมการร่ายรำเพลงต่อสู้แบบซึลลัตที่มุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาสมาธิจิตใจ การออกกำลังกาย ความสามัคคี ความสวยงาม (เฉพาะผู้ชายเท่านั้น) และตลอดจน

ความละเอียดอ่อนของแนวคิดการสร้างอาวุธโบราณ เช่น การทำหอก เม่น กริช ว่ามีกระบวนการทางภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดตั้งแต่อดีตอย่างไร กิจกรรมเหล่านี้เกิดจากแนวคิดและภูมิปัญญาของท้องถิ่นและร่วมกันพัฒนาความคิดเป็นระบบมากขึ้นโดยนักวิชาการที่สนใจในหลายองค์กร สถาบันการศึกษาและองค์กรงานวิจัยชุมชนต่าง ๆ โดยได้รับความร่วมมือจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก แนวคิดนี้ต้องอาศัยการพิสูจน์จากชุมชนอีกระยะหนึ่งเช่น ดีเกร์ฮูลู เพราะภาพเก่า ๆ ในเรื่องของเนื้อหาที่ขัดต่อความดีงามของสังคมและหลักการยังไม่จางหาย

แนวทางสุดท้ายเป็นแนวทางที่ต้องการนำเสนองานศิลป์ ที่สอดคล้องและสนับสนุนให้เนื้อหาทางศาสนา ได้รับการเผยแพร่ตามบทบาทและโอกาสที่ควรจะเป็น โดยใช้กิจกรรมงานเขียน การแสดงกลอนเปล่า กลอนสด (Puisi, Sajak, Syair, Pantun) หรือแม้แต่การแสดงละครที่เน้นแนวประวัติศาสตร์ของศาสนา การต่อสู้ของวีรบุรุษ ในการปกป้องศาสนา วิถีชีวิตปัจจุบันกับทางออกที่ถูกต้อง เหล่านี้เป็นความพยายามของนักกิจกรรมที่มีความรู้เรื่องศาสนาและให้นักเรียนหรือใช้กระบวนการทางการศึกษาเป็นหลัก แนวทางนี้ถึงแม้จะไม่กว้างขวางมากนัก แต่เป็นกระบวนการที่เป็นวิชาการได้รับการยอมรับจากมุสลิมมากและดูจะมั่นคงยั่งยืนกว่า

ที่น่าสนใจยิ่งในสังคมมลายูมุสลิม (โดยเฉพาะภาคใต้) คือเมื่อสังคมมีทางเลือกความบันเทิงและพักผ่อน หลากหลาย มีบางกลุ่มที่เลือกทางเฉพาะตน คือกลุ่มการเพาะเลี้ยงนกเขาและนกกรงหัวจุก ทั้งเพื่อการค้าและส่งเสริมการแข่งขันให้นักขบถที่ไฟเราะ เป็นอาหารทางไสตประสาทและความสนุกสนานในหมู่เพื่อนฝูง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังเมื่อ ๒๐ ปีที่ผ่านมา เป็นกิจกรรมที่น่าศึกษาเช่นเดียวกัน

การขับเคลื่อนในสังคมมุสลิม

ในสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย มีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างจากส่วนอื่น ๆ ของประเทศ เป็นระบบนิเวศของสังคมมนุษย์ที่สวยงามแห่งหนึ่งในโลก มีหลายสิ่งหลายอย่างที่สังคมไทยส่วนใหญ่อาจจะไม่ทราบและอาจจะตั้งคำถามแต่ไม่ทราบจะหาใครตอบให้ ในบางครั้งก็เดาสุ่มจนทำให้ความหมายและความจริงขาดหายไปอย่างน่าเสียดาย มีไม่น้อยที่เอาบรรทัดฐานของความหมายในสังคมใหญ่มาตีความ หลายครั้งเรื่องเล็ก ๆ ที่ไม่น่าจะมีปัญหา แต่เมื่อตีความตามบริบทแห่งสังคมส่วนใหญ่ของประเทศกลับกลายเป็นเรื่องที่น่าจะเสียหายไปทั้งสังคมไปด้วย มีการขับเคลื่อนในสังคมตลอดเวลาเฉกเช่นสังคมใหญ่ที่อาจจะแตกต่างกันบ้างดังที่ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น ความหมายและมิติของคำบางคำที่สังคมไทยได้ยินบ่อย ๆ จนคุ้นหูในปัจจุบัน สามารถแยกโดยสังเขปและให้ความหมายคร่าว ๆ ดังนี้

บุคคล ตำแหน่ง

ดาโต๊ะหรือดาโต๊ะยุติธรรมประจำศาล คือ ตำแหน่งทางศาลที่ร่วมพิจารณาคดีเกี่ยวกับมรดกและครอบครัว แก่มุสลิมใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้

อูสตาด คือ ครูสอนศาสนาชาย ปกติจะเรียกเฉพาะครูที่สอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือเป็นบุคคลที่สอนในระดับอุดมศึกษา

อูสตาซะ คือ ครูสอนศาสนาหญิง ที่ทำหน้าที่เหมือนกับอูสตาด

بابอ คือ การเรียกชื่อแทนผู้อาวุโส เช่นบิดา โต๊ะครู ครูสอนศาสนา (ที่มีอายุ)

มามา คือ การเรียกชื่อแทนผู้อาวุโสที่เป็นหญิง เช่นแม่ ภรรยาโต๊ะครู ภรรยาครูสอนศาสนา หรือสตรีที่แต่งงานแล้ว

ฮัจญ์หรือตวนฮาญ์หรือโต๊ะฮาญ์ คือ ผู้อาวุโสชายที่เคยผ่านการไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียแล้ว

ฮัจญะฮ์ คือ ผู้อาวุโสหรือหญิงที่เคยผ่านการไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียแล้ว

วิถีที่ควรรู้โดยทั่วไป

สำนักนิกาย (School of Thought) ในประเทศไทยและทั่วไปมีดังนี้

๑. **ซุนนีหรือสุหนี่**มีสำนักนิกายย่อย ๆ เช่น

ชาฟีอี คือ ชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ในประเทศไทย ในส่วนย่อยบางชุมชนจะมีเรียกสายเก่า สายใหม่ ซึ่งหมายถึงแหล่งการเรียนรู้ของผู้สอนเป็นหลัก จะมีศัพท์ในสายใหม่ (ที่บางคนตีความ) คือ **วาฮาบี (Wahabi)** คือ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในประเทศซาอุดีอาระเบีย (หรือแนวทางเดียวกัน) ที่มีความเป็นมาด้านการฟื้นฟูศาสนาอิสลามตามแนวอัลกุรอานและแนวทางปฏิบัติของศาสดาอย่างบริสุทธิ์

ฮานาฟี คือ ชุมชนมุสลิมเชื้อสายสายปากีสถาน อัฟกานิสถาน

มาลิกี คือ กลุ่มสำนักที่อาศัยในคาบสมุทรอาหรับบางประเทศ

ฮัมบาลี คือ กลุ่มที่แยกจากสำนักนิกายชาฟีอี

๒. **ชีอะฮ์** ในอดีตประเทศไทยเรียกว่าแขกเจ้าเซ็นปัจจุบันในประเทศไทยมีผู้ที่เลื่อมใสในสำนักนิกายนี้จำนวนหนึ่ง แต่ในประเทศสาธารณรัฐอิสลามอิหร่านจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

ชีวิต ครอบครัว

นิกะฮ์ คือ การแต่งงานตามหลักการอิสลาม

วาสิมะฮ์ คือ การเลี้ยงอาหารเนื่องในงานแต่งงาน

ซาริอะฮ์ คือ กฎหมายอิสลาม

เข้าซุนด์หรือสุหนด์ คือ การขลิบปลายหนังหุ้มอวัยวะเพศชาย

อากีเกาะฮ์ คือ พิธีรับขวัญทารก บางทีเรียกเป็นการตัดผมไฟทารกเกิดใหม่และมีการเชือดแพะหรือแกะ (ทารกเพศชายเชือด ๒ ตัวและตัวเดียวสำหรับเพศหญิง) เพื่อเลี้ยงอาหารแก่ญาติพี่น้องและแขกเพื่อนบ้านเรือนเคียง (ในกรณีมีแขกต่างศาสนิกจะทำอาหารอื่นแทน)

ซากาต คือ การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ มี ๒ ประเภทหลัก คือ

ซากาตฟิตเราะฮ์

ซากาตทรัพย์สิน

ชาดีอเกาะฮ คือการให้ทานทั่วไป

มลายู คือ ชาติพันธุ์หนึ่งของแหลมและหมู่เกาะมลายูและภาษาพูดที่ใช้เป็นส่วนใหญ่ในชุมชนมุสลิมภาคใต้

ยาวิ คือ ภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรอาหรับ (ไม่เรียกว่าภาษายาวิ)

กิตาบ กิตาบยาวิ คือ ตำราศาสนาที่เขียนในภาษามลายูอักษรอาหรับใช้สอนในสถานศึกษาปอเนาะ ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและในชุมชนมลายูมุสลิมทั่วโลก

อัลกุรอาน คือ คัมภีร์ศาสนาอิสลามเขียนเป็นภาษาอาหรับที่มุสลิมต้องเรียนรู้ เข้าใจและปฏิบัติเพราะเป็นคำสั่งของอัลลอฮ์

อัลฮะดีษ คือ พระวจนะของศาสนานบีมุฮัมมัด ที่รวบรวมโดยนักการศึกษาศาสนาในอดีต เป็นการกล่าวถึงข้อปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์ให้ชัดเจนขึ้นและเป็นแนวทางที่มุสลิมผู้ศรัทธาต้องปฏิบัติตามในลำดับที่สองรองจากอัลกุรอาน

ซุนนะฮ์ คือ การปฏิบัติตามแนวทางที่ศาสนานบีมุฮัมมัดได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้วและมีบันทึกในอัลฮะดีษแล้ว

ญิฮาด คือ การขัดเกลา การแก้ไขความเลวร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคมประเทศในแนวทางที่อิงตามหลักการศาสนา โดยมีระดับความแตกต่างตั้งแต่การแก้ไขด้วยสามัญสำนึก จิตใจ อารมณ์ความรู้สึก การกระทำ ถึงการใช้สงครามที่เป็นขั้นตอนสุดท้าย

ซาอีต คือ มุสลิมที่เสียชีวิตในแนวทางศาสนบัญญัติ เช่นตายในระหว่างการเดินทางเพื่อปฏิบัติธรรมทางศาสนา การต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรม การทำสงครามในแนวทางศาสนา

มูญอาฮิด คือ บุคคลที่ต่อสู้เพื่อศาสนา

มูญอาฮิดีน คือ กลุ่มบุคคลที่ต่อสู้เพื่อศาสนา

อัชชาลามูออลัยกุม คือ การกล่าวทักทายเมื่อมุสลิมพบกับมุสลิมเท่านั้นมีความหมายว่าขอ (ให้อัลลอฮ์ประทาน) ความสันติสุขจงมีแก่ท่าน

วัสซาลามูออลัยกุม วาเราะฮุมมาตุลลอฮุวาบรอกาตุฮ์ คือ คำกล่าวการตอบรับของมุสลิมที่จะต้อง (วาญิบ คือบังคับต้องตอบ) มีความหมายว่าขอความสันติสุขจงมีแก่ท่าน (เช่นกัน)

การทำงาน

ญามาอะฮ์ คือ การทำงานหรือการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันหลาย ๆ คน

ญามาอะฮ์อิสลามียะฮ์ (Jamaah Islamiah) คือ การทำงานศาสนาร่วมกันเป็นกลุ่ม

วะตะฮ์ คือ การทำงานเป็นกลุ่มเป็นเอกภาพ

ตะวะฮ์ คือ การเผยแพร่ศาสนาหรือเป็นกลุ่มบุคคลที่เผยแพร่ศาสนาอิสลาม

งานบุญ

มาแกบูละหรือมากันปุลต จะใช้กับงานหลายงาน เช่นงานแต่งงาน งานเข้าสู่หน้าที่ซึ่งเป็นงานการเลี้ยงอาหารสำหรับแขกที่ได้รับเชิญ แขกอาจจะมอบของขวัญหรือเงินสดหรือเจ้าภาพอาจจะไม่รับทั้งสองอย่างก็ได้

มาแกแต คือ งานเลี้ยงรับประทานน้ำชาเป็นกิจกรรมงานการกุศลเพื่อสร้างศาสนสถาน สาธารณสถาน การช่วยเหลือปัจเจกบุคคลที่เดือดร้อน

มาโซะญาวิ คือ พิธีกรรมการขลิบปลายหนังอวัยวะเพศชาย

กurban กurban คือ การเชือดพะ แกะ วัว ควายหรือสัตว์ปีกที่มีเนื้อเทียบเท่ากับแพะแกะเช่นนกฮูก นกกระจอกเทศ ฯลฯ ในช่วงวันที่ ๑๐-๑๓ ของเดือนแห่งการประกอบพิธีฮัจญ์

กิจกรรมหรือพิธีกรรมวันสำคัญ

ปัวซาหรือปอซอ (Puasa)

คือการถือศีลอดปีละ ๒๙-๓๐ วันในเดือนรอมฎอน บังคับให้มุสลิมที่มีอายุตามศาสนภาวะ (ชายเมื่อเริ่มมีการฟันเปือก หญิงเมื่อเริ่มมีประจำเดือน) ยกเว้นบุคคลที่ไม่สบาย ผู้เดินทาง หญิงมีครรภ์หรืออยู่ในช่วงการให้นมบุตร หรือมีประจำเดือน แต่ทั้งหมดต้องถือศีลอดชดเชยก่อนเดือนรอมฎอนอีกปีจะเวียนมาอีกรอบ การถือศีลอดคือการอดข้าวอดน้ำ งดการหลับนอนฉันทามีภรรยา การพูด กระทำและคิดในสิ่งที่ตั้งตักตั้งแต่ก่อนพระอาทิตย์ขึ้นและเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน ในเดือนนี้ถือเป็นเดือนแห่งการทำความดีงาม พระเจ้าจะเปิดประตูสวรรค์ เพื่อให้มุสลิมผู้ศรัทธาปฏิบัติตัวในสิ่งที่ตั้งใจให้มาก ๆ งดการพูดคุยในเรื่องที่ไร้สาระ อดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ยั่วเย้าทั้งหลาย ในยามกลางคืนจะมีการละหมาดร่วมกันที่มัสยิดเรียกว่าละหมาดตารอเวียะฮ์และละหมาดในตอนดึกสัจด์หลังจากนอนหลับไปแล้วช่วงเวลาหนึ่ง ทุกคนจะทานข้าวมื้อแรกของวันก่อนเวลาละหมาดเช้า และเมื่อถึงพระอาทิตย์ตกดินจะรีบแก้วชหรือเปิดบาชหรือละศีลอดด้วยผลไม้หรือขนมสดหรือน้ำเปล่า และจะหยุดละหมาดมัฆรียก่อนจึงจะรับประทานอาหารหนัก

วันรายอ วันอีดิ

รายอปอซอหรืออีฎิ้ลฟิตรี คือ วันเฉลิมฉลองสิ้นสุดเดือนการถือศีลอดและก่อนจะถึงวัน

รายอฮัจญ์หรืออีฎิ้ลอฎฮา คือ วันเฉลิมฉลองวันที่ ๑๐ เดือนแห่งการประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งกิจกรรมที่เป็นศาสนพิธีจะดำเนินที่เมืองมาดีนะฮ์ และเมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

รายอแน คือ วันที่เจ็ดของการถือศีลอดเพิ่มต่อหลังจากวันอีฎิ้ลฟิตรี ๖ วัน

เมาลิต คือ การเฉลิมฉลองรำลึกคล้ายเดือนแห่งการเกิดของศาสนานบีมุฮัมมัดรอซูลุลลอฮ์

อาซูรอ คือ กิจกรรมที่นิยมทำอาหารจากผลไม้หลากหลายชนิดในกระทะ เป็นช่วงแห่งการเฉลิมฉลองเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ของมุสลิมบางกลุ่มตามเดือนของอิสลาม

ชื่อเมือง

ดาร์สซาลาม คือ บ้านแห่งสันติสุข

เช่น ปาตานี ดาร์สซาลาม ปาตานีบ้านแห่งสันติสุข

ดาร์ลือมาน คือ บ้านแห่งศรัทธา

เช่น ยะลา ดาร์ลือมาน ยะลาบ้านแห่งศรัทธา

ดาร์ลุนาอิม คือ บ้านแห่งชัยชนะ

เช่น นราธิวาส ดาร์ลุนาอิม นราธิวาสบ้านแห่งชัยชนะ

เหล่านี้คือองค์ประกอบพื้นฐานบางประการของสังคมหนึ่งที่อยู่ในชุมชนประเทศไทย คงจะมีอีกหลาย ๆ ประการที่ไม่ได้ถูกนำเสนอ ณ ที่นี้ ทั้งนี้เพื่อจะเป็นแนวทางการศึกษาวิธีหนึ่งของวัฒนธรรมย่อย

ศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่ : สยามกับปาตานีในระบบบรรณาการถึงการปกครองแบบพิเศษ

ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ*

นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษนามอี.เอช. คาร์ เคยกล่าววาทะซึ่งกลายมาเป็นวรรคทองในวงการวิชาประวัติศาสตร์มาถึงกึ่งศตวรรษ ข้อความนั้นมีว่า ประวัติศาสตร์คือกระบวนการของปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา นั่นคือการสนทนาที่ไม่ขาดสายระหว่างปัจจุบันกับอดีต (E.H. Carr, 1961) หลังจากได้ศึกษาและค้นคว้าประวัติศาสตร์ในหลายประเทศและหลากหลายประเด็น ผู้เขียนถึงได้เข้าใจและซึมซับประโยคสำคัญข้างต้นนี้ว่า มีนัยและผลสะท้อนต่อการทำงานด้านประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง ในช่วงเวลาห้าปีมานี้ ผู้เขียนได้ศึกษาประวัติศาสตร์และการเมืองจากอดีตที่ยังไม่ตาย แต่ยังมีความต่อเนื่องและมีผลสะท้อนในทางความรู้และความคิดของผู้คน ทั้งในบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และในประเทศไทยด้วยอย่างมาก ประสบการณ์เหล่านี้ให้ข้อคิดและความรู้ต่อประวัติศาสตร์และการเมืองแก่ผู้เขียนอย่างมาก เป็นการเรียนที่ไม่อาจเรียนได้จากห้องเรียนและในมหาวิทยาลัยไม่ว่าจะดังแค่ไหนในโลกก็ตาม ในบทความนี้ผู้เขียนจะเสนอข้อคิดและความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้รับการเข้าไปศึกษาประวัติศาสตร์ปาตานี (สะกดตามชื่อดั้งเดิมของอาณาจักร ส่วนปัตตานีเป็นการสะกดตามระเบียบราชการไทย)

ปัญหาประการแรกในการศึกษาเรื่องราวของปาตานี ได้แก่สิ่งที่เรียกว่าจุดยืนและทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ต่ออาณาจักรปาตานี เรื่องนี้จัดว่าเป็นปัญหาทางปรัชญา ซึ่งมองว่าข้อมูลหลักฐานในอดีตทั้งหลายนั้นกลายมาเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ ก็เพราะนักประวัติศาสตร์เป็นผู้เข้าไปดำเนินการตีความจนทำให้กลายเป็นตัวประวัติศาสตร์ไป เช่นศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ โดยตัวจารึกเอง หลักฐานประวัติศาสตร์ไม่ได้บอกอะไรที่เป็นเรื่องราวแก่เรา ต้องอาศัยนักประวัติศาสตร์หรือนักโบราณคดีและนักมานุษยวิทยาไปอ่านและตีความสร้างเรื่องนั้นขึ้นมา คนทั่วไปถึงอ่านเรื่องราวในประวัติศาสตร์รู้เรื่องและเข้าใจได้ ปมเงื่อนไขตรงนี้คือเราจะเชื่อถือการตีความของนักประวัติศาสตร์ได้มากน้อยแค่ไหน ปัญหาที่น่าพูดอย่างง่าย ๆ ธรรมดาก็คือปัญหาของอคติหรือความเอนเอียงที่มีอยู่ก่อนแล้วของผู้ศึกษา ว่าไปแล้วเรื่องนี้ต้องถือว่าเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นเสมอ เนื่องจากผู้ศึกษาหรือคนที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใหม่ที่ตนเองไม่เคยรู้จักไม่เคยทำมาก่อน การทำความเข้าใจจึงเกิดขึ้นโดยผ่านประสบการณ์หรือความเคยชินของตนเอง เช่นการอ่านประวัติศาสตร์ปาตานี ก็ย่อมต้องอ่านจากความเข้าใจในประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็นหลัก แล้วจึงค่อยไปเข้าใจว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวในปาตานี (ซึ่งในประวัติศาสตร์ไทยเรียกว่าปัตตานี) นั้นดำเนินมาอย่างไร ได้ผลอย่างไร ทำไมถึงเกิดเรื่องแบบนั้น เช่นกรณี กบฏพระยาแขกเจ็ดหัวเมือง ผู้เขียนก็อ่านจากคำบรรยายของเอกสารและตำราฝ่ายสยาม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดต่อมายังนักประวัติศาสตร์รุ่นหลัง ๆ ทุกคน การอธิบายเรื่องจึงเริ่มขึ้นที่การดำเนินนโยบายปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ ว่าต้องการทำให้สยามและหัวเมืองเจริญก้าวหน้าและไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ แต่ความพยายามนั้นถูกขัดขวางโดยบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ทั้งในภาคเหนือภาคอีสานและภาคใต้ เราก็สรุปตรงกันว่าบรรดาผู้นำหัวเมืองประเทศราชเหล่านั้น ช่างไม่มีความคิดทันสมัยเสียเลย

* อาจารย์วิทยาลัยนานาชาติ ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แทนที่จะร่วมมือสร้างประเทศสยามใหม่ให้เข้มแข็ง กลับไปต่อต้านการปฏิรูป ดังนั้นผลของการใช้กำลังจากกรุงเทพฯ ลงไปปราบปรามจับกุมผู้นำปาตานีจึงไม่ได้สร้างคำถามอะไรแก่นักศึกษาประวัติศาสตร์ไทย เพราะทุกคนมีคำตอบหนึ่งอยู่ในใจแล้ว ในประเด็นนี้ สรุปคือผู้เขียนมีจุดยืนและทิศทางทางประวัติศาสตร์ที่เป็นสยามไทยอย่างเต็มที่ยอมรับความจำเป็นและการที่สยามต้องพัฒนาไปสู่การเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ แน่แน่นอนผู้เขียนไม่มีจุดยืนในการมองประวัติศาสตร์การปฏิรูปสยามจากมุมมองของข้อมูลหลักฐานในท้องถิ่นเลย เพราะไม่คิดว่าจะมีความหมายน้อยอะไรที่สำคัญ จึงไม่สนใจไปค้นหาติดตามข้อมูลในท้องถิ่นนั้น ๆ

ปัญหาต่อไปได้แก่ การสนทนาระหว่างปัจจุบันกับอดีต นั่นคือความคิดว่าความรู้ในประวัติศาสตร์มีผลต่อความเข้าใจในปัจจุบัน หากมีการศึกษาอย่างถูกต้องตามปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ ในกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะช่วยในการทำความเข้าใจในปัญหาปัจจุบันในบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นประเด็นคำถามที่มีการถกเถียงและอภิปรายกันมากขึ้นเรื่อยในเรื่องแนวทางแก้ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ เรื่องหนึ่งที่มีผู้ให้ความสนใจทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างมากได้แก่ปัญหาเรื่องการปกครองแบบพิเศษในดินแดนของอาณาจักรปาตานีเก่า ที่ผ่านมามีผู้เสนอรูปแบบการปกครองท้องถิ่นใหม่เรียกว่า **นครปัตตานี** ทำนองเดียวกับการปกครองแบบพิเศษในกรุงเทพมหานคร และพัทยา เป็นต้น ปฏิกริยาและความเห็นจากรัฐบาล และสื่อมวลชน รวมไปถึงผู้คนทั่วไปมีความแตกต่าง หลากหลายและแสดงออกอย่างไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าใครมีข้อมูลแบบไหน และมีความเข้าใจในรูปแบบการปกครองนั้น ๆ อย่างไร บทความนี้ในด้านหนึ่งต้องการเสนอภูมิหลังและความเป็นมาของประวัติศาสตร์และระบบการปกครองที่สยามกับอาณาจักรปาตานีได้เคยใช้ และสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน กระทั่งมาถึงช่วงประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมสมัยใหม่ ที่ประเทศตะวันตกขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนอาณานิคม ผลสะท้อนของลัทธิอาณานิคม นำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบการปกครองระหว่างสยามกับบรรดาหัวเมืองประเทศราช และเมืองเจ้าพระยาสามนครราชต่าง ๆ ลงไป เพื่อจะได้คลายความตระหนกตกใจ และหันมาทำความเข้าใจกับรูปแบบการปกครองในรัฐสมัยใหม่ ด้วยมุมมองที่สอดคล้องกับธรรมชาติและความเป็นจริงในท้องถิ่นและชุมชนกับศูนย์กลาง

ข้อที่น่าสนใจมากในปัญหาการเมืองและวัฒนธรรมของปัตตานีก็คือการที่ปัญหาข้อขัดแย้งดังกล่าวนี้เป็นปัญหาทางประวัติศาสตร์คือเรื่องราวในอดีต มากเท่า ๆ กับเป็นปัญหาร่วมสมัยหรือในปัจจุบัน การมองว่าประวัติศาสตร์ทั้งหลายก็คือประวัติศาสตร์ร่วมสมัยนั้น เป็นแนวคิดสมัยใหม่ที่ถูกจินตนาการขึ้นมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ นี้เอง นักคิดที่เสนอแนวคิดดังกล่าว มาจากนักปรัชญาสำนักเยอรมันในยุโรปโดยเฉพาะในยุคสมัยของความรุ่งโรจน์ของสำนักปรัชญาแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment Philosophy) ในศตวรรษที่ ๑๘ โดยมีนักคิดนักเขียนและนักปรัชญาการเมืองชื่อดังเช่น ฌ็อง ฌาค รัสโซ ค้านท์ วอลแตร์และมองเตสกีเอร์ เป็นต้น นักคิดเหล่านี้เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ศึกษาและยึดกุมประวัติศาสตร์ได้ กระทั่งสามารถนำประวัติศาสตร์มาใช้ในการอธิบายพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมยุโรปและทั่วโลกด้วยอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน จนในที่สุดนำไปสู่การสังเคราะห์ประวัติศาสตร์โลกให้เหลือเพียงปรัชญาประวัติศาสตร์ นักคิดคนสำคัญที่ทำให้ประวัติศาสตร์ได้พบกับปรัชญา และในเวลาเดียวกันก็ทำให้ปรัชญาเป็นประวัติศาสตร์ด้วยเหมือนกันก็คือเฮเกล นักปรัชญาเยอรมันผู้มีลูกศิษย์ลูกหาดัง ๆ จำนวนมาก การมองประวัติศาสตร์ในเชิงปรัชญาทำให้เราสามารถสร้างทฤษฎีทั่วไปขึ้นมาได้ ดังคำกล่าวที่ว่า ประวัติศาสตร์ทั้งหมดล้วนเป็นประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ปัจจัยที่เป็นสิ่งร่วมกันในประวัติศาสตร์ทุกยุคทุกสมัยและทุกที่ก็คือความคิดในการกระทำที่สร้างประวัติศาสตร์ ความคิดในอดีตคือสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ปัจจุบันสามารถทำความเข้าใจและสร้างขึ้นมาใหม่ได้ ดังนั้นจึงทำให้สรุปได้ว่า ตัวเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นไม่เหมือนกันและได้จบสิ้นยุติไปแล้วแต่ในอดีตกาล แต่ความคิดเบื้องหลังการกระทำเหล่านั้นต่างหาก ที่ยังไม่ได้หายหรือสูญสิ้นไป เพราะเรายังสามารถค้นพบและหาเหตุผลจนพบความคิดเหล่านั้นได้อีก แม้กาลเวลาจะล่วงเลยไปยาวนานเท่าไรก็ตาม

การพูดถึงเรื่องของปรัชญาประวัติศาสตร์ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า การเขียนและตีความประวัติศาสตร์ต่าง ๆ นั้น ล้วนกระทำไปโดยนักประวัติศาสตร์ ผู้มีกรอบความคิดและค่านิยมอยู่ชุดหนึ่งของสังคมและเวลาที่เขาดำรงอยู่ การมีปรัชญาแบบหนึ่งก็ทำให้นักประวัติศาสตร์มีความคิดและค่านิยมแบบนั้น ทำให้การเลือกและตีความข้อมูลทางประวัติศาสตร์ออกมาสอดคล้องกับปรัชญาสังคมนั้น ๆ **ปรัชญาทำหน้าที่คล้ายกับแว่น ที่อาจช่วยขยายความแจ่มชัดของสิ่งที่ศึกษา หรืออาจทำให้ภาพที่มองเห็น มีสีและภาพลักษณ์ต่างไปจากความเป็นจริงของมันและของคนอื่นก็ได้**

เช่นเดียวกับปัญหาความขัดแย้งอื่น ๆ ในสังคมไทย ซึ่งเป็นปัญหาทาง**โลกทรรศน์**ที่แตกต่างบางครั้งตรงข้ามกัน โลกทรรศน์มีส่วนสำคัญในการกำหนดและสร้างความคิดให้แก่คนในสังคมนั้น ๆ โลกทรรศน์หนึ่งถือความยึดมั่นในศรัทธาในสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังมา อีกโลกทรรศน์ยึดมั่นในหลักการแบบวิทยาศาสตร์ คือไม่เชื่อเพราะคนแต่ก่อนเชื่อมาอย่างนั้น หากแต่ต้องทำการศึกษาค้นคว้าและหาหลักการของเรื่องนั้นออกมาให้ได้ แบบแรกมักมีความโน้มเอียงไปทาง**อนุรักษนิยม**และ**อำนาจนิยม** แบบหลังหนักไปทาง**เสรีนิยม** สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของสังคม โลกทรรศน์แบบอนุรักษนิยมได้รับการตอบรับและตอกย้ำจากการปฏิบัติ ความเชื่อและสมมุติฐานของฝ่ายรัฐและระบบราชการไม่น้อย ทำให้ความรู้ ข้อมูลจากสังคมมิติและด้านอื่นนั้นเป็นส่วนรองหรือกระทั่งไม่มีความหมายไปเลย ส่งผลให้การแก้ปัญหาที่ผ่านมา มักเป็นการทำแบบเก่าไม่ถูกที่คัน หรือตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ หรือไม่ก็เป็นแบบผักชีโรยหน้าไปเสียเป็นส่วนใหญ่ กรณีเรื่องรูปแบบการปกครองท้องถิ่นของปัตตานีก็เช่นกัน คนที่ออกมาคัดค้านกระทั้งตีความว่าจะนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดนนั้น ประมวลผลดีและผลเสียของรูปแบบใหม่จากความเชื่อสมัยใหม่ ทว่ายังไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐปัตตานีในอดีต ซึ่งมีพัฒนาการความเป็นมา มีเหตุและมีผลของแต่ละรัฐเองอย่างจริงจัง ทำให้มองเห็นแต่อาณาจักรสยามไทยเพียงแห่งเดียว ในประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ มองไม่เห็นประวัติศาสตร์ของรัฐอื่น ๆ ที่เล็กกว่า แต่ก็มีประวัติความเป็นมาของตนเองเหมือนกัน ทำให้เกิดมีความทรงจำและมีอัตลักษณ์ของผู้คนในรัฐนั้น ๆ แบบอัตวิสัยด้านเดียว **การที่เราไม่รู้ไม่เข้าใจ ประวัติของรัฐและผู้คนอื่น ๆ ก็จะไม่เข้าใจปัญหาและที่มาของความขัดแย้ง** จะอาศัยเพียงความรู้เรื่องรัฐสยามฝ่ายเดียวแล้วไปตัดสินอัตลักษณ์คนอื่น ๆ เห็นได้ว่าไม่อาจนำมาซึ่งความเข้าใจและร่วมมือกันได้

ในวาระที่บรรดาประเทศอาเซียนกำลังมุ่งหน้าไปสู่การสร้าง**ประชาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** ทั้งในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม การพูดถึงปัญหาขัดแย้งระหว่างสยามกับมลายูมุสลิมในประเทศไทยก็ควรหันไปมองในบริบทที่กว้างใหญ่กว่าประเทศและชาติพันธุ์สยามกับมลายูก่อนเป็นปฐม การมองให้กว้างและไกลออกไปจากตัวเองก็คือการมองให้เห็นทั้งภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือชื่อดั้งเดิมว่า **สุวรรณภูมิ** ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะเด่นบางประการของดินแดนสุวรรณภูมิก่อน ลักษณะเด่นอันแรกคือความหลากหลายทางภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์สุวรรณภูมิเป็นภูมิภาคที่เปิดสู่โลกภายนอก ทั้งทางบกและทางทะเล ทำให้อาณาบริเวณนี้เป็นจุดเชื่อมต่อและผสมกลมกลืนกันของหลายอารยธรรมใหญ่ ๆ จากอดีตถึงปัจจุบันในแง่ของการผลิต ที่สำคัญการเกษตรกรรม การมีระบบนิเวศวิทยาที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกขนาดเล็ก เลี้ยงตัวเองได้ไม่ยาก ทำให้มีลักษณะของการผลิตแบบผู้ผลิตน้อยกระจัดกระจายไปทั่วดินแดนต่าง ๆ

ระบบรัฐและการปกครอง ไม่จำเป็นต้องอาศัยระบบรัฐและการปกครองแบบรวมศูนย์ในการผลิตและแลกเปลี่ยน ระบบแบบธรรมชาติสามารถให้ผลผลิตมากพอสำหรับการค้าในภูมิภาค สิ่งที่ต้องการมากกว่าคือแรงงานในการผลิต นักคิดไม่เป็นที่ต้องการมากเท่านักปฏิบัติ นักประยุกต์ ดัดแปลงธรรมชาติให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อมา ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงในระบบและโครงสร้างของสังคมหรือรัฐ หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายใน

ระบบและรัฐ

O.W. Wolters นักประวัติศาสตร์ผู้ล่วงลับไปแล้วแห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนล สรุปข้อคิดว่าด้วยลักษณะร่วมกันสำคัญ ๆ ของอุษาคเนย์ ว่าประกอบไปด้วย

๑) ความสำคัญของเวลา คือเวลาปัจจุบัน อดีตสำคัญเมื่อมันสามารถทำให้ปัจจุบันมีความหมายได้ ภูมิภาคนี้ไม่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวหน้าที่ค่อยเป็นค่อยไปอย่างวิวัฒนาการ ตรงข้ามคนให้น้ำหนักไปที่การเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกของวัฏจักร คือทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่เน้นที่ตัวบุคคล มากกว่าที่ระบบ อนาคตคือสิ่งที่ตั้งความหวังไม่ได้ เวลาแบบที่เป็นนามธรรม แบบที่ก้าวเดินไปข้างหน้าและสูงขึ้นนั้นไม่มีฐานรองรับในภูมิภาค หากแต่ในเวลาต้องมีสิ่งรูปธรรมที่อธิบายให้เห็นการกระทำที่จะเกิดขึ้น และผลที่จะตามมาจากการกระทำของบุคคลนั้น ๆ ไม่ปล่อยให้เหตุผลหรือตรรกเป็นปัจจัยกำหนดการกระทำหรือผลในอนาคต

๒) เมื่อเวลาปัจจุบันสำคัญ จึงต้องให้ความสำคัญแก่การ**ปรับรับและใช้ความชำนาญในเรื่องมือหรืออื่น ๆ จากทุกที่** ไม่ว่าจะจากการค้าแลกเปลี่ยนกับภายนอกหรือจากภายในอุษาคเนย์เอง เพื่อให้ทันสถานการณ์ร่วมสมัยได้ นี่ทำให้เป็นลักษณะของนักปฏิบัติหรือนักทำมากกว่านักคิดทฤษฎี ในหลักฐานอดีต จึงมีการระบุถึงคลื่นลูกต่าง ๆ ที่เข้ามาয়স্বরณภูมิ จากอินเดีย มาอาหรับ จีน และฝรั่ง เป็นต้น เช่นนิทานเวียดนามใน ศ. ๑๔ ถึง ๑๕ ใช้สั่งสอนชาวบ้านให้มีระเบียบ เป็นการใช้ความรู้จากข้างนอกมารับใช้ชนชั้นนำในการปกครองชาวบ้าน อันแสดงถึงทัศนะของผู้นำต่อชาวบ้านที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป

๓) การทำให้ความคิดทันสมัย ทำให้อุษาคเนย์ต้องสามารถมองเห็นตัวเองในโลกใหญ่ได้ด้วย โลกใหญ่อันแรกได้แก่โลกฮินดู (ศ. ที่ ๕) โลกฮินดูเรียกได้ว่าเป็น **ชุมชนในจินตกรรม** อันแรก ทำให้เทพเจ้าฮินดูเป็นเทพของภูมิภาคหรือรัฐทั้งหลายในอุษาคเนย์ไป

ในโลกทรรศน์ฮินดูนี้ ศูนย์กลางอาจอยู่ที่ไหนก็ได้ ตามแต่ใครจะอ้าง ซึ่งมักอยู่ในที่ ๆ ซึ่งผู้อ้างอาศัยอยู่ เช่นการถกเถียงกันระหว่างนักประวัติศาสตร์ชาติต่าง ๆ ในภูมิภาคว่า ตกลงแล้วศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยอยู่ที่ไหนที่อินโดนีเซียหรือที่ไชยา ต่างคนต่างก็มีหลักฐานทางโบราณคดีรองรับด้วยกันทั้งนั้น

๔) การเน้นที่วัฒนธรรมในตัว **บุคคล** และ **ความสำเร็จ** มากกว่าที่กลุ่มและฐานะของความเป็นทายาท มีแนวโน้มที่จะลดการอ้างถึงฐานะตามโคตรตระกูล มีการตรวจสอบผู้นำในทุเวลาและทุกรุ่น รัฐบาลไม่ใช่เรื่องของสถาบันที่ซับซ้อน แต่เป็นระบบราชการแบบสบาย ๆ (Relaxed Unbureaucratic Style of Public Life) ความสำคัญอยู่ที่การจัดการของแต่ละคน การจัดพิธีกรรม ดังนั้นคุณสมบัติส่วนตัวของการนำจึงสำคัญยิ่ง ดังนั้นไม่จำเป็นต้องถามว่า รัฐบาลเข้มแข็งหรืออ่อนแอ เหมาะที่จะใช้คำว่า polity มากกว่า state

การปกครองแบบสบาย ๆ ไม่หมายความว่าละม่อมหรือสลายไป มีประเพณีการปกครองที่ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองต้องพึ่งพากัน เมื่อใดที่การปกครองร้ายไปก็อาจต้องย้ายไปที่อื่น เมื่อผู้ปกครองปกป้องศาลเทพเจ้าของท้องถิ่น และรักษาความสงบ หรือขจัดผู้รุกรานได้ แสดงว่ามีการพึ่งพาอาศัยกันขึ้น (ไม่ได้มองว่าเป็นการทำฝ่ายเดียวข้างบนหรือล่าง หากแต่มองแบบสองด้าน)

๕) กำลังคนเป็นแหล่งทางเศรษฐกิจที่สำคัญของผู้นำ และจำเป็นยิ่งสำหรับการหาส่วนเกินมาสนับสนุนราชสำนัก งานส่วนรวม การทหารและอื่น ๆ และการค้าต่างประเทศ ผู้นำต้องป้องกันภัยอันตราย ป้องกันศาสนาเข้าถึงได้ด้วยการเป็นตัวเชื่อมประสานเมื่อเกิดความขัดแย้ง แต่คนไทย และพม่า ถือว่าผู้นำก็เหมือนอันตรายในบ้าน

อย่างหนึ่งเหมือนภัยธรรมชาติ อยู่ใกล้ก็ร้อน อยู่ไกลก็หนาว การได้ความมั่งคั่งจากการค้าถือเป็นสิทธิอย่างหนึ่งของผู้นำ ในวรรณกรรมมลายูและชาว เมื่อพูดถึงทะเล จึงไม่พูดถึงเรื่องการค้าต่างประเทศในนั้น ถือว่าเป็นเรื่องที่รู้กันดีอยู่แล้ว ไม่เป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่ต้องนำเสนอในวรรณกรรมอะไรอีกให้ยุ่งยาก อันนี้จะตรงข้ามกับวรรณกรรมยุโรป ซึ่งโยงการเดินทางไปต่างเมืองเข้ากับเรื่องการค้าเป็นประจำ อย่างไรก็ตามงานเขียนอินโดนีเซีย พูดว่ากำเนิดของอาณาจักรตามฝั่งทะเลชาว เป็นความสำเร็จของผู้นำท้องถิ่นในการเอาชนะหรือใช้ประโยชน์จากการมาถึงของการค้าต่างประเทศได้

๖) ผู้นำถูกมองว่าเป็นตัวอย่างหรือครูของความประพฤติที่ถูกต้อง นั่นคือคุณสมบัติผู้นำทางศาสนา ประกอบไปด้วย ความกล้า การควบคุมตนเอง กำลังภายนอก มีทรัพยากรไม่สิ้นสุด การพูดเก่ง ไม่หลง เข้าถึงได้ มีความเมตตา ความตั้งใจในการปกป้องผู้อื่น ความสามารถในการคลี่คลายปัญหา ใจกว้าง จัดการสายสัมพันธ์กับคนต่าง ๆ ได้มาก สรุปคือลักษณะผู้นำรวมเอาทุกสิ่งทีมองว่า ดี งาม และจริง ภาพวาด งานเขียนจารึก ตำนานจากคัมภีร์ศาสนา ที่แสดงต่อสาธารณชน เช่นวัด หนังสือ ล้วนมีความหมายในการบอกว่าอะไรคือคุณสมบัติของคน และก็คือการนิยามว่าลักษณะของผู้นำในอุดมคติคืออย่างไร

๗) ไม่มีระบบรวมศูนย์ที่เข้มแข็งตลอดกาล หากแต่ระบบปกครองในอุษาคเนย์เป็นวัฏจักรที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบวงกลมไปเรื่อย ๆ ดังนั้นประวัติศาสตร์โบราณที่แสดงออกในพระราชพงศาวดาร ตำนาน จารึกทั้งหลายจึงล้วนเป็นประวัติศาสตร์แบบวัฏจักร ไม่ใช่ประวัติศาสตร์แบบเส้นตรง

๘) เนื่องจากระบบปกครองอย่างสบาย ๆ ทำให้ปัญหาชนชาติในชายขอบไม่ได้รับความสนใจหรือจัดการปล่อยให้เป็นชั้น ๆ ทางนิเวศวิทยา ไม่มี **ชายแดน** แต่เป็นรอบนอกบาง ๆ ภูมิภาคแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ แต่ไม่มีเชื้อชาติเป็นพื้น ผู้คนถูกกวาดต้อนจากที่ไปอีกที่ จากการทำสงคราม ถ้าไม่กวาดต้อนผู้คนออกไป บริเวณนั้นและระบบนิเวศวิทยาก็แบ่งให้ชนชาติอยู่กันอย่างปกติ การพูดสองภาษาหรือหลายภาษาเป็นการทำให้คนต่างชาติอยู่ด้วยกันได้ เป็นเรื่องปกติของคนอุษาคเนย์

ระบบบรรณาการ (Tributary System)

ระบบการปกครองระหว่างเมืองหรือรัฐต่าง ๆ ในอุษาคเนย์แต่โบราณนั้น ใช้ระบบที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่า **ระบบมณฑล** หรือ **Mandala** กล่าวคือบรรดารัฐและผู้นำเหล่านั้นได้ศึกษาบทเรียนจากการอยู่ร่วมกันในอดีตแล้วพบว่าม็วิธีการในการทำให้พื้นที่ทางการเมือง (คือรัฐและอาณาจักรต่าง ๆ) นั้นเกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายมากที่สุดด้วยการทำตามทฤษฎีมณฑลนี้ ในแนวคิดทฤษฎีนี้ทุก ๆ รัฐและเมืองต่างเป็นส่วนหนึ่งหรือสมาชิกหนึ่งของระบบนี้ หรือระบบที่เกี่ยวข้องกัน ไม่มีใครสามารถอยู่รอดได้คนเดียวโดยไม่สนใจเพื่อนบ้านอื่น ๆ ความเป็นอิสระที่ได้มาจากการเป็นกลางอย่างแท้จริงนั้นไม่มี มันไม่อาจดำรงอยู่ได้ในโลกของความเป็นจริง หากแต่รัฐที่เป็นสามนตราหรือรัฐบรรณาการต่างหากที่อาจมี **นโยบายต่างประเทศ** ที่เป็นกลางได้ โดยต้องแลกกับการเสียสิทธิบางอย่างของตนไปให้แก่รัฐที่ใหญ่กว่า กษัตริย์รักษาดนอยู่ในวังวนของชีวิตที่หลากหลายได้ด้วยการใช้ประโยชน์จากองค์ประกอบและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ในระบบให้ได้มากที่สุด การสร้างพันธมิตรระหว่างรัฐต่าง ๆ ก็เป็นผลมาจากการที่รัฐเหล่านั้นอยู่ในภูมิศาสตร์แบบไหน (Wolters, 2008, 157)

ในทางภูมิศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต ได้แก่ อาณาจักรปัตตานีเก่า ซึ่งรวมเมืองยะลา

นราธิวาสไว้ด้วยกัน แต่ไม่มีสตูลอยู่ด้วย เพราะสตูลแต่ก่อนอยู่กับเมืองไทรบุรีหรือเคดาห์ ต่อมาเมื่อลงนามสัญญา อังกฤษสยามในปีพ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) ทำให้อังกฤษยอมรับอำนาจอของกรุงสยามเหนือเมืองปัตตานี แลกกับการได้สิทธิเหนือเมืองกลันตัน ตรังกานูและไทรบุรีไป โดยที่ตัดส่วนที่เป็นสตูลให้กับสยามไปด้วย **ดังนั้นสตูลจึงไม่เคยมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอะไรร่วมกับฝ่ายปัตตานีเลย** ตั้งแต่สมัยโน้นกระทั่งสมัยปัจจุบัน อาณาบริเวณดังกล่าวนี้เป็นที่ตั้งของศูนย์อำนาจสำคัญ ๒ แห่งคือ ปัตตานีทางฝั่งตะวันออก และไทรบุรีทางฝั่งตะวันตก แสดงออกในการเป็นรัฐเมืองที่สำคัญในบริเวณตอนกลางของคาบสมุทรมาลายูโบราณ ในสมัยอยุธยา ปัตตานีเป็นศูนย์รวมของสินค้าพื้นเมืองอันได้แก่เครื่องเทศ พริกไทยและของป่า เป็นเมืองท่าส่งผ่านสินค้าจากจีนและยุโรป แม้ว่าปัตตานีประกาศรับรองในความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์อยุธยา (รัฐสยามไทย) แต่ความสัมพันธ์ในการปกครองก็ไม่เหมือนกับเมืองประเทศราชอื่น ๆ ด้วยปัจจัยทางระยะทางและลักษณะเมืองท่าของปัตตานีเองที่ทำให้ปัตตานีตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยาม แต่ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจการปกครอง อันเป็นลักษณะหนึ่งของรัฐเล็ก ๆ ที่ดำรงอยู่ตามชายขอบของรัฐใหญ่ ๆ เช่นในตอนเหนือของเกาะชวา คาบสมุทรมาลายา หรือบริเวณตอนล่างของพม่าและเวียดนาม รัฐเล็ก ๆ เหล่านั้นต่างมีอิสระในการปกครองและสืบทอดอำนาจของตัวเองด้วยกันทั้งสิ้น (ยงยุทธ ชูแว่น, ๒๕๕๐, ๓๙)

ประเด็นต่อมาที่มักมีความสับสนกันพอสมควรเมื่อพูดถึงประวัติศาสตร์ยุคอาณาจักรกับเมืองสามนตรราชก็คือปัญหาเรื่องฐานะของเมืองประเทศราชว่าคืออะไร โดยทั่วไปเรามักเข้าใจว่าก็เหมือนกับการเป็น **เมืองขึ้น** ของประเทศใหญ่ที่มีกำลังเหนือกว่านั่นเอง ความคิดเรื่องเมืองขึ้นในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายใน**พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา** คือการสูญเสียอิสรภาพของชาติหรือประเทศมโนทัศน์ของพระองค์ท่านใกล้เคียงกับคำว่า Independence ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ในความเป็นจริง **อิสรภาพ** ของรัฐชาตินั้นเป็นนวัตกรรมสมัยใหม่ เป็นจินตนาการที่เพิ่งถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นเมื่ออาณาจักรกษัตริย์แบบยุคลพิวัตลหรือศักดินาได้เสื่อมสลายไป และกำลังก่อรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ที่เรียกว่ารัฐประชาชาติ ช่วงเวลาประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา โดยเฉพาะหลังจากการปฏิวัติอเมริกาและปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศส นั่นคือปลายยุคกรุงศรีอยุธยา กำลังจะขึ้นยุคกรุงรัตนโกสินทร์ แต่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายความหมายของเมืองขึ้นตั้งแต่ตั้งกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๙๓ (ค.ศ. ๑๓๕๐) ดังที่ได้ทรงอธิบายการสร้างกรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทองว่า ไม่ได้สร้างพระนครทันทีที่เสด็จมาถึงเมืองอโยธยา ความจริงไม่ใช่ พระเจ้าอู่ทองได้ยกมาตั้งเป็นเมืองเล็ก ๆ ก่อนอยู่ที่เวียงเหล็ก (ต่อมาสร้างเป็นวัดพุทไธศวรรย์) ได้ ๓ ปี **เมื่อเห็นเวลาอันควรจะประกาศเป็นอิสรภาพเปิดเผยได้แล้ว จึงสร้างพระนครศรีอยุธยาและทำพิธีราชาภิเษกโดยประกาศเป็นอิสรภาพ เมื่อปีชาล (ที่จริงปีเถาะยังเป็น) โทศก จุลศักราช ๗๑๒ พ.ศ. ๑๘๙๓** (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๑๖, ๑๐๗)

การเป็นเมืองประเทศราช หรือเมืองขึ้น ในศัพท์ว่า Dependencies จึงหมายถึงการที่รัฐเล็กยอมรับในอำนาจของรัฐใหญ่ที่เหนือกว่า และการยอมรับดังกล่าวนี้ไม่ใช่สิ่งถาวร อาจยาวเป็นหลายปี หรืออาจสั้นไม่กี่เดือนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยเงื่อนไขของสัมพันธภาพระหว่างรัฐทั้งหลายในมณฑลเดียวกันหรือที่เกี่ยวข้องกันว่าดำรงอยู่ในลักษณะอะไร รัฐปัตตานี และไทรบุรีจึงสามารถยอมรับในความเหนือกว่าของทั้งรัฐสยามและมะละกาได้ในเวลาเดียวกัน แต่จะยอมรับไครมากกว่าก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น ๆ จึงดูเหมือนกับระบบบรรณาการเต็มไปด้วยความวุ่นวาย มีการกบฏ ชัดขึ้น ต่อต้านจากบรรดารัฐเล็ก ๆ อยู่ตลอดเวลา หากมองจากสายตาของศูนย์กลางในทศวรรษสมัยใหม่ ก็จะสรุปว่ารัฐบรรณาการหรือประเทศราชมักไม่จริงใจ ทำตัวเป็น **ขอมแปรพักตร์** เลยถูกทำให้กลายเป็น **ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์** ของอาณาจักรใหญ่เสมอมา นี่เป็นทศวรรษทางประวัติศาสตร์ที่ผิด ควรจะแก้ไขให้ถูกต้อง

เพื่อความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐในอดีตที่ยังส่งทอดมาอยู่ปัจจุบันกันไป กล่าวได้ว่าการเมืองของรัฐชายขอบจึงเป็นอิสระในความหมายว่าไม่ผูกติดขึ้นอยู่กับศูนย์อำนาจได้อย่างตายตัวเหมือนเมืองอาณานิคม พูดอย่างสมัยปัจจุบันก็คือมีความเป็นตัวของตัวเอง ทำการปกครองมีสิทธิอำนาจทางการเมืองและการเงินเหนือประชากรในรัฐของตนเองอย่างเต็มที่ ความหมายดังกล่าวนี้จึงใกล้เคียงกับคำว่า Autonomy หรือปกครองตนเองอย่างจำกัด เพราะยังยอมรับในอำนาจที่เหนือกว่าอยู่

กล่าวได้ว่ามโนทัศน์ว่าด้วยความเป็นอิสระภาพของรัฐยังไม่เกิดไม่ว่าในตะวันตกหรือในตะวันออก ความคิดโบราณของสยามไทยว่าด้วย **อิสรภาพ** ก็มีอยู่แล้ว คือหมายความว่าอำนาจของผู้เป็นใหญ่หรือพระอิศวร ศัพทนี้มีปรากฏในกฎหมายตราสามดวง จึงไม่ใช่ความเป็นอิสระ ไม่เป็นข้าประเทศอื่นในลักษณะของการตกเป็นข้าทาสหรือเป็นอาณานิคม อิสรภาพแบบโบราณจึงมีนัยถึงอำนาจในตัวบุคคลผู้มีฐานะเหนือกว่า อำนาจนี้ถ่ายทอดไปยังคนอื่นหรือให้แก่ประเทศและรัฐไม่ได้ เพราะมองว่ารัฐก็คือตัวตนของกษัตริย์นั่นเอง ความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ยุคดังกล่าวจึงเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้นำคือกษัตริย์ด้วยกันเอง เพียงแต่อ้างในนามของอาณาจักรหรือรัฐนั้น ๆ แต่ไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างราษฎรของทั้งสองรัฐนั้น เอาเข้าจริง ๆ แล้วนโยบายการปกครองและการปฏิบัติที่กษัตริย์กระทำต่อราษฎรก็คล้าย ๆ กันคือไม่ได้คำนึงถึงความทุกข์ยากลำบากและความไม่ยุติธรรมของราษฎรข้างล่างเท่าใดนัก ดังนั้นการที่กษัตริย์รัฐหนึ่งจะยึดอำนาจแล้วขับไล่ผู้ปกครองคนเดิมออกไปจากอำนาจ จึงเป็นสิ่งปกติที่ราษฎรไม่จำเป็นต้องเข้ามาปกป้องรักษาอำนาจให้ ยิ่งถ้ากษัตริย์องค์ใหม่สามารถให้ความสุขและความอยู่ดีกินดีแก่ราษฎรได้มากกว่า ก็จะได้รับการยอมรับจากราษฎรเมืองนั้น ๆ ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐปาดานีกับอาณาจักรสยามโดยเฉพาะอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ดำเนินไปตามวัฏจักรของระบบมณฑลดังกล่าวมาแล้ว มีการเคลื่อนไหวจากแบบเมืองขึ้นหรือเมืองพึ่งที่การยอมรับในอำนาจของสยามมากกับแบบเมืองเอกเทศที่รายาปาดานีมีอำนาจในการจัดการเมืองและคนของตนเองได้มาก เกือบเรียกว่าเป็นการปกครองตนเองหรือเป็นอิสระในระดับท้องถิ่น ส่วนรูปแบบใหญ่นั้นยังเป็นระบบบรรณาการ ที่ทุกฝ่ายยอมรับในสถานะของรัฐที่อำนาจไม่เท่ากัน การจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งหลาย ก็เพื่อทำให้เกิดความสงบสันติมากที่สุด หลีกเลี่ยงการสงครามและการปะทะแข่งขันอย่างไม่มีทางออก สัญลักษณ์ของระบบบรรณาการคือการส่งต้นไม้ทองคำหรือบุหงามาใส่ให้รัฐที่เป็นเจ้าพ่อ

อาณาจักรอยุธยาที่มีความสัมพันธ์แบบบรรณาการเป็นอย่างดีกับรัฐปาดานีตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และ ๒๑ ก่อนหน้านั้นกรุงสุโขทัยก็มีความสัมพันธ์ดังกล่าวกับปาดานี มีหลักฐานว่าในศตวรรษที่ ๑๙ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) (๑๓๗๐-๘๘) มีสนมที่เป็นธิดาของขุนนางปาดานี และแต่งลูก ๆ ของเธอไปกับเจ้าเมืองสิงห์บุรีในปี พ.ศ. ๑๙๔๑ ปาดานีต้องเดินนโยบายระหว่างประเทศที่รักษาดุลอำนาจระหว่างอยุธยากับมะละกา ครั้งหนึ่งปาดานียกทัพไปตีมะละกา แสดงว่าปาดานีมีความสัมพันธ์อันดียิ่งกว่าฝ่ายสยาม ในปี พ.ศ. ๒๐๓๕ เจ้าเมืองไทรบุรี (เคดาห์) ส่งคณะบรรณาการไปยังราชสำนักอยุธยาสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี พ.ศ. ๒๑๘๓ ทั้งปาดานีและยะโฮร์ส่งเครื่องบรรณาการไปให้กรุงศรีอยุธยา ทั้งหมดนี้แสดงว่าในสมัยนั้นบรรดารัฐมลายูต่างพากันยอมรับในอำนาจของอยุธยา

นอกจากสัมพันธ์ภาพที่เรียบร้อยและมีความเป็นมิตรต่อกันระหว่างรัฐทั้งหลาย อีกด้านก็ยังคงมีความสัมพันธ์ในเรื่องการสงครามและการใช้กำลังต่อสู้กันเกิดขึ้น เช่นมะละกาไม่ยอมส่งสาส์นแสดงความจงรักภักดีต่ออยุธยา ในสมัยของสุลต่านมูสตาฟา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาจึงส่งกองทัพลงไปปราบ แต่ไม่สำเร็จ สงครามครั้งนั้นไม่มีการบันทึกผลของการสงครามในพระราชพงศาวดารไทย หากแต่ในชะยาเราะฮ์มลายู

(พงศาวดารมลายู) มีการกล่าวถึงสงครามครั้งนั้นว่าสยามไม่ได้ชนะ พงศาวดารมลายูยังบันทึกถึงการสงครามอีกหลายครั้งระหว่างสยามกับมะละกาตลอดศตวรรษที่ ๒๐ ในสงครามครั้งหนึ่งเจ้านายฝ่ายสยามเสียชีวิตลงด้วยธนูศักดิ์สิทธิ์ของฝ่ายมะละกา

การสงครามที่มีการบันทึกไว้มากได้แก่เหตุการณ์ที่ปาตานีใช้กำลังบุกอยุธยา หลังจากตีปาตานีส่งกำลังจะมาช่วยอยุธยาทำศึกกับพม่า ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เขียนว่า **ขณะนั้นพระยาตานีศรีสุลต่านยกทัพเรือหย่าหยับสองร้อยลำเข้ามาช่วยราชการสงคราม ถึงทอดอยู่หน้าวัดกุฎีบางกะจะ รุ่งขึ้นยกเข้ามาทอดอยู่ประตู่ไชย พระยาตานีศรีสุลต่านได้ทีกลับเป็นกบฏ ก็ยกเข้าในพระราชวัง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าไม่ทันรู้ตัวเสด็จลงเรือพระที่นั่งศรีลัคนาแล่นหนีไปเกาะมหาพราหมณ์ และเสนาบดีมุขมนตรีพร้อมกันเข้าในพระราชวัง สะพัดไล่ชาวตานีแตกฉานลงเรือรุดหนีไป...** (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๑๖, น. ๑๗๖) อ่านดูแล้วยากจะเข้าใจเหตุผลของฝ่ายปาตานีในการ กบฏ ว่าคืออะไร อุตสาหกกองทัพเรือหลายร้อยลำมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อหลอกเข้าโจมตี แสดงว่าต้องมีการวางแผนก่อนหน้านั้นแล้ว ไม่ใช่เกิดขึ้นลอย ๆ จากหลักฐานพงศาวดารปาตานีหรืออิกายัตปาตานี กล่าวว่าก่อนหน้านี้ทั้งสุลต่านปาตานีกับพระมหาจักรพรรดิก็มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนสันถวไมตรีทางการทูตกัน แต่หลังจากนั้นทางปาตานีอ้างว่ากษัตริย์อยุธยาได้ปฏิบัติอย่างไม่เหมาะสมต่องามต่อฝ่ายปาตานี “**kerana Raja Siam memandang darjat baginda itu sangat rendah dari padanya**” (เพราะกษัตริย์สยามดูถูกว่ารายาปาตานีมีศักดิ์ที่ต่ำกว่าของตนมาก) (Teeuw and Wyatt 1970: 228)

ตรงนี้เห็นได้ชัดว่าหากนักเรียนประวัติศาสตร์ไม่เคยอ่านเอกสารหรือพงศาวดารของทางฝ่ายปาตานีเองบ้าง ก็ยากที่จะคาดคะเนได้ว่าเกิดอะไรขึ้นจริง ๆ ในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาเกี่ยวกับปาตานี ข้อคิดนี้สำคัญมากสำหรับการทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของเราเองและของคนอื่นถูกต้องใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ไม่ใช่เป็นความเข้าใจที่เราคิดจากหลักฐานของเราเองฝ่ายเดียว ที่น่ายินดีคือปัจจุบันนี้มีงานศึกษาว่าด้วยพงศาวดารชาวมลายูเองที่บันทึกในภาษามลายู เล่มที่ปรากฏออกมาล่าสุดคือ **บุหงารายา ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู** เขียนโดย **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ซุลีพร วิรุณหะ** คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เล่มนี้ศึกษางานเขียนพื้นเมือง ๕ เล่ม ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเข้าใจประวัติศาสตร์ของมลายู

กลับไปที่สงครามระหว่างสยามกับปาตานีอีกครั้ง หากตีความตามหลักฐานโบราณ หมายความว่ากษัตริย์สยามกับสุลต่านปาตานีทะเลาะกระทั่งใช้กำลังเข้าสยบอีกฝ่ายหนึ่งเนื่องด้วยการดูถูกกัน ไม่ใช่จากปัญหาใหญ่ ๆ ทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเช่นนั้นหรือ ความจริงแล้วพงศาวดารโบราณเขียนถูกแล้ว ว่ามูลเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างรัฐบรรณาการกับรัฐใหญ่นั้นล้วนมาจากเรื่องส่วนตัว เรื่องเกียรติยศ ศักดิ์ศรี การแสดงออกถึงฐานะแห่งความเป็นกษัตริย์ของแต่ละรัฐก็แสดงออกผ่านตัวบุคคลของกษัตริย์ นัยของความขัดแย้งดังกล่าวแสดงว่าปัญหาและความขัดแย้งในยุคก่อนโน้นเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่เป็นกษัตริย์หรือสุลต่าน ไม่ใช่ความขัดแย้งของรัฐและราษฎร ไม่มีเส้นเขตแดนที่แน่นอนตายตัวของรัฐ และก็ยังไม่มีอัตลักษณ์ของประชากรแห่งรัฐนั้น ๆ การอ่านกลับไปในประวัติศาสตร์ของสยามเก่าและปาตานีเก่า จึงต้องตระหนักว่ามโนทัศน์เรื่องสงคราม ความขัดแย้งก็ดี ล้วนเป็นเรื่องของผู้คนแต่ละคนแต่ละสมัย ไม่ใช่ของอาณาจักรและรัฐหรือประเทศดังที่เราคิดและเข้าใจในปัจจุบัน ดังนั้นการมองว่าสงครามและความขัดแย้งในยุครัฐบรรณาการก็เป็นความขัดแย้งแบบเดียวกันกับที่กำลังเกิดในปัจจุบันจึงไม่ถูกต้อง ระบบมณฑลและวัฏจักรของความสัมพันธ์แห่งอำนาจที่ไม่เท่ากันระหว่างกษัตริย์และรายาทั้งหลาย ในคาบสมุทรมลายูได้จบสิ้นไปแล้ว ที่เหลือคือความคิดเบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อที่คนรุ่นหลังจะสามารถเก็บบทเรียนและ

ความเข้าใจที่คนรุ่นปัจจุบัน จะซึมซับจากเหตุการณ์ในอดีตและนำมาเป็นเครื่องนำทางให้แก่การปฏิบัติของเรา ในยุคใหม่ นี่เองคือที่มาของการที่นักปรัชญาประวัติศาสตร์กล่าวว่า เมื่อพูดถึงถึงที่สุด ประวัติศาสตร์ทั้งมวลก็คือ ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยนั่นเอง

สมัยของรัฐบรรณาการกึ่งอาณานิคม

ผู้เขียนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์มาถึงสมัยปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ ว่า เป็นยุคที่ระบบบรรณาการแบบดั้งเดิมตามประเพณีนั้น ค่อยๆแปรรูปมาสู่ระบบบรรณาการแบบสมัยใหม่ ซึ่งมีมิติของความสัมพันธ์แบบอาณานิคมมากขึ้น นั่นคือมีการใช้กำลังและความต้องการของศูนย์กลางไปใช้ในการปกครองและควบคุมหัวเมืองประเทศราชมากขึ้น จนในที่สุดนำไปสู่การรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาไว้ที่ศูนย์กลางทั้งหมด แล้วลดบทบาทและฐานะทั้งหลายของรายาปัตตานีและรัฐมลายูอื่น ๆ ลงไป ตรงนี้เองที่ผู้เขียนมองว่าจึงคล้าย ๆ กับกระบวนการทำให้เป็นอาณานิคมเหมือนกับที่มหาอำนาจยุโรปได้กระทำต่อรัฐต่าง ๆ ในเอเชียและอุซาคเนย์ในสมัยนั้น จึงไม่น่าแปลกใจว่า น้ำเสียงและท่วงทำนองการเล่าเรื่องใน **อิกายัตปาตานี และ ซาเราะฮ์ เกอรายาอัน มลายูปัตตานี** (ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี) โดยอิบราฮิม ชุกรี (Ibrahim Syukri) ถึงเต็มไปด้วยความรู้สึกอันเป็นปฏิปักษ์ต่อสยามและรัฐบาลในการปฏิบัติต่อปัตตานี กล่าวคือ **อิกายัตปาตานี สะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีว่า เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้งซึ่งเกิดจากความพยายามของราชสำนักปัตตานี ที่จะดิ้นรนให้หลุดพ้นจากอำนาจและอิทธิพลของสยาม** (ชุลีพร วิรุณหะ, ๒๕๕๑, น. ๑๔๐)

ประวัติศาสตร์ปัตตานีเล่มที่มีอิทธิพลต่อคนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้มากที่สุดได้แก่ **ซาเราะฮ์ เกอรายาอัน มลายูปัตตานี** โดยอิบราฮิม ชุกรี ซึ่งบทที่ให้อารมณ์ความรู้สึกของคนมลายูต่อนโยบายการปฏิรูปการปกครองของสยามอย่างดุเดือดและตรง ๆ ไม่อ้อมค้อมเลย บทสำคัญที่หนังสือเล่มนี้เล่าอย่างมีพลังได้แก่สมัยของการที่สยามเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสองรัฐจากแบบเดิมไปสู่แบบสมัยใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ และตั้งกุ้อับดุลกอเดร์กามารุดดิน หนังสือบอกว่าการใช้กำลังบังคับกระทั้งจับกุมรายาปัตตานี เป็นการทำลายเอกราชและความเป็นอธิปไตยของอาณาจักรปัตตานีลงไปอย่างสิ้นเชิง เป็นการเสื่อมเสียศักดิ์ศรีของปัตตานีอย่างยิ่ง **ปี ค.ศ. ๑๙๐๒ เป็นปีที่เมืองปัตตานีสูญเสียอำนาจอย่างสิ้นเชิง นั่นคือการสูญเสียอธิปไตยของบรรดารายาและชาวเมืองปัตตานี สิทธิเสรีภาพและความเป็นเอกราชอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้ากรุงสยามโดยสิ้นเชิง นับเป็นปีแห่งอัปยศที่สุดในประวัติศาสตร์เมืองปัตตานี** (อิบราฮิม ชุกรี, ๒๕๔๑, น. ๗๑)

มองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์อันยาวไกล ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองมุสลิมปักษ์ใต้กับกรุงเทพฯ นับแต่แรกก็สะท้อนถึงแรงต้านจากรายา (ราชา) ปัตตานีอย่างเด่นชัด มีการต่อสู้ขัดขืนการที่สยามเข้ามาครอบงำเหนือท้องถิ่น และสะท้อนความต้องการอิสระของตนเองถึง ๖ ครั้ง คือกรณีตนกู ลัมมิเต็น (๒๓๒๙) ระตูปะกาลัน (๒๓๔๙) นายเซาะและเจบู (๒๓๖๔ และ ๒๓๖๙) เจ้าเมืองหนองจิก (๒๓๗๐) เจ้าเมืองปัตตานี (ตั้งกูสุหลง ๒๓๗๔) และตนกูอับดุลกอเดร์ (พระยาวิชิตภักดีฯ) ๒๔๔๕ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการมีรายาปัตตานี

หลังจากนั้นอีก ๔ ปีต่อมา รัฐบาลสยามก็แก้ไขการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้เป็น ๔ เมือง คือ ปัตตานี ยะลา สายบุรีและระแงะ แล้วตามมาด้วยการทำสัญญากับจักรภพอังกฤษใน **สนธิสัญญากรุงเทพฯ (๒๔๕๒)** เป็นการตกลงกันของมหาอำนาจในการแบ่งดินแดนและเขตอิทธิพลกันในสัตว์ของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่ชักกันทั่วในดินแดนที่เป็นอาณานิคมทั่วโลกสมัยนั้น

ตามสัญญากรุงเทพฯ สยามยกเลิกสิทธิการปกครองและอำนาจควบคุมเหนือไทรบุรี กลันตัน ตรังกานูและปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้อังกฤษ ในทางกลับกันสยามได้รับสิทธิอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและคนในรัฐไทยทั้งหมดโดยสมบูรณ์ ที่สำคัญรวมทั้งอธิปไตยของสยามเหนือรัฐปัตตานี ซึ่งเปลี่ยนจากเมืองประเทศราชมาเป็นจังหวัดหนึ่งของสยามไป อีกด้านอธิปไตยของสยามที่อังกฤษคืนให้คือการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและอำนาจอธิปไตยของอังกฤษในสยาม พูดอีกอย่างก็ได้ว่า สัญญานี้เป็นเสมือนบัตรเครดิตทองที่อนุญาตให้สยามเข้าเป็นสมาชิกของสโมสรเจ้าอาณานิคมตะวันตกได้

โดยทั่วไปนักประวัติศาสตร์ไทยและเทศที่ทำเรื่องไทยมักไม่มองจุดนี้ หากแต่จะมองทำนองว่า สนธิสัญญานี้เป็นผลดีแก่ไทยในแง่ของความเข้มแข็งและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศ แม้จะต้อง เสียดินแดนมลายู ๔ รัฐรวมเนื้อที่ประมาณ ๑๕,๐๐๐ ตารางไมล์และพลเมืองกว่าห้าแสนคนให้อังกฤษก็ตาม แต่ (ถึงอย่างไร) ก็ไม่ใช่ดินแดนที่เป็นคนไทยแท้ ๆ (เพ็ญศรี ดูก, ๒๕๔๒)

หากเราให้ประวัติศาสตร์ของผู้ถูกระทำเป็นฝ่ายพูดบ้าง ก็จะได้อีกภาพหนึ่ง กล่าวคือสุลต่านที่กลันตันและตรังกานูโกรธเคืองมากจนปรารภกับนายอาเธอร์ แอดัมส์ ที่ปรึกษาการคลังอังกฤษประจำไทรบุรีว่า ประเทศของฉันประชาชนของฉัน ถูกขายไปเหมือนกับการขายลูกว้า ฉันให้อภัยคนซื้อซึ่งไม่มีพันธะกับฉันได้ แต่ฉันให้อภัยคนขายไม่ได้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ๒๕๔๕, น. ๖๐) แท้ที่จริงแล้วในทางประวัติศาสตร์ รัฐชาติสยามก็ไม่ได้สูญเสียดินแดนของตนแต่เดิม หากแต่ยัง ได้ดินแดน ที่ไม่ใช่ของตนโดยแท้จริงเพิ่มขึ้นมาอีกต่างหาก

และนี่คือความย้อนแย้งฉนวนของประวัติศาสตร์สยามสมัยใหม่กับปัตตานี ที่การมองจากคนละจุดยืนและโลกทรรศน์ ก็มีผลทำให้การเข้าใจและสร้างบทสรุปแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง

ว่าด้วยกำเนิดรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern Nation-State)

แนวคิดที่ว่าด้วย รัฐและชาติไทยมลายู สมัยใหม่ ก่อรูปและพัฒนาในระยะเวลาของรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อบรรดาประเทศรัฐชาติสมัยใหม่ในยุโรปที่ทรงพลัง ภายหลังสงครามโบเลียนยุติลง พวกเขากลับมาสร้างฐานสำหรับการค้าและอุตสาหกรรมในภูมิภาคเอเชียและอุษาคเนย์ นับแต่สมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มา สยามและปัตตานีเริ่มเรียนรู้ถึงบุคลิกแบบใหม่ที่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปของชาวยุโรป และสิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือเบื้องหลังพ่อค้านักการทูตยุโรปก็คืออำนาจรัฐสมัยใหม่ที่มีอำนาจ คราวนี้มาทั้งความคิดวิทยาศาสตร์กับอำนาจของอาวุธและเครื่องมือสมัยใหม่ทั้งหลาย ในเวลานั้นยุโรปได้เปลี่ยนแนวความคิดว่าด้วยประเทศและสังคมใหม่แล้ว มีการให้ความสำคัญมากขึ้นแก่รัฐชาติใหม่ ที่รวมเอาผู้คนนานาเชื้อชาติและภาษาเข้ามาอยู่ด้วยกันภายในอาณาบริเวณที่เป็นเส้นเขตแดนของรัฐชาติ ลดความสำคัญของชนชาติลงพร้อมกับเน้นหนักไปที่ความเป็นชาติเดียวกันของพลเมืองทุกคน นับจากนั้นมาเส้นพรมแดนและเขตแดนของประเทศ จะทวีความสำคัญและเป็นปัญหาหลักของบูรณาการของประเทศ นำไปสู่พิธีการใหม่ของรัฐประชาชาติทั้งหลาย นั่นคือการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพื่อป้องกันหรือแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเทศต่อไป ภาพของความเปลี่ยนแปลงในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ คือการที่บรรดารัฐชาติทั้งหลายต่างสร้างและพัฒนาศักยภาพของรัฐตนขึ้นมา เพื่อทำการแข่งขันหรือต่อสู้กับรัฐอื่น ๆ อำนาจทางการเมืองที่สำคัญจึงมาจากรัฐและบทบาทของรัฐในการเมืองระหว่างประเทศ ข้อที่ต่างกันอันสำคัญยิ่งคือ ในขณะที่รัฐชาติตะวันตกสร้างรูปแบบอำนาจการเมืองขึ้นนั้น ก็ได้สร้างชนชั้นกระฎุมพีหรือชนชั้นนายทุนที่มีอำนาจทางการเมืองขึ้นมาด้วยเช่นกัน ทำให้อำนาจการเมืองในรัฐนั้นต้องมีการแบ่งอำนาจและถ่วงดุลอำนาจระหว่างชนชั้นสูง

กับชนชั้นกลาง มีผลทำให้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยสามารถพัฒนาและดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่บรรดาประเทศและรัฐที่ไม่ใช่ตะวันตกเช่นสยามนั้น อำนาจการเมืองรัฐชาติไม่ได้นำไปสู่การสร้างชนชั้นกลาง หรือนายทุนขึ้นมาได้ มีแต่ชนชั้นนำตามประเพณีที่กุมอำนาจรัฐและการเมืองไว้อย่างเต็มที่ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในรัฐชาติจึงยังจำกัดและผูกพันกับการเปลี่ยนแปลงในชนชั้นนำเป็นสำคัญ กรณีของสยาม แสดงออกในการรวมศูนย์อำนาจของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มากขึ้นภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ และลดทอนอำนาจของกลุ่มขุนนางลงไป นี่คือการปฏิวัติทางประวัติศาสตร์ของสยามในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ผู้นำชั้นสูงในราชสำนักเริ่มให้ความสนใจและค่อย ๆ ตระหนักถึงความเป็นจริงอันใหม่ที่กำลังก่อรูปขึ้น ดังเห็นได้จากปฏิสัมพันธ์ และการปรับตัวของผู้นำสยามสมัยรัชกาลที่ ๔ ในหลายด้าน ทั้งทางการเมืองและการศึกษา การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของสยามเกิดขึ้นในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะทางการเมืองการปกครองนั้น ได้รับแรงบีบคั้นจากลัทธิอาณานิคมตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศสในภาคเหนือ อีสานและตะวันออก และอังกฤษในภาคใต้ นำไปสู่นโยบายในการปฏิรูปการปกครองสยาม และการรวมศูนย์การปกครอง หรือจัดระบบการปกครองและความสัมพันธ์กับบรรดาหัวเมืองและประเทศราชเสียใหม่

เกี่ยวกับปัญหารูปแบบการปกครองหัวเมืองมลายูทั้ง ๗ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงใหม่อย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่าการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาที่กรุงเทพฯ ข้อที่ไม่มีนักประวัติศาสตร์ไทยพูดถึงมากนัก ได้แก่การที่รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักเป็นอย่างดีถึงความไม่เหมาะสมและไม่สะดวกในการปกครองแบบเทศาภิบาลที่สยามนำลงไปใช้ในหัวเมืองทั้งหลายทั้งเมืองลาวและเมืองแขก กล่าวคือ

เป็นการฝืนความจริงอยู่ ถ้าวางกล่าวเราเอาแบบฝรั่งมาใช้ แต่ใช้ในทางที่ผิดก็ว่าได้ เพราะว่าเราถือว่าเมืองเหล่านั้นเป็น เมืองของเรา พวกลาวพวกแขกเป็นข้าราชการคนหนึ่ง จะติดต่อสมาคมกับใครก็ยอมได้ แต่ความนั้นไม่จริงแขกถาเลาเขาก็ถือว่าเป็นเมืองของเขา การที่เราทำเป็นว่าไว้ใจนั้นก็ไม่ได้ไว้ใจจริง ๆ (Tej Bunnag, 1968)

การเอาปลัดและข้าหลวงไปกำกับพวกเจ้าเมืองนั้นอีก โดยที่ข้าหลวงก็ไม่มีอำนาจอะไร นอกจากไปเป็นหุ่นเชิดหรือไม่ก็เป็นคนสอดแนม ได้ความลับอะไรก็กระซิบกันมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปรียบเทียบวิธีการที่ฝรั่งอาณานิคมทำ เขาทำให้เจ้าเมือง ขึ้นไปเป็นสวรรค์เป็นเทวดา เกือบไม่ต้องทำอะไร มีหน้าที่แต่เพียงเซ็นชื่อกับได้เงิน ข้างเราสนใจให้มาทำการที่ไม่พอใจจะทำ แล้วข้าต้องเป็นตัวแมงกลางแปลงอยู่เสมอ ใครเขาอยากจะทำ

นั่นเป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อปัญหาในการปฏิรูประบบการปกครองหัวเมืองของสยาม ทั้ง ๆ ที่ทรงรู้ถึงการฝืนความจริง แต่ที่สยามจำต้องทำไปก็ด้วยปัญหาที่อังกฤษกำลังขยายผลประโยชน์เข้ามาเหนือหัวเมืองมลายูทั้งหลายด้วย กระบวนการเจรจาและในที่สุดรักษาอาณาเขตสยามเหนือปาดานี้ได้ จึงไม่ใช่ว่า เสียดินแดน ดังที่นักประวัติศาสตร์ทั้งหลายมักอธิบายกันต่อ ๆ มา หากแต่แท้จริงแล้วควรเรียกอย่างที่ว่า ดร.เดช บุญนาคเสนอคือเป็น การประนีประนอมเพื่อรักษาดินแดน ของรัชกาลที่ ๕ มากกว่า

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองมณฑลปัตตานีค่อย ๆ สร้างความขัดแย้งและตึงเครียดขึ้น เมื่อรัฐบาลประกาศใช้นโยบายใหม่ ๆ หลายประการเช่น การเก็บภาษีหลายอย่างมากขึ้น การบังคับเข้าเรียนประถมศึกษา และการเก็บภาษีพลีเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา และยังมีเรื่องศาสนาอื่นอีกด้วย ในที่สุดมีข่าวมาถึงส่วนกลางว่ามีการรวมตัวกันของชาวบ้าน และว่าถูกยุยงโดยเจ้าเมืองปัตตานีคนเก่าคือตนกูอับลูกกอเดร์

ให้ก่อจลาจลขึ้นในปี ๒๔๖๕ ทางกรได้จับชาวบ้านมุสลิมไปหลายสิบคน ส่งฟ้องข้อหาขบถ ๑๕ คน นำสังเกตว่า เหตุการณ์และผลลงเอยของกรณีนี้ ซึ่งทางการยังเรียกว่า ขบถ พ.ศ. ๒๔๖๕ (ดูรายละเอียดใน พรรณงาม เเงาธรรมสาร, ๒๕๕๒) นั้นคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ต่อมาที่รู้จักกันว่า **กบฏดุซงญอ** คือเป็นการตีความและขยายผล ไปในทางลบของเจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปกครองในพื้นที่กันเอง ส่งผลให้กรุงเทพฯเกิดความหวาดกลัวและไม่ไว้วางใจ คนในปัตตานีมากยิ่งขึ้น

การปกครองแบบพิเศษในปัตตานี

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นในทางนโยบายการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับแสดงถึงวุฒิภาวะและความเข้าใจในปัญหาชนตลปัตตานีของข้าราชการผู้ใหญ่ในขณะนั้น ที่สำคัญคือเจ้าพระยา ยมราช (ปั้น สุขุม) ผู้ไม่เห็นด้วยกับการตีความและตักใจกลัวอย่างไ้เหตุผลของรัฐบาล จึงได้เสนอให้มีการทบทวน และศึกษาข้อเท็จจริงของกรณี ขบถ ๒๔๖๕ อย่างจริงจัง ผลคือการนำไปสู่การออกนโยบายใหม่เรียกว่า **หลักรัฐ ประศาสนบาย ๖ ประการ** ซึ่งเป็นการดัดแปลง แก้ไขระเบียบราชการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความเป็น **ท้องที่ พิเศษด้วยภูมิประเทศแลบุคคล** และออก **สมุดคู่มือสำหรับข้าราชการกระทรวงมหาดไทยที่รับราชการในมณฑล ซึ่งมีพลเมืองนับถือศาสนาอิสลาม** ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ (พรรณงาม เเงาธรรมสาร, ๒๕๕๒)

เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

แม้้นโยบายดังกล่าวจะไม่ใช่การสร้างระบบการปกครองพิเศษขึ้นปกครองตนเองก็ตาม แต่ก็มี การ ประนีประนอม โอนอ่อนยอมรับอัตลักษณ์และบทบาทของคนมุสลิมท้องถิ่นมากขึ้น กล่าวได้ว่าในทางความคิดและ หลักการ รัฐบาลกรุงเทพฯสมัยนั้น ตระหนักดีถึงความจำเป็นในการที่มณฑลปัตตานีต้องมีรูปการปกครองที่พิเศษ ไม่เหมือนกับเมืองและมณฑลอื่น ๆ ในประเทศได้ นโยบายดังกล่าวไม่มีโอกาสปฏิบัติได้นานนัก เนื่องจากเกิดการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบภูมิภาคและแบบท้องถิ่นขึ้น ระบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นอันสิ้นสุดไป

ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน

การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มักเข้าใจและตีความว่า เป็นการสร้างชาติไทยที่เป็นรัฐประชาชาติหรือ Nation-State ขึ้นมาตามแบบอย่างของรัฐสมัยใหม่ทั้งหลายในยุโรปและอเมริกา คุณลักษณะใหญ่ ๆ ของความเป็นรัฐชาติ ได้แก่ การมีรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชนและพลเมืองแห่งรัฐนั้น ๆ กับการที่ประชากรในรัฐนั้น ๆ ได้กลายมาเป็นพลเมือง มีสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง และเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยในรัฐนั้น ๆ โดยไม่ขึ้นต่อเชื้อชาติ ศาสนา สืบและเพศพันธุ์หรือการศึกษาและฐานะไม่ว่าทางเศรษฐกิจหรือฐานันดร

รูปแบบของรัฐชาติสมัยใหม่ดังกล่าว นำมาจากประสบการณ์ในการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ของยุโรปและอเมริกา เป็นสำคัญ ดังนั้นหากพิจารณาจากต้นตอและกำเนิดของรัฐชาติดังกล่าว จะแบ่งออกได้เป็น ๒ กระบวนใหญ่ ๆ คือ กระบวนแรกมาจากพัฒนาการภายในรัฐนั้น ๆ เป็นหลัก พลังการเมืองใหม่มาจากชนชั้นกรรมาชีพและนายทุนต่าง ๆ ทำลายพันธนาการของระบบฟิวดัล (หรือศักดินา) และระบบปกครองแบบกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ลงไป เช่น การปฏิวัติของอเมริกา และการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศส เป็นต้น

อีกกระบวนหนึ่งมาจากการต่อสู้เพื่อปลดแอกลัทธิอาณานิคมตะวันตก ต้นตอและกำเนิดทางความคิดอุดมการณ์ และการจัดตั้งมีที่มาจากเมืองแม่หรือเมืองศูนย์กลางของระบบทุนนิยม ภายในประเทศไม่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมสูงงอมพอที่จะรองรับและสานต่อการปฏิวัติประชาชาติได้อย่างเต็มที่และอย่างเป็นอิสระได้ รัฐชาติใหม่กลุ่มหลังนี้จึงมักเน้นหนักที่ความเป็นเอกราช มากกว่าความเป็นประชาธิปไตย ดังเช่นการปฏิวัติของอินโดนีเซีย ที่พยายามเดินสายกลาง ออมชอมกับแนวทางทั้งซ้ายและขวา กับอีกหนทางคือจีนและเวียดนามเหนือที่เป็นสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

การปฏิรูปของสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หากมองในบริบทของประวัติศาสตร์โลกสมัยนั้น ก็ต้องพูดว่าเป็นลูกผสม (ลูกครึ่ง) อยู่ในระหว่างสองรูปแบบของสองกระบวนข้างบนนี้ คือมีทั้งกำเนิดมาจากปัจจัยและพลังการเมืองในประเทศโดยเฉพาะจากชนชั้นนำตามประเพณี และมีปัจจัยอิทธิพลที่มาจากมหาอำนาจเจ้าอาณานิคมภายนอก

ผลก็คือรัฐชาติสมัยใหม่ของสยาม กลับสร้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เข้มแข็งยิ่งกว่าที่เคยเป็นมาก่อน พลังการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพได้รับการกระตุ้นและก่อตัวขึ้น แต่ไม่สามารถยกระดับพัฒนาให้เป็นพลังการเมืองที่อิสระมีอุดมการณ์และการปฏิบัติของตนเองได้ ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างกลุ่มข้าราชการโดยเฉพาะทหารขึ้นมาเป็นพลังต่อรองทางการเมืองระยะผ่านที่จะผ่านอย่างยาวนาน

เป้าหมายทางการเมืองโดยทั่วไปแม้จะอยู่ที่ความเป็นเอกราช แต่ก็ยังเป็นเอกราชของชนชั้นนำก่อนจะเป็นของราษฎร เพราะรัฐยังเป็นของชนชั้นนำอยู่ หาได้เป็นของราษฎรไม่ เนื้อหาของประชาธิปไตยแม้จะพูดกันมาก แต่ก็กดตัวลงและค่อยหายไปในการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจการนำระหว่างชนชั้นนำเก่ากับใหม่ ระหว่างกลุ่มทหารกับพลเรือน และในที่สุดระหว่างท้องถิ่นกับศูนย์กลาง

หากจับเอาสองข้อใหญ่คือการมีรัฐบาลที่มาจากตัวแทนของประชาชนและการที่พลเมืองเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐนั้น ๆ โดยไม่ขึ้นต่อบ้างอื่นใดแล้ว ก็ต้องฟันธงลงไปว่า การปฏิรูปการปกครองและแม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองฯ ต่อมา ก็ยังไม่ได้สร้างรัฐประชาชาติไทยที่สมบูรณ์ตามนิยามข้างต้นขึ้นมา ตรงกันข้ามรัฐไทยในระยะ

ดังกล่าว กลับสร้าง **ชนส่วนน้อย** ขึ้นมาตามชายแดนและในบริเวณที่รัฐบาลกลางไม่อาจบังคับ และทำให้คนส่วนนั้น ยอมรับแนวคิด และการปฏิบัติของการเป็นไทยตามภาพลักษณ์ที่รัฐบาลกลางเชื่อและต้องการเห็นได้

ทั้งหมดนี้คือบริบทและที่มาทางประวัติศาสตร์ของการเกิดการประท้วงต่อต้านและจินตภาพของการ **แยกดินแดน** ของชาวมลายูมุสลิมภาคใต้และอีสาน อันเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐ และระหว่างภูมิภาค กับส่วนกลาง ในกระบวนการสร้างรัฐสยามไทยกับอำนาจการเมืองใหม่ที่เรียกว่า ระบบประชาธิปไตย

กำเนิดขบวนการและลัทธิ แบ่งแยกดินแดน

ปัญหา **สี่จังหวัดภาคใต้** เปลี่ยนแปลงโดยพื้นฐานในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั่นคือช่วงเวลา ของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ๑ (๒๔๘๑-๒๔๘๗) ถึงรัฐบาล ป.พิบูลสงคราม ๒ (๒๔๙๑-๒๕๐๐) ระยะเวลา ดังกล่าวเป็นยุคสมัยของการเคลื่อนไหวลัทธิชาตินิยมและการสร้างชาติใหม่ หลังจากต่อสู้หลุดพ้นจากลัทธิอาณานิคม ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เกิดไปทั่วภูมิภาคอาเซียน ลักษณะเด่นของขบวนการชาตินิยมไทย ที่แตกต่างจากประเทศ เพื่อนบ้าน ได้แก่ การที่ลัทธิชาตินิยมไทยถือกำเนิดและพัฒนาโดยรัฐไทยเอง ไม่ใช่จากขบวนการต่อต้านลัทธิ อาณานิคมตะวันตกโดยประชาชนเอง ดังนั้นเป้าหมายของลัทธิชาตินิยมไทยแบบทางการภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงไม่ใช่มหาอำนาจตะวันตก หากแต่กลายเป็นคนกลุ่มน้อยและคนชายขอบของสังคมไทยเอง ในขณะที่ความใฝ่ฝันของรัฐไทยสมัยนั้นคือการยกระดับขึ้นเป็น **มหาอำนาจ** เสียเอง ด้วยจุดหมายและความ ทะเยอทะยานดังกล่าว ทำให้นโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามและหลวงวิจิตรวาทการ นำไปสู่การสร้าง ความเชื่อที่เรียกว่า**ลัทธิเหยียดเชื้อชาติ**หรือ Racism ขึ้นมา กลายเป็นเครื่องมือและอาวุธทางการเมืองในการกำจัด และปราบปรามบรรดาคนและกลุ่มคนที่คัดค้านและคิดเห็นต่างจากรัฐบาลไป (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๕๓)

ดังได้กล่าวแล้วแต่ตอนต้นว่า ไม่ใช่รัฐไทยเท่านั้นที่มีพัฒนาการและการสร้างอัตลักษณ์ความใฝ่ฝันของตนเอง ขึ้นมา บรรดาคนกลุ่มคนและท้องถิ่นต่าง ๆ ในอาณาจักรสยามแต่เดิมมา ก็มีการยกระดับและเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน นับแต่ทศวรรษปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมา ทั้งรัฐไทยและจังหวัดมุสลิมภาคใต้ ต่างก็มีการเปลี่ยนแปลงในสถาบัน และความคิดของตนเอง รัฐไทยมีการปฏิวัติและรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ไปเป็นระบอบประชาธิปไตย ภายใต้ระบอบปกครองใหม่ก็เกิดปัญหาและความขัดแย้งชุดใหม่ที่บังเกิดต่อเนื่องมาจาก ปัญหาเก่า กระทั่งนำไปสู่ระบบอำนาจนิยมและเผด็จการโดยกลุ่มผู้นำทหาร

ในส่วนของท้องถิ่นมุสลิมเองก็มีการเปลี่ยนแปลงต้อนรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับรัฐไทย แต่ที่จะมีผล ยาวไกลคือการเปลี่ยนแปลงในทางความคิดและการปฏิบัติของผู้นำศาสนาของคนมุสลิม หนึ่งในปัญญาชนมุสลิม ที่กำลังมีบทบาทและมีทรศนะอันกว้างไกลบนพื้นฐานของความเป็นอิสลามหัวใหม่ในระยุะนั้นคือ **ฮัจญีสุหลง อับดุลกาเดร์**

ประเด็นที่น่าสนใจในการก่อตัวและเติบโตใหญ่ของขบวนการมุสลิมหัวใหม่ในปัตตานี ไม่ใช่อยู่ที่การนำไปสู่ การเรียกร้องทางการเมือง ที่สำคัญคือ**คำร้องขอ ๗ ประการ** ซึ่งมีเนื้อหาใหญ่ที่การทำให้สี่จังหวัดมุสลิมภาคใต้มีการ ปกครองโดยคนมุสลิมในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ รวมไปถึงระบบภาษีที่นำไปใช้ในพื้นที่ ไปถึงการใช้ภาษายาวีคู่กับภาษาไทย กล่าวโดยรวมคือทำให้การปกครองเป็นเรื่องของตนเองมากขึ้น อันเป็นความหมายสำคัญของประชาธิปไตยนั่นเอง การปกครองโดยคนมลายูมุสลิมกันเองมีนัยอีกประการคือ เป็นการทำให้หลักการปกครองอิสลามสามารถนำมาปฏิบัติ

ได้อย่างแท้จริง จุดที่สำคัญไม่น้อยในด้านของการพัฒนาการทางภูมิปัญญาของคนมลายูมุสลิมรุ่นใหม่ ได้แก่ การเกิดแนวคิดและอุดมการณ์การเมืองสมัยใหม่ที่วางอยู่บนหลักการอิสลามด้วย

ในแง่การเคลื่อนไหวของ**ฮัจญีสุหลงกับคณะ** จึงเป็นผลพวงของการตอบโต้ปฏิสัมพันธ์กับลัทธิอาณานิคม และความเป็นสมัยใหม่ที่ได้นำความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เข้ามาในสังคมมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของรัฐประชาชาติ ระบบการศึกษาแบบใหม่ การเกิดขึ้นของสิ่งพิมพ์ทุนนิยม ที่ช่วยสร้างจินตนาการของชุมชนการเมืองใหม่ให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นได้ มาจนถึงแนวคิดด้วยสิทธิอัตวิสัยของรัฐและสิทธิมนุษยชนของประชาชนเชื้อชาติต่าง ๆ

ที่สำคัญคือการจุดประกายให้เกิดจิตสำนึก การตระหนักถึงอัตลักษณ์และความเป็นตัวตน ซึ่งจำเป็นต้องการพื้นที่หรือเทศะ (space) แห่งใหม่ที่เอื้อต่อการเติบโตใหญ่ของสำนึกทางการเมือง ดังนั้นการมองไปที่รัฐในฐานะที่เป็นพื้นที่และมีอำนาจ อันเป็นเหตุเป็นผลในการทำให้ปัจเจกชนสามารถก้าวไปสู่อุดมการณ์ของเขาแต่ละคน และในส่วนทั้งหมดได้ จึงกลายเป็นเป้าหมายของการเคลื่อนไหว เพื่อการไปบรรลุความเป็นอิสลามและระบบประชาธิปไตยที่แท้จริงต่อไป

จากประวัติศาสตร์การเมืองในสมัยดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความขัดกันที่เกิดขึ้นในการเมืองไทย กล่าวคือ ในขณะที่รัฐไทยอ้างและสร้างนโยบายสร้างชาติเพื่อให้ไปสู่ความเป็นสมัยใหม่และประชาธิปไตย กลับนำไปสู่การสร้างระบบอำนาจนิยม (เผด็จการ) ในรัฐบาลมากขึ้นเรื่อย ๆ ตรงกันข้ามขบวนการทางการเมืองในท้องถิ่นทั้งใต้และอีสาน ซึ่งกำลังสร้างประสบการณ์และความรับรู้ในระบบประชาธิปไตยของชุมชนท้องถิ่นขึ้นมา กลับถูกมองว่าเป็นพวก **กบฏ** เป็นพวก **แบ่งแยกดินแดน** ไปเสียหมด เนื่องจากอำนาจและความเหนือกว่าอยู่ที่รัฐไทยกรุงเทพฯ ด้านหลักของปัญหาความขัดแย้งนี้ได้แก่นโยบายและการปฏิบัติด้านลบของรัฐไทย ที่ได้กระทำต่อชุมชนและคนมุสลิมภาคใต้ และกลุ่มผู้นำการเมืองและราษฎรอีสาน นี่คือหลักของมูลเหตุแห่งปัญหาขัดแย้งและการกบฏและแบ่งแยกดินแดนที่จะเกิดตามมา

ทั้งหมดนั้นประกอบกันขึ้นเป็นโลกทัศน์และนโยบายของรัฐไทย จากความหวาดระแวงของรัฐไปสู่การปราบปรามผู้นำมุสลิมและการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพและความเป็นอิสลามของชาวมุสลิมภาคใต้ มีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาประกอบทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนมุสลิมภาคใต้ดังกล่าวกับรัฐไทย ไม่อาจก้าวพ้นความหวาดระแวงและไม่เข้าใจกันไปได้ จนในที่สุดนำไปสู่การใช้ความรุนแรงของรัฐเข้าแก้ปัญหาภูมิภาคนั้น ปฏิสัมพันธ์ในอดีตดังกล่าวได้สร้างความไม่เชื่อถือ ไม่รับรองและไม่ต้องการรัฐบาลไทยในฐานะผู้ปกครองคนมุสลิมภาคใต้ต่อมาอย่างยากที่จะลบลอยรื้อวนั้นให้ออกไปได้ง่าย ๆ

ดังในสมัยที่รัฐไทยยุค **เชื้อผู้นำชาติพันธุ์** มีนโยบายรัฐนิยมพยายามบีบบังคับทำให้พลเมืองในเขตแดนประเทศไทยทั้งหมด ไม่ว่ามีเชื้อชาติ ศาสนาและภาษาอะไรก็ตาม ให้เป็นคนไทยเหมือนกันหมด ตามนิยมและการปฏิบัติของรัฐไทย (กรุงเทพฯ) จุดนี้เอง ที่เป็นประกายไฟให้แก่การประท้วงและเรียกร้องถึงลักษณะทางชนชาติและศาสนาของคนกลุ่มน้อยให้ปรากฏออกมา ดังที่ชาวมลายูมุสลิมภาคใต้ก็เคลื่อนไหวให้เรียกพวกเขาว่า **มลายูมุสลิม** ไม่ใช่ **ไทยมุสลิม** ดังที่ฮัจญีสุหลง อดีตผู้นำปาตานีให้คำอธิบายว่า

เราชาวมลายูตระหนักดีว่าเราถูกปกครองโดยสยาม ก็เพราะพ่ายแพ้สงคราม คำว่า **ไทยอิสลาม** ซึ่งใช้เรียกพวกเรานั้น เป็นสิ่งเตือนใจเราให้นึกถึงความพ่ายแพ้นั้น เราจึงไม่ชอบคำนี้เลย เราจึงใคร่ขอวิงวอนให้รัฐบาลให้เกียรติเราด้วยการเรียกเราว่า **มลายูมุสลิม**^๑

จากกบฏถึง แบ่งแยกดินแดน

จุดอันเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเมืองการต่อต้านใน **สามจังหวัดภาคใต้** คือกรณีพิพาทที่ทางการเรียกว่า **กบฏฮัจญ์สุหลง** ในปี ๒๔๙๑ และตามมาด้วยกรณี **กบฏดุซงญอ** ในปีเดียวกัน ซึ่งผมได้ศึกษาและตีความใหม่ว่า กรณีทั้งสองนั้นไม่ใช่ **การกบฏ** และไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน หากแต่เป็นการเกิดขึ้นอย่างเป็นไปเอง ไม่ได้มีการนำและการวางแผนไปถึงการใช้กำลังยึดหมู่บ้านและเมือง ดังที่รายงานของราชการและตำรวจในขณะนั้น (ธนศ อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๕๓)

สังเกตให้ดี การฆาตกรรมอดีต ๔ รัฐมนตรีอีสานเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ และ พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่ทางการอ้างว่าถูกโจรจีนคอมมิวนิสต์มลายูมาแย่งชิงตัวถึงในกรุงเทพฯ ทำให้รัฐไทยถึงหวาดกลัวการแบ่งแยกดินแดนทั้งในอีสานและภาคใต้สมัยนั้นเป็นอย่างมาก ความกลัวว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคใต้และอีสานจะนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดน อันจะทำให้ฐานะความเป็นรัฐชาติไทยสั่นคลอนได้ ทำให้รัฐบาลกรุงเทพฯ เกิดโมหจริตจนนำไปสู่การวิสามัญฆาตกรรมผู้นำปัตตานีและอีสานเสียก่อน

แต่การกระทำดังกล่าวทำให้รัฐชาติไทยเป็นปึกแผ่นและเข้มแข็งขึ้นมาจริงหรือ หรือว่านั่นเป็นเพียงชัยชนะของลัทธิลัทธิชาตินิยมไทยอันคับแคบ กับสะท้อนถึงธาตุแท้อันไม่ใช่รัฐประชาชาติเสียมากกว่าหรือเปล่า

เพื่อให้ภาพของการเคลื่อนไหวของประชาชนในภูมิภาคที่คัดค้านนโยบายรัฐไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชัดเจนขึ้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในความคิดและการตระหนักถึงตัวตนของคนอีสานและคนใต้ด้วยว่ามีลักษณะและจุดมุ่งหมายอะไรในกระบวนการสร้างรัฐชาติที่เป็นประชาธิปไตย ต้องไม่ลืมว่ากระบวนการสร้างรัฐชาติประชาธิปไตยนั้น ต้องมีสองส่วนอยู่เสมอ คือส่วนที่เป็นการปฏิบัติใช้กลไกรัฐของรัฐบาล และส่วนที่เป็นการเข้าร่วมและตอบสนองของประชาชนทั่วประเทศ การประท้วงไม่ว่าในรูปแบบอะไรก็ตาม ก็ต้องถือว่าการเข้าร่วมสร้างรัฐชาติประชาธิปไตยของประชาชน ไม่ใช่เป็นเพราะว่าประชาชนนั้น ๆ มีปัญหา ทั้งนี้เพราะระบบประชาธิปไตยเป็นระบบวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ระบบไสยศาสตร์ ที่คิดและเข้าใจเองตามความเชื่อและพอใจของหมอผีแต่ผู้เดียว

ดังนั้นเมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวของผู้นำมุสลิมภาคใต้และผู้นำการเมืองอีสานสมัยสงครามโลก ก็ต้องเห็นกระแสสูงของการตื่นตัวและตระหนักในฐานะและสิทธิของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักการเมืองและผู้นำท้องถิ่นเหล่านั้น ดังกรณีฮัจญ์สุหลงในปัตตานีกับกรณีอดีต ๔ รัฐมนตรีอีสานในระยะเวลาเดียวกัน

ภาพที่ปรากฏออกมาจะเห็นถึงวิญญาณของประชาธิปไตยในผู้นำท้องถิ่นทั้งอีสานและใต้สุด เห็นถึงความสามารถสติปัญญาและความมีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเต็มเปี่ยม เป็นผู้นำทางการเมืองและทางสังคมที่ไม่มีสถาบันและ

^๑ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศชาวมุสลิมกล่าวถึงปัญหานี้ว่า “จุดนี้เป็นจุดที่ละเอียดอ่อนมาก ยากที่คนภายนอกจะเข้าใจ สำหรับชาวมลายูมุสลิมแล้ว คำว่า “มลายู” กับคำว่า “มุสลิม” นั้นมีความหมายอย่างเดียวกัน ส่วนคำว่า “ไทย” หรือ “สยาม” กับคำว่า “พุทธ” ก็มีความหมายเหมือนกัน การที่จะถูกเรียกว่า “ไทยอิสลาม” จึงเป็นคำที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว คือไม่สามารถที่จะเป็นทั้งพุทธ (ไทย) และมุสลิม (อิสลาม) ในขณะเดียวกันได้ แม้กระทั่งปัจจุบันนี้คำว่า “ไทยอิสลาม” ก็ยังเป็นที่ยังงักงันอยู่ทั่วไปในหมู่มุสลิมทางภาคใต้” (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, ๒๕๒๕ หน้า ๑๒-๑๓).

มหาวิทยาลัยที่ไหนในเมืองไทยสามารถสร้างขึ้นมาได้ ไม่ว่าจะเก็บค่าเรียนแพงเท่าไรก็ตาม แต่สิ่งที่รัฐไทยสมัยนั้น กระทำและปฏิบัติต่อผู้นำท้องถิ่นอันเปรียบเสมือนเพชรในตมเหล่านั้น คือการสังหารโหดคนเหล่านั้นอย่างไร้มนุษยธรรม ภายใต้อิทธิพลและความชอบธรรมของการดำรงอยู่ของ (อำนาจ) รัฐไทยอย่างเดียวนั่น

เงื่อนไขภายในประเทศขณะนั้น คือการต่อสู้และเอาชนะกันระหว่างพลังการเมืองของคณะราษฎรปีกก้าวหน้า ภายใต้อำนาจของนายปรีดี พนมยงค์ กับพลังการเมืองของคณะเจ้าและปีกขวาของคณะราษฎร โดยมีจักรวรรดินิยม อังกฤษและต่อมาสหรัฐอเมริกาเป็นแรงกดดันและหนุนฝ่ายที่ตนต้องการ

โดยเฉพาะในปัญหา **สี่จังหวัดภาคใต้** ที่ชายแดนต่อกับมลายาของอังกฤษ มีผลทำให้อดีตเจ้าเมืองปัตตานี (รายาวิชิตภักดีอับลกาเดร์และลูกชายคือตนกูมะฮิยุดดิน) ที่ไม่อาจต่อสู้กับรัฐสยามได้ ต้องหนีลี้ภัยไปอยู่ในกลันตัน ซึ่งเป็นรัฐอาณานิคมอังกฤษ และรอคอยความหวังว่าอังกฤษจะให้การสนับสนุนคนมลายูมุสลิมในการเรียกร้องเอกราช และความเป็นอิสระในการปกครองจากรัฐไทย โดยเฉพาะเมื่อไทยภายใต้การนำของจอมพลป.พิบูลสงครามเข้าร่วม กับญี่ปุ่นและเป็นฝ่ายแพ้สงครามโลก

แต่ในที่สุดความหวังนี้ก็ไม่เป็นจริง เหตุหนึ่งเพราะสมัยนั้นมหาอำนาจเองก็ไม่มีอำนาจรัฐเล็ก ๆ ที่อยู่ระหว่างรัฐใหญ่กว่า จะสามารถรักษาเอกราชและมีระบบเศรษฐกิจได้ จำต้องให้ขึ้นอยู่กับรัฐใหญ่ดีกว่า ข้อนี้อาจตรงข้าม กับความเชื่อใหม่ในปลายศตวรรษที่ ๒๐ โดยเฉพาะเมื่อค่ายคอมมิวนิสต์พังทลายลงเป็นแถบ ๆ ที่ประชาคมมหาอำนาจ (ตะวันตกเป็นสำคัญ) เริ่มยอมรับการเป็นชาติและมีเอกราชแห่งรัฐของกลุ่มชนเชื้อชาติต่าง ๆ ไม่ว่าเล็กหรือน้อยแค่ไหน ก็ได้ทั้งนั้น อันนี้เป็นอิทธิพลส่วนหนึ่งของลัทธิชาตินิยมทางไกล (long-distance Nationalism)

กล่าวโดยสรุป บทความนี้ต้องการเสนอข้อคิดว่าระบบการปกครองใด ๆ ก็ตามย่อมต้องเกิดมาจากสภาพ ความเป็นจริงในท้องถิ่นนั้น ๆ และในระบบความสัมพันธ์กับอำนาจที่เหนือกว่า ปัจจุบันระบบอำนาจทางการเมือง การปกครองดำเนินไปบนหลักการของระบบประชาธิปไตย คืออำนาจสูงสุดหรืออธิปไตยนั้น ซึ่งแต่ก่อนอยู่ในตัวกษัตริย์ มาบัดนี้ได้เลื่อนไหลลงมาอยู่กับราษฎรทั้งปวงแล้ว ระบบปกครองในท้องถิ่นก็ต้องดำเนินไปบนหลักการของประชาธิปไตย คือให้อำนาจการปกครองเป็นของราษฎรทั้งปวง ดังปรากฏการณ์ล่าสุดในประเทศอาหรับและตะวันออกกลาง ซึ่งเกิด คลื่นของการปฏิวัติประท้วงรัฐบาลอำนาจนิยมโดยมหาประชาชนในรัฐนั้น ๆ อย่างไม่มีใครขวางกั้นได้ สัจธรรมข้อนี้ ดูจะเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน แต่ปัญหาใหญ่ต่อไปคือ ประชาชนจะทำการ ปกครอง จัดระเบียบระบบการเมืองและเศรษฐกิจของตนอย่างไร จึงจะทำให้อำนาจอธิปไตยที่ได้มานั้นไม่กลายเป็น อำนาจฉ้อราษฎร์บังหลวงที่หันมาทำร้ายประชาชนและสร้างความอยุติธรรมขึ้นมาอีก

บรรณานุกรม

- ชูลีพร วิรุณหะ. **บุหงารายา ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู**. กรุงเทพฯ : ศักดิโสภณาการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.
- _____. “สิทธิคนไทยในรัฐไทย” ใน **จินตนาการสู่ปี ๒๐๐๐ : นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา?**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. **ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๑.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.
- เพ็ญศรี ดูก. **การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒.
- พรรณงาม เก้าธรรมสาร. **ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานี สมัยกรุงธนบุรีและราชาธิปไตยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๔๗๕)**. กรุงเทพฯ : โครงการความมั่นคงศึกษา, ๒๕๕๒.
- ยงยุทธ ชูแว่น, บรรณาธิการ. **คาบสมุทรไทยในราชอาณาจักรสยาม**. กรุงเทพฯ : นาคร, ๒๕๕๐.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. **นโยบายประสมประสานชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- อิบรอฮิม ชุกรี. **ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี**. ปัตตานี : สถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๑.
- Tej Bunnag. **The Provincial Administration of Siam from 1892-1915**. Ph.D Dissertation. University of Oxford, 1968.
- Thanet Aphornsuwan. **Rebellion in Southern Thailand : Contending Histories**. East-West Center Washington policy studies, PS 35. 2007.
- Teeuw, A. and David K. Wyatt. **Hikayat Patani : The Story of Patani**. The Hague : Martinus Nijhoff, 1970.
- Wolters, O.W. **Early Southeast Asia : Selected Essays**. Ithaca : Cornell University Press, 2008.

เข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษามูลบ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลูกาสามะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ กิจถาวร*

กล่าวนำ

ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การสร้างความรู้ และการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชนโดยเฉพาะชุมชนที่มีชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธที่อยู่ท่ามกลางชุมชนไทยมุสลิม เปรียบเสมือน **ชุมชนไข่มุก** โดยมุ่งหวังให้ความรู้ที่ผ่านการสังเคราะห์ การลองผิดลองถูกจากการปฏิบัติจริง การแก้ไข คลื่นคล้อยปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้ลูกหลานในชุมชนและสังคมภายนอกได้รู้ว่า กว่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ จะอยู่รอดได้ บรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย ต้องผ่านความยากลำบากต่าง ๆ นานา มานับไม่ถ้วน และท่ามกลางความขัดแย้ง ความรุนแรงที่กระตุ้นให้เกิดความกลัว ความแตกแยกในสังคม ในชุมชน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความรู้จากชุมชน เหล่านี้ จะได้ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาความไม่รู้ ลดอคติที่มีต่อกันของฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนของผู้บริหารที่รัฐซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลสู่การปฏิบัติ และเป็นความพยายามตอบสนอง ยุทธศาสตร์พระราชทาน **เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา**

การศึกษาประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนได้นำผลงานวิจัยจากกรณีศึกษาชุมชนบ้านเชิงเขา ซึ่งทำการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ชาวบ้านในชุมชนทั้งพุทธและมุสลิมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ การกำหนดประเด็นปัญหา การสืบค้นและรวบรวมข้อมูล การสรุปข้อมูลและการรายงานผลการศึกษาให้คนในชุมชน ได้ร่วมรับทราบและเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข

กรณีศึกษามูลบ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลูกาสามะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส*

สภาพทั่วไป

บ้านเชิงเขา เป็นชื่อเรียกตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขา ตามแนวเทือกเขา บูโด (คำว่า **บูโด** มีหลายความหมาย อย่างเป็นทางการทั้งชื่อภูเขา ชื่อวังโบราณ ชื่อสกุลเชื้อสายเจ้าเมืองเก่า^๑) ที่ทอดตัว

* รองเลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

^๑ ทีมวิจัยชาวบ้านและหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง, (๒๕๔๖), รายงานผลการศึกษาโครงการพัฒนาระบบการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและส่งเสริมการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทภายในชุมชน ศึกษากรณีชุมชนสมานฉันท์พื้นที่ภาคใต้ บ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลูกาสามะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

^๒ ทีมวิจัยชาวบ้านและหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง, (๒๕๔๖), รายงานผลการศึกษาโครงการพัฒนาระบบการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและส่งเสริมการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทภายในชุมชน ศึกษากรณีชุมชนสมานฉันท์พื้นที่ภาคใต้ บ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลูกาสามะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

^๓ คำว่า “**บูโด**” ว่ามีหลายความหมายคือ

๑) หมายถึงชื่อ ภูเขาใหญ่ ตั้งอยู่ที่ทิศใต้ของบ้านเชิงเขา ทอดยาวไปทางทิศใต้ติดหลายอำเภอ

๒) หมายถึงชื่อ “**กูโบร์**” อันหมายถึงสุสานอิสลาม ตั้งอยู่ที่บ้านจือแร ทางทิศใต้ของตลาดนัดตันไทร ๑ กิโลเมตร ปัจจุบันเป็นสวนมะพร้าว เป็นที่ขุดพบหินบดยาขนาดใหญ่บริเวณวังเก่าด้วย

ทางทิศใต้ไปยังทิศตะวันออกเฉียงเหนือบ้านเชิงเขา เป็นที่ราบติดกับภูเขาและพรุ สภาพดินเป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ สมัยก่อนมีการทำนาพรุ นาดำ นาหวาน ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี ผู้ที่มาบุกเบิกชุมชนเชิงเขาเป็นทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม อยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน ทำมาหากินในที่ดินผืนเดียวกันฉันทันที

บ้านเชิงเขา ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ ๔ ตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นกลุ่มบ้านที่มีหมู่บ้านอีกหลายหมู่บ้านอยู่ล้อมรอบ เดิมประกอบด้วยกลุ่มบ้านย่อย ๆ รวม ๙ กลุ่มบ้านคือ บ้านกูแบปือซา (บ้านทุ่งปลักใหญ่) บ้านสวนบ้านเก่า บ้านสวนใหญ่ บ้านเขาน้อย บ้านกลาง บ้านตะออก (ตะวันออก) บ้านใต้ตีน (ใต้ตีนคือ ทิศเหนือ) บ้านตก บ้านห้วนอน (ห้วนอนคือ ทิศใต้) บ้านป่าตอ การเดินทางไปมาหาสู่กันของชาวบ้านเชิงเขา บ้านคูซิงปาลอ และบ้านกูแบปือซามีสองเส้นทาง คือ เส้นทางสายบ้านตันไทร อำเภอบาเจาะ - บ้านตะโละดือรามัน อำเภอกะป้อ เส้นทางสายนี้จะผ่านหมู่บ้านไทยพุทธเชิงเขา เป็นถนนลาดยาง และอีกเส้นทางคือเส้นทางสายมะนังดาลำ - บ้านคูซิงปาลอ (สายไชยา) - บ้านกูแบปือซา - บ้านเชิงเขา เป็นถนนดินลูกรัง

บ้านเชิงเขา

บ้านเชิงเขามีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้านคือ แหล่งน้ำธรรมชาติ มี ๒ แห่ง คือ พรุกบถ (น่าจะเพี้ยนมาจากไม้ตะพด) เพราะรูปร่างพรุ คล้ายรูปไม้ตะพด มุสลิมเรียกว่า พรุ **บือตอ** และบึงยือไร ชาวบ้านไม่นิยมนำน้ำในบึงมาใช้บริโภค แต่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น ปลา หอย ปลิง และใช้เป็นแหล่งทำมาหากินเช่นทอดแหหาปลา สำหรับแหล่งน้ำกิน น้ำใช้ในชุมชน ได้แก่ บ่อน้ำ สระ และน้ำประปา ส่วนมากชาวบ้านจะใช้น้ำบ่อในการบริโภค อุปโภค แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้น้ำบ่อร่วมกันเช่น บ้าน ๒ หลัง จะมีบ่อน้ำ ๑ บ่อ ภูเขา ซึ่งบางพื้นที่เป็นดินเหนียวและดินร่วน สามารถปลูกพืชยืนต้น และพืชล้มลุกได้สารพัดอย่าง อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำและลำธาร สภาพป่ามีความหนาแน่นพอสมควร ในป่าส่วนมากเป็นไม้ผล และยางพาราบ้างเล็กน้อย พืชที่นิยมปลูกได้แก่ ลองกอง ทุเรียน เงาะ ที่ราบเป็นดินเหนียว ใช้ประโยชน์ได้มากหลายอย่าง เช่น ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักสวนครัว ไม้ผลนานาชนิด ตามความต้องการของประชากรในหมู่บ้าน และได้ปลูกบ้านสำหรับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ทำถนน

๓) บูด เป็นชื่อที่ตั้งวังโบราณ มีแนวคันดินปลูกไผ่หนามเป็นรั้ววัง ปัจจุบันเป็นสวนยางพารายังมีแนวรั้วเหลืออยู่สองด้าน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านปะลุกาเปเราะ หมู่ที่ ๗ ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ ติดกับคิ่งน้ำกอตอ แม่น้ำสายบุรี

๔) บูด เป็นชื่อสกุลเชื้อสายเจ้าเมือง ปัจจุบันยังมีผู้ใช้นามสกุลนี้อยู่จำนวนมาก

หนทางสะดวกสบายตามที่ต้องการ ที่บ้านเชิงเขา ฤดูร้อน อากาศจะร้อนและแห้งแล้งมาก แหล่งน้ำที่เคยใช้ จะแห้งแล้ง ผืนดินแห้งแตก ฤดูฝน จะมีฝนตกตามพื้นที่ต่าง ๆ มาก ลักษณะดินที่เป็นดินเหนียวทำให้น้ำท่วมขัง และเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มของหมู่บ้าน

เมื่อปี ๒๕๔๖ บ้านเชิงเขา มีประชากรรวม ๑๙๕ ครัวเรือน รวม ๙๕๐ คน นับถือศาสนาพุทธ ๑๒๐ ครัวเรือน ๖๓๙ คน เป็นชาย ๓๑๘ คน หญิง ๓๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๗ นับถือศาสนาอิสลาม ๗๕ ครัวเรือน ๓๑๑ คน เป็นชาย ๑๕๑ คน หญิง ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓

ประวัติหมู่บ้าน

ประวัติการก่อตั้งหมู่บ้าน แต่เดิมบริเวณนี้เป็นป่า ผู้ที่มาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานคือ โต๊ะกูกอ และกูเยาะ ซึ่งเป็น ตันตระกูลรายอคาลี ทั้งสองเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองยะหริ่ง และเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านกูแบปือชา ซึ่งส่วนใหญ่ มีเชื้อสาย ต่วนและกู (เชื้อสายเจ้าเมือง) รวมทั้งครอบครัวของ นายโต๊ะเจ๊ะเต๊ะ และภรรยาคือนางโต๊ะวาม๊ะ หลังจาก โต๊ะเจ๊ะเต๊ะและโต๊ะวาม๊ะ ได้เสียชีวิตไป ก็มีคนอพยพเข้ามาอีกหนึ่งครอบครัวคือ นายต่วนจำปากอ และนางต่วนม๊ะ และมีลูกหลานสืบจนถึงปัจจุบัน และการปลูกบ้านเรือนในอดีตจะเป็นกระท่อมเล็ก ๆ ล้อมรอบด้วยป่า มีเสื่อ มีช้าง มีเรื่องเล่าว่า สมัยเมาะโต๊ะเราะ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษคนหนึ่งของหมู่บ้านและชอบกินหมาก วันหนึ่งนั่งตำหมากนอกบ้าน แกเข้าใจว่านั่งอยู่ลำบนต้นของมะพร้าว แต่แท้ที่จริง แกนั่งตำหมากบนลำตัวของงูใหญ่ ต่ำไปตำมา เลือดงูไหล จึงได้ รู้ว่าเป็นลำตัวงูใหญ่ ในชุมชนมุสลิมแต่ก่อนเต็มไปด้วยสวนผลไม้ เจ้าของอาศัยอยู่ที่อื่น และจะเข้ามาทำสวนของตน ยึดการทำสวน เป็นอาชีพหลัก ชาวไทยมุสลิมจะตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยที่บ้านกูแบปือชา และบ้านคูซงพาลอ

สภาพของกูแบปือชาหรือทุ่งปลักใหญ่ ในปัจจุบัน

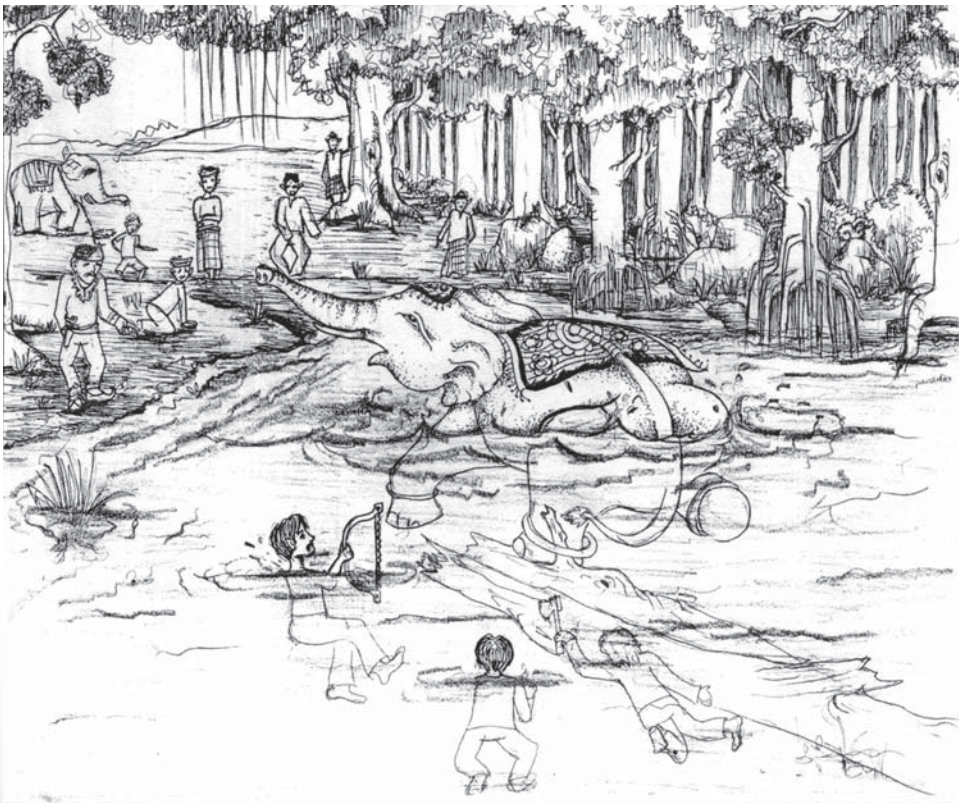
กูแบปือชา เป็นชื่อในภาษามลายูท้องถิ่น แต่คนไทยพุทธเรียกว่า ทุ่งปลักใหญ่ ในอดีตบริเวณนี้มีบึงน้ำ ใหญ่มากและน้ำในบึงไม่เคยแห้งไม่ว่าฤดูไหนก็ตาม ต่อมา มีการแยกออกมาอีกกลุ่มบ้านคือ บ้านคูซงพาลอ คำว่า พาลอ แปลว่า บุญ เนื่องจากบริเวณนั้นเคยมีชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญระลึกถึงวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อเป็นที่ระลึก ว่าที่นั่นเคยมีผู้มาร่วมทำบุญ

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเชิงเขา

ยุคภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองสายบุรี

สมัยของปกครอง ๗ หัวเมืองปักษ์ใต้ ตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๕๑ หมู่บ้านนี้อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองสายบุรีที่ส่งลูกหลานมาปกครอง มีวังชื่อวัง **บูโด** วังสมัยนั้นสร้างด้วยไม้ ปัจจุบันไม่ได้หลงเหลือซากให้เห็น สิ่งที่บ่งบอกเขตแดน (กู่) ของเมืองทำเป็นคันดินขึ้นมัลล้ายกับถนนและปลูกต้นไม้เป็นแนวเอาไว้ เขตแดนจะไปบรรจบกับเขาสักชี เขตอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ซึ่งปัจจุบันยังคงเหลือซากอยู่บ้าง

คนไทยพุทธรุ่นแรก ๆ ที่เข้ามา พอสืบได้ว่ามาจากบ้านสะพานไม้แก่น อำเภอนะจะ จังหวัดสงขลา บางส่วนมาจาก อำเภอนี้แก่น จังหวัดปัตตานี ส่วนระยะหลัง ๆ มาจาก อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี คนไทยพุทธที่เริ่มเข้ามาคาดว่าเป็นคนที่หนีคดีอาญาเข้ามา โดยอาศัยช่องว่างของการเขตการปกครองกล่าวคือ การที่ทางการจะข้ามเขตมาจับกุมนั้นเป็นเรื่องที่จะกระทำมิได้ บุคคลสำคัญที่หนีมาคือ **หมอกคงทอง** เป็นหมอยาที่มีวิชาความรู้ (มีการขุดพบแท่นหินบดยาในบริเวณที่ตั้งเมืองเก่า) ในระยะแรกมีการมาตั้งรกรากบริเวณบ้านกูแบบือซา หรือบ้านทุ่งปลักใหญ่ แต่เพราะการเดินทาง ความเป็นอยู่ยากลำบาก ฤดูฝนน้ำมักท่วม เรือกสวน ไร่ นาเสียหาย ชุมชนไทยพุทธ จึงค่อย ๆ ย้ายถิ่น ขยับมาเรื่อย จนถึงบ้านเชิงเขาในปัจจุบัน ลักษณะของบ้านในสมัยนั้นจะสร้างง่าย ๆ เป็นเสาไม้กลม ฝาขัดแตะ มุงจาก ปัจจุบันเรียกว่า **ขนำ** บ้างก็ว่า **สนำ** ประมาณ ๔-๕ หลัง ความเป็นอยู่ก็ไม่ราบรื่นนัก คาดว่ามีการรบกวนจากมุสลิมที่พยายามบังคับให้เปลี่ยนมารับศาสนาอิสลามอยู่เสมอ

ภาพวาดจำลองเหตุการณ์ช่วยช้างเจ้าเมืองขึ้นจากบึงกาเสาะ

เหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนเริ่มขึ้นเมื่อสมัยพญาทอน เจ้าเมืองผู้ปกครองในสมัยนั้น พระองค์ทรงมีช้างตัวโปรด อยู่เชือกหนึ่ง ชื่อ สะดอ (สิดอ) เป็นช้างไม่มีงา แต่มีความดุคั่น ฉลาด สามารถใช้ปัญญาเอาชนะช้างอื่น ๆ ที่มีงาได้ ตอนสายวันหนึ่ง ขณะที่ควาญพาช้างลงไปอาบน้ำที่คลองแห่งหนึ่ง ปัจจุบันอยู่ที่บริเวณบ้านกาเซาะ หลังจากปลด โซ่ตรวนที่เท้า คงเหลือที่ปลดออกเหลือที่ข้อเท้าไว้ ก็พาช้างลงอาบน้ำตามปกติ ผลปรากฏว่าช้างได้เดินพลัดไปเหยียบ เอาบริเวณที่ต้นไม้ล้มทับถมในคลอง ทำให้กิ่งไม้เข้าไปขัดอยู่ในบริเวณปลดออกเหลือที่ข้อเท้าช้าง ทำให้ช้างยกเท้าขึ้น ไม่ได้ พญาทอนจึงเกณฑ์คนและเครื่องมือ แล้วสั่งให้คนดำน้ำลงไปเลื่อยไม้ให้ขาด แต่ก็ไม่มีใครที่จะเลื่อยให้ขาดได้ เนื่องจากดำน้ำได้ไม่นานเพราะน้ำจืดมาก ช้างโผล่แต่ดวงหางใจได้อยู่อย่างนั้นหลายชั่วโมง จนมีบุรุษนิรนามผู้หนึ่ง ได้อาสาดำน้ำลงไปเลื่อยให้ ไม้ที่ติดกับข้อเท้าช้างก็ขาด สามารถนำช้างขึ้นจากคลองได้สำเร็จ พญาทอนดีใจมาก ถึงขนาดเข้ามาทอดขานนิรนามคนนั้น และเอ่ยว่าอยากจะได้อะไรตอบแทนก็ให้ขอมา บุรุษนิรนามผู้นั้นไม่ได้ขอ แก้วแหวนเงินทอง หลงิงงาม ที่นา หรือแม้กระทั่งวัวควายสักตัว แต่กลับบอกว่าชุมชนไทยพุทธที่ตั้งบ้านเรือน ๔-๕ หลังนี้ ขออย่าได้มารบกวนเขาเลย ให้เขาอยู่อย่างสุขสบายตามสมควรเถิด พญาทอนก็ทำตามคำที่บุรุษนิรนามขอ ชุมชนไทยพุทธจึงได้อยู่อย่างสงบตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยนั้น การปกครองและการตัดสินคดีความเป็นสิทธิขาดของเจ้าเมือง เช่น มีกรณีขโมยไข่ที่ใช้ดักปลา หากสืบทราบว่าเป็นใครก็จะถูกลงโทษโดยการยึดที่นา ๓ ไร่มาเป็นของเจ้าเมืองเสีย หากคดีหนัก ๆ จะรับสั่งว่า ให้ส่งไป พงกลาเซาะ คือสั่งให้ประหารนั่นเอง (พงกลาเซาะ = พง = ตัน กาเซาะ = เลียบ กลายเป็นต้นเลียบ หมายถึงบริเวณแดนประหารที่มีต้นเลียบขึ้นอยู่ ปัจจุบันอยู่ตรงข้ามกับวัดเลียบ อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี)

มีเรื่องเล่ากันว่า ครั้งหนึ่งขณะที่เจ้าเมืองสาบบุรีและข้าราชการสำนักต้องเดินไปเฝ้าเจ้าเมืองยะหริ่ง แต่คนพายเรือ ข้ามปากมารับข้า ทำให้ไปเฝ้าเจ้าเมืองยะหริ่งช้าไปด้วย พอถึงเรือถึงฝั่ง ด้วยความโกรธเจ้าเมืองสาบบุรีได้ใช้กริชแทง ที่ท้องคนพายเรือจนตาย เจ้าเมืองยะหริ่งล่วงรู้ความเข้า จึงลงโทษด้วยการให้เจ้าเมืองสาบบุรีนำช้าง ๕-๖ เชือก ไปกวณปลาในบึงของเจ้าเมืองสาบบุรี เพื่อเอาปลาไปแจกจ่ายให้ชาวบ้าน

เจ้าเมืองสาบบุรีองค์สุดท้ายเป็นสตรี มีพระนามว่า กุจิ ทรงขับช้างเอง ช่วงเก็บเกี่ยวข้าวก็ประทับเสลี่ยง มาตรวจตราด้วยพระองค์เอง มีครั้งหนึ่งพระองค์รู้ว่าสาวมีของนางไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น จึงทรงจับมวยผม ของนางผู้นั้นแล้วใช้กริชแทงจนตาย สิ้นสุดระบบเจ้าเมืองในช่วงที่ กุจิ ยังมีชีวิตอยู่ นับว่าสิ้นสุดการปกครองในระบบ เจ้าเมือง ก่อนจะเปลี่ยนการปกครองมาเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล

ยุคการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

เมื่อมีเปลี่ยนการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ เจ้าเมืองขึ้นกับข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลปัตตานี เป็นการลดอำนาจของเจ้าเมืองโดยปริยาย ต่อมามีการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ผู้ได้รับเลือกให้เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ ด้วยได้เปรียบ ที่อ่านและพูดภาษาไทยได้ บางคนไม่รู้หนังสือก็ได้เป็นด้วยมีเงินบริจาคสร้างสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน กำนันคนแรก ๆ คือขุนปะลูกา สะกัธร์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านเซิงเขาคือ หมื่นจันทรรักษา มีชื่อว่าสมญา โต๊ะนายซอน

ในสมัยนั้น พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าและลำธารที่มีน้ำไหลอยู่ตลอดทุกฤดูกาลทั้งปี ชาวบ้านที่มาอยู่อาศัยก็มีน้อย ด้านความสัมพันธ์ การช่วยเหลือกันมีมาก คนในบริเวณใกล้เคียงกันอยู่แบบที่แบบน้อง การทะเลาะวิวาทกันแทบจะไม่มี ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันแบบสามัคคีกัน แม้ว่าการดำรงชีวิตในการเลี้ยงชีพแสนจะ ลำบาก แต่ก็มีความเข้าใจกันและอยู่อย่างมีความสุข

ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชาวบ้านต้องใช้ชีวิตด้วยความแร้นแค้นทุกด้าน ทั้งอาหาร การกิน เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม หลายครอบครัวปลูกฝ้ายและทอผ้าใช้เองได้ แต่ไม่เพียงพอทั้งหมู่บ้าน ต้องใช้อย่างประหยัดแบบสุด ๆ การกินอาหารทุกอย่างต้องกินให้หมดเกลี้ยง จะกินแบบกินทิ้งกินขว้างในสมัยปัจจุบันไม่ได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีความสำคัญต่อการประคับประคองชีวิตให้อยู่รอด ทางด้านเสื้อผ้า ผ้านุ่ง เวลาจะนั่งหรือยืน ต้องคอยระวังไม่ให้เสื้อผ้าขาด เพราะถ้าเสื้อผ้าขาดกว่าจะได้มานั้นลำบากแทบจะหาไม่ได้เลย ปีฉลุย ๔ ของการดำรงชีพขาดหายไปหมด เหลือแต่เพียงที่อยู่อาศัยที่สามารถเป็นที่พักที่ไม่ต้องดิ้นรน พอหลังสงครามได้เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง โจรผู้ร้าย ชุกชุม คอยดักปล้นชาวบ้านอยู่ไม่ขาด โดยเฉพาะปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เกิดมีโจรชื่อ **อะแวสะดอ** (คำว่า สะดอ อาจมาจาก **สิดอ** เป็นชาวเผ่าผู้ไม่มีงา) ร่างกายสูงใหญ่ออกอาละวาดในแถบเทือกเขาบูโด ใครก็ปราบไม่ได้ ทางทางจึงส่ง**ขุนพันธรักษ์ราชเดช** มาปราบปรามจึงสำเร็จลงได้

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ หลังเหตุการณ์สงบลง ชาวบ้านชุมชนไทยพุทธก็ใช้ชีวิตตามปกติ การเดินทางใช้การเดินทางเท้าบ้าง จักรยานบ้าง เวลาที่มีงานมีหนังตะลุงที่อำเภอสายบุรี ก็เดินทางไปตั้งแต่บ่ายสอง ถึงอำเภอสายบุรี ตอนเย็น ดูนั่งตะลุงถึงเช้า ก็นอนเอาแรงแล้วเดินเท้ากลับ ช่วงนี้เริ่มเกิดปัญหาชาวบ้านโดนขโมยวัว ควาย ในหมู่บ้านเวลามีเหตุร้าย เช่น การขโมยวัว ควาย ชาวบ้านจะเคาะเกราะ ๓ ครั้งเป็นการระดมชาวบ้านช่วยกันจับคนร้าย ช่วยวิ่งไล่ตามรอยเท้าไป โดยมีอาวุธปืนสมัยนั้นคือ **ปืนพระราม ๖** (เป็นปืนที่ทหารอังกฤษใช้ เป็นช่วงที่ตรงกับสมัยที่มาเลเซียอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ) ส่วนใหญ่คนร้ายมักใช้เส้นทางยะรอง (มาจากภาษามลายูว่า ยอรอง) ซึ่งเป็นทางเดินทั้งของคนและสัตว์เลี้ยง ที่ใช้มานานร่วมกันทั้งเป็นร่องลึก บางช่วงท่วมหลังช้าง ไปจนถึงแม่น้ำเขตพื้นที่ ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ในสมัยก่อนใครโดนขโมยวัว พอรู้ตัวว่าใครทำก็จะไปขโมยเพื่อแก้แค้นกัน แต่สมัยหลัง ๆ ทำไม่ได้ เพราะเริ่มมีการยิงกัน ฆ่ากัน และกลัวว่าบาปเก่าจะตามมาทัน

ยุคอิทธิพลภายในหมู่บ้าน

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๐ สมัยกำนัน **เพชร** (ตันตระกูล **เพชรเชิงเขา**) เป็นกำนันตำบลปะลุสาเหมาะ และเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ มีพรรคพวกเป็นมุสลิมอยู่มาก ส่วนไทยพุทธก็มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ **นายอินแก้ว นิรันดร์พุทธ** เดิมเป็นครู ลาออกจากครูมาเป็นการโรงที่ว่าการอำเภอบาเจาะ พอเกษียณอายุก็กลับมาอยู่ที่บ้าน เป็นช่วงที่โจรเองก็แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย ต่างคนต่างส่งเสบียงให้โจรเพื่อป้องกันไม่ให้มาคุกคามชุมชนของตัวเอง เป็นอยู่อย่างนี้จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๒ ช่วงหนึ่งที่ไม่มีการันปกครอง ก็มีโครงการหมู่บ้าน หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อปป.) มาอบรมชาวบ้านในการใช้อาวุธเพื่อป้องกันโจรผู้ร้าย และให้สิทธิกับชาวบ้านในการพกพาอาวุธปืน เช่น **ปืนพระราม ๖** **ปืนคาร์บิน** **ปืนลูกซอง** เพื่อคุ้มครองหมู่บ้านได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ด้านความสัมพันธ์กับนักเลงในพื้นที่ ชาวบ้านมีข้อคิดว่า เราอยากจะให้ทำอะไร อยากได้อะไร เราก็ไปขอความช่วยเหลือจากเขาก็จะได้ทุกอย่าง แต่พอเขาขอเรา เช่น ช่วยเปิดทางให้ปล้น เราก็ลำบากใจ เพราะไม่ได้มีเหตุขัดเคืองกับคนถูกปล้นเลย จึงเตือนสติว่าที่หลังอย่าไปสัมพันธ์กับพวกนักเลงเลย

การประกอบอาชีพของชาวบ้าน

ชาวบ้านเชิงเขามีอาชีพหลักในการทำสวนลองกอง เงาะ ทุเรียน ทำนา เลี้ยงวัวและทำสวนยางพารา ดังกรณีตัวอย่างจากการบอกเล่าของชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

การทำสวนยางพารา

จากการบอกเล่าของชาวบ้านมีข้อมูลที่น่าสนใจว่า การทำสวนยางพาราที่บ้านเชิงเขาได้เริ่มเมื่อ ๑๔๐ ปีมาแล้ว กล่าวคือเมื่อประมาณปี ๒๔๑๕ นายแดง สุขเลี้ยง นายพรหมแก้ว วันแก้ว คนบ้านเชิงเขา ได้ไปเอาเมล็ดพันธุ์ยางพารามาจากภูเขาไม้ฝาด ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส จากสวนของชาวตัดซ์เดิมคนสมัยนั้นเชื่อว่า การปลูกยางพาราจะทำให้การทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร แม้แต่กิ่งไม้ยางแห้ง ก็ไม่นำมาทำฟืนหุงข้าว เป็นเหตุให้การทำสวนยางพาราสมัยนั้นไม่เป็นที่นิยมและไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

ด้านการทำสวนยางพารา จากการบอกเล่าของชาวบ้านเมื่อปี ๒๕๔๖ มีข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยการสุ่มถามชาวบ้านที่ทำสวนยางพาราที่น่าสนใจ ดังนี้

สวนยางพารา

- รายแรก มีสวนยางพารา ๒๐ ไร่ ผลผลิตยางแผ่นที่ได้ประมาณ ๒๕ ขึ้นต่อวัน มีปัญหาคือ ต้นยางตาย หน้ายางตาย รายได้ต่อเดือนประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท ช่วงที่กรีดยางได้คือเดือนมกราคม - เดือนมีนาคม และเดือนพฤษภาคม - เดือนกันยายน จะใส่ปุ๋ยในช่วงฝนตก เพื่อให้ปุ๋ยที่ใส่ได้ซึมลงดิน ต้นยางจะให้น้ำยางได้มาก ๆ
- รายที่สอง มีสวนยางอยู่ ๕ ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ ๑๕ ขึ้นต่อวัน ปัญหาสวนยาง คือ ต้นยางตาย หน้ายางตาย รายได้ต่อเดือนประมาณ ๕,๐๐๐ บาท (ถ้าตัดยาง) ถ้าเดือนไหนฝนตกก็หยุด เพราะจะทำให้หน้ายางตาย น้ำยางไม่ออก และอาจจะทำให้ต้นยางตาย
- รายที่สาม มีสวนยางพื้นที่ประมาณ ๓ ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ ๑๐ ขึ้นต่อวัน รายได้ต่อเดือนได้ประมาณ ๓,๐๐๐ บาท ถ้าเดือนไหนฝนตกก็ต้องหยุดตัดยางเพราะจะทำให้หน้ายางตาย
- มีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่ง จะมีอาชีพรับจ้างตัดยาง เวลาไปขายได้เงินมา ก็เอาไปให้เจ้าของ เจ้าของสวนยางจะแบ่งเงินเท่า ๆ กัน (แบ่ง ๕๐ : ๕๐) บางที่ก็ให้เหลือมาบ้าง
- ในชุมชนมุสลิม ที่ทำอาชีพรับจ้างตัดยางเช่น นางโหม่ง รายอคาลี มีสมาชิกในบ้าน ๕ คน อาชีพรับจ้างตัดยาง (ยางพารา) รายได้ ๕๐ บาทต่อวัน นายต่วนเยาะห์ ลูก ๕ คน อาชีพรับจ้างตัดยาง (ยางพารา) รายได้ ๕๐ บาทต่อวัน โดยเฉลี่ยอาชีพทำสวนยางพาราในชุมชนมุสลิม มีรายได้ที่ได้รับเฉลี่ยสูงสุดต่อเดือน ๓,๕๐๐ บาท และมีรายจ่ายจะต้องส่งเสียลูกเรียนหนังสือ ๒ คน (มัธยม/ประถม) กินรายวัน ฐานะความเป็นอยู่พออยู่พอดู

อาชีพเลี้ยงวัว

เลี้ยงวัว ๔ ตัว ของตัวเอง ๒ ตัว ของปุเวาะฮ ๒ ตัว (ปุเวาะฮ เป็นภาษามลายูหมายถึง การเลี้ยงวัวของคนอื่นโดยจะมีการแบ่งลูกวัวที่ได้ ถ้าวัวติดลูกปีหนึ่งให้เรา อีกปีหนึ่งให้เจ้าของวัว ก่อนจะให้ลูกวัวกับเจ้าของวัวต้องเจาะจมูกวัวที่โตแล้วให้เขา) ปัญหาการเลี้ยงวัวคือ เวลาวัวเจ็บ ต้องไปตามหมอวัว (ปศุสัตว์) มาฉีดยาให้วัว ที่ทำงานของหมอวัวคือ ที่บ้านตันไทร ช่วงที่วัวเป็นสัดก็โทรตามหมอวัวมาผสมเทียมให้ ที่ผสมเทียมของวัวมีหลายที่คือ บ้านปากอ บ้านป่าสวน บ้านตก ใครใกล้ตรงไหนก็ไปตรงนั้น วัวพันธุ์ราคาจะแพง ตัวละ ๑๕,๐๐๐ บาท ส่วนวัวบ้านราคาจะถูก ตัวละ ๘,๐๐๐ บาท เวลาขายเขาจะมาซื้อถึงที่ไม่ต้องไปขายเอง วัวที่ขายอายุ ๔-๕ ปี วัวส่วนใหญ่ให้ลูกก็จะให้ก็ต้องใช้วิธีผสมเทียม วัวที่ให้ลูกปีเว้นปีมักจะขายไป

เลี้ยงวัว

การปลูกสะตอ

พื้นที่ปลูกสะตอคือบนเขาน้อย มีเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ สะตอปลูกจำนวน ๗ ต้น และมีผลไม้อย่างอื่นอยู่ด้วย เช่น ลองกอง ๕, ๖ ต้น ทุก ๒ ต้น ละไม ๑ ต้น มีต้นไม้อื่น ๆ อีกด้วยเช่น หมากประมาณ ๑๐ ต้น มะพร้าวประมาณ ๑๐ ต้น รายได้จากการขายสะตอต่อปี ๒,๐๐๐ บาท ไปขายที่ตลาดนัดตันไทร

สะตอ

การทำไม้กวาดดอกหญ้า

การทำไม้กวาดดอกหญ้าโดยเอาดอกหญ้ามาจากบนเขาที่งอกขึ้นเองและออกดอกในเดือนนี้ คือเดือนมกราคม ชาวบ้านจะขึ้นไปตัดดอกหญ้าในเดือน ๕-๖ คือเดือนเมษายน-พฤษภาคม วิธีทำไม้กวาดดอกหญ้า เมื่อตัดแล้ว เอาดอกหญ้ามาตากแดด ทำการฟัดดอกหญ้าในตอนเที่ยง แล้วก็มาคัดดอกที่เสียออก แล้วเอาหวายมามัดให้แน่น วิธีดอกหญ้าอันนี้ไม่ยากและไม่ง่าย ไม้กวาดดอกหญ้าอันนี้ ๑ อัน ใช้เวลาทำประมาณ ๓๐ นาที ขายในราคาอันละ ๕๐ บาท แต่จะวันจะทำได้จำนวนไม่แน่นอน

ปฏิทินแสดงกิจกรรมเพาะปลูก และอาชีพชาวไทยมุสลิมบ้านเชิงเขา

□ ชาย △ หญิง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำนา		เก็บเกี่ยว □ △					ไถนา △ □			□ △ ดำนา		
ทำสวนทุเรียน (ปลูก ๗ ปี)		ออกดอก (บำรุง) □ △							เก็บเกี่ยว □ △			
ทำสวนลองกอง (ปลูก ๗ ปี)		บำรุง ใส่ปุ๋ย □ △			ออกดอก (บำรุง) △ □				เก็บเกี่ยว □ △			
สวนยางพารา (กรีตได้ตลอดปี)	ตลอดปียกเว้นฝนตกและผลัดใบ											
สวนมังคุด สวนเงาะ	บำรุง ใส่ปุ๋ย □ △		ออกดอก □ △				ออกดอก □ △		เก็บเกี่ยว			
ร้านขายของชำ	□ △	ตลอดปี										
รับจ้างและขายอาหาร ในมาเลย์เซีย	□ △	ตลอดปี										
รับจ้างก่อสร้าง	□ △	บางช่วง										

สถาบันทางสังคมในชุมชน

วัดเชิงเขา เดิมเป็นสำนักสงฆ์ต่อมาได้มีการสร้างวัด ชาวบ้านเรียกว่าวัดเก่า จากนั้นย้ายมาอยู่บริเวณหลังโรงเรียน วัดเชิงเขา เรียกว่าวัดโน ในปี พ.ศ. ๒๔๑๙ ได้มีมนต์พระเอ็ดมาจากบ้านแป้น อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี และมีการพัฒนาวัดสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านเชิงเขาใช้วัดในการทำศาสนกิจเป็นประจำ โดยเฉพาะในวันพระและวันสำคัญต่าง ๆ หากทางวัดมีงานพัฒนา ชาวบ้านก็ไปช่วยกันพัฒนาเป็นประจำ บทบาทของวัดต่อชุมชน คือ ทำให้จิตใจสงบ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน เป็นพิธีประกอบศาสนา เป็นที่ปรับนิสัยใช้ประกอบงานต่าง ๆ

พระอธิการแดง ธมฺมโชโต หรือหลวงพ่อด่าง (พ.ศ. ๒๔๓๒-๒๕๒๒) อดีตเจ้าอาวาสวัดเชิงเขา เป็นพระมหาเถระ ที่ได้รับการศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นคณฤชระ และวิปัสสนาธุระ ปฏิบัติในทางธุดงค์วัดอย่างเคร่งครัด หลวงพ่อด่างเป็นศูนย์รวมน้ำใจของคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ยามที่มีเรื่องไม่สบายใจหรือมีเรื่องร้ายแรงอะไร ก็ไปให้หลวงพ่อด่างช่วยเหลือ มีทั้งน้ำมันต์ มนต์คาถาป้องกันตัว

วัดเชิงเขา อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

มัสยิดคูซงปาลอ มัสยิดคูซงปาลอตั้งอยู่ในบริเวณบ้านคูซงปาลอ ในสมัยก่อตั้งใหม่ ๆ ไม่มีมัสยิด แต่ตั้งเป็นสุเหร่าเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ ต่อมาในเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้ขยายจากสุเหร่าสร้างขึ้นเป็นมัสยิดและได้ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส บทบาทของมัสยิดต่อชุมชนคือ เป็นที่ละหมาด เป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา และเป็นที่จัดงานต่าง ๆ

มัสยิดคูซงปาลอ

โรงเรียนวัดเชิงเขา (แดงอุทิศ) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ทางราชการประกาศให้ทุกตำบลมีโรงเรียนประชาบาล ตำบลปะลุกาสาเมาะจึงตั้งโรงเรียนประชาบาลประจำตำบลปะลุกาสาเมาะ ต่อมาภายหลังแต่ละหมู่บ้านก็ตั้งโรงเรียน ขึ้นมา จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น โรงเรียนบ้านดินเขา พอมีชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ก็เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น **โรงเรียนวัดเชิงเขา (แดงอุทิศ)** โรงเรียนบ้านเชิงเขามีครูไม่เพียงพอกับจำนวนเด็กนักเรียน จึงมีการรวมชั้นเรียนจาก ๒-๓ ชั้น เป็นชั้นเดียว เรียนรวมกัน และแต่ละชั้นจึงมีนักเรียนจำนวนมาก เด็กส่วนมากอ่านหนังสือไม่ออก มีชาวบ้านเป็น กรรมการโรงเรียน และให้ความช่วยเหลือโรงเรียนตามกิจกรรมต่าง ๆ

โรงเรียนบ้านเชิงเขา (แดงอุทิศ) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖

ในระดับประถมศึกษาเด็กในชุมชนมุสลิมจะเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดเชิงเขาเกือบทั้งหมด เด็กที่เข้าไปเรียน ไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ก็มี ต้องออกเรียนกลางคัน สาเหตุเพราะผู้ปกครองไม่ใส่ใจต่อการเรียนของเด็ก ปล่อยให้ตามความต้องการของเด็ก ไปเรียนก็ได้ ไม่ไปเรียนก็ได้ เด็กไทยมุสลิมที่จบระดับประถมศึกษาแล้ว จะไปเรียนต่อ สายสามัญและศาสนาออกหมู่บ้าน มากกว่าเรียนสายอาชีพ เช่น ไปเรียนที่โรงเรียนบ้านลาลอ โรงเรียนตรุณศาสน์ อำเภอสายบุรี ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่สอนทั้งด้านศาสนาและสายสามัญไปพร้อม ๆ กัน ส่วนมาก เด็กผู้ชายจะไปเรียนปอเนาะ เพื่อเรียนด้านศาสนาโดยตรง เพราะความเชื่อในหลักศาสนาและผู้ปกครองให้การสนับสนุน เด็กในพื้นที่ส่วนมากจะทำงานมากกว่าเรียนหนังสือ สาเหตุที่เยาวชนไม่ให้ความสำคัญกับการเรียน เพราะผู้ปกครอง ไม่สนับสนุนและไม่เข้าใจเรื่องการศึกษาสายสามัญ ต้องการให้ลูกทำงานมากกว่า และไม่เห็นประโยชน์ของการส่งลูก เรียนสายสามัญ ซึ่งค่าใช้จ่ายสูง มีเวลาทำงานและประกอบอาชีพน้อย แต่จะสนับสนุนให้เรียนทางศาสนามากกว่า

โรงเรียนตาดีกา ในชุมชนไทยมุสลิม มีโรงเรียนตาดีกา (อนุบาลอิสลาม) อยู่ ๑ แห่ง อยู่ภายใต้การดูแลของ คณะกรรมการมัสยิด มี ๔ ห้องเรียน มีครูสอน ๒ คน เด็กนักเรียน ๔๓ คน ทำการสอนเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ในวันเสาร์และวันอาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐-๑๕.๓๐ น.

โรงเรียนตาดีกาที่บ้านดุงขงปาลอง

ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชิงเขา

ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวรวมใจของชาวบ้านเชิงเขา ประกอบด้วย

๑) งานประเพณี และวันสำคัญทางศาสนาอิสลามในชุมชน ได้แก่ การถือศีลอด^๔ วันรายออีฎิ้ลฟิตรี^๕ วันรายออีฎิ้ลฮัจญ์^๖ พิธีกวนอาซุรอ^๗ วันเมาลิด^๘ การเข้าสู่หนัด^๙ การแต่งงาน เป็นต้น

^๔ การถือศีลอด มาจากภาษาอาหรับว่า **อัศ-เศมา** หรือ **อัศ-คิยาม** ในทางภาษามายถึง การละ การงด การระงับยับยั้ง การควบคุม ครอบงำ เช่น การละความชั่ว ยับยั้งสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากอารมณ์ฝ่ายต่ำ ส่วนความหมายในทางศาสนา หมายถึงการละเว้นการบริโภค อาหาร เครื่องดื่ม การร่วมสังวาสระหว่างรุ่งสางจนตะวันตกขอบฟ้า งดเว้นการพูดจาโกหกเหลวไหลไร้สาระ เว้นจากการประพฤติดูชั่ว ทั้งโดยลับและเปิดเผย

^๕ วันอีฎิ้ลฟิตรี หรือ รายออออกบวช อีฎิ้ลฟิตรี มีความหมายว่า สภาพเดิม ดังนั้นวันอีฎิ้ลฟิตรี จึงหมายถึงวันที่เวียนมาสู่สภาพเดิม เป็นวันที่กลับมาสู่การเว้นจากการถือศีลอด ตรงกับวันขึ้น ๑ ค่ำ ของเดือนเชาวาล (เดือน ๑๐ ของปฏิทินอิสลาม) ในเดือนรอมฎอน (เดือนที่ ๙ ซึ่งบางคนเรียกว่า ถีอบวช) ฉะนั้นเมื่อพ้นจากเดือนเราะมะฎอน กลับมาสู่สภาพเดิมที่ไม่ต้องถือศีลอด ท่านนบีจึงให้วันนี้ เป็นวันแห่งการรื่นเริง การถือศีลอดของชาวไทยมุสลิม นิยมใช้คำว่า **ถีอบวช** ดังนั้นในเดือนอีฎิ้ลฟิตรี จึงนิยมเรียกว่า **วันออกบวช**

^๖ ตรงกับวันที่ ๑๐ เดือนที่ชาวมุสลิมประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครเมกกะ พิธีการในวันนี้เหมือนกับวันอีดิลฟิฏรี ที่เพิ่มขึ้นคือ การฆ่าสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ เพื่อทำทานเรียกว่า **กรูบาน** พิธีฆ่าจะทำหลังการละหมาดแล้ว เนื้อสัตว์ถูกฆ่าจะนำไปขายไม่ได้ นอกจาก ทำอาหารเลี้ยงหรือแจกจ่ายเป็นทานให้กับผู้ยากไร้

^๗ ตรงกับวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน มาฮารอม เป็นวันที่ท่านนบีมุฮัมมัดคุมพรรคพวกเดินทาง และเกิดขาดแคลนอาหารบริโภค ท่านจึงขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านให้ทำอาหารมารับประทานร่วมกัน ใครมีอะไรมารวมกัน เช่น ข้าวสาร เนื้อ กัวยี พักทอง กวนเป็นขนมขึ้นเรียกว่า อาซุรอ เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่าข้าวบูโบร์ แล้วแจกจ่ายกินกันทั้งหมู่บ้าน

^๘ คำว่าเมาลิด เป็นภาษาอาหรับ แปลว่า วันประสูติของท่านนบีมุฮัมมัด ตรงกับวันที่ ๑๒ เดือนรอบิอุลอาวัล (ประมาณวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๑๑๑๓) ณ นครเมกกะ ในวันที่มีการทำบุญเลี้ยงกันที่มีสยิดหรือที่บ้าน กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณของท่านนบีมุฮัมมัด พร้อมกับอ่านดุอาขอพรจากองค์อัลเลาะห์

^๙ ประเพณีมาโซะยารี หรือการเข้าสู่หนัด หมายถึงพิธีกรรมอย่างหนึ่งของมุสลิมที่มุสลิมทุกคนพึงปฏิบัติ จะทำกันในวัยเด็กด้วยการ ตัดหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ เพื่อความสะอาด เด็กที่เข้าพิธีนี้เรียกว่า อาเนาะตูนอ ในพิธีมีการกินเลี้ยง มีมหรสพและมีขบวนแห่ อาเนาะตูนอ ตามฐานะเจ้าภาพ เมื่อเด็กอาบน้ำชำระล้างร่างกายสะอาดแล้ว ก็นั่งบนหยวกกล้วย ใต้มุเตงหรือหม้อผู้ทำพิธีกล่าวนาม พระผู้เป็นเจ้า เสร็จแล้วลงมือขลิบทหนังปลายอวัยวะเพศของเด็กด้วยมีดกรรไกร พร้อมกับเอายาใส่แผลและพันแผลไว้เป็นอันเสร็จ พิธี เด็กหญิงก็ทำมาโซะยารีเช่นกันโดยอาศัยโต๊ะบิแดหรือหม้อต้มน้ำสดางค์แดงมีรูสวมตรงเนื้อส่วนที่ยื่นของอวัยวะเพศ แล้วใช้ ปลายเข็มสะกิดปลายเนื้อส่วนนั้นให้โลหิตออกมาขนาดแมลงวัน ๑ ตัวกินอิ่ม เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นจึงทำพิธีมาโซะมลาญหรือ มาโซะอิสลาม ด้วยการกล่าวคำปฏิญาณต่อองค์อัลเลาะห์ มีสักขีพยานอย่างน้อย ๒ คน

ตารางแสดงงานประเพณีในรอบปีของชาวไทยมุสลิมบ้านเชิงเขา

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
การถือศีลอด										↔		
วันรายออีฎิ้ลฟิตริ											↔	
วันรายออีฎิ้ลฮัจญ์		↔										
พิธีกวนอาซุร			↔									

๒) มโนห์ราควน หมายถึงมโนห์ราเชิงเขา เล่น ๒ ภาษาทั้งภาษาไทย และภาษามลายูท้องถิ่น มีชาวไทยมุสลิมมาร่วมเล่นด้วย โดยมาเล่นตีเครื่องลูกวง การรำมโนห์รา จะมีการประกาศแม่บท แม่ศรีมาลาเป็นครุต้น เหมือนกับมโนราห์ทั่วไป แต่มีความต่างคือ มีการร้องแขกปน(ภาษามลายูท้องถิ่น) เวลาขับก็ขับไทยท่อนหนึ่ง ขับแขกท่อนหนึ่ง เหตุที่ต้องขับแขกด้วย เพราะสมัยก่อนมโนห์ราไปเล่นแถวบ้านไทยมุสลิม เลยต้องใช้ ๒ ภาษา ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียกว่า มโนห์ราแขก หลังเก็บเกี่ยวข้าวก็จะมีการแสดงมโนราห์ตามบ้านชาวไทยมุสลิม ชาวไทยมุสลิมจะหุงข้าวเลี้ยงและสมทบเงินคนละ ๕๐ สตางค์ หรือคนละ ๑ บาท หรือได้กินข้าว การแสดงมโนราห์ มีเป้าหมายสำคัญ เพื่อรักษาคณไช้ โดยที่ฝ่ายคนป่วยต้องเชิญให้ไปเล่น เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมและศิลปะ และเพื่อแก้บนต่าง ๆ มโนห์ราควนเมื่อก่อนจะมีที่บ้านแป้น และ บ้านกะลาพอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี แต่ตอนหลังไม่ค่อยมี เนื่องจากไม่มีการสอนลูกศิษย์ไว้ ส่วนที่จังหวัดนราธิวาส ก็มีที่บ้านโคกเคียน และที่อำเภอดากู คือ มโนห์ราเขายังเล่นอยู่

๓) มะโย่ง การละเล่นมะโย่งเป็นการเล่นเพื่อแก้บน เวลามีคนล้มป่วย ญาติของผู้ป่วยมักจะบ่นว่าหากคนป่วยหาย จะทำการละเล่นมะโย่ง

๔) ลีละ เป็นการแสดงเพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษดู เชื่อกันว่าหากใครในหมู่บ้านล้มป่วย เพราะวิญญาณบรรพบุรุษจะทำและอยากดูการแสดงลีละ การแสดงลีละเป็นวัฒนธรรมและทำเป็นอาชีพ แสดงเป็นฤดูกาล ค่าแสดงครั้งละ ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ บาท

๕) ถ้ำคนธรรพ์ เมื่อก่อนมีถ้ำแห่งหนึ่งชื่อ ถ้ำเขาน้อย เป็นถ้ำเปิด เล่าลือกันว่า เป็นถ้ำผีหรือถ้ำคนธรรพ์ ในถ้ำมีแก้ว แหวน เงินทอง ถ้วยชามของมีค่ามากมาย จึงมีบางคนยืมไปใช้ในงานแต่งงาน แต่พอเสร็จงานแล้วของที่ยืมไปคืนไม่หมด ถ้ำก็เลยปิด ปัจจุบันมีบางคนอยากได้ทรัพย์สินเหล่านั้น ไปขุดหากันแต่ไม่พบอะไร

๖) ประเพณีลาซัง เป็นประเพณีทำกันมานานแล้ว โดยจะทำทุกวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี ซึ่งจะทำหลังจากเก็บข้าวเสร็จ ลาทุ่ง (ลาทุ่งนา) เมื่อก่อนเป็นงานใหญ่ มีการชกมวย รำมโนห์รา ปัจจุบันตอนเช้ามีการทำบุญ อาบน้ำให้คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน และมีการทำข้าวเหนียวต้ม และไปช่วยกันเกี่ยวซังเพื่อมาทำหุ่นซึ่งจะทำเป็นหุ่นผู้หญิง และหุ่นผู้ชายยืน พอตกกลางคืนประมาณ ๑ ทุ่มโดยไปจัดกันที่ทุ่งนา มีการประกวดธิดาลาซัง โดยให้เวรชาวบ้านที่นำข้าวมาวัดช่วยกันรับผิดชอบ จัดส่งเด็กมาร่วมประกวด และได้รับความอนุเคราะห์จากองค์การบริหารส่วนตำบลปะลุกาสาเมาะ บริจาคผ้าขนหนู ส่วนเงินที่นำมาใช้ในการจัดงานทุกคนในหมู่บ้านช่วยกันบริจาค ธิดาลาซังจะเป็นเด็ก ๆ มีการมอบของรางวัลให้แก่เด็ก ๆ เพื่อเป็นสินน้ำใจ หลังจากนั้นก็มีกรำเวียนรอบหุ่นและเลิกงานประมาณเที่ยงคืน ซึ่งในการจัดงานทุกคนมีส่วนร่วม สนุกดี ช่วยกันทำ ช่วยกันเดิน

๗) ประเพณีทำบุญข้าวใหม่ หลังจากการเก็บเกี่ยว คนที่มีบรรพบุรุษเป็นมุสลิมจะนำข้าวใหม่ไปให้คนอาวโโสที่เป็นไทยมุสลิมในหมู่บ้าน หรือใครก็ได้ที่เรารู้จักเพื่อให้เขาดูอา (ขอพร) อุทิศส่วนกุศลให้ถึงบรรพบุรุษของตน โดยจะต้องบอกชื่อบรรพบุรุษ

๘) ประเพณีไหว้ผีนา จะทำหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ เป็นพิธีกรรมที่ทำมานานแล้ว พอถึงเดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ หรือ ขึ้น ๗ ค่ำ หรือ ขึ้น ๙ ค่ำ หรือ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ให้ตรงกับวันจันทร์ จะทำตอนเช้าประมาณ ๘ โมงเช้า (ตี ๘ ตี ๙) ทุกคนก็จะไปที่ทุ่งนา ส่วนใหญ่จะทำรวมกัน โดยแต่ละบ้านจะนำถาดอาหารไป ซึ่งจะมีขนมโค ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ปลาแห้ง (ปลาเค็ม) ไข่ต้ม ๑ ลูก ใส่ถ้วยแล้วใส่ถาดนำไปวาง แล้วจุดธูปเทียนระลึกถึงผีนา จะมีตัวแทน ๑ คน ทำหน้าที่ประกาศว่า ทำนาได้ผลดีแล้วให้มากิน ผีนาอยู่ไหนให้มากิน เพราะข้าวผลผลิตได้ดี การไหว้นาจะเป็น การขอบคุณที่ช่วยดูแล พอตกกลางคืนประมาณ ๖ โมงเย็นเป็นต้นไป จะมีการไหว้เจ้าที่ เพื่อให้ปกป้องรักษา คุ่มครองบ้าน ทรัพย์สิน รวมทั้งสัตว์เลี้ยง

๙) ประเพณีไหว้ตายาย มโนห์รา ส่วนมากจะทำเดือน ๖ ไหว้ตายายโนห์รา คนเชิงเขาส่วนมากมีตายาย โนห์ราเกือบทุกคน โดยทุกคนจะไปรวมกันที่บ้านมโนห์ราจวน ญาติใครเป็นมโนห์ราก็พากันไป พาข้าวเหนียว ข้าวเจ้า แป้ง ไปช่วยกันทำขนมลา ทำแกง ทำอาหารสำหรับเลี้ยงมโนห์รา มโนห์ราจะเล่น ๓ คีน

๑๐) ประเพณีไหว้กลามาส (ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์) จะทำประจำปี แรมค่ำหนึ่งเดือนห้า พร้อมบังสกุลบัว ส่วนใหญ่จะทำบวรม เพื่อให้คุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำอาหารใส่ถาดรวมกัน

๑๑) ประเพณีสวดทุ่ง (ทุ่งนา) พอทำนาเสร็จหมดแล้ว ชาวบ้านก็ร่วมกันกำหนดวันสวดทุ่ง จะทำในวันจันทร์ โดยนิมนต์พระมาที่ศาลาหมู่บ้านกลางทุ่ง ให้พระมาสวดพอเสร็จพิธีก็เอาน้ำมนต์ไปรดให้ทั่วทุ่ง และเลี้ยงพระ ในเช้าวันอังคาร มีการทำข้าวเหนียวต้มใบพ้อ

๑๒) ประเพณีสวดทาง เพื่อย่าให้มีคนเจ็บไข้ ไม่สบายในหมู่บ้าน หรืออย่าให้มีอุบัติเหตุ รวมทั้งของไม่ดี ไม่งามอย่าให้เกิดในหมู่บ้าน ให้อยู่อย่างปลอดภัย จะทำในวันจันทร์ มีการเชิญพระมาทำพิธีสวด มีการทำสังหาล์ ส่งคอน โดยจะใส่น้ำ ข้าว ฯลฯ ใส่หีบ แล้วหีบไปทิ้งข้างทางให้พ้นเขตหมู่บ้าน

การสร้างความสัมพันธ์ของชาวบ้านชุมชนบ้านเชิงเขา

ชุมชนบ้านเชิงเขาซึ่งประกอบด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมได้ใช้ทั้งความเป็นเครือญาติ งานประเพณี และศิลปะการแสดงของท้องถิ่น ในการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ดีต่อกัน เช่น

๑) ใช้ความเป็นเครือญาติ มีการนับถือ พี่พาค้ำซึ่งกันและกัน ไปมาหาสู่กันเสมอ ๆ มีอะไรกันก็แบ่งปันกัน เมื่อยามเดือดร้อนเครือญาติก็จะเข้ามาช่วยเหลือ ที่บ้านเชิงเขาส่วนมากจะแต่งงานกันในกลุ่มเครือญาติ บ้านกูแบบือซา มีความเป็นเครือญาติกันสูง มีคนนอกน้อยมาก

๒) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม เพื่อนบ้านคือรู้ ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ มีมานานแล้ว ตั้งแต่การทำกินบนแผ่นดินเดียวกัน การไปมาหาสู่กัน การทำบุญร่วมกันเช่น กรณีชาวไทยพุทธที่มี ทวดเป็นมุสลิม จะมีการหุงข้าวใหม่ (ทำบุญข้าวใหม่) ให้กับบรรพบุรุษที่เป็นมุสลิม ชาวไทยพุทธจะช่วยงานมัสยิด ร่วมทำบุญเมื่อชาวไทยมุสลิมจะเดินทางไปแสวงบุญที่นครเมกกะ เวลาไทยพุทธไปบ้านไทยมุสลิมจะได้รับการต้อนรับ อย่างดี แต่งานศพของไทยพุทธ ทางไทยมุสลิมจะมาร่วมไม่ได้ เพราะทางไทยมุสลิมจะไม่มีการเผาศพ แต่ไทยพุทธ ร่วมงานศพของชาวไทยมุสลิมได้ เช่น ไปช่วยกลบ ช่วยฝังศพ เป็นต้น

ชุมชนไทยพุทธบ้านเชิงเขา มีข้อสรุปจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์จริงว่า การอยู่ท่ามกลางชุมชนมุสลิม หากจะอยู่รอดต้องสร้างรู้ และการสร้างรู้ที่ดีคือการสร้างมิตร โดยสร้างด้วยความเมตตา เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน

๓) การจัดงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีทำบุญข้าวใหม่ หลังจากการเก็บเกี่ยว คนที่มีบรรพบุรุษเป็นมุสลิมจะนำข้าวใหม่ไปให้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านมุสลิมให้ขอดูอา (ขอพร) อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตนเอง ประเพณีลาซัง โดยจะทำทุกวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี หลังจากเก็บข้าวเสร็จ ก็จะลาทุ่ง (ลาทุ่งนา) มีการทำบุญอาบน้ำให้คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน มีการทำข้าวเหนียวต้ม และไปช่วยกันเกี่ยวซังเพื่อมาทำหุ่น ประเพณีไหว้ตายายมโนห์รา ซึ่งชาวบ้านเชิงเขาส่วนมากมีตายายมโนห์ราเกือบทุกคน มีการพาข้าวเหนียว ข้าวเจ้า แป้ง ไปช่วยกันทำขนมลา ทำแกง ทำอาหารสำหรับเลี้ยงมโนห์รา มโนห์ราจะเล่น ๓ คืบ

๔) ศิลปะการแสดงของท้องถิ่น เช่น มโนห์ราควนหมายถึงมโนห์ราเชิงเขาซึ่งใช้ ๒ ภาษาทั้งภาษาไทยและภาษามลายูท้องถิ่น และมีชาวไทยมุสลิมมาร่วมเล่นด้วย มีภาษามลายูท้องถิ่นปน เวลาขับก็ขับไทยท่อนหนึ่งขับมลายูท้องถิ่นท่อนหนึ่ง เพราะสมัยก่อนหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการแสดงมโนห์ราตามบ้านชาวไทยมุสลิมชาวไทยมุสลิมจะหุงข้าวเลี้ยง และสมทบเงินคนละ ๕๐ สตางค์ หรือคนละ ๑ บาท หรือได้กินข้าว การไปเล่นมโนห์ราแถวบ้านไทยมุสลิมต้องใช้ ๒ ภาษา ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียกว่า มโนห์ราแขก หรือในชุมชนไทยมุสลิม จะมีการละเล่นมะโย่งเป็นการเล่นเพื่อแก้บน เวลามีคนล้มป่วย ญาติของผู้ป่วยมักจะบ่นว่าหากคนป่วยหาย จะทำการละเล่นมะโย่ง การแสดงสละ เป็นการแสดงเพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษดู การแสดงสละเป็นทั้งวัฒนธรรมและเป็นอาชีพ

๕) การประชุมศาลากลางทุ่ง ในชุมชนบ้านเชิงเขาจะมีการประชุมชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน หลังวันประชุมกำหนด ผู้ใหญ่บ้านของอำเภอ เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านได้ชี้แจงให้ชาวบ้านได้รับทราบนโยบาย ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของทางราชการ รวมทั้งเป็นที่พบปะชาวบ้านของส่วนราชการต่าง ๆ หน่วยงานต่าง ๆ การประชุมศาลากลางทุ่งที่บ้านเชิงเขา ได้ถือปฏิบัติมา ๔๐ กว่าปีแล้ว ในการประชุมจะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่เป็นไทยมุสลิมเข้าร่วมด้วย

๖) การรวมกลุ่มและการประชุมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น มีการประชุมของกลุ่มแม่บ้านทุกวันที่ ๑๐ ของเดือน ประชุมของกลุ่มกองทุนหมู่บ้านทุกวันที่ ๑๕ ของเดือน ประชุมของกลุ่มออมทรัพย์ทุกวันที่ ๒๐ ของเดือน การจัดเวรยามของหมู่บ้าน โดยอยู่เวรยามกันที่โรงเรียนบ้านเชิงเขา การจัดเวรให้ตัวแทนแต่ละครอบครัวทั้งชายและหญิงไปเข้าวัดทุกวัน วันละ ๗-๑๐ คนเพื่อทำหน้าที่โยมอุปัฏฐาก การเข้าวัดในวันพระ การสวดมนต์ที่วัดในช่วงเช้าพรรษา การไปมัสยิด การละหมาด กิจกรรมการรำกลองยาว ในงานวันสำคัญต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และของทางราชการ เช่น วันแห่เทียนพรรษา วันวัฒนธรรม วันของดีเมืองนรา วันแม่แห่งชาติ วันรวมพลังต้านยาเสพติด การจัดกิจกรรมพัฒนา เช่น การพัฒนาวัด มัสยิด โรงเรียน พัฒนาหมู่บ้าน คุระบายน้ำ

๗) งานกินเหนียว เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของท้องถิ่นที่รวมผู้คนหลาย ๆ คน หลาย ๆ ศาสนา มารวมกลุ่มกัน ศาสนาอิสลามบังคับว่า เพื่อนบ้านรอบ ๆ บ้าน ทุกทิศไม่ว่าจะเป็นทิศตะวันออก ตะวันตก เหนือ ใต้ ทิศละ ๔๐ ครั้วเรือน คือแขกคนสำคัญของเรา มีอะไรต้องแบ่งปันกัน เมื่อมีการจัดงาน อันดับแรกก็เชิญญาติของเรา และเชิญแขกรอบบ้านมาร่วมงาน เพื่อร่วมงานกินเหนียว งานกินเหนียวมีหลายประเภทเช่น เหนียวแต่งงาน เหนียวเข้าสู่หนัด ซึ่งเป็นงานร่วมของชุมชน เป็นงานรวมเครือญาติ ทุกคนมาร่วมงานแสดงถึงความสามัคคี และการช่วยเหลือซึ่งกันละกัน

๘) ประเพณีกินน้ำชา เป็นประเพณีระดมทุน ที่เป็นทั้งเรื่องส่วนตัว และเรื่องส่วนรวม ส่วนรวมจะเป็นประเพณีกินน้ำชามัสยิด กินน้ำชาโรงเรียนตาดีกา เป็นต้น ถ้าส่วนตัวจะเป็นการกินน้ำชาเมื่อเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งต้องใช้เงินจำนวนมาก

ศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน

เนื่องจากชาวบ้านเชิงเขาที่อยู่ร่วมกัน ต้องเรียนรู้ที่จะจัดการกับปัญหา กรณีพิพาท เพื่อความอยู่รอด และการอยู่ร่วมกัน ซึ่งในแต่ละกรณีจะมีวิธีการจัดการกรณีพิพาท ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทั้งที่เกิดจากภายในชุมชน และการกระทำจากภายนอกทั้งโดยโจรผู้ร้าย และเจ้าหน้าที่รัฐ ที่แตกต่างกัน ดังกรณีตัวอย่างซึ่งเป็นเรื่องบอกเล่าจากชุมชนดังต่อไปนี้

๑) กรณีการจัดการคดีความในหมู่บ้าน

กรณีที่ ๑ กรณีการลักขโมยในหมู่บ้าน เราถือว่าเป็นใคร เพราะหมู่บ้านมันไม่กว้าง พอทราบกันได้ว่า มีกี่คน ใครบ้างที่มีพฤติกรรมแบบนี้ บางครั้งก็ปล่อยไป ถ้าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ขโมยแม่ไก่ ขโมยกล้วย ถามจากชาวบ้านกันเองก็รู้ แต่รู้แล้วก็ไม่ได้เอาความอะไร เพราะเป็นลูกหลานของญาติ ๆ ทั้งนั้น จะไปทำร้ายเขาก็เกรงใจพ่อแม่เขา ปู่ย่าเขา ต่อไปก็ต้องระวังอย่าให้ขโมยมันเอาไปได้ง่าย ๆ นึก

กรณีที่ ๒ กรณีที่ลูกสาวโต๊ะบือราเอง หนีตามผู้ชายไทยพุทธไป คนที่ช่วยไกล่เกลี่ยให้คือโต๊ะฆาลี (ปัจจุบันคือตำแหน่งตะโต๊ะยุติธรรม แสดงว่ามีระบบกฎหมายอิสลามหรือ ศาลชาอริอะฮฺ บังคับใช้มาก่อน น่าจะศึกษาจากชุมชนมุสลิมเพิ่มเติม) ขอให้กลับมา แต่เนื่องจากโต๊ะบือราเองเป็นคนที่ดุดาม ลูกสาวก็ไม่กล้ากลับเข้าบ้าน ก็อยู่กินกับสามีแล้วเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ เปลี่ยนชื่อจาก **จอต๊ะ** หรือ **จอต๊ะ** (หมายถึงคนที่มีดิ่งเนื้อยื่นออกมาจากใบหู) มาเป็น **จันทร์ทอง**

กรณีที่ ๓ กรณีลูกพุดม ถูกฆ่าตายก็สืบกันไม่รู้ว่าจะเป็นด้วยสาเหตุใด จะเกิดการทะเลาะกับคนในหมู่บ้าน แล้วคู่กรณีไปเอาคนนอกมาฆ่า บ้างก็ว่าจะไปดูหนังตะลุงระหว่างทางเจอโจรจึงถูกฆ่าปิดปาก หรืออาจเป็นเรื่องมรดก พอลูกพุดมตาย ตำรวจก็จับเอาญาติไปซ้อมปางตาย เพื่อให้สารภาพ เป็นภาพที่ชาวบ้านเห็นแล้วนึกเกลียดตำรวจมาตั้งแต่บัดนั้น

บางทีไม่ชอบพอกับใครก็ไปใส่ความให้ตำรวจจับ ชาวบ้านเรียกว่า **ถูกนายมัด** อยู่ในมือตำรวจแล้ว แม้ไม่มีหลักฐานแน่ชัดที่จะเอาผิด เขาก็ใส่ข้อหาได้สารพัด ชาวบ้านเคยโดนซ้อม ต้องเอาเงินไปจ่ายให้ตำรวจ ๔๐๐ บาท จึงยอมปล่อย บางทีตำรวจเองก็น่าเห็นใจ ไม่รู้ข้อมูล ไม่รู้ข่าวสาร ใครบอกว่าอย่างไรก็เชื่อ บางครั้งคนที่ให้ข่าวเป็นคนทำเองก็มี ก็อาศัยสร้างสถานการณ์กันไป

๒) กรณีการต่อสู้และแก้ปัญหาโจรผู้ร้าย ของชาวบ้านเชิงเขา

กรณีที่ ๑ ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ในชุมชนมุสลิม มีโจรขึ้นบ้าน ขโมยเงินทอง เข็มขัด กำไล ของมีค่าต่าง ๆ เมื่อก่อนโจรมีมากประมาณ ๓๐-๔๐ คน ชาวบ้านก็จะหนีไปซ่อน ในหลุมใต้ดิน เพราะกลัวโดนฆ่า ช่วงที่มีโจร ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านเลย โจรบางพวก ก็ขโมยข้าวสาร ข้าวเปลือกไปด้วยก็มี

กรณีที่ ๒ ช่วงที่มีกลุ่มโจรอยู่กันมาก ทางราชการก็ต้องการปราบปราม มีอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน ทางอำเภอก็อนุญาตให้ชาวบ้านมีปืนได้เพื่ออยู่ยามเฝ้าระวังกัน ลาดตระเวนรอบ ๆ หมู่บ้าน แต่ความจริงแล้ว ชาวบ้านที่ทำมาหากินธรรมดา อยากรู้สึกกับโจรไม่ได้ โจรเองเขาก็ต้องทำดีกับเรา ต้องการผูกมิตรเพื่อให้เขาอยู่ได้เหมือนกัน เพียงขอให้เราไม่ปากส่ว่งก็อยู่ได้แล้ว เวลาเราขึ้นเขาไปตัดยาง ไปล่าสัตว์ บางทีก็หลงเข้าไปในค่ายโจร เขาก็เรียกมานั่งคุยกินน้ำชากาแฟกัน คงจะเรียกไปดูหน้าใกล้ ๆ ว่าเป็นใคร คล้าย ๆ กับบอกเป็นนัย ๆ ว่าเขาจำหน้าเราได้ ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นกับเขาก็แสดงว่าเราเป็นคนบอกข่าวให้ทางการ เราก็จะไม่ปลอดภัย

เราก็ออยู่แบบคนอำนาจกันแบบนี้เรื่อยมา โจรเก่าถ้าเขาอยากอยู่ได้ก็ต้องผูกมิตรกับเรา โจรใหม่ตอนแรกอาจออกฤทธิ์ แต่พอนานไปถ้าอยากอยู่ได้ก็ต้องเป็นมิตรกับเราเหมือนกัน ชาวบ้านด้วยตนเองก็จะมีวิธีการสื่อให้รู้ว่าควรเข้าไปบริเวณที่โจรอยู่หรือไม่ เช่น เวลาไปล่าสัตว์ หากบอกว่าบริเวณนี้ไม่มีหрок ไปตรงโน้นดีกว่า ก็เป็นที่เข้าใจว่ามีโจรอยู่ ไม่ควรเข้าไป หรือกรณีจะไปเยี่ยมเด็ก ก็ถามชาวบ้านแถวนั้นว่าเข้าไปหาเด็กที่บ้านได้ไหม ถ้าเขาบอกว่าอย่าไปเลย ก็เป็นที่รู้กันว่ามิโจรอยู่แถว ๆ นั้น

กรณีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ช่วงที่มีนาวิกโยธิน ทหารบก เข้ามาตั้งฐานในหมู่บ้าน เป็นช่วงที่เหตุการณ์ตึงเครียด ทางราชการมองว่าชาวบ้านเลียงโจร ถ้าไม่เลียงโจรก็คงจะอยู่ไม่ได้ ซึ่งเป็นจุดอ่อนอันสำคัญของฝ่ายบ้านเมือง แต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่ เรามีหลักว่า เราเกรงใจโจรมากเท่าไร โจรก็เกรงใจเรามากเท่านั้น เพราะเรารู้ว่าโจรแต่ละคนเกี่ยวโยงเป็นญาติใครในหมู่บ้าน รู้ช่อง รู้ทางกันอยู่ พฤติกรรมที่ทางการเริ่มไม่ไวใจเราที่ชัดเจนคือ กรณีที่สงสัยว่าผู้ใหญ่บ้านอ้อมเป็นพวกโจร และทางการพยายามลอบสังหาร ผู้ใหญ่อ้อมก็รู้ตัว จึงระวังอยู่ตลอด คืบหนึ่งทางการก็ส่งคนขึ้นบ้านจะไปลอบฆ่า คือ จำคอเหลือง (ผูกผ้าสีเหลืองที่คอ) แต่พอขึ้นไปก็เจอกับปืนคาร์บินส่องลงมาเหมือนกัน จึงทำให้จำคอเหลืองต้องถอยไป เหตุการณ์นี้ ชาวบ้านก็ได้คุยกันว่าต้องลงขันฆ่าจำคอเหลือง กำนันก็เรียกจำคอเหลืองไปตำหนิว่า อยู่ด้วยกัน ก็ขอให้ไว้ใจกัน เรื่องจึงยุติลงได้

กรณีที่ ๔ กรณีลุงออก บ้านอยู่แถวกะพ้อ อยู่เพียงคนเดียว โจรมาบ้านก็ต้องเลียง ตำรวจมาบ้านก็ต้องเลียง เพราะไม่รู้จะทำอะไร ตำรวจก็กล่าวหาว่าเลียงโจร โจรก็หาว่าเป็นสายให้ตำรวจ สุดท้ายก็ถูกสมุนโจรยิงตาย คนที่ยิงก็ไปอยู่กับเปาะสู แต่เปาะสูไม่ยอมรับ เอามาส่งในหมู่บ้าน ตำรวจก็ตามมายิงตาย

กรณีที่ ๕ เปาะเยะ โจรอีกคนหนึ่งทางการรู้จักดี เดิมเป็นคนปะลูกาสะมะเฆะ อยู่กับแม่เลี้ยงคือเฆาะกูเฆาะ เป็นเพื่อนสนิทกับนายขึ้น คงสาม เทียวเล่นด้วยกัน ต่อมาเมื่อโตเป็นวัยรุ่น ก็เริ่มมีสมัครพรรคพวก เป็นแนวร่วมกับโจร เรียนหนังสืออยู่ในหมู่บ้าน ครูคนหนึ่งสอนเปาะเยะ ชื่อ ครูหยอง เป็นคนที่ชอบพูดไว้วาย ครั้งหนึ่งพูดกับเปาะเยะในทำนองว่าจะบอกตำรวจเรื่องที่เป็นโจร สุดท้ายครูหยองก็ถูกยิงตาย

กรณีที่ ๖ การเรียกค่าคุ้มครอง บางทีก็เป็นโจรธรรมดาในหมู่บ้าน อ้างชื่อโจรที่เป็นขบวนการมาปิดสวนยางหรือที่ทำกินของชาวบ้านเพื่อเรียกค่าคุ้มครอง โดยใส่จดหมายเรียกค่าคุ้มครองในซองพลาสติกกันชื้นแล้วมาติดไว้ใกล้ ๆ กับยันต์ปราบแมลงกะลิง (แมลงที่ตูดน้ำมันข้าว) ในนาของชาวบ้าน (เป็นยันต์ที่ติดไว้เพื่อปิดเป้าสิ่งที่จะมาทำลายพืชผลของชาวบ้าน) โจรที่มีอยู่แบ่งได้หลายประเภทคือ โจรโดยนิสสัย หรือโจรโดยสันดาน ประเภทนี้แก้ลำบาก โจรจำเป็น ยังพอคุยกันได้ เกิดจากการถูกทางการเพ่งเล็งว่าเกี่ยวข้องกับโจรบ้าง ถูกเพื่อนชักตอว่าเป็นโจรบ้าง หรือเวลาหนีทหาร แต่โดยมากแล้ว ทางราชการจะไปตามให้ไปฝึกทหารต่อ เพราะไม่คิดว่าจะเป็นการเสริมขวัญให้กับกลุ่มโจร

ข้อเสนอแนะเพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์พระราชทาน เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

๑. ปากะ (PAKAT)

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งและการปรับตัวของชุมชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีข้อสรุปว่าชุมชนไทยพุทธ และมุสลิมมีหลักการ หรืออุดมการณ์ร่วมของชุมชน ที่ยึดถือกันมาอย่างยาวนาน โดยคำนึงถึงอุดมการณ์อำนาจของชุมชน ที่เคารพในสิทธิ ศักดิ์ศรีของชาวบ้าน ที่เรียกว่า ปากะ (PAKAT) ซึ่งเป็นมุมมองของชาวบ้าน ทั้ง ปากะ (PAKAT) เป็นคำในภาษามลายูท้องถิ่น มีความหมายพอสรุปได้ดังนี้

- ต้องเอื้อ ซึ่งกันและกัน
- การร่วมมือกัน การขอความร่วมมือ
- การร่วมมือ ร่วมใจทำสิ่งใด สิ่งหนึ่ง โดยมุ่งหวังให้เกิดผลที่ทุกคนยอมรับ ประองดองกัน ช่วยเหลือกัน

คำว่า ปากะ ต้องมีรูปธรรมในการปฏิบัติ เช่น ปากะกันในการสร้างมัสยิด ปากะสร้างโรงเรียน ปากะช่วยเหลือคนที่ได้รับความเดือดร้อน และคำว่า ปากะแต่ เป็นคำที่มีความเชิงนามธรรม โดยทั่วไป ปากะแต่ แสดงถึงระบบของความสัมพันธ์ของคน ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่มีการร่วมแรง ร่วมใจ เอื้อซึ่งกันและกัน คำว่า ปากะแต่ จะแสดงถึงสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น หรือสิ่งที่ได้ทำไปแล้ว

การ ปากะ ใช้ได้ทั้งในกลุ่มชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม ภายในหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้าน การปากะกันในชุมชนนั้น ใครมีอะไร ก็ช่วยตามที่มี เช่น มีแรงงาน ช่วยแรงงาน มีความรู้ ช่วยความรู้ มีเงิน ช่วยเงิน พอไปช่วยก็เป็นปากะ แล้วเกิดความผูกพันกัน ความขัดแย้ง เรื่องที่เลวร้ายต่าง ๆ ก็จะเบาบางลง

ปากะ แสดงถึงรูปธรรมของความร่วมมือกันของชาวบ้าน การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งจึงต้องเอื้อ ต้องปากะ ซึ่งกันและกัน ถ้าเขาไม่ยอมปากะ เขาก็จะไม่ยอมเปิดโอกาส ไม่เอื้อ ชวนมาคุยก็จะมีเวลา และคำว่า ปากะ มีรากฐานความเชื่อมาจากหลักการในศาสนาอิสลาม เช่น พระวจนะของศาสนานบีมุฮัมมัด ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า พวกท่านจงอยู่เป็นกลุ่มเถาะ และในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ได้บัญญัติไว้ว่า จงประชุมหารือในทุกกิจกรรมของท่าน และในเมื่อตกลงกันแล้ว จงมอบความสำเร็จให้กับพระเจ้า

มีการเปรียบเทียบว่า การปากะ เป็นวัฒนธรรมของชุมชน ที่เปรียบเสมือนมือและนิ้วมือทั้ง ๕ นิ้ว ซึ่งต่างก็มีประโยชน์ แต่มีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน ใจกลางมือ เปรียบเสมือนใจ นิ้วหัวแม่มือคือกฎหมาย นิ้วชี้คืออำนาจ นิ้วกลางคือแรงงาน นิ้วนางคือแม่และเมีย นิ้วก้อยคือความเมตตา อ่อนน้อม แต่ละนิ้วมีประโยชน์ไม่เหมือนกัน งานหนัก งานเบา ถ้าทุกนิ้วช่วยกันก็สำเร็จ นิ้วใดเจ็บ นิ้วอื่นก็เจ็บไปด้วย เพราะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ขาดนิ้วหนึ่งนิ้วใดไปไม่ได้ การกำมือเข้าหากัน ก็เหมือนการปากะกัน เกิดพลังที่จะนำสู่ความสำเร็จในการสมานฉันท์ และผลที่เกิดขึ้นมีแต่สันติสุข การปากะ ต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย จึงจะสำเร็จ ปากะ คือการยึดหยุ่น เพื่อให้เกิดสันติสุข ในครอบครัว ในชุมชน

ปากะ หรือ ความร่วมมือ ร่วมใจ ทำสิ่งใด สิ่งหนึ่ง โดยมุ่งหวังให้เกิดผลที่ทุกคนยอมรับ ประองดองกัน ช่วยเหลือกัน จึงเป็นทั้งแนวคิด หลักการ และอุดมการณ์ร่วมของชุมชนและเน้นรูปธรรมทางปฏิบัติ ที่มีรากฐานจากความเชื่อทางศาสนา การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ที่สามารถนำไปปรับใช้ เชื่อมโยง ศักยภาพ ทุน จารีตของชุมชนด้านต่าง ๆ เข้ากับกระบวนการจัดการด้านสิทธิ เสรีภาพ และการไกล่เกลี่ย ระงับข้อพิพาทภายในชุมชน ชุมชนกับสังคมภายนอก รวมทั้งกับส่วนราชการหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ การสร้างความร่วมมือ ความปรองดอง ความสมานฉันท์ร่วมกันทั้งในชุมชน และสังคมภายนอก

๒. หลักการสร้างสมานฉันท์ ๗ ประการ

การศึกษากรณีบ้านเชิงเขา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ข้อสรุปว่า หลักการสร้างสมานฉันท์ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑) การอยู่ร่วมกันด้วยความแน่นแฟ้น ต้องมีความเข้าใจหลักของศาสนาซึ่งกันและกัน และอยู่ในขอบเขตความถูกต้องตามหลักศาสนา เพราะทุกศาสนาสอนให้ทำความดี ทั้งศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ

๒) มีการไปมาหาสู่กัน มีการติดต่อกันระหว่างชุมชนไทยพุทธกับชุมชนไทยมุสลิม โดยเฉพาะการพูดคุย การสื่อสารกันด้วยภาษามลายูท้องถิ่น

๓) ต้องมีคุณธรรม มีจริยธรรม รู้ความต้องการของเขา ของเรา

๔) การไกล่เกลี่ย การระงับข้อพิพาทระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม จะขอความเห็นใจกัน (ปากะ) ไม่พูดถึงความถูก ผิด

๕) กฎเกณฑ์แก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้านคือ เรื่องสั้นทำให้หาย เรื่องยาวทำให้สั้น สิ่งสำคัญที่สุด เพื่อความอยู่รอดของคนในหมู่บ้าน คือการทำความดีและระมัดระวังการพูดจา ไม่ลำเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๖) ด้านสิทธิและเสรีภาพ น่าจะให้เสมอภาคทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิม

๗) ปราบปรามโจร ข้าราชการทุจริตอย่างเด็ดขาด เพื่อสร้างความสงบสุขในพื้นที่

ทีมวิจัยเยาวชนอาสาสมัครบ้านเชิงเขา หมู่ที่ ๔ ตำบลปะลุกลาเกาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

บรรณานุกรม

- ครองชัย หัตถา. **ปัตตานี : การค้าและการเมืองการปกครองในอดีต**. ปัตตานี : โครงการ ปัตตานีศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๑.
- _____. **ภูมิลักษณะอ่าวปัตตานี**. ปัตตานี : โครงการศูนย์ศึกษาและพัฒนาอ่าวปัตตานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๖.
- จันทร์ฉาย ภัคอุทัย. **กรุงศรีอยุธยาในเอกสารหลักฐานสเปน**. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, ๒๕๓๒.
- ชาลีย์ ณ ถลาง. **ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- ชัยนิมิตร นวรัตน์, ม.ล. “ยกเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศส.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๘ (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐) : ๕๔-๖๐.
- ชาโรม อาหมัด. **ความสัมพันธ์ระหว่างเคดาห์และสยาม**. แปลโดย นันทนา ตันติเวสส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หัตถศิลป์, ๒๕๒๘.
- จิตา สารยา. (ศรี) **ทวารวดี ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๒.
- นันทนา ตันติเวสส. **เมืองประเทศราชของสยามในสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หัตถศิลป์, ๒๕๒๘.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.
- นิ้อบุคลกรก๊ีบ บินนิฮัสซัน. **ชาวมลายูในมาดากัสการ์และอัฟริกาใต้**. ปัตตานี : แผนกวิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๙.
- _____. **ชาวมลายูในภูมิภาคมลายู**. ปัตตานี : แผนกวิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๙.
- ประชุมพงศาวดาร ภาค ๑ เล่ม ๑**. “พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ.” พระนคร : โรงพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. “การตั้งชื่อศิลปสมัยในภาคใต้.” **รุสมีแล**. ๖ (มกราคม-เมษายน ๒๕๒๖) : ๔๗-๕๒.
- พงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
- มุฮัมหมัด หลุย อาลี. **SUARA SISWA**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ, ม.ป.ป.
- วิเชียร ณ นคร. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาในทิวบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๓๑.
- ศรีบุรีรัฐพิณิจ, พระ. **ประวัติมณฑลปัตตานี**. คัดลอกเป็นฉบับพิมพ์ติดจากต้นฉบับลายมือเขียนโดย อนันต์ วัฒนานิก. ปัตตานี : สถาบันวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ม.ป.ป.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “เล่าเรื่องเมืองสงขลา” ใน **การสัมมนาทางวิชาการสงขลาศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**, ม.ป.ท. : ม.ป.พ, ม.ป.ป. หน้า ๑๗-๒๗.
- _____. “สายสกุลสุลต่าน สุลัยมาน ซาห์” ใน **มุสลิมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการหอสมุดกลางอิสลามสายสกุล สุลต่านสุลัยมาน, ม.ป.ป.
- _____. **อุอัยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.
- ศิลปากร, กรม. **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในทศวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๑๒.

- ศิลปากร, กรม. **แผนแม่บทการบูรณะเมืองโบราณยะรัง**. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๔๐.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม**. มปท. : กระทรวง, ๒๔๖๔
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. “สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย.” **ศิลปวัฒนธรรม**. (พฤศจิกายน ๒๕๒๖) : ๑๑๑.
- สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง. **ประวัติศาสตร์สายสกุลสุลต่านสุไลมาน**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๓๐.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ม.จ. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐**. พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๐.
- อนันต์ วัฒนานุกร. **ประวัติเมืองลังกาสุกะ - เมืองปัตตานี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๑.
- อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิโกะวะ โทชิฮารุ. **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.
- อิมรอน มะลูลีม. **วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : อิสลามิกอะเคเดมี.
- Ahmad Fathy al-Fatani. **Pengantar Sejarah Patani**. Alor Setar : Pustaka Darussalam, 1994.
- Blusse.L. “Chinese Merchants in Patani , a Study of darty dutch-chinese Relation,” in **IAHA7th Conference Proceedings**” p. 2-12. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 1979.
- Bougas, Wayne A. **The Kingdom of Patani Between Thai and Malay Mandala**. Selangor : Institut Alam dan Tamadun Melayu, 1994.
- Chand Chirayu Rajani , Mom Chao. **Towards a History of Laem Thong and Sri Vijaya**. Bangkok : Institute of Asian Studies, 1987.
- Fraser, Thomas D. **Rusembilan : A Malay Fishing village in Southern Thailand**. New York : Cornell University Press, 1960.
- Hale, A. **The Adventure of John Smith in Malaya 1600-1605**. Leyden : Late E.J.Brill, 1909.
- Hall, D. G.E. **A History of South-East Asia**. London : Oxford University, 1955
- Harrison, Brian. **South-East Asia : A Short History**. New York : St Martin Press, 1967.
- Ibrahim Syukri. **Sejarah Kerajaan Melayu Patani : History of the Malay Kingdom of Patani**. Translated by Conner Bailey and John N. Miksic. Ohio : University Press, 1985.
- Jacq-Hergoualc’h , Michel. “Archaeological Research in Malay Peninsula.” **Journal of the Siam Society**. 85 (Parts 1 & 2), (1998) : 121-132.
- Kennedy, victor. “Langkasuka and the Earty History of Pattani.” **เมืองโบราณ**. 5 (ธันวาคม 2521-มกราคม 2522) : 113 -117.
- Mohd. Zamberi A. Malek. **Umat Islam Patani Sejarah dan Politik**. Shah Alam : HIZBI Sdn. Bhd, 1993.
- Smith, George V. **The Dutch in Seventeenth-Century Thailand**. Dekalb Illinois : Illinois Universtiy Press, 1974.
- Surin Pitsuwan. **Islam di Muangthai**. Pencetak : Unit Percetakan, 1989.
- Teeuw, A. and Wyatt , D.K. **Hikayat Patani : The Story of Patani**. The Hague : Martinus Nijhoff, 1970.

Thomas, L. **Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand**. Singapore :
Institute of Southeast Asian Studies, 1975.

Wheatley, Paul. **The Golden Khersonese**. Kuala Lumpur : University of Malaya Press, 1961.

Wyatt, David K. **Studies in Thai History**. Chiang Mai : Silkworm Books, 1984.

ประวัติวิทยากร

ชื่อ - สกุล ศาสตราจารย์ ดร.ครองชัย หัตถา

การศึกษา

- วิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต สาขาปฐพีวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๓๒
- การศึกษาด้านนิติและมหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ๒๕๓๙/๒๕๔๒

รางวัลที่ได้รับ

- นักศึกษาดีเด่นด้านกิจกรรมสังคม องค์การ SEATO ๒๕๓๙
- ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี กระทรวงวัฒนธรรม ๒๕๔๕
- อาจารย์ดีเด่นด้านการสอน ในวันครูสงขลานครินทร์ ประจำปี ๒๕๕๒
- อาจารย์ตัวอย่างด้านการวิจัย ในวันนักวิจัย ม.อ. ประจำปี ๒๕๕๓
- ข้าราชการผู้มีผลการปฏิบัติราชการดีเด่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี ๒๕๕๓

ผลงานทางวิชาการ (เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่บรรยาย)

- หนังสือเรื่อง -ภูมิลักษณะอำเภอปัตตานี (๒๕๔๑)
- หนังสือเรื่อง -กรือเซะ – มรดกอารยธรรมปัตตานี (๒๕๔๗)
- งานวิจัยเรื่อง -ประวัติศาสตร์ปัตตานี สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง ๗ หัวเมือง (๒๕๕๐)
- งานวิจัยเรื่อง -สังคมพหุวัฒนธรรมกับความมั่นคงของรัฐ กรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ (๒๕๕๐)
- งานวิจัยเรื่อง -ลังกาสุกะ ประวัติศาสตร์ยุคต้นของจังหวัดชายแดนภาคใต้ (๒๕๕๑)
- ประวัติศาสตร์จังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติทางภูมิรัฐศาสตร์ (๒๕๕๓)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ศาสตราจารย์ ระดับ ๑๐
ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- อุปนายก สมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย
- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ชื่อ - นามสกุล อาจารย์โชคชัย วงษ์ตานี

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศศ.บ อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พ.ศ. ๒๕๔๑
- ปริญญาโท พช.ม พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๗

วิชาที่สอนและสาขาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ

วิชาที่สอน

- วิชา การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) (ปริญญาตรี)
- วิชา แนวทางการจัดการความขัดแย้ง (ปริญญาโท)
- วิชา อิสลามกับสันติภาพ (ปริญญาโท)

สาขาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ

- อิสลามศึกษา (Islamic Studies)
- มลายูศึกษา (Malayu Studies)ล
- พัฒนาชุมชน (Community Development)
- การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ (พนักงานมหาวิทยาลัย)
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ชื่อ - นามสกุล รองศาสตราจารย์ ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ

ประวัติการศึกษา

- การศึกษาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๑๙
- อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา พ.ศ. ๒๕๒๖
- อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔

ประวัติการทำงาน

- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ๑๒ ปี
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (มหาวิทยาลัยทักษิณ) ๑๒ ปี
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ปลายปี ๒๕๔๐ - ปัจจุบัน

ผลงานด้านวิชาการ

- วิจัยทางภาษาและวัฒนธรรม ๑๒ เรื่อง
- หนังสือ ๓ เล่ม วรรณกรรมชาตก วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้และ สังข์ทอง
- บทความทางภาษาและวัฒนธรรม ๙๐ จำนวน

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อ - นามสกุล อาจารย์อภัยหมัดสมบุรณ์ บัวหลวง

ประวัติการศึกษา

- ครุศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ประกาศนียบัตรชั้นสูง สาขาการส่งเสริมและพัฒนาสันติสุขในสังคม สถาบันพระปกเกล้า
- ประกาศนียบัตร Diploma in Rural Social Leadership Development , Xavier University Philippines

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบผลงานทางวิชาการสาขารัฐศาสตร์ และความมั่นคงของรัฐ สำนักงานคณะกรรมการสภาวិจัยแห่งชาติ
- ผู้อำนวยการ โครงการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนมุสลิม
- ที่ปรึกษานุกรมการศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูการพัฒนาตามวิถีวัฒนธรรม จังหวัดชายแดนภาคใต้ วุฒิสภา

ชื่อ - นามสกุล ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยโรเชสเตอร์ สหรัฐอเมริกา (รัฐศาสตร์)
- ปริญญาโท มหาวิทยาลัยบิงแฮมตัน สหรัฐอเมริกา (ประวัติศาสตร์สหรัฐฯ)
- ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยบิงแฮมตัน สหรัฐอเมริกา (ประวัติศาสตร์สหรัฐฯ)

ประวัติการทำงาน

- รองอธิการบดี ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผู้อำนวยการโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มธ.
- คณบดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- กรรมการบริหาร มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ กระทรวงวัฒนธรรม
- Board of Trustees, Southeast Asian Studies Exchange Program, (SEASREP)
International Contributor Editor: The Journal of American History

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ศาสตราจารย์วิทยาลัยนานาชาติปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชื่อ - นามสกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ กิจถาวร

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศศ.บ. รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๑๙
- ปริญญาตรี พบ.ม. รัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ.๒๕๒๒

ประวัติการทำงานและผลงาน

- บทบาทชุมชนประมงพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ศึกษากรณีการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่รอบอ่าวปัตตานี โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พ.ศ.๒๕๔๒ - ๒๕๔๓
- งานร่วมนักวิชาการ - ชุมชน - นักพัฒนาชุมชน
- ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค พ.ศ.๒๕๔๓ - ๒๕๔๙
- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาสังคมในพื้นที่ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) พ.ศ.๒๕๔๘ - ๒๕๔๙
- รองประธานคณะกรรมการศึกษาวิถีทางการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ (คณะ ๓) กอส.
- สมาชิกสภาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๓
- ประธานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สสต.)
- ผู้ประสานงานโครงการวิจัยกิจกรรมทางเลือกเพื่อเด็กกำพร้า หญิงหม้าย และผู้นำศาสนา พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔
- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สภาวิทยาลัยชุมชนจังหวัดปัตตานี พ.ศ.๒๕๕๒ - ๒๕๕๔

ตำแหน่งปัจจุบัน

- รองเลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้